॥ स.जी.ख.५ ॥श्रीमत्सहजानंदस्वामिने नमो नमः॥ सुव्रत उवाच॥ इत्थं निजानुर्गपुरेपि वासान्देशांतरस्थांश्च श्री॰१॥
॥ १ ॥ नरांश्च नारीः॥ आसर्वमानंदयतो हि तस्य तत्र व्यतीयुः शरदोऽष्टपूर्वाः॥१॥ संपूर्णसर्वस्वमनो
रथोऽथ जनस्तुपो मौक्तिकदेहमूर्जे॥ विहाय दिव्यं प्रतिपद्य देहं तज्जाम गोलोकमवाप नूप॥२॥
तस्यात्मजः सन्मतिरीड्यदैहिकक्रियाविधौ साधुजनांश्च सर्वशः॥ श्रीकृष्णभक्तान्बहुराश्च वाड्
वानतर्पयत्स्वादुविचित्रभोजनैः॥३॥ नृपासनस्थोपि सदात्ममेव स्वयं हरेश्चाश्रमसतां मुदैव
प्रीत्याचकारानुदिनं विलीनः श्रीकृष्णनिघ्नीकृतराज्यभारः॥४॥ ससाधुसेवादिगुणैश्च भक्त्या
हरेश्च बुद्ध्या नृपविद्ययापि॥ स्वानेन धर्मेण तथा विरक्त्या कीर्त्याच तातादधिको बभूव॥५॥ हरेः
प्रसादाद्धनधान्यऋद्धिस्तस्याऽभवत्सर्वनृपाधिकैव॥ वाप्सा हरेस्तत्र च पौरलोका आढ्या बभूवुः
किल सर्वशोपि॥६॥ तस्य स्वसा रोजननी दयं च लक्ष्मीयौ तथा हि कुमुदानुरूपा॥ राज्ञी ज्ञाताथ यनु
कालमीशांशि वैविरेदास्य रसं यंताः॥७॥ तदर्थमेता दलजं च कंडन्नं च कुर्जजस्या हरणं च नि
सदा॥ तच्चंद्रिरेमार्जनलेपनादिच प्रक्षालनं तत्परिधानवाससाम्॥८॥ इत्थं नृपश्चाप्यन्न चोपवा
नां श्रद्धां च सक्विंदरतां स्वधर्मे॥ मानकुधीर्ष्यादिविहीनतां च दृष्ट्वा तुतोषेश उदारतां च॥९॥ तेभ्यो ॥ १ ॥

र्चनायानुदिनं सराधाकृष्णस्य मूर्तिं स्वसमाश्रितेभ्यः॥ पृथक्पृथक्स प्रददौ स्वदीयाने यादृशस्तां
विनयेन नत्वा॥१०॥ प्राप्यापि साक्षाद्भगवत्करात्ता मनोभिलेषां तु तु पुनर्नृप॥ तत्स्वप्नसेवेड्य
वृत्तिभाजां तमेव तस्यामपि पश्यतां वै॥११॥ स्वपूर्वरूपादपि वर्णिरूपे स्वभक्तिस्तु भावातिशयं तदी
यम्॥ विबुध्यनृत्योपिरसौ सतेभ्यो मूर्तिं निजां चापि पृथक्पृथक्वै॥१२॥ ततः प्रहृष्टः स्वसृभिः स
हैव नृपः पुपूजाऽनुदिनं हरिं तम्॥ तत्पूर्वरूपेण सहैव भक्त्या भेदं तयोस्तत्त्वमिनिजानात्॥१३॥
प्रतस्य स्वरूपं प्रतिवासरं ते संसेवमाना अपि तस्य राजन्॥ यथा हि मानर्चुरुदारभावा मूर्तिं दयं तस्य
निदेशतो वै॥१४॥ तत्रापि नित्यं निरुपाधिभक्त्या सर्वेभ्य आसीद्वनिताऽधिकैव॥ तस्यैव स्मृतिः कृ
त्वा दाहकृशोऽनडे नृणु त्वं च रमीषितं मतत्॥१५॥ संपूज्य कृष्णं प्रतिवासरं प्राक्राधानयस्या हिय
यातपैव॥ पाकेन संभोजयितुं समुत्का कृते न सा स्वेन जगार किंचित्॥१६॥ स्वामिन्विवस्वास्ति विरं
मनः स्यात पित्रान्को मिनवस्तुमेव॥ वर्णाश्रमाचारधृतिस्तवास्तु रुग्णा दिवार्चनमप्यदिव्यमूर्तेः॥१७
॥ तदा हरिः प्राह इहस्व तु भामे बुद्धेमयाते हि मनोऽभिलाषः॥ मन्मार्तिशुश्रूषार्चनकाज एव मनोर
थः सेत्स्यति वै तवेप्सः॥१८॥ इत्थं हरेः प्राप्तवराति हृष्टा सा पूजयंती प्रतिमां तदीयाम्॥ प्रसह्य मेवा

स॰जी॰ स्कं॰ ऽऽददर्तं स्वरत्तान्नृजोपहारांस्तमवैक्षताऽहो॥ १९॥ प्रमोदकुर्वांतरवक्रूपयासाऽपान्वहं चारुविधा अ॰ १॥
॥ २॥ यपाकम्॥ न्यवेदयत्तत्प्रभुमर्त्ययंतीतस्त्रीतयेऽसौ बुभुजे च राजन्॥ २०॥ दिनानि जग्मुः कतिचि
च्च तस्याः कुर्वंद्धरेरित्थमवाप्नुकूलाः॥ जनश्रुति श्वासहरिर्हि भुंक्ते नैवेद्यमीशोऽजितो पक्वमम्
॥ २१॥ आश्चर्यमेतच्चनिशम्य हर्षात्तस्या हरेः पूजनकाल एव॥ जयाद्यपत्नोनिकषैवतस्थुः स्त्रियस्त
दीक्षास्थिरदीर्घनेत्राः॥ २२॥ नैवेद्यकालेऽथ चतुर्विधान्नं ताः स्वामियुक्तं ददृशुः संचितम्॥ भोक्ता
रमीशं तु न नीजकं वै प्रत्ता स्यतां ताश्च ततोऽपसस्रुः॥ २३॥ भावं स्वकीयं भगवत्स वेत्ति नूनं हितत्स्यास्त
त्स्वासमतापाः॥ तथा विधत्ता त्तयएव फत्तानिर्वासनत्वेम नसोबभूवुः॥ २४॥ अनन्यभावाजजिता
वदेवकालेन चाल्पेन हि ताबभूवुः॥ राज्ञापिता दृक्कमवाप राजन्नलीढ दासप्रमितत्वयोगात्॥ २५
॥ मनोरथं पूरयितुं हि तेषां हरिः स्वकीयप्रतिमात्मनैव॥ तदत्तपूजोपहृतीः प्रहृष्टोऽकचित्कचित्स्व
कुरुते स्म साक्षात्॥ २६॥ ततोऽति हर्षेण निरंतरं तं सिषेविरे ते हि लरेकचित्ताः॥ तज्जन्मधीनोऽथ न तां
स्तु हित्वा गंतुं शशाक प्रभुरन्यतो वै॥ २७॥ उवास तत्रैव स एव तत्ततोऽसौ रेजेंतरीये वकुन्भिन्न पार्दीः
स्वग्रामस्तु पार्गमनायनस्त्रासं साध्यमानोपि मुकुः स्वनर्केः॥ २८॥ व्रजेयथा वासपुरा स कृष्णः श्री ॥ २॥

सैयशोदा व्रजराजयोस्तु॥ स्वभक्तगोपाजगोपिकानां तथाः वसतत्रचतस्त्रियार्थम्॥ २९॥ तत्रेहो
मवभूरितरोहरेश्च तस्मिन्नु पेमक्तिमतिक्षितीश॥ गेहं तदीयं तु स मन्यते स्म स्वकीयमेवेति च भ
क्तिवश्यः॥ ३०॥ यो हरिर्नजंतिरेभवर्नितस्त्वं भजस्यपि हरिर्निरंतरम्॥ भक्तदत्तमणुमात्रमप्यसौ
वस्तु मेरुमिव मन्यते तथा॥ ३१॥ इतिश्री सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे नियप्रकरणे उ
त्तमादिनत्पुत्कर्षनिरूपणनामा प्रथमोऽध्यायः॥ १॥ राजोवाच॥ ब्रह्मन्कृष्णस्य चरितं मनः श्रवण
योः प्रियम्॥ श्रृण्वतोपि न मे तृप्तिर्जायते तत्र सर्वथा॥ २॥ निजभक्तापदो हर्तुः श्रीहरेः परमात्मनः
चरित्रं श्रोतुमिच्छामि नूतनं हि पदे पदे॥ ३॥ सेवायामनिशं लग्नस्समवर्त्ततयेन राः॥ तेषां कः कस्य कां
कां च सेवां चक्रेऽस्य तद्वद॥ ३॥ वसन्दुर्गपुरे तत्र पद्यश्चरितमीश्वरः॥ चकार तत्तदखिलं वक्तुं
चार्हसि मे मुने॥ ४॥ सुव्रत उवाच॥ सेवां तदीयां स कृतोऽप्रायशो वर्णिराट् पः॥ मुकुंदानंदनामैवन्न
काराक्नु सर्वं शुचिः॥ ५॥ विशेषतोऽभ्यलयनपादसंवाहनं तथा॥ शयनास्तरणं चैव चकारजित
मन्मथः॥ ६॥ आजहार रोदकं तस्मै शुचिर्भेषात्नपरसः॥ जयातपस्विनीसौसाप्रातः सायं च गालि
तम्॥ ७॥ वर्णी नारायणानंदस्तदीयां बुकमंडलम्॥ सोपपात्रं रक्षति स्म पयाकाजं च तदृशी॥ ८

स॰जी॰न॰

॥ ३ ॥

कुंकुमचंदनपात्राणां मंजनं प्रतिवासरम्॥ चकार वल्लीगोपालानंदनामा हरेर्नृप॥ ९॥ वासुदेवा ०२
नंदनामा वल्लीचंदनघर्षणम्॥ चकार कुंकुमपूजार्थं नियतं तस्य नैष्ठिकः॥ १०॥ नानाविधानि पु
ष्पाणि तुलसीं चानुवासरम्॥ उमाभयो नाम जिज्ञुर्नकाशाजकुतुर्वनात्॥ ११॥ कृष्णो पद्मारागन्नु स
कूलान्नु यथाकालं समाहितः॥ अखंडानंदआनीयत स्मैदत्ते स्मसत्वरम्॥ १२॥ अन्नं तस्मै च स
घृतं तैलं दुग्धं सितादि च॥ ददौ विष्णो ध्यानुदिनं जजितानृपतेः स्वसा॥ १३॥ चकार तस्य पांचालि
पाकभूमेश्च लेपनम्॥ गृहसंमार्जनं चक्रे नाम्नी तस्योत्तम स्वसा॥ १४॥ नृपतेर्मातुलो तस्यसौ मादेवी
कर प्रभे॥ गौर सूत्रीमया मां चचकाले गृहलेपनम्॥ १५॥ दयानंदश्च गोविंदानंददत्तौ हि वर्णिनौ
॥ आजकुतुर्वमातस्मैसमिधश्च कुशांस्तथा॥ १६॥ वाटराःशाकांश्च पत्राणि तस्मै हरजितुल्कौ
॥ आजहतुश्च काष्ठानि मयजित पाकसिद्धये॥ १७॥ रत्नजित पाकपात्राणां चकार परिमार्जनम्॥
हम्मीरजित्तदर्थं च स्वस्तिकामानयत्सुमाम्॥ १८॥ उपाहरदंतकाष्टं तस्मै च गुरुमानजित्॥ शिवरा
मः पादुके च तस्यारक्षद्गुणोत्तमः॥ १९॥ वासस्तां रक्षणं तस्य मयराम श्चकार यः॥ यथाकालं ददाति
स्म तानि तस्मै शुरुधीः॥ २०॥ प्रक्षालनं तद्वस्त्राणां प्रतिवासरमादरात्॥ जयानंदाभिधश्चक्रे नैष्ठि ॥ ३ ॥

कोब्रह्मचर्यवान्॥ २१॥ दत्वा दानं प्रदाने च लब्धा रखो हरजित्तथा॥ नृपामात्या वुभावेतौ चक्रतुस्तस्य
सन्मती॥ २२॥ गृहस्थानां तु सर्वेषां स्वधर्मस्थापनादिषु॥ हेमंतसिंहो वद्वृते हरिश्चंद्र पणोरतः॥
२३॥ दत्तमोगपिस्वर्यं तस्मै निर्मानो दासवत्सदा॥ यथावकाशं सकलानामपि सेवां चकार च॥ २४॥ स
र्वेषां सेवकानां च तत्तत्सेवाप्रवर्त्तनम्॥ रामदासोऽपयाकालं चक्रे नक्षाग्रणीर्हरेः॥ २५॥ इति हास
पुराणानि धर्मशास्त्रं च तत्पुरः॥ पौराणिकोत्तमश्च कथयन्नुजेरंते त्रयागमित॥ २६॥ निशि भागवतं
गीतां कार्यं नाम सहस्रकम्॥ विष्णोश्च वासुदेवीयं नित्यानंदस्तवाचयत्॥ २७॥ शुकानंदोऽकरोत्तप
त्र लेखं पुस्तकरक्षणम्॥ हरेरतश्च सेवायां सदा सहचरो मुनिः॥ २८॥ हरिणालेखिता स्वरूपसच्छा सा
णितद्ग्रंतः॥ ज्ञातानंदो महाबुद्धिः शोधयामास चांजसा॥ २९॥ परदंविदधे श्रीसाहरिजीजोपचं
हितम्॥ सत्संगिजीवनं रम्यं नीवां तुहरिसेविनाम्॥ ३०॥ सर्वेषामपि साधूनां धर्मसंस्थापनादिषु
गोपालानंदस्वामी सन्नत्र मेवमानो हरिं सदा॥ ३१॥ मुक्तानंदस्तथा ब्रह्मानंदश्च तो महामत्ति॥ अधीतशा
स्त्रौ कुशलौ गायने च कवित्वयोः॥ ३२॥ छंदःप्रबंधाविविधास्याहृताश्च कथितौ॥ तस्मै वप्रीतये गात
स्तत्याहात्म्यप्रकाशकान्॥ ३३॥ प्रेमानंदोगानकलापटुर्वाद्यचतुर्वि धे॥ निपुणः श्राहृतांश्च क्रेप्रबं

पौंस्त्रकृणाश्रयान्॥ ३४॥ चकारनिष्कुलानंदः प्रबंधान्प्राकृतान्कविः॥ ध्यानानंदस्तथा प्रेमच
भक्ताः कृदरजिन्मुखाः॥ ३५॥ दीनानाथो यरचयसंस्कृतान्यप्य सस्मते॥ तुष्टैर्विचित्रवृत्तानि
श्रीहरेरष्टकानि च॥ ३६॥ गोविंदानंदनामा चाभिरामेंदश्च बुद्धिमान्॥ गुणातीतानंदकृषिः ज्ञि
वानंदश्च सन्मतिः॥ ३७॥ प्रज्ञानंदश्च पंचैते हरेरग्रतस्त्वादरात्॥ कृष्णकीर्त्तनपराणि निकीर्त्तयं
ति स्म भूपते॥ ३८॥ महानुभावानंदश्चात्मानंदः कृशविग्रहः॥ स्वयंप्रकाशानंदश्च तपःकार्यविशा
रदाः॥ ३९॥ तदीक्षापादपैतानां भक्तानां सर्वशो नृणाम्॥ मुनीनां चाचरन्नेते त्यागितप्यादि य
योचितम्॥ ४०॥ निरंजनानंदकृषिर्व्यापकानंद आत्मवित्॥ कृपानंदश्च परमचैतन्यानंद
नामकः॥ ४१॥ गोविंदानंदनामान्यः कृपानंदस्तथात्मरक॥ चैतन्यानंदनामैते कृष्णयः समसखि
पः॥ ४२॥ देशांतराण्युपेतानां जनानामग्रतोऽन्वहम्॥ विदधुर्भगवद्वार्त्तास्तस्यैते परमादरात्॥
४३॥ आनंदानंदईशस्य भक्तिरीतिं प्रदर्शयन्॥ इष्टानि कारयत्कृष्णमंदिराणि महामतिः॥ ४४॥ दे
वरामस्तथा नारायणो दीरस्वशिल्पिराट्॥ आधारानंदइत्येते चित्रप्रतिकृतीर्व्यधुः॥ ४५॥ देशांत
रागताभ्यश्च स्त्रीभ्यो वासस्थ्यजादि च॥ माहेश्वरोदद्दीदामोदरदासस्तथोचितम्॥ ४६॥ नामसामग्रेष्ठ

त्यवार्त्तां रमा चक्रे तपस्विनी॥ स्वधर्मज्ञानवैराग्यसंपन्ना बालयोगिनी॥ ४७॥ कृष्णदासो राज
दासस्तु भीमा पितोत्तमौ॥ दीपिकाधारणं तस्य पुरतो निशि चक्रतुः॥ ४८॥ करिमो दारपाजत्वं
कृदस्तस्याः करौ त्वभौः॥ नरिरक्षागतान्भक्तान्मुकुंदस्तस्मै निवेदयन्॥ ४९॥ सोमः सूरश्च भगुजि
स्वानसिंहश्च केसरी॥ वीरोऽजयोऽजक्षणाजौ रवजिन्मानजित्क्रमः॥ ५०॥ रसाह्याः क्षत्रियाः शू
रास्तद्भक्ताः शस्त्रपाणयः॥ अन्ववर्त्तंत तं नित्यं सर्वत्र देशतेन्नप॥ ५१॥ संसेवनेन हि हरेर्निजमा
नुषत्वसाफल्यमेव हृदये सुविदंत एते॥ रत्यंतदा यमनिशं विदधुः प्रहृष्टा दास्यं यदस्ति ननु दु
र्लभमेव मुक्तैः॥ ५२॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तत्प्रकरणे हरिसेवन
मवृस्थानिरूपणंनामा द्वितीयोऽध्यायः॥ २॥ सुव्रत उवाच॥ अथ राजोत्तमो धीमान्पितुर्देशो
नवारवान्॥ साधून्संभोजयामास प्रतिमासं सहस्रशः॥ १॥ सेवस्परे यतीनेऽसौ वासितस्स्ववेश्म
नि॥ प्रीत्यै हरिः स्वपितृवद्दनिकीर्षन्महोत्सवान्॥ २॥ जयाजयितयोः पार्श्वमेसतेमानयत्स्वच॥
उवाच विनयानम्रः कार्याकार्यविचक्षणः॥ ३॥ उत्तम उवाच॥ युवां भगिन्यौ निपुणे हरेर्भक्तौ च
लौकिके॥ व्यवहारेऽपि भवयस्ततः प्रार्थोस्मयहं द्विवाम्॥ ४॥ हरिः स्वाम्यत्र कृपया स्थितोऽस्त्यस्मा

 कपत्तने॥ तस्मैव च त्रमासान्नः संपदे वाः स्तितं मिता॥५॥ अतस्त्वं दर्शमेवैषा अयं नेयान चान्यथा
 ॥ पित्रा पितुः कृतं श्राद्धं तथाहं कर्तुमुत्सहे॥६॥ जन्माष्टमीमुखान्सर्वानुत्सवान्वार्षिकान् हम्॥ पितृ
वत्कर्तुमिच्छामि यथाकालं नृप कृष्णपक्ष॥७॥ माहात्म्यं तत्र मे कार्यं भवतीभ्यां महाव्रते॥ उत्साहस्ते
षां वरूपमेव युवाभ्यामेव धर्मभूः॥८॥ संपदेषा च दासा दासी भवती सान्न याकृता॥ आहारश्च य
थाम्प्र विज्ञान् पदार्थान्नामपेक्षितान्॥९॥ पाकक्रियाऽथ सर्वस्या भवतीभ्यां यथोचितम्॥ का
र्या देशांतरायातस्त्रीणां संभावनातया॥१०॥ कृष्णउवाच॥ इत्युक्ते तत्तु संतुष्टे कृष्णसंप्रीणनो
त्सुके॥ ऊचतुर्भर्त रे राजन्स्वरा संसी महामती॥११॥ जयाललितेऊचतुः॥ सम्यगेतत्त्वया भ्रातरुद्दि
ष्टसहितं निजे विधेहितं यथा चिन्ने हरिप्रीतिर्महोत्सवान्॥१२॥ पित्रा स्थिते दिश सन्मार्गे त्वयि पुत्रे
ण धीमता॥ कृपापात्रं भगवतस्त्वं तु तद्देकिसन्मतिः॥१३॥ समानयस्व संभारान्नावां पाकादिकाः
क्रियाः॥ यथावत्कारयिष्याव स्तस्तिंत्रिलांसल जसर्वथा॥१४॥ कृष्णउवाच॥ स्वसृभ्यामेवमुक्तो सौत्र
हृष्टो हरिमेत्य तत्॥ कथयामास नृपतिः स्वचिकीर्षितमानतः॥१५॥ तमाह भगवान्प्रीतो धर्मो
सिन्नृपते यतः॥ भक्तावेव हि कृष्णस्य मतिस्ते दृढतां गता॥१६॥ त्वयस्विन्मी भगिन्यौ तेकार्ये च क्षि

नस्तो विचक्षणे॥ तदुक्तरीत्या ततः सर्वान्कुरु कृष्णमहोत्सवान्॥१७॥ तत्रस्वसारौ मुखे तेस्योप्रतं
नवता कृते॥ उचितं तत्कृतं नूनं तदर्हे स्तो यतो हिते॥१८॥ तथापि मुख्यत्वे कस्मिन्नुत्सवे नो चितो ह
यो:॥ एकस्मिन्मुख्यत्वे कस्यां नवेदिश फलप्रदा॥१९॥ इत्युक्त्वा तं ततस्ते देव्या अत्यागग्रहं हरिः स्वय
म्॥ शृणुतं मद्वचो नर्देश्चत्वा तत्कुरुतं तथा॥२०॥ उत्सवाः शुक्लपक्षीया ये स्युः कृष्णस्य ते पुनु म
येतवैव मुख्यत्वं पाकादीनां विधापने॥२१॥ कृष्णपक्षीयो स्मवेषु ललितेतव मुख्यता॥ युवाभ्यां ते
विधातव्या देशकालानुसारतः॥२२॥ भवत्योः कृष्णसेवाया मुख्याहो वर्ततेमहान्॥ देवानामपि
उष्प्रापः स फलं भविष्यति॥२३॥ इत्युक्ते तेभगवता शीघ्रां ग दायन तद्वच॥ प्रणम्यतं निजस्था
नं जग्मतुर्जगतीपते॥२४॥ कृष्णपूजोत्सवं चक्रे सर्वास्वेकादशीष्वथ॥ उत्सवः सर्वशः साधुन्तति
दत्वभोजयत्॥२५॥ नन्दाख्यां महोतं हरिरखिलगुरुः कारयामास तेन क्षोणीपालेन राजन्मद
मुखिलजन्तपैईफरं मुख्य कल्पम्॥ मुख्या पाकक्रियादौ प्रभुमिह ललिता सेवया तोषयत्तं नानादेशो
पभक्तैः पृथु महसक्लेवि तैर्वर्ण्यमानातिभक्तिः॥२६॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशा
स्त्रे तृतीयप्रकरणे उत्सवेषु जयाललितयोर्मुख्यत्वस्थापननामा द्वितीयोऽध्यायः॥२॥ कृष्णउवाच॥

ष्ठ॰नी॰ल॰ पुरेन्द्रपैर्वं सकलानन्वीकरन्स्मोऽसावानुत्तमसत्यनिप्रभुः॥ वदामि तं त्वेकतमं समासतस्ततो अ॰ ५ ॥
॥ ६ ॥ ऽनुमे पारतरे तथैव हि॥ १॥ रघाख्यमासे विजयादशम्यां स सर्वधारिण्यथ वत्सरेऽस्य॥ मनोरथं
पूरयितुं नृपस्य महोत्सवं रम्यमचीकरच्च॥ २॥ मुख्याऽभवत्तत्र नयोत्तमस्य सेव पाकादिविधा
पने च॥ संभावने सर्वश एव नानादेशागतानां वनितावजानाम्॥ ३॥ देशांतरेभ्यो बहवः समीयु
स्तत्रोत्सवे भक्तजनाः सहर्षम्॥ वर्णिव्रजाः सागिगणा नराश्च नार्यश्च नारायणदर्शनोत्काः॥ ४॥
ते चैव दर्शनेनाऽस्य स्रग्गंधपुष्पैर्वरवस्त्ररत्नैश्च विभूषणैश्च॥ तं पूजयामासुरुदारभावाः श्रीवासुदेवं
नरमूर्तिमीशम्॥ ५॥ सत्संगिनां तत्र नृपश्च भक्त्या हृद्यान्नपक्वान्नविचित्रशाकैः॥ संप्रीणयामास
जनांस्तु यान्नानृपयोचितं सर्वश एव सत्कृतः॥ ६॥ एकांतिकं धर्ममथानुशास्य तेभ्यः स्वरूपं स्वस्य दि
नानि सप्त॥ दत्त्वा हरिस्तान्परितोष्य भक्तान्प्रस्थापयामास पुनः स्वदेशान्॥ ७॥ मार्गे प्रशंसे तत्क्र
षिप्रवीरास्तथा गृहस्थाः पुरुषाश्च नार्यः॥ बुद्धिं नृपस्य सम्भुभं स्वभावं हरौ च भक्तिं प्रययुः स्वदेशा
न्॥ ८॥ व्रजत्सु तेषूत्तमनृप आदरेण विप्रान्समाशां करदाजिमुख्यान्॥ विप्राश्च गंगाप्रमुखाः स्वगेहे न्य
वासयत्कर्तुमिहान्नकूटम्॥ ९॥ पाकक्रियायां निपुणाश्च तेताः प्रीत्यै हरेस्तत्सनभक्तिभाजाम्॥ त ॥ ६ ॥

चावसंस्तत्परिचर्यये वस्वजनमसा कृत्यविदो नरेन्द्र॥ १०॥ विसर्जयित्वाऽथ स तत्र सर्वेशाः समा
गतान्भक्तजनान्द्विजांगणो॥ वितर्द्दिकायां परिमेयपार्षदैर्वृतो हरिः पीठउपाविशत्स्वके॥ ११
॥ तस्मिन्दिने च ललिताऽभयराजकन्या भक्तौ हरेश्च निपुणाऽथ व्यवहारकार्ये॥ सर्वेजयां किमपि सा
वयसावरिष्ठां संमानपंतु पयोमुखमैदहासा॥ १२॥ ततो प्रविश्य च नगौमभगिनित्वयाऽद्य संतो
षितोऽहं भगवानुरुसेवनेन॥ स्वामि संप्रति तथा विधमन्नकूटे कर्तुं हि सेवनमहं त्वदसंमतेन॥
१३॥ इत्युक्ता साजया प्राह भगिनीं ताकनीयसीम्॥ तोषितोऽहि त्वया भद्रे जन्मात्प्रभृं हरिर्भृशम्॥ १४
हरेः संप्रीतये तत्र त्वया सेवाकृताभृशाम्॥ दीपोत्सवे पुनः कुर्याः कृष्णपक्षागते शुभे॥ १५॥ अन्नकू
टोत्सवे सेवा शुक्लपक्षउपागमे॥ करिष्याम्यहमित्यं हि मर्यादा हरिणा कृता॥ १६॥ इति श्रुत्वा जयावा
क्यं प्राह सा सस्मितानना॥ युक्तिवाक्येषु निपुणा ललिता ललितं वचः॥ १७॥ ललितोवाच॥ मे श्रेष्ठ
भगिनि स्वं हि त्वया प्रोक्तमिदं वचः॥ आवाभ्यां पालनीयाऽत्र मर्यादा भगवत्कृता॥ १८॥ दीपोत्सवां
तर्गतोऽसावन्नकूटो न वै पृथक्॥ अप्रथितत्वाना रदेकित्वेऽत्र स्वं उशक्ता न किम्॥ १९॥ संलग्नमेव क
र्तव्यौ दीपावल्यादिनत्रयम्॥ द्वयकृतौ महाद्वोषमतितत्र श्रुतामया॥ २०॥ अत एव यथा युक्तं त्वमा

॥स॰जी॰लं॰ शापयमास्वकः ॥ आज्ञाया मे वर्त्तते नित्यं वर्तितव्यं मया किल ॥ २१ ॥ रुचिश्चेत्तव तर्ह्येषा सुस्त्राणां ज्ञाम प्र॰४॥
॥ ७ ॥ हात्प्रभो ॥ संस्कारं श्राद्धं ततः कर्तुं त्वमाज्ञापय मे वकान् ॥ २२ ॥ युक्तियुक्तमिदं वाक्यं जल्पिता यानियां
म्पसा ॥ कर्तुं बुद्धिर्जयाया हत्वमेव कुरुतच्छुभे ॥ २३ ॥ अथोत्तमं समारूढ्यज्ञ यात्रा हृष्टमना वचः ॥ कृष्ण
कृतोऽस्त्वया यात्रां गृहाण त्वं नरीश्रितुः ॥ २४ ॥ इत्युक्तः सोति हर्षेण जगाम हरिसन्निधौ ॥ तिष्ठतस्तस्य
चरणे तेतु मेस दासियोषिताम् ॥ २५ ॥ उत्तमश्च हरिं नत्वा बद्धांजलिपुरस्सरं ततः ॥ तस्थौ तदग्रे च
स्वरं प्रतीक्ष्य स्वस्य भाषणे ॥ २६ ॥ तं वीक्ष्य तु हरिर्नत्वा प्रोवाच प्रहसन्वचः ॥ किं कार्यमस्ति भो राजं
न्नित्युक्तः सोऽब्रवीत्प्रभुम् ॥ २७ ॥ विज्ञाप्यमस्ति भगवन्मम किंचिदेव संप्रीणनाय तव तत्कृपया
शृणु त्वम् ॥ आत्मानवेद्य दित्तवपियभक्त तर्हिं प्रीत्याऽन्नकूटमहसंस्कृतिमाहरेम ॥ २८ ॥ निःस्पृहस्य वाक्य
मिति तस्य निशम्य हृष्टो नारायणो निजजनप्रियकृज्जगाद ॥ आलोकयन्निजवचः श्रुतिदत्तकर्णो
ऽस्य बहुकरसंपुटत्वजगिन्मौ ॥ २९ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ भूरिस्मयः कृतोस्ति वसुधाभिर्नृप दुष्करः
जन्माष्टम्यां च विजयादशम्यादा दशीषु च ॥ ३० ॥ आगतो नातिदूरे च प्रबोधन्याम हृत्सवः ॥ भवतां ध
नसंपत्तिर्नांगविज्ञाताऽस्ति मे किल ॥ ३१ ॥ इष्यसे वर्षपियत्कार्यं तदृष्ट्येत्तेवसाध्यते ॥ न तु ज्ञानेन भवा ॥ ७ ॥

न नाम स्मरणादिभिः ॥ ३२ ॥ आनीयेतस्ततो द्रव्यं ये धर्ममपि कुर्वते ॥ उत्तमर्णोपद्रवेणाक्लिश्यंते तेज्ञा
निनोपि ते ॥ ३३ ॥ अर्थानर्थोपदेशो न न भक्त्या वो धनेन वा ॥ उत्तमर्णाग्रहाद्याति विनाऽद्य यं हि कर्हिचि
त् ॥ ३४ ॥ प्राणापदं विनाक्वापि ऋणं कार्यं न कुत्रचित् ॥ नोत्तमर्णसमं दुःखमन्यत्किंचन विद्यते ॥
३५ ॥ पंचमेह निषष्ठे वा शाकपत्राशनं वरम् ॥ नत्त्वत्तमर्णात्कदनं नृपते रपि कर्हिचित् ॥ ३६ ॥ प्रीयते
भावशुद्धेन भगवान्न तु भूयसा ॥ धनेनेति स एवाह गीतायामर्जुनं प्रति ॥ ३७ ॥ पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो
मे भक्त्या प्रयच्छति ॥ तदहं भक्त्युपहृतमश्नामि प्रयतात्मनः ॥ ३८ ॥ भक्त्यैकांतिकया हीनो यः करोत्य
च्युतार्चनम् ॥ महद्भिरुपचारैस्त स्नीला गृह्णाति न प्रभुः ॥ ३९ ॥ बहुरूप्यार्थपल्लोऽतः पूजार्थमपि
सत्सतेः ॥ न कार्यः कार्यमेकांतभक्त्याऽस्त्येतस्य सर्वथा ॥ ४० ॥ एकांतिकेषु भक्तेषु पाहृत्शोऽकिंचनेष्व
पि ॥ आदरो रसुपतेऽतादृग्गृहाभक्तेषु न प्रभोः ॥ ४१ ॥ यस्मान्नवासनायुक्तं भक्तस्यापि भवेन्मनः ॥ तस्मा
न्निर्वासने भक्ते प्रीतिरस्त्यधिका हरेः ॥ ४२ ॥ सम्पूर्वेऽस्मिन् पर्यसंपन्ना देवादयो हरिम् ॥ महोपचारैः पूजं
ति भक्त्या नित्यमत्यर्थिताः ॥ ४३ ॥ किंत्वन्यवासनायुक्तं मनस्तेषां हि वर्त्तते ॥ अत एकांतिकभक्तेषु जन्मं
ते गणनां न ते ॥ ४४ ॥ स्नेहेनेष्टं यज्ञमपि ततो विरक्ताः सनकादयः ॥ संतेकांतिसग्गणार्वे कृतस्थैर्य

॥ स॰जी॰तृ॰ ॥२०॥

योगिनः ॥ साधवो वर्णिनश्चाश्रमस्थमितो दुर्गपत्तनम् ॥ ३९ ॥ दूरदेशस्थिता येच मुनयो गृहिणस्तथा ॥ अ॰५॥
॥ वीधन्यागमना वर्षते पित्र्वा पयुत्सदा ॥ ४० ॥ स्वस्वयूथैः सहैवैते सागोनो गृहिभिः सह ॥ ज्ञात्वा
पुराणपुत्रास्थितलस्थुर्वैहादशीद्दिने ॥ ४१ ॥ तेदुर्गपुरदत्ताक्षाः सर्वेभक्तजनान्पदर्शनो काम्रपि
हरेर्वास्तुदास्तत्रसंस्थिताः ॥ ४२ ॥ संकुलानिजनैः शास्त्रान गराणिहरिश्रियेः ॥ उदैजसागराभानिबु
भूर्वुर्तदश्रीनिशि ॥ ४३ ॥ स्मरंतएते हृदिनक्तिनेदनं संकीर्तयंतश्च गुणांस्तदाश्रितान् ॥ सार्ध्वंनत
त्रचेतिमेदिरे हरेः प्रलक्ष्य वीक्षारूतमानसत्वतः ॥ ४४ ॥ इतिश्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्म
शास्त्रे तृतीयप्रकरणे श्रीअन्नकूटोत्सवे मुनिमंडलागमननामा पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ सुव्रतउवाच ॥
दुर्गपुरेऽथ निजभक्तमनोभिरामो नारायणः कपटमानवनाट्यधारी ॥ एकान्तपुंजमपिकारयति
स्मपुष्ठान्तकान्तुवद्धतिदिनं हितुणाभिवृद्ध्या ॥ १ ॥ पाकक्रियाभिरनामनु वैजमीशाः स्त्रीणांनृणांच
समबुद्धनयुतरूतैः ॥ तेषामविश्रममहर्निशमुद्यमं तं ज्ञात्वाऽथ पविस्मयमसौ परमात्मदंच ॥ २ ॥
स्त्रीभ्यश्चपाचकनरेभ्यत्र तेत्रावाक्यं चत्वार एवगदितं तुतान्नुवेजमासन् ॥ तहींगणाआदिमत्रमामयनात्
प्रिकेनौतुर्यश्चतत्रमपरामरमेत्यगात्मा ॥ ३ ॥ तत्रापिनिष्कपरमावविश्रद्दनितोरीर्घोरखोईकरव ॥२०॥

र्शनकार्यजीप्रः ॥ स्वहीगरुत्नात्मपरमात्मयथार्थरूपवेलाकलात्मवसतिर्हरिपार्श्व आसीत् ॥ ४ ॥ निर्मा
नवृत्तिपरितोषितवाक्‌देवैधीशेयपो क्तवचनमनिवेदकौच ॥ आस्तां महान्सत्रमामयनाचिकें
नौपार्श्वेविभोश्चहरिभक्तजनानुकूलौ ॥ ५ ॥ माईकालदकशिदत्तकरीनतौसः कल्याणमस्त्विति वचो
र्थनसहाभितेत्राःसराः ॥ क्तियीजवनिवेदित कार्यभारस्तत्रागनिशं हरिपुरोमयरामआसीत् ॥ ६ ॥ एका
न्तसिद्धिमयवीक्षितमच्युतोऽपिसत्रादृशीनिशिवृतः परिमितपर्णैः ॥ कृत्स्नोध्वनापितपुरोधृतदीपिका
भाग्दोतत्तनुफतिरियाय च पाकशालां ॥ ७ ॥ दोर्दैश्चकेनसदघतनुवेत्र पश्चिमालेवमानरत्तरेणकु
शिंचरोणा तर्णाचनपचजरुत्तमहारराजिर्भाजीजदीर्घनयनेक्षितभक्तसंघः ॥ ८ ॥ सोदोजय
नितजनार्पितत्तजोरवरार्जितप्राक्रमात्मुदत्तरायितपादुकांघ्रिः ॥ धावत्सदातिगणसंश्रितपृष्ठदेशः
प्रापत्क्षितंतां वरधरश्चमहानसंसः ॥ ९ ॥ तेजस्याकस्मिकं वीक्ष्यशालान गवरागमम् ॥ सत्क्वाम्यवाचस्त
त्रसाः प्रणेमुस्तंद्विजोत्तमाः ॥ १० ॥ प्रभाशंकरशर्माथ्यदयारामश्च पाकवित् ॥ राजिद्यंवर्द्धिचरोराम
चंद्रश्च लालजित् ॥ ११ ॥ नंदुस्तथानंदजाजीगंगादत्तोनरोत्तमः ॥ लक्ष्मीदत्तोदयारामः कृपाशंकरश्च
रः ॥ १२ ॥ काशीरामश्चतुजजारामश्च शिवयाज्ञिकः ॥ देवरामस्तथाजीवोविष्ठाजीजाधरस्तथा ॥ १३ ॥

॥स॰जी॰तृ॰ पीतांबरोऽनूप रामी रेवाङ्कां कर नामकः ॥ वाजोविजयरामश्च हावेवं वागमसंज्ञितौ ॥ २४ ॥ तथा नाराय अ॰६॥
॥२२॥ णजयप्रमुखास्तेसर्वे मम ॥ प्रणम्य तंप्राञ्जलयस्तस्थुः सर्वे तदग्रतः ॥ २५ ॥ जौहानूप पृन्कराहांस्तु
रिक्तान्हष्ट्वाऽप्यतन्मनः ॥ हरिः कोदृविकान्प्राह युष्माभिः क्रियतेऽत्र किम् ॥ २६ ॥ न माकुस्ते वयं स्वामि
न्प्रैवभि स्विजान्यपि ॥ मदीधपामपेटाक्पकानानि विधायवै ॥ २७ ॥ चुल्ली सोपधुर्नैवैते कदाहम्नु
विसत्यते ॥ उत्तारिता संस्मामि रन्सञ्चे त्वा पमुच्यताम् ॥ २८ ॥ नम्रस्कारवचः श्रुत्वा ज्ञात्वा तत्कुरजा
घवम् ॥ सविस्मयं तान्संस्कृत्य प्राह चोधसि काम्यतुः ॥ २९ ॥ आगमिष्यति हिमात मुनिमृयानि सर्वतः
तस्मादोदनसूपादिसाधनेसंतु तत्पराः ॥ ३० ॥ आज्ञाप्य पाचकानित्थं योषा रसवतीगृहम् ॥ जगाम
भगवानेकः संस्थाप्य स्वानुगान्बहिः ॥ ३१ ॥ दृष्ट्वा समागतं नाथं सद्य उत्थाय योषितः ॥ आसनार्थं द
दुस्तस्मै प्रहृष्टे केहेमनूपितम् ॥ ३२ ॥ बद्धांजलिपुटा नत्वा तं तस्थुस्तत्र योषितः ॥ गंगा रेवा च यमुना यति
नीलहरीस्तथा ॥ ३३ ॥ मीनरूपा दुर्लभा च नाथी रामा स्मृता मरी ॥ गुञ्जा लापुत्तलीलाडुञ्जी चाभिविश्वजा
कवी ॥ ३४ ॥ मान्पीदयकुमारी च काशीजयकुमारिका ॥ उमाकुमारि कुब्जा च हेतवांगी रूपवाल तथा ॥
३५ ॥ एताश्चान्याश्च बहवो विप्रपीपादिवानिशम् ॥ पाककर्मप्रसक्तास्ता हरिः प्राह हसन्नवः ॥ ३६ ॥ पश्य ॥ २२ ॥

नेसांप्रतंकिंतु भवतीभिर्महाव्रताः ॥ इत्युक्तवतं तं प्राह ललितैलप्रणम्य च ॥ ३७ ॥ स्वाज्ञकारीनि पूर्वेद्रि
रूताम्यग्रतु फेलिकाः ॥ कृत्वा श्रीभक्ष्यभोज्यानि कुर्वेन्ते ताः स्मतां प्रभो ॥ ३८ ॥ वर्षंचस्त्रिपादीनौल
हृद्रभिन्नैपैप्यताम् ॥ भक्तानांतु कृते कुर्मः पाकमस्माद्दहे पृथक् ॥ ३९ ॥ जपारमा च पाँचाली नानी कुल
जपारतिः ॥ अमरीचाऽमलाक्षीमाधमीरेव जवा तथा ॥ ४० ॥ अदिती रेवती सातिर्मे नामस्त्री च मा
कवी ॥ एताद्याः कुर्वते पाकं तत्र स्वत्वस्थि पोहरे ॥ ४१ ॥ इति तस्या वचः श्रुत्वा हरेः सेजातविस्मयः ॥ पुं
सोः पिकं च मं जानन्नपि स्तौति धूनपन्ति रेः ॥ ४२ ॥ आत्मनाकथनीयं यत्ताभिः स्वयं कृतम् ॥ प्रति
नूतंसी प्रभुः प्राप्यास्वसन्नः स्वमंदिरम् ॥ ४३ ॥ निकुञ्जानेरमालक्ष्य मुनिं तत्र न तोनृप ॥ तथा स्वं च न
पामास्म मूर्चे हर जितं वचः ॥ ४४ ॥ आयाम्यमत्र मुनयः प्रातः काले महत्तराः ॥ देशांतरीयाश्च नरायो
षितश्च महाव्रताः ॥ ४५ ॥ वासस्थानानि सर्वेषां तेषामराष्ट्र पृथक् पृथक् ॥ यथोचितं कारयंतु भवत्यो
यत्नतः ॥ ४६ ॥ यस्मात्तत्र सुपत्तिगत्वातु रियथोचितम् ॥ स्थानानि कारयामास हरेराज्ञानुसारतः
॥ ४७ ॥ सीयनत्कृद्दितमेवचितयन्नुसोऽप्यग्रेतद्रामश्चलोनिद्राः ॥ तस्य न तर्हापि तु योग निद्रया प्रापि
तै वनृपमेवनक्षणः ॥ ४८ ॥ इति श्रीमत्संप्रदायजीवने नारायणाचरित्रे धर्मत्रृम्य तृतीयप्रकरणे अन्नकूट

॥स.जी.न०॥ अथैवंभगवत्कृतपाकशालावलोकननामापंचाशोऽध्यायः॥ ६ ॥कथान्तरम्॥ शालाबानगरस्थानामु अ०५॥
॥२२॥ नीनांसातुशार्वरी॥ आसीत्कृष्णसमाराजंस्तद्दिदृक्षातुरात्मनाम्॥ १॥ कथंचिद्विजनीनीला भगवत्की
र्तनादिभिः॥ प्रातर्दुर्गपुरेतेऽथसर्वएवसमाययुः॥ २॥ सत्वरंचजनास्तेषां वर्त्मन्यास्तन्दिसर्वतः॥ न
कर्कराणपाषाणान्वृतीस्तेन्वनीगणन्॥ ३॥ रूपानंदःस्वपृथेनसाकंनगराणमुपाययौ॥ सागरानंद
स्तथैवाऽऽयान्निजैर्ज्ञानंदपीठयम्॥ ४॥ आत्मानंदःसपृथश्चकृष्णानंदउपाययौ॥ स्वपृथेनाऽथ
परमहंसानंदोमुनिस्तथा॥ ५॥ तथैवचिन्मयानंदोवैराग्यानंदआययौ॥ अभुतानंदयुगलंस्वस्व
पृथसमन्वितः॥ ६॥ अद्भुतानंदज्ञानानंदौस्वैर्मुनिभिःसह॥ स्वयंप्रकाशाकानंदःकैवल्यानंदआ
ययौ॥ ७॥ विरक्तानंदचिद्रूपानंदौस्वस्वपार्षदैर्वृतौ॥ नरनारायणानंदस्वपृथेनचसंवृतः॥ ८॥ तथा
श्रीगुरुचरणरतानंदोऽप्युपागमत्॥ निजपृथेनपतितपावनानंदआययौ॥ ९॥ महत्स्वपृथेनमहा
पुरुषानंदआगमत्॥ धीरानंदशिवानंदौवाधारानंदएवच॥ १०॥ वासुदेवानंदआयात्स्वपृथेसम
न्वितः॥ तथापरमचैतन्यानंदआयाच्चसत्वरम्॥ ११॥ विश्वात्मानंदआयाच्चवैष्णवानंदपोदयम्
॥ निर्गुणानंदआयाच्चसर्वानंदाःस्वपृथयुक्॥ १२॥ राघवानंदयुगलंकृष्णाणानंदआययौ॥ स्वपृ ॥२२॥

थयुक्पुरुषोत्तमानंदउपाययौ॥ १३॥ तथाभागेश्वरानंदोऽरूपानंदःस्वपृथयुक्॥ अपारानंदआ
याच्चाऽमूर्तानंदोपिसत्वरम्॥ १४॥ गोपेश्वरानंदपद्मधरानंदावुपेयतुः॥ लक्ष्मीनारायणानंदो
राधेशानंदआययौ॥ १५॥ नरानंदश्चपरमपुरुषानंदआययौ॥ आयाच्चश्वेतवैकुंठानंदःस्वैर्मु
निभिःसह॥ १६॥ परानंदोजगत्पावनानंदश्चपृथयुक्॥ मकेशानंदपूर्णानंदेवेशानंदआययौ
१७॥ स्वयंप्रकाशानंदश्चतत्रागच्छत्स्वपृथयुक्॥ हरिप्रसादानंदश्चस्वधर्मानंदआययौ॥ १८॥ राधे
श्वरानंदआयान्निजपृथसमन्वितः॥ रूपप्रकाशानंदश्चनिर्विघ्नानंदआययौ॥ १९॥ आययावं
बरनिवासानंदश्चस्वपृथयुक्॥ धर्मप्रकाशानंदश्चनिर्दोषानंदआययौ॥ २०॥ कृष्णरूपानंदविश्वना
थानंदौसमीयतुः॥ तथापरमसंतोषानंदआयात्स्वपृथयुक्॥ २१॥ गुरुदत्तानानंदआयान्निजपृ
थसमन्वितः॥ विजयात्मानंदमुनिःसपृथश्चाययौद्रुतम्॥ २२॥ आयाच्चबदरीनाथानंदःस्वमुनि
भिःसह॥ तथैवपरमज्ञानानंदआयात्स्वपृथयुक्॥ २३॥ निष्कुलानंदआयाच्चसदानंदःस्वपृथयु
क्॥ तथात्रिविक्रमानंदश्चिदानंदोऽप्युपाययौ॥ २४॥ नयानंदःस्वस्वपृथोध्यानानंदस्तथैवच॥ मंज
नानंदआयाच्चपरमानंदआगमत्॥ २५॥ गोविंदानंदआयाच्चस्वपृथेनसमन्वितः॥ रामानंदःकृ

॥म॰गी॰टी॰ ॥२२॥

त्वानंदस्वाऽद्वैतानंदस्वायपी ॥२६॥ स्वरूपस्वाऽच्युतानंदोऽनंतानंदःस्वरूपधृक् ॥ अचिंत्यानंद ॥श्रा॰०३॥
आगच्छ दमोघानंदआश्रुत ॥२७॥ अरिंदंत्रानंदआयाकृतवेशानंदआत्मनः ॥ पृथ्वेनाग्नुभवानंद
आदित्यानंदस्वायपी ॥२८॥ स्वपृथ्वेनाऽचजानंदो याऽजन्मानंदस्वायपी ॥ अखिलानंदआकाशा
नंदस्वायात्समंरुजः ॥२९॥ स्वपृथ्वेनाखिलब्रह्मांडेश्वरानंदस्वागमत ॥ ॐकारानंदस्वायाच्च वी
र्यानंदसमंरुजः ॥३०॥ विश्वरूपानंदस्वायाच्युतानंदःस्वरूपधृक् ॥ परमात्मानंदस्वायाद्वैतानंद
स्वायपी ॥३१॥ वैकुंठानंदपृथ्वेंच लालानंदसमंरुजम् ॥ आयाद्भगवदानंदललानंदःस्वरूपधृ
क् ॥३२॥ निजबोधानंदस्वायात्सच्चिदानंदस्वायपी ॥ मुकुंदानंदस्वायाच्च क्षमानंदःस्वरूपधृक् ॥३३
॥ पुंडरीकाक्षानंदस्वविधात्रानंदस्वायपी ॥ अनादिनिधनानंदस्वागमत ॥३४॥ अप्रात्यानंदस्वाया
च्च शाश्वतानंदस्वात्मनः ॥ पृथ्वेनायाद्ध्रुवानंदोऽप्रमेयानंदस्वायपी ॥३५॥ पवित्रानंदस्वायाच्च स्थवि
रानंदस्वाश्रुत ॥ हृषीकेशानंदस्वायात्स्वभुतानंदस्वायपी ॥३६॥ स्वरूपी निरुपमानंदोनिर्मानानंदस्वा
यपी ॥ निष्कामानंदस्वागच्छन्निःस्वादानंदमेरुजम् ॥३७॥ निःस्नेहानंदस्वायाच्च कौशिकानंदस्वाश्रु
त ॥ अशावकानंदस्वायाफक्कानंदःस्वरूपधृक् ॥३८॥ जगदीशानंदस्वायान्निजरूपसमन्वितः ॥ पीतां ॥२२॥

बरानंदस्वायात्पूर्णानंदःसमंरुजः ॥३९॥ परमेश्वरानंदस्वदयानंदःसमंरुजः ॥ सर्वेश्वरानंदस्वायादी
श्वरानंदस्वायपी ॥४०॥ सुरेश्वरानंदस्वायाद्धर्मानंदस्वरूपधृक् ॥ मुनीश्वरानंदस्वायाच्च दर्पानंद
स्वाश्रुत ॥४१॥ ब्रजभूशानंदस्वायात्सकाशानंदस्वात्मनः ॥ पृथ्वेनसिद्धानंदस्वशंकरानंदस्वाय
पी ॥४२॥ विश्रामानंदस्वागच्छत्केशवानंदमंरुजम् ॥ कपिलेश्वरानंदस्वस्वतशानंदस्वायपी ॥४३
हृदयप्रकाशानंदस्वरूपेनसहागमत ॥ सज्जनानंदस्वायाच्च माधवानंदस्वायपी ॥४४॥ सांख्या
नंदःप्रभानंदोभास्करानंदस्वायपी ॥ रूपभानंदस्वागच्छत्सगुणानंदस्वाश्रुत ॥४५॥ रमेश्वरानंद
स्वायान्नृसिंहानंदस्वागमत ॥ निर्देहानंदस्वागच्छद्विदेहानंदस्वायपी ॥४६॥ निरालंबानंदस्वायाद्विश्रा
मानंदस्वायपी ॥ निःसंदेहानंदस्वायाद्विश्वासानंदस्वायपी ॥४७॥ निर्विकारानंदस्वायादीशानंदः
समंरुजः ॥ निरपेक्षानंदस्वायादेवानंदललायपी ॥४८॥ निरन्नानंदस्वागच्छत्सलक्षणानंदस्वाश्रुत
सत्तानंदोनीलकंठानंदलत्रायपीडुतम् ॥४९॥ निर्मोहानंदस्वागच्छन्मुधरानंदस्वायपी ॥ योगानं
दस्वरूपेंचभजानंदसमंरुजम् ॥५०॥ अविनाशानंदरूपमच्छेद्यानंदमंरुजम् ॥ मायातीतानंदरू
पमानंदानंदमेरुजम् ॥५१॥ हंसानंदःसमागच्छन्नकामानंदस्वायपी ॥ मंजुकेशानंदरूपंप्रतो

॥स·जी·त्र० पानेदक्षआगमत ॥५२॥ हरिनिजनानंदस्व निर्मजानंदमेरुजम् ॥ हयग्रीवानंदआयाछांतानंदस्वपृ ०३॥
॥२४॥ थपुकः ॥५३॥ नरोत्तमानंदपूर्यंत्रगतानंदमेरुजम् ॥ नारायणानंदआयापाकृष्णानंदस्वपृथपुकः ॥५४
सवित्रानंदआयात्वसुजानानंदआययौ ॥ धरणीधरानंदस्वसत्कर्त्रानंदआययौ ॥५५॥ ससेश्वरानं
दआयाज्योतिषानंदआगमत ॥ प्रबोधानंदआयात्वप्रभवानंदःसमेरुजः ॥५६॥ रामचंद्रानंदपूर्यंस
र्वज्ञानंदमेरुजम् ॥ पद्मनाभानंदपूर्यंतापसानंदआययौ ॥५७॥ शुभातीतानंदपूर्यंतुरीयानंदआ
गमत ॥ स्वस्वरूपानंदपूर्यंवामनानंदमेरुजम् ॥५८॥ जगन्निवासानंदस्वविवेकानंदआययौ ॥
अक्षयरूपानंदस्वमंगलानंदआगमत ॥५९॥ श्वेतद्वीपानंदपृथमव्ययानंदमेरुजम् ॥ गोजीके
श्वरानंदस्वकवलानंदआययौ ॥६०॥ तुरीयातीतानंदस्वत्र्यंगेरानंदआगमत ॥ दृढव्रतानंदआ
पाद्दिवारानंदआपुच ॥६१॥ निर्विघ्नोपानंदपूर्यंक्षेमानंदस्वमेरुजम् ॥ अनिरुद्धानंदपूर्यंजिष्णवानं
दस्वपृथपुकः ॥६२॥ मधुसूदनानंदस्वविघ्नानंदःसमभ्यगात ॥ अमपात्मानंदपूर्यंसुकिरानंदआ
ययौ ॥६३॥ संशितव्रतानंदस्ववरदानंदआपुच ॥ ज्ञानवत्सभानंदस्वसुपर्णानंदआगमत ॥६४॥ विश्वा
धारानंदपूर्यंदुर्जनानंदमेरुजम् ॥ घनश्यामानंदपूर्यंप्रसादानंदआगमत ॥६५॥ दहरानंदआया ॥२४॥

त्वाकैश्वर्यानंदमेरुजम् ॥ अवदातानंदपृथमलिंगानंदमेरुजम् ॥६६॥ राधाकृष्णानंदपूर्यंधर्मात्मा
नंदमेरुजम् ॥ आयाहरिहयानंदो व्रजेशानंदमेरुजम् ॥६७॥ बालमुकुंदानंदस्वश्रीपद्मानंदआ
ययौ ॥ संकर्षणानंदपूर्यंश्रीधरानंदमेरुजम् ॥६८॥ जनार्दनानंदपृथमच्युतानंदमेरुजम् ॥ पद्मेश्व
रानंदपूर्यंनृतात्मानंदआगमत ॥६९॥ पूतात्मानंदपूर्यंपुरुषानंदमेरुजम् ॥ आयात्वधामपुर
वेश्वरानंदःसमेरुजः ॥७०॥ हिरण्यगर्भानंदस्वभावनानंदआययौ ॥ दुराधर्षानंदआयात्वभवा
नंदआपुच ॥७१॥ ईशानानंदआयात्वभूगर्भानंदआगमत ॥ शारदानंदआगत्कृतज्ञानंदआ
ययौ ॥७२॥ मत्सरानंदपूर्यंसुरेशानंदमेरुजम् ॥ त्रिगुणातीतानंदस्वबुद्धानंदस्तपाययौ ॥७३॥ कृपा
कृष्णानंदपूर्यंवत्सानंदसमेरुजम् ॥ वृषकर्मानंदआयात्वमात्मानंदआगमत ॥७४॥ सहस्रशीर्षा
नंदस्वसर्वगानंदआययौ ॥ सर्वविदानंदपूर्यंसामगानंदआगमत ॥७५॥ विष्वक्सेनानंदपूर्यंवेद
नंदस्वमेरुजम् ॥ धर्माध्यक्षानंदआयाहेरंगानंदआययौ ॥७६॥ लोकाध्यक्षानंदपूर्यंत्वाजिष्णवानं
दमेरुजम् ॥ चतुर्भुजानंदपृथसहिष्णानंदआगमत ॥७७॥ चतुरात्मानंदआयादनवानंदआययौ
॥ चतुर्भुजानंदपूर्यंविजयानंदआगमत ॥७८॥ ऊर्जितानंदपूर्यंचकारणानंदमेरुजम् ॥ उपेंद्रानंद

॥स·जी·टी०
॥२५॥

आयाच्युतात्मानं दआयपौ ॥७९॥ अतीन्द्रियानेदआयाव्रत्वस्यानेदआगमत्॥ महावीर्यानं अ०७॥
दपूर्थंनत्रा ऽऽनखुचु सत्वरम्॥८०॥ अपीनिनानेदआपात्रात्वतानेदआशुच॥ महीशानेदपूर्थं
विश्रुतानेदमेंडजम्॥८१॥ अनिर्दिष्टरूपानेदपूर्थंनिमेषानेदमेंडजम्॥ महेष्वासानेदपूर्थंमुदारानं
दआयपौ॥८२॥ महाशक्त्यानेदपूर्थंविश्वानेदत्तयागमत॥ दुर्मर्षणानदआयाक्षमानेदस्वपूर्थयु
क्॥८३॥ गुरुत्तमानेदपूर्थंनृपणानेदमेंडजम्॥ सहस्राक्षानेदपूर्थमनिलानेदआयपौ॥८४॥ तत्रा
यपौसत्यपराक्रमानेदसमेंडजम्॥ निवृत्तात्मानेदआसंवृतानेदमेंडजम्॥८५॥ सत्कृतानेदपूर्थं
चाऽसंखेयानेदमेंडजम्॥ विशिष्टानेदपूर्थंचसिद्धार्थानेदमेंडजम्॥८६॥ सिद्धसंकल्पानेदश्रसि
द्धिदानेदआयपौ॥ वर्द्धनानेदआगच्छद्विविक्तानेदआशुच॥८७॥ श्रुतिसागरानेदश्रमहेशानेदआ
गमत॥ शहरूपानेदआयाहृदयानेदआशुच॥८८॥ जगन्नाथानेदपूर्थंसेनासानेदमेंडजम्॥ त्र
काशानेदपूर्थंव्रतापानेदआयपौ॥८९॥ अव्यक्तरूपानेदस्वपावनानेदआयपौ॥ तपाऽनंनजि
तानेदःक्रोधहानेदआगमत्॥९०॥ रामानुजानेदपूर्थंत्राविनानेदमेंडजम्॥ आयादशीकानं
दश्रमपूर्थत्रत्सत्वरम्॥९१॥ दामोदरानेदआपादकामानेदमेंडजम्॥ अनुकूलानेदपूर्थमतु ॥२५॥

तानेदआयपौ॥९२॥ आदिदेवानेदपूर्थंश्रीगर्भानेदमेंडजम्॥ महाभागानेदआयाग्निवर्णानेद
आगमत॥९३॥ यवसायानेदआयाक्षेतोयानेदआयपौ॥ नेदानेदःस्थिरानेदोविरामानेदआ
गमत॥९४॥ निर्मलरानेदआयाच्युतुग्रानेदमेंडजम्॥ कदर्शनानेदपूर्थंविशालानेदआय
पौ॥९५॥ परमेश्वानेदआयारत्नानेदश्रपूर्थयुक॥ धर्मयूपानेदपूर्थयमिसानेदसमेंडजम्॥
९६॥ महामखानेदपूर्थंविमुक्तानेदमेंडजम्॥ कमुखानेदआयाच्युसूक्ष्मानेदश्रपूर्थयुक॥
९७॥ जितक्रोधानेदआयादशलपानेदमेंडजम्॥ मनोहरानेदपूर्थंदर्पहानेदआयपौ॥९८॥ म
कवच्रजानेदश्रशुभगानेदआगमत॥ ज्ञानगम्यानेदआयाच्छोत्तिदानेदआयपौ॥९९॥ पुरा
तनानेदपूर्थंसत्कीर्त्तानेदआगमत॥ सत्यसंधानेदआयाहिशीकानेदआयपौ॥१००॥ प्रमो
दनानेदआयानन्दनानेदआशुच॥ सत्यधर्मानेदआयातत्सफलानेदआयपौ॥१०१॥ महीध
रानेदपूर्थंपुण्यानेदःस्वपूर्थयुक॥ आयाच्युकधरानेदोदुर्जयानेदमेंडजम्॥१०२॥ सनातनानं
दपूर्थंमुकुन्दानेदआगमत॥ तर्णतत्राऽऽगमच्छिन्नसंज्ञायानेदमेंडजम्॥१०३॥ विशुद्धात्मानेद
पूर्थमक्षोभ्यानेदमेंडजम्॥ त्रिलोकेशानेदआयासुजभानेदआशुच॥१०४॥ त्रिलोकात्मानेद
आयारोगीशानेदआगमत॥ आदिसवर्णानेदविशुद्धानेदआयपौ॥१०५॥ धर्मंजयानेदपूर्थं

॥स॰जी॰तृ॰ सुखानंदस्य पूपपूरकम् ॥ पुण्यकीर्त्यानंदस्याथ यात्राकानंदेत्रानंदस्याप यौ ॥ २०६ ॥ भूतावासानंदस्य पूपं स अ॰७॥
॥२६॥ भृत्यानंदमंडजम् ॥ सुखात्मानंदस्य पूपं च दिव्यानंदस्त्व पाययौ ॥ २०७ ॥ दिव्यमूर्त्यानंदस्याथाच्छुर॰
ल्पानंदस्याम्बु च ॥ जोकनाथानंदस्याथ पात्राख्यानंदस्य सत्तरम् ॥ २०८ ॥ महाकर्मानंदस्य पूपं स्फुट
शानंदमंडजम् ॥ चतुर्वेदानंदस्य पूपं सत्त्वानंदस्त्व पायगमत् ॥ २०९ ॥ तथैव सुरेश्वरानंदतत्त्वानंद
स्याप यौ ॥ महाभूतानंदस्य पूपं तत्राग्र गच्छत्सत्वरम् ॥ २१० ॥ आनंदानंदस्य पूपं च पद्मानंदस्य मंडज
म् ॥ तत्राग्रः गच्छत्परमचकाशानंदमंडजम् ॥ २११ ॥ योगेश्वरानंदस्याथ वारुमानंदस्य पूपपुक
॥ विष्णुचैतन्यानंदस्य क्षेत्रज्ञानंदस्याप यौ ॥ २१२ ॥ तद्रूपानंदस्याथ गच्छत्सत्यानंदस्य मंडजम् ॥ अ
खंडानंदस्य पूपं च चैतन्यानंदमंडजम् ॥ २१३ ॥ श्रीनिवासानंदस्याथ यात्रामर्मानंदस्याम्बु च ॥ तथा
वक्रेश्वरानंदरत्नानंदस्य पूपपुक ॥ २१४ ॥ रामेश्वरानंदस्य पूपं भावानंदस्य मंडजम् ॥ हिरण्यपानं
दपूपं भूमानंदस्त्व पाययौ ॥ २१५ ॥ एवं ते मुनयः सर्वे स्वस्वपूपसमन्विताः ॥ अन्येच पुरुषा योषा आ
यपुदुर्गे पत्तनम् ॥ २१६ ॥ आकुलानंतिमं गजावरोहांस्तैर्वकृता वस्त्रनिभूषजाय मानानु ॥ प्रसीमीत्स्य
हरिःस्वगणास्वगणः स्वान् रितिप्रापादतिस्म मन्यते वै ॥ २१७ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे
धर्मशास्त्रे नित्यप्रकरणे कृतो विष्णुनिमंडलागमननामा सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ॥२६॥

॥ सुव्रत उवाच ॥ ग्रामे भूरूलेंउस्मायवन गवान यथमर्वरक ॥ कृत्वा शौचविधिं स्नात्वा नित्यकर्म समाच
रत् ॥ १ ॥ स्वपीठे बहिर्वेद्यां स्थितस्तेन निजपार्षदैः ॥ उपाविशत्स्वभक्तानां नयनानन्दवर्द्धनः ॥ २ ॥ सा
ग्निभिर्गृहिभिस्त्यागीं प्राप्तस्तस्य पदातिभिः ॥ योपाभिस्वदधौ हस्ते कुसुमस्मारणमालिकाम् ॥ ३ ॥ कृतनि
सविधिस्त्वावन्नपतिः समुपेत्य तम् ॥ चंदनाक्षतपुष्पाद्यैरुपचारैः पुपूज ह ॥ ४ ॥ वर्णि राट् पार्श्वसं
स्थस्तं गृहीतसितचामरः ॥ मुकुंदो वीजयामास व्यजनेन नरोत्तमः ॥ ५ ॥ मालिकः स्थविरो वाटयाहर
निनाय उपेत्य तम् ॥ धारयामास भक्त्यैव पीठ्यान्हारांश्च शोरवराम् ॥ ६ ॥ तावत्तत्रागमन्नूर्णो जटिलाग्नि
पिता रतिः ॥ वासः पोट्टलिकां कक्षे दधानास्त्वाश्रुवासमा ॥ ७ ॥ प्रणम्य हरेरितिशं तीलाम वेक्ष्य हरिर्हृतम्
॥ किमेतदस्तीसःभाषीत्तदिंगितविदीश्वरः ॥ ८ ॥ सोमाख्याः श्राऊरनपानूत्तनाम्बंसुकानितेः ॥ धनत्र॰
यो दर्शी सदाऽऽनीता निस्वी कुरु प्रभो ॥ ९ ॥ ताना हमेोद्युतु दिने कृत्स्नभूपामृतोऽभवः ॥ क्रियतांन्न लवा
सोऽसिधम्मे हं प्रतिपद्दिने ॥ १० ॥ इत्थंवदत्स्येवं हरौ मुनीस्तान् कौशार्दहरे पद्दिवीस्वयीधः ॥ उपागतान्
गोपउपेत्स दुर्गेदो वारिकं तत्त्वरितं जगाद ॥ ११ ॥ स्नातात्राजनन्नस्तु तत्संनिधानं कृतो जपात्र ह
स्तः ॥ श्रुत्वा वमुन्या आगमनं तद्देवंस संभ्रमं तत्र परामभूत् ॥ १२ ॥ अथ यव्वन प्रेसवल दंघ्रिरा शुसमुच्छ्रम स॰

॥स॰जी॰तृ॰ सिंचद्धृतल्लपीततिलकस्तैरैक्षि पुलको वरः ॥ २७ ॥ ते वीक्ष्याक्षि मनःप्रियं मधुरभाषिणी क्षमाशोहृष्टा अ॰८॥
॥२७॥ नाः स्वप्नमुनयस्तु ते हरिणा नवद्धांजली नृसंस्थिताः ॥ तान्संभाषयपोचितं स भगवान्मायासुरे सा
र्धिभिः साकं ते मुनिभिर्नैनेत्र ज्ञानकैः शनैः स्वयं तु स्वान्पथि ॥ २८ ॥ श्रुत्वेत्थं तु नगरागतैः कृतमसौ
तासादिवा सुधन्निनानादुंदुभि श्रृंगकर्फरखं सद्धधुकी धूकृतीः योषाभिर्निजमक्ष्य पात्र वसनंगं
धीः शिरस्थान्मनां धूलो ज्ञाशितगीतिकाध्वनिमपि शाघ्रात्सभाकर्णयन् ॥ २९ ॥ पुर्यांतत्र नृपालयांगण
णमुपेत्याश्वात्समुत्तीर्य तानावासायपोचितं स भगवानात्माप्य सर्वांस्ततः ॥ वेद्यांनिवतशेरधोम
णिमयेपीवेनिषीदन्स्वयं पाकं ज्ञी भ्रमकारयन्मुनिकृते नक्तान्समुत्साहयन् ॥ ३० ॥ नृरिकाजतृधि
तैर्विजोचनैस्तन्मुखां बुजकथां सदाप्सितामृ ॥ संनिपीय च बहुधापितर्पणं प्रापिनैवनृपतर्हिसन्न
लाम् ॥ ३१ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे ऽन्नकूटोत्सवे मुनिसन्मु
खागतभगवद्दर्शनानंदनामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ सुव्रत उवाच ॥ सोपवासविधये गते चयो सर्वज्ञो गृ
हिजनेषु तत्र ते ॥ सांगिनो मुनयश्चाज्ञया हरेस्ततः स्वस्तुनिषेदुरुन्मुदः ॥ १ ॥ स्वागतादिवचनेन तोषि
तास्तेन तेतु मुनयः प्रहर्षिताः ॥ पत्रपुष्पफलवल्कजादिभिस्तं पुपूजुरखिलाश्च तापसाः ॥ २ ॥ भक्त्या ॥२७॥

हरेः पुजनकर्मते पु कुर्वन्कहर्षेण मुनीश्वरेषु ॥ तं गाजवोभ्येस जगाद वाक्यं पाकस्य सिद्धिर्भगवन्नभू
दै ॥ ३ ॥ श्रुत्वेति वाक्यं भगवान्मुनीस्तानानाययामास तदैव भोक्तुम् ॥ नतस्त्रते शुद्धिविधिं विधायनीकं तु
निषेदुः कृतपंक्तिबधाः ॥ ४ ॥ तान्भोजयित्वा विविधैः कनीयैः सितान्यपु कृपायसपूरिकाद्यैः ॥ आ
त्माचयामास ततः सतृप्तान्महाकुटीगंतु मृषीन्पीज्ञाः ॥ ५ ॥ कृत्वा पपाकं सगृहेनिवेद्यसः कृत्वाय पभुक्तो
पविवेशयावत् ॥ सत्संगिनस्तत्र च ता वदाय न्नेनेकदेशोम्भ्रमदारभावाः ॥ ६ ॥ प्राच्यो दीच्याश्च पाश्चात्सा
दाक्षिणात्याः सहस्रशः ॥ मध्यदेशीयलोकाश्च तत्राजग्मुरनेकशः ॥ ७ ॥ आम्नेयानैर्ऋताश्चापि वा
यव्याश्चापि भूरिशः ॥ भक्तास्तत्रापपुर्दृष्टाऐशाना अस हस्रशः ॥ ८ ॥ वृद्धाश्च तरुणा बालाः सधवावि
धवास्त्रियः ॥ पतिव्रताधर्मरताभक्तिमत्यश्च धर्मजे ॥ ९ ॥ वाद्यघोषं च कुर्वंतश्चैके गीतध्वनिं तथा ॥ ध्व
निं च तालिकानां ते घोरं चक्रुः समं भ्रमान् ॥ १० ॥ उच्चैर्घोषं तमाश्रुत्य भगवान्निजमंदिरम् ॥ बहिर्वेद्या
मुपेत्यैव तस्थौ भक्तजनप्रियः ॥ ११ ॥ अस्तुवं कंगास्तदाक्षायां ते तं श्राप्य निजप्रभुम् ॥ प्रणेमुः प्रेमविवशा
बद्धांजलिपुटाजनाः ॥ १२ ॥ अर्तकेकच्चसंभ्रमात्केचित्करगतां तवं दिरे ॥ केचिच्च प्रेमविवशानिपत्य तु
विदंडवत् ॥ १३ ॥ नमनं केपि विस्मृत्य तन्मूर्तिं ददृशुः स्थिरम् ॥ योपोप्युपदादेगं तत्र तत्रसतोऽन्न

स॰जी॰प्र॰१ ॥२८॥ गतः ॥१४॥ केचिन्मात्रांगुलीर्वीक्ष्य निमेषोन्मेषवर्जिताः ॥ सद्यस्तत्र निरुद्धाक्षिवृत्तयः संबभूवुः ॥ अ॰१९॥
१५॥ केचित्तु गुल्फौ हरेर्वीक्ष्य रुरुधुर्वृत्तयो नवन् ॥ केचिज्जंघे समीक्ष्यैवं जानुनी वीक्ष्य केचन ॥१६॥ ऊरू
द्वयाग्रमोः केचित्तूदरं च कटिं तथा ॥ दृष्ट्वा तत्रैव चित्तस्य निरोधं प्रतिपेदिरे ॥१७॥ विशालं हृदयं तस्य केचि
द्वीक्ष्य स्तनावपि ॥ श्रीवत्सचिह्नमालोक्य समाधिं प्रापुरात्मनः ॥१८॥ आजानुबाहुयुगलं केचित्केचि
त्करांगुलीः ॥ प्रभोरालोक्य तत्रैव सद्यः प्रापुः स्थितिं जनाः ॥१९॥ केचिद्गलं च तौ वीक्ष्य प्रसन्नं सुखपं
कजम् ॥ केचिद्विशाले नेत्रे च तत्र जीन रुरुधे नवन् ॥२०॥ केचित्तु नासिकां तस्य कपोलौ श्रवसी नृप ॥ ल
लाटं भ्रकुटिं केचिद्वीक्ष्य तत्र स्थितिं ययुः ॥२१॥ केचिद्धरेः शिरो वीक्ष्य नानारत्नविराजितम् ॥ तत्रैव ने
त्रवृत्तीनां निरोधं प्रतिपेदिरे ॥२२॥ सोऽपि नारायणो मुनिस्तदानीं करुणानिधिः ॥ स्वमूर्तेर्दर्शनेनैषु स्वं सौ
न्दर्यं चाप्यदीदृशत् ॥२३॥ अतः पञ्चजनाः सर्वे तत्तदंगैः समेभिरे ॥ सद्यःप्राणनिरोधे वै निजप्राणोऽधि
पात्मनाम् ॥२४॥ स्वहृत्कोशेतरत्वं गमप्राप्ताकृष्टमीशितुः ॥ ते तदा चित्रलिखिता इवासन्नचलाननाः ॥
२५॥ निर्विकल्पसमाधिं ते प्राप्ताः केऽप्यपतन्भुवि ॥ केचित्तथैव तस्थुश्च न्यपेतुः केऽपि भूतले ॥२६॥ दृष्ट्वेत्थं त
दानीं माश्चर्यं महदासीज्जनागमे ॥ देवाश्च विस्मिताश्चक्रुः पुष्पवृष्टिं मुदा हरौ ॥२७॥ स्त्रियश्च पुरुषास्तेः ॥२८॥

पि स्वहृत्स्फुरितं ततः ॥ तेजःपुंजं समप्राक्षुः कोटिसूर्यसमप्रभम् ॥२८॥ तमेव भगवंतं च स्फुरंतं तत्र
वीक्ष्य ते ॥ परिपूर्णा निरीक्ष्यैतं प्रापुश्चालौकिकं सुखम् ॥२९॥ तथैव च हरेरिच्छया पुनर्लब्धबहिर्दृशः ॥ त
मेव वेद्यामासीनं ददृशुः प्रभुमादरात् ॥३०॥ आनंदं लेभिरेऽत्यंतं ते सर्वे हरिदर्शनात् ॥ सद्योगतस्य
माप्याऽऽसन् हर्षपूर्णरुदो जनाः ॥३१॥ तेषां मासाश्च कतिचित्संचमासाध्वगा जनाः ॥ चातुर्मास्याध्वगाः
केचित्केचित्त्रैमासिकाध्वगाः ॥३२॥ मासद्वयाध्वगाः केचित्केचिन्मासाध्वगा अपि ॥ ते सर्वेऽपि हरिं प्रा
प्य लेभिरे परमां मुदम् ॥३३॥ हरिश्च तान् गृहस्थांस्त्वं संत्यक्त्वा कष्टेन भूयसा ॥ स्वदर्शनार्थमायातान्मानयामा
स सादरम् ॥३४॥ आगतं कुशलं पृष्ट्वा स तान् वासार्थमादिशत् ॥ वासमध्यानानितान्तेषु हरिजिस्वमुखा
त्ततः ॥३५॥ तस्मिन्नूर्दिने तु भक्तानां मुकुरागच्छतां प्रभुः ॥ स्वदर्शनप्रदानार्थं तत्रैवास्थवसत्स्थिरम् ॥३६॥
तत्रागतानां नारीणां सन्मानं च यथोचितम् ॥ जयारमादयश्चक्रुर्ललिता तु विशेषतः ॥३७॥ तत्रागते
भ्यो विविधेभ्यो भिक्षुकेभ्यश्च सर्वशः ॥ अध्वक्षीणाधनेभ्यश्च हरिरन्नाद्यदापयत् ॥३८॥ पंचानां दिवसा
नां च तद्देवामान्नमीश्वरः ॥ घृतं सितां च काष्ठानि तेभ्योऽशेषमदापयत् ॥३९॥ क्षत्रवैश्यान्ब्राह्मणांश्च सू
त मागधबंदिनः ॥ बादरकायाश्रयेतां स्तुत्यपतेर्गृहमाजायत ॥४०॥ अथ्यमारुत्य रात्रौ च नरैः कतिपयैर्वृ

स.जी.ख.१ ॥ १९८ ॥

तः॥ निवासान् सर्वभक्तानां समगाम पृथक् पृथक्॥ ४१॥ तेषां स्वास्थ्यं समाश्वास्य पश्चान्नंददापयन् अ.९॥
वर्तिलक्षं सावधानैः स निस्सर्वान शिक्षयन्॥ ४२॥ अतस्ततः पुरुषः स्त्री वा निष्कामः स्वस्ववासतः॥ उ
त्तिस्सर्वो तु पादिष्टुपनिजमंदिरमाययौ॥ ४३॥ दूरदेशागतानां च जनानां स्थापितात्मनाम्॥ सुमुक्षांप्र
ज्ञाशं सासौ सोमादीनां पुरः प्रभुः॥ ४४॥ सभावर्नं कुर्वत एव नृणामागच्छतां सभेघशाप्लुतस्य॥ निशा
स्तृतीयप्रहरांत आसीत्सम्प्रजल्पितः कुक्कुटकूजितेन॥ ४५॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्म
शास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे देशांतरागतभक्तसन्माननामा नवमोऽध्यायः॥ ९॥ सुव्रत
उवाच॥ किंचित्कृत्वात दास्वामी सहसा पुनरुत्थितः॥ कृत्वा स्नानविधिं चक्रे नित्यकर्मा दशान्नृप॥ १॥
चतुर्दश्या अपि दिने प्रातरारभ्य पूर्ववत्॥ आगच्छतो निजान् भक्तांस्तत्संतोषयतो द्युगात्॥ २॥ दीपो
त्सवदिने सोऽथ मंगलस्नानमीश्वरः॥ अरुणोदयवेलायां कृत्वा नैत्यकमाचरत्॥ ३॥ वर्तुजे तूलपट्टके
निषसादत्ततः क्षणम्॥ चकार पूजनं तस्मै नैत्यकं चोत्तमो नृपः॥ ४॥ तावच्चनूत्नवस्त्राणां कक्षे संलु
न्न पोटलीम्॥ मयरामः शीघ्रगतिर्गृहीत्वाऽगाद् उत्सुकः॥ ५॥ तं दृष्ट्वा दहसन्नाह हरिर्भद्र किमाहृ
तम्॥ तमाह नूत्नवस्त्राणि संती मानीति सद्द्विजः॥ ६॥ प्रीतये सर्वभक्तानां तानि जग्राह स प्रभुः॥ कौसु ॥ १९ ॥

भेपटकं शीर्षे बबंध मुकुराकृति॥ ७॥ स्वर्णाबुंदशोणवर्णं पर्यधादंगरक्षकम्॥ बबंध स्वर्णपटकं
ततः कटितटे प्रभुः॥ ८॥ ततस्त्वाकारयामास सर्वान्निजजनान् विभुः॥ कृतनित्यविधानास्ते तत्र सर्वे स
मायपुः॥ ९॥ अथ स्नानिंबवृक्षस्य भगवद्वेदिकामनु॥ आगत्य मुनयस्तस्थुर्गृहिणस्त्वाभिनीमुनीन्
॥ १०॥ आगत्य तत्र योषाश्च योषित्सदसि सर्वशः॥ तस्थुः प्रतीक्षमाणा वै तत्र नारायणागमम्॥ ११॥ पौ
राणिकाः शास्त्रिणश्च वेदिकास्तांत्रिकास्तथा॥ तस्थुः प्रतीक्षमाणा वै तत्र नारायणागमम्॥ १२॥ गाय
काश्चातत्रास्तत्र गातज्ञो वाद्यवादकाः॥ आगत्य चनटामत्रास्तस्थुः सूताश्च वंदिनः॥ १३॥ सर्वे पित्ते सम
मागत्य हरेरंगमनं बहिः॥ प्रतीक्षमाणास्तस्थुर्वै तावत्तत्रागमत्प्रभुः॥ १४॥ तं विलोक्य जनाः सर्वे हर्षोत्फु
ल्लाननाद्यपाः॥ जयेति घोषं तन्मुखं प्रणम्य नृप चक्रिरे॥ १५॥ आनंदयन्भक्तजनान् हरिर्निंबतरोरधः
॥ वेद्यां सिंहासनवरे निषसाद तदेवसः॥ १६॥ सितातपत्रमकरोन्नैसोमदत्तश्छत्रं धारयत्॥ भगवन्मुख
कौस्तानित्वितरौ पश्चु भेनतदा॥ १७॥ भृगुजिह्वाग्लयश्च मौरत्नदंडमनोहरे॥ गृहीत्वा चामरे तेन वीजया
मासतुः प्रभुम्॥ १८॥ सुरेशो नाजश्च भगवत्पार्श्वयोः संस्थितावुभौ॥ प्रभुं तैतालवृंताभ्यां वीजयामासतु
स्तदा॥ १९॥ वज्रौरवजन्नेरम्यं गृहीत्वा हेमदंडकम्॥ उत्तमः पार्श्वसंस्थश्च वीजयामासतं प्रभुम्॥ २०॥ मु

॥स·जी·प्र·१ ऊर्द्ध्वदेशे वर्णिराट् तस्य समीपे न च कं दधत् ॥ तस्थौ प्रतीक्षमाणश्च निदेशं तस्य किंचन ॥२१॥ दौवारिकः प्र·१०॥
॥२०॥ स्वर्णयष्टिर्जयेत्युच्चैर्वदन्प्रभोः ॥ अग्रे कुबेरसिंहाख्यस्तस्थौ कार्यनिवेदकः ॥२२॥ पार्षदप्रवराश्चान्ये
स्तत्र वीरा महाभराः ॥ आज्ञाकराः प्रभोस्तस्थुः परितः शतशस्तदा ॥२३॥ ततोऽपश्यज्जनानेवं भगवा
न्परितः स्थितान् ॥ उद्वेलं सागरमिव सोत्कं वाञ्छितदर्शने ॥२४॥ समीपेष्वासु परितान्पततो घनसं
स्थितान् ॥ नृपतेरंगणे पञ्चपदसंख्याताञ्जनान्हरिः ॥२५॥ बहिः शालाकच्चत्वरनानागर्भागारेषु च स्थि
तान् ॥ अट्टिषु चत्वरेषु गेहबहिर्वेदिषु चैक्षत ॥२६॥ वल्मीषु तथाट्टेषु च शालाकच्चस्थितान् ॥ मंडपा
कृच्चैत्येषु प्राकारगोपुरोपरि ॥२७॥ आरुह्य बहुमानुच्चान्भूजारद्यावधिस्थितान् ॥ पुरश्च पार्श्वयोः प
श्चाज्जनानैक्षज्जहास सः ॥२८॥ नासिकां वादपित्वाथ हरिः स्थापनमुद्रया ॥ उपावेशयदात्मीयान्
सर्वांस्तांश्चक्षुषोर्जनान् ॥२९॥ कृतमौनास्तत्क्षणं ते निषेदुश्च यथावस्थया ॥ स्त्रियः स्त्रीमंडलेष्वेव पुमांस
पुरुषेषु च ॥३०॥ निषेदुर्मुनयस्तत्र मुनीनां मंडलेषु च ॥ ब्राह्मणा ब्राह्मणेष्वेव वर्णिनो वर्णिमंडले ॥३१॥
गृहस्थेषु गृहस्थाश्च शूद्राः शूद्रेषु सर्वशः ॥ विदग्धा ये तु विद्वांसः शिल्पज्ञाः शिल्पवित्सु च ॥३२॥ नृपास्ते
नृपविशेषु निजभक्तेषु सप्रभुः ॥ आजिज्ञपद्वादकांश्च सज्जीभूय चिरं स्थितान् ॥३३॥ ते च तास्तादिवा ॥२०॥

द्येषु पद्युत्त्वकरकौशलम् ॥ न दर्शनीयं यथा भाक्तस्तत्तत्सर्वं मतो भवेत् ॥३४॥ प्रशशंस हरिस्तांश्च रहस्ता
ल्करणाद्यवम् ॥ ततोऽपश्यत्सभासंस्थाननेकदेशागताञ्जनान् ॥३५॥ तेषां ये येषु येषु मुख्या देशेषु
तान्प्रभुः ॥ तत्तद्देशीयवृत्तांतं पृष्टुमाकांक्षत्संसदि ॥३६॥ तेभ्यः समुत्थाय सदर्पमेव क्षमापतेस्तत्समयास
मेत्य ॥ प्रणम्य च प्रांजलयः पुरस्तात्तस्थुस्तदीयाननचैत्यनेत्राः ॥३७॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणच
रित्रे धर्मशास्त्रे निजाश्रितयप्रकरणे भगवत्कृतसभोपवेशनवर्णननामा दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ सुव्रत
उवाच ॥ तान्मानयित्वा भगवान्निजभक्तान्विचक्षणान् ॥ शृण्वतां सर्वलोकानां प्रश्रयविनयानता
न् ॥१॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ युष्मद्देशेषु मे ये यां स्वामिनां गृहिणां जनाः ॥ मदाश्रितानां ब्रह्मीणां,
च कीदृगुपास्ति जनश्रुतिः ॥२॥ जना महिमुखा ये ते लौकिकानां सतां तथा ॥ वार्त्तामात्मगुरूणां च कुर्वते
कीदृशीं भुवि ॥३॥ सुव्रत उवाच ॥ इति पृष्टा भगवता तेऽन्ये सर्वे यथाश्रुतम् ॥ यथार्हं चन्द्रयते वृत्तान्तं स्वस्व
देशजम् ॥४॥ जना ऊचुः ॥ भगवन्नस्मदीयेषु देशेषु विमुखा अपि ॥ जना यथा वदंति त्वां तथैव ब्रूमहे वय
म् ॥५॥ धन्यो नारायणमुनिः सोऽवतीर्णो धरणीतले ॥ भक्तिज्ञानविरागाढ्यं सद्धर्मं पाति योऽखिलम् ॥६॥ गृहि
भिन्नाश्रमस्थानपि त्यागिनो विधवास्तथा ॥ सधारयत्सद्विधं ब्रह्मचर्यं च दुर्धरम् ॥७॥ यस्माज्जयंति ता

स॰प्री॰स्तु॰ न कामयेन कामेन मोहिताः ॥ विहंसोपि सगोत्राः स्त्रीर्गच्छंति पशवो यथा ॥ ८ ॥ यस्मान्न पतितान्दृष्ट्वा अ॰ ११ ॥
॥ २२ ॥ पतनोभेन बुधा अपि ॥ स्ववंधूंश्चापि मित्राणि घ्नंति वा घातयंति च ॥ ९ ॥ यस्य स्वामी रसास्वादे तांस्तान्नय
ति वै सतः ॥ जायंते यद्वशा एव कामोद्धता हि पूरुषाः ॥ १० ॥ सतस्य नीचजातीनामश्लेषमन्नादि येन च ॥ वि
दत्वा वर्णसांकर्यं कुर्वंति पुरुषा भुवि ॥ ११ ॥ यस्य साजपतिस्स्वामी स्नेहं स्वान्न पुरादिषु ॥ नरकान्नैतमात्मं
च यद्वशा यांति मानवाः ॥ १२ ॥ यत्र यत्र भवेन्मोहो देहिनामिदं वस्तुनि ॥ तादृप्यं तस्य तस्यास्तादरकर्मो
होदिह्यते ॥ १३ ॥ यः स्वामी मानमत्सर्यैर्हापयत्यात्मनः सतः ॥ गुरूंस्तु साधूनपि प्राज्ञान्मन्यंते नैव यद्व
शाः ॥ १४ ॥ मानेनैवात्मनः पापं साधूनां पुरतो नराः ॥ न निःकपटभावेन कथयंत्यात्मशुद्धये ॥ १५ ॥ माना
दिजायते क्रोधो निर्दयो हिंस्रवृत्तिकृत ॥ अवाच्यवाचकः स्वस्य परेषां चापि घातकः ॥ १६ ॥ यदभ्यानविहो
नाहिंसितो यस्यः परैः कृतम् ॥ धूलिक्षेपताडनं च सहंते दुर्वचांसि च ॥ १७ ॥ धन्य एवात्मतः स्वामी सतो
ऽवेवसद्गुरुः ॥ न महान् पुरुषः कश्चिद्वर्त्ततेही ह्यतो भुवि ॥ १८ ॥ धन्यास्ते साधवस्तस्य ये धर्मान् स्वगुरू
दितान् ॥ प्रयत्नाद्ब्रह्मचर्यादीनुपालयंति निरंतरम् ॥ १९ ॥ धन्या गृहस्था अपि ते स्वामिनं समुपाश्रिताः
॥ स्वस्वमात्रसमा ये तु जानंति परयोषितः ॥ २० ॥ स्वस्त्रीमेव विधवस्त्रीलांगृहिलोऽपि कदाचन ॥ विनाप ॥ २२ ॥

रेण कुर्वंति स्वमात्रापि रहःस्थितिम् ॥ २१ ॥ भंगां गांजं चाहिफेनं मद्यं मत्स्यामिषाणि च ॥ अभक्ष्यं नैव भक्ष
ति न्यायार्जितधनाश्च ये ॥ २२ ॥ अदत्तं नैव गृह्णंति तृणमपि परस्य ये ॥ घातं स्वपरयोर्नैव ये विषाद्यपि
कुर्वते ॥ २३ ॥ शूरा ईदृशास्सज्ञानत्वान्मोक्षार्थमपि नैव ये ॥ आश्लोक्य गुरुं तुंगादि ते स्तेसक्षंतिवंदृष्टि वे ॥ २४
॥ दृश्यं द्रष्टुं धियो धीरास्तच्छिष्या गृहिणो नराः ॥ वर्त्तमानास्तदा तापां संति धन्या भुवस्तले ॥ २५ ॥ स्त्रिय
श्चैषामपि पतिं नित्यमेकं विनाऽपरान् ॥ जानंति पुरुषान् स्वीयपितृभ्रातृसमान्किल ॥ २६ ॥ याश्चतस्सा
मिनं नार्यो विधवाः समुपाश्रिताः ॥ ताब्रह्मचर्यमष्टांगं पालयंत्यग्रहारवं ॥ २७ ॥ धतुर्माना तरेतो वपुंष्यो
गच्छंति हरतः ॥ न भाषंते च पुरुषैः पितृभ्रातृसुतान्विना ॥ २८ ॥ सत्संगिनः स्वपित्रादेर्वार्त्ताः शृण्वंति या
हरेः ॥ वसंति सह तैर्नैव मार्गेप्यन्यैर्न कर्हिचित् ॥ २९ ॥ पित्रादिनापि सा कं नानतिष्ठंतिरहःस्थले ॥ एवं हि
सर्वा विधवा वर्त्तंते स्वाम्युपाश्रिताः ॥ ३० ॥ सर्वेप्येते पयो वारि सं न पिबंत्यगालितम् ॥ व्रतान्येकादशी जन्मा
ष्टम्यादीनि च कुर्वते ॥ ३१ ॥ आश्रितस्स्वामिनो नैते स्वस्वधर्मेस्थिताः सदा ॥ अनन्यं नक्किं कुर्वंति कृष्णस्य पर
मादरात् ॥ ३२ ॥ धन्याः स्वाम्याश्रितास्तस्या योषितः पुरुषाश्च ह ॥ अस्मदीयास्तु गुरवस्तस्काधर्मेव रंति हि
॥ ३३ ॥ न स्थापयंति स्वामीव स्वशिष्यान्धर्मवर्त्मनि ॥ तस्माद्विगस्तु तांस्तान् श्रीस्वामिविमुखान्स्वनः ॥ ३४

॥स॰जी॰प्र॰३ इत्थं वदंति बहवो जो कानारायण प्रभो ॥ केचिदाहुः स्वयिष्यामो वयं तं स्वामिनं त्विति ॥ ३५ ॥ तान्वदंति श्री॰२२॥
॥२२॥ तदा केचिद्वयं कुलगुरुस्त्वद्धि ॥ सनेमतर्हि नो जन्मा जोकिकी हिगमिष्यति ॥ ३६ ॥ तदाहुः केपि निपुणा
जन्मातु स्वामुपाश्रयात ॥ स्यासमेवान्यथास्माकं सायास्सतिन संशयः ॥ ३७ ॥ आस्माकीनादिविधवा
बहवः स्वस्स्कन्यका ॥ गुरुसंज्ञेस्मएते स्मोगर्भदं धंति निनिस्पृपाः ॥ ३८ ॥ प्रसुन्नं गर्भपातं ताः कुर्वन्ते पात
कं महत् ॥ तस्मात्तासामघाद्रक्षा कार्या स्वाम्याश्रयेणवै ॥ ३९ ॥ तांस्तदा केचनप्राहुर्जीयमाने पिपात
के ॥ एतावत्कालपर्यंतमासीत्त्वज्जातुवात्यतः ॥ ४० ॥ सो प्रतं त्वं गदीयस्य राज्यं सार्वत्रिकं भुवि ॥ जातम
स्तीतिनो जन्मा गमिष्यं स्येव निश्चितम् ॥ ४१ ॥ स्वज्ञानातिन्न पश्चाशैविधवागर्भसंभवम् ॥ गर्भेघ्नंतीस्तु ता
इति कंव पापौ नतस्त्वणम् ॥ ४२ ॥ तत्तं वैधिजनानूद्यंगृहीत्वादेहपसौ ॥ जज्ञाना शास्त्रपापं भवि
ष्यति तती फना ॥ ४३ ॥ अपत्यरक्षणेतासां वधेवाः प्यपणो महत ॥ भूसोरप्यधिकं नूमाव स्माकं हि भविष्य
ति ॥ ४४ ॥ तस्मादूमं देजेका पिचातुर्वर्ण्य मसांप्रतम् ॥ न स्वामिनं विनाश्यास्तिगतिस्तस्मात्तसेव्यताम्
॥ ४५ ॥ पूर्णास्तुयेस्म कुरवः प्रवेष्टव्यान नेगृहे ॥ कथंचिदागतास्त्वास्त्यानागच्छेयुः पुनर्यथा ॥ ४६ ॥ ततोना
र्यो नजिष्यंतिसहास्वामिरनर्त्तकाः ॥ स्वामिनं तेमनः कीर्तिः सपुण्यावृद्धिमेष्यति ॥ ४७ ॥ इत्थं महाराज ॥२२॥

जना देशदेशे वदंति वै ॥ यथाश्रुतं यथादृष्टं तथास्माभिरुदीरितम् ॥ ४८ ॥ सूत उवाच ॥ श्रुत्वेति तद्
चो राजन् नक्तैः सह नहासस ः ॥ दिव्यरूपी वीक्षमाणः पितरौ प्रीणयन् प्रभुः ॥ ४९ ॥ तैः पौरस्य मावेद्यन्तना
त्तदीयां जन श्रुतिं तस्य तत्तोनिदेशात ॥ मृदं घ्रिपद्मं च मुदा प्रणम्य स्वस्थानमेसेव पुनर्निधेयुः ॥ ५० ॥ इ
ति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटे सर्वेदेशांतरीयवृत्तांतश्रवण
नामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ सूत उवाच ॥ अथापरेद्युः कृत्ये जनानन्विन पृत्ता समुत्सुकान् ॥ पूजाद्रव्याणि पा
त्रेषु न्यस्य स्वामी चिरस्थितान् ॥ १ ॥ तेषां मनोरथं पूर्णं कर्तुं राजन्निवेषसः ॥ मयराम द्विजस्त्वा वदद्धीमान्
जिपुरो वदत ॥ २ ॥ एते पुरः स्थिताः स्वामिन् पुरुषा योषितस्तथा ॥ दूरदेशादुपायाताः संतिनक्ता स्त वु
प्रभो ॥ ३ ॥ तेषां चिरकालीनो हृद्यस्से वमनोरथः ॥ पूजनार्थं त्वद्वहरेत्तं पूरयितुमर्हसि ॥ ४ ॥ इत्युक्तस्ते
न विप्रेण प्रहसन्हरिरब्रवीत ॥ अद्यास्ति किंदिनं ब्रह्मन् कार्यमत्र च किं वद ॥ ५ ॥ इत्युक्तः स निजोत्संगाद्दी
र्घं पंचांगपत्रकम् ॥ निष्कास्य तद्विलोक्याह प्रभो दीपोत्सवो द्यतु ॥ ६ ॥ ग्राम्याणां ग्राम्यसौख्येन त्वानंदो लौ
किकी नृणाम् ॥ त्वद्दर्शनेन भक्तानामद्यानंदो लजौकिकः ॥ ७ ॥ एतेषां ग्राम्यसौख्येच्छा नास्त्येवगृहि
णामपि ॥ हरेस्त्वत्का यतस्तत्र समायाता रहस्य वै ॥ ८ ॥ मनोरथं हि सर्वेषां त्वदीयानां ततः प्रभो ॥ त्वंपूर

॥ग·सं·द्वा॰ पितुर्मित्रोसि मे कृष्ण त्वं महीरुह ॥९॥ इत्युक्तः स हरिः प्राह पृथक् पंचजनारमे ॥ किंतु कोजाह्नजो नैव अ०१२॥
॥२३॥ कार्यो नाम्नो मम ईनम् ॥१०॥ सर्वेशामरुधन्वपृथैः रागसात्रार्द्धं नेदुतम् ॥ कृत्वागतव मि सुकाम जना आ
सन् प्रहर्षिताः ॥११॥ ततः क्रमेण तत्सूनोस्सर्वे कन्तुं मुपाययुः ॥ पृथग्ज्ञो हि हरेस्ये पुरुषा सुक्षिप्यः पृथ
क् ॥१२॥ तत्राद्दौ मध्यदेशीया जना हरिमुपाययुः ॥ माथुराः शूरसेनाश्च वात्सधीपाश्चुपा मुनाः ॥१३॥ सा
ल्वानीपा उज्जिहाना मौरव्याः कुरवस्तथा ॥ दक्षिणोत्तरपांचालाजानीमद्राः कापिष्ठला अपि ॥१४॥ गौरग्रीवा
श्वारिमेदा हस्तिनापुरवासिनः ॥ पारियात्रनगोत्पन्ना धर्मारण्योद्भवास्तथा ॥१५॥ काञ्जकोदयप आश्मुत्था
: कंककोचन पौरवाः ॥ सारस्वताश्च मत्स्याश्च साकेताः कुकुरास्तथा ॥१६॥ एते चान्येपि बहवो गोत्रे रौद्वं
रादयः भक्ता भगवतो दृष्टास्तस्मिन्नृजनकर्मणि ॥१७॥ कृगंधिना चंदनेन पौष्पैर्हारैर्मनोहरैः ॥ स्व
र्णबुद्धां किंतैर्वस्त्रै रुक्मपैश्च महाधनैः ॥१८॥ अमूल्यरत्नाभरणैः पूजयित्वा तदंतिके ॥ रौप्यामत्राणि नि
दधुः पिंडकैर्निर्मितानि ते ॥१९॥ रविजनानि विचित्राणि शर्करालेपवंभूरिशः ॥ तांबुजानि सपूर्णानि हरये ते
न्यवेदयन् ॥२०॥ तेषां नायो भक्तिमसौ हरेः कंबेरुथक् पृथक् ॥ नक्षत्रमाजानि दधुर्नमस्कृत्य ततो ययुः
॥२१॥ अथाययुर्महासत्वाः प्राच्या भक्तजनाः प्रभोः ॥ मागधाः कर्बटाः स्कसाः आंवष्ठाश्चौड्रपत्तनाः ॥२२॥ ॥२३॥

काद्रोपाः कोसलाः पौंड्रा मेकला अर्ज्लकलास्तथा ॥ गौडाश्च मिथिलोद्भूता मास्य वङ्गिरिनास्तथा ॥२३॥
किरातनाश्च जोहित्या वर्द्धमानपुरोद्भवाः ॥ एते मे प्यौड्रमुख्याश्च पुपूजुर्हरिमादरात् ॥२४॥ चंदनाक्षत
पुष्पैश्च वासोभिश्चानरेश्वरानैः ॥ मृदुभिश्च महामूल्यैस्तथा हेमविभूषणैः ॥२५॥ मुक्ताफलैर्बहुविधैः पू
जयित्वा हरेः पुरः ॥ स्वर्णसुवर्णभृतान्येव रूप्यामत्राणि ते दधुः ॥२६॥ फजान्मने कन्यातीनि स्वादनिरुचिरा
णि च ॥ अर्पयित्वा भगवते ययुस्तद्दीपितस्तथा ॥२७॥ अपथते पुगतेश्चा यथाग्नि काश्चीद्भवा जनाः ॥ जव
रंगास्तथा वंगा अपवंगाश्च शूलिकाः ॥२८॥ चर्मद्वीपा विदर्भाश्च वत्साभ्धाश्च चेदयः ॥ विंध्यांतवासिन
श्चैव दशार्णा स्त्रैपुरास्तथा ॥२९॥ एते मे पिच्छ किष्किंधत्राववराग जनाः प्रभुम् ॥ अनर्घैः पीतवसनैर्हैमै
र्वलयश्रृंखलैः ॥३०॥ मुक्तानीप्रोखरैरत्नैर्विविधैः कर्णवेष्टनैः ॥ संपूज्याग्रे च निदधुः रूप्यहारान्महा
धनान् ॥३१॥ फजान्मने कन्याती निष्कानि गुणवंति च ॥ राजतानि च हैमानि पात्राणि हरये ददुः ॥३२॥
कजशाम्नार्गरीः कंसान्नृत्रंगारान्वारिकास्तथा ॥ अजिनरान्दर्शनीयान्भवेतेभ्यवेदयन् ॥३३॥ द
तिसंपूज्य ते याता दाक्षिणात्या अथाययुः ॥ सौरिकीर्णास्ताडिकरा मज्याचल्लसंभवाः ॥३४॥ नासिक्या
: कोंकगिरिजा मरुकच्छाश्च कौंकणाः ॥ कर्कोटकाश्च शिबिका वेणातटनिवासिनः ॥३५॥ शार्दुराऊष्म

मूलीपामर्हेशञ्च तथासिनः ॥ कावेरीतटवासाश्च चैत्रकूटाचलाधराः ॥ ३६ ॥ कार्णाटकाश्च गोनर्दाः श्री॰
लाः केरलदेशजाः ॥ गाणराज्याः रूपी काश्च कांचीवासास्तथा र्वजाः ॥ ३७ ॥ ताम्रपर्णीतटावासा दण्डकारण्य
वासिनः ॥ बलदेवपत्तनाश्च तैलिंगाद्या विशालका ॥ ३८ ॥ वेंकटाद्रिनिवासाश्च धर्मपत्तनवासिनः ॥ एते
चान्येपि बहवो मनुजाः सेवकादयः ॥ ३९ ॥ पूजां भगवतश्चक्रुर्यथाविधि विचक्षणाः ॥ यक्षकर्दमसंज्ञे
न चंदनेन स्रग्गंधिना ॥ ४० ॥ अक्षतैर्विविधैः पुष्पैरनर्घैर्वसनैः शुभैः ॥ सितैः पीतैश्च रक्तैश्च चित्रैश्च
स्वर्णबिंदुभिः ॥ ४१ ॥ प्रावारैश्च निचोलैश्च पटकैः कटिबंधनैः ॥ कौशेयैश्च दुकूलैश्च पत्रोर्णैर्बहुमूल्य
कैः ॥ ४२ ॥ अमूल्यैः शीर्षपटकैर्मञ्जीरैर्हंसकैस्तथा ॥ ऊर्मिकाभिश्च केयूरैः पारिहार्यैश्च शृंखलैः ॥ ४३ ॥
ग्रैवेयकैः कुंडलैश्च गुत्सगुत्सार्धगोस्तनैः ॥ एकावलीभिः शतशो देवच्छंदैश्च भास्करैः ॥ ४४ ॥ जलंति॰
लकाभिः कांचीभिर्हारैर्माणवकैस्तथा ॥ ललाटिकादिभिस्तैश्च पुपूजुस्तन्मनाः प्रभुम् ॥ ४५ ॥ उपायनानि त
स्याग्रे निदधुश्च बहूनि ते ॥ भृतानि शुभपात्राणि पार्थिकाशर्करादिभिः ॥ ४६ ॥ द्राक्षाः क्षोडज वंगीजा नानाजाती
फलजभृतानि च ॥ निधाय पात्राणि ययुः शीलायंतो हरिं नृपाम् ॥ ४७ ॥ अथ नैर्ऋतदिग्जाताः पुरुषाश्च
स्त्रियो हरौ ॥ भक्तिं परामनुप्राप्ता आययुः सुस्मितानना ॥ ४८ ॥ सिंधुपल्लवकांबोजाः सौवीरा वरवामुलाः ॥ २४ ॥

नारीमुखाश्चारवाश्च कापित्थायावनास्तथा ॥ ४९ ॥ कच्छादीबब्बुलदेशाश्च सैंधवाः काजकास्तथा ॥ बाद
रांफेनगिरयः कर्णप्रावेष्टबर्बराः ॥ ५० ॥ तथा पारशवाः श्वप्राजनारैवतकाश्चपि ॥ सौराष्ट्राभीरचेचूकाः
किरातद्राविडादयः ॥ ५१ ॥ हरिं पुपूजुर्नत्वा ते सौराष्ट्रास्तु विशेषतः ॥ वस्त्रैः श्वेतैश्च कौसुंभैर्जांबुच
रैश्च कैसरैः ॥ ५२ ॥ हेमबुट्टांकितैः शोणैर्नीशारै रचितैरपि ॥ आर्णैरनर्घैर्मृदुभिर्घनैः सूक्ष्मैश्च रत्न
कैः ॥ ५३ ॥ जांबुनदेन शुद्धेन निर्मितैश्च विभूषणैः ॥ मणिरत्नेंद्रनिचितैरनर्घैर्मुकुटादिभिः ॥ ५४ ॥ चंद
नैः पुष्पहारैश्च पूजयित्वा हरेः पुरः ॥ उपायनानि निदधुर्महापात्रभृतानि ते ॥ ५५ ॥ शर्कराभिः पीतसा
रैः खारिकाभिर्भृतानि च ॥ बहूनि रूप्यमुद्राभिः पात्राणि हरयेः द्विजान् ॥ ५६ ॥ उद्देशाद्भृतपात्राणि नालिके
राणि च प्रभो ॥ अग्रे निधाय जग्मुस्ते तत्स्त्रियोपि तथैव च ॥ ५७ ॥ उपहारा हरेरग्ने गंडशैला इवाभवन् ॥ व
स्त्राणां च तथा ह्यासन् पर्वतास्तत्र वै ॥ ५८ ॥ तत्रानंदमुनिर्भगवत्पार्श्वसंस्थितः ॥ वस्त्राणि च विभू
षाश्च परिधापयति स्म तम् ॥ ५९ ॥ आगतेषु नवीनेषु पूर्वाल्पलाजयत्तथा ॥ सर्वेभ्यः स्वार्चकेभ्योऽदाद्धरिः
पुष्पस्रगादि च ॥ ६० ॥ मासादिकानि वस्त्राणि केभ्यश्चित्स ददौ प्रभुः ॥ अलंकारांश्च केभ्यश्चित्केभ्यश्चिच्च फ
लादिकम् ॥ ६१ ॥ केभ्यश्चिदुपहारांश्च केभ्यश्चित्स्वकरोपदाम् ॥ इत्थं स नगरांस्तत्र भक्तानानंदयन्निजान्

स॰गी॰त॰ ॥६२॥ अथाप्ययुक्तश्चमक्काः पाण्ड्याल्या अपि भूरिशः ॥ मणिमत्पर्वतावासा मेघवह्निरिजास्तथा ॥६३॥ पा अ॰१२॥
॥२५॥ रताः शाकद्वेशी याभक्ताः पांचनदा अपि ॥ अपरांतलकौहूहूयाश्च चोकाणा रामगादयः ॥६४॥ चेदनाद्रौ
श्च वस्त्रैश्च हेमरौप्यविभूषणैः ॥ पूजयित्वोपहारांस्तैस्तान्नैनिदधुः प्रभोः ॥६५॥ बद्रामेनालिकेरैश्च खर्जू
रैः क्रमुकैस्तथा ॥ भूतानि रूप्यमुरभिः पात्राणि हरयेऽदिशन् ॥६६॥ पयः फेननिभाः शय्यास्तूपधानानि गेंडु
काः ॥ विविधास्तूलपरिष्कारा दीपिकाश्चाभ्यवेदयन् ॥६७॥ गतेषु तेषु यथा जग्मुर्वायव्यां हरिसेवकाः ॥ मांडव्याः
मरुकच्छाश्च तथा कान्यकुब्जकाश्मकाः ॥६८॥ एते चान्ये महत्सत्वं स्त्रीराज्यस्यादयः प्रभुम् ॥ पुपूजुः परयाभ
क्त्या गंधपुष्पाक्षकादिभिः ॥६९॥ पद्मरागेंद्रनीलादिमणिमद्धेमभूषणैः ॥ तं पूजयित्वोपहारांस्तदग्ने
निदधुश्च ते ॥७०॥ नानामणिमयेष्वेव पात्रेषु स्वर्णमुद्रिकाः ॥ नृत्वान्यवेदयंस्तस्मै रूप्यमुद्राश्च केचन ॥ पु
॥ पादुकारत्नखचिता विचित्रास्तथोपानहः ॥ निवेद्य प्रययुस्ता वटुदीच्याश्च आययुर्जनाः ॥७२॥ यौधेयाः पौ
रवामद्रमाजवाश्चार्जुनायनाः ॥ कैकयाः क्षुद्रमीनाश्च त्रैगर्ताः कोसलास्तथा ॥७३॥ शारधाना वारधाना
श्चौरप्रस्थावसातयः ॥ आंतर्द्वीपा अम्बष्ठाः कह्लारा दंडपिंगलाः ॥७४॥ कैलावर्ताः कंबधानाः पुष्करा
वर्तगतकाः ॥ गांधाराः खचराः हूणा गव्यामूतपुरास्तथा ॥७५॥ दासरकाः केशधरास्तथा चिपिटनासि ॥२५॥

काः ॥ क्षेमधूर्ता हेमताला हिमाचलनिवासिनः ॥७६॥ यक्षोपवीतिवासाश्च मांडव्याः कुरवस्तथा ॥ एते
चान्ये रूपामकाद्याः पुपूजुस्ते जनाः प्रभुम् ॥७७॥ कगंधिनाऽकैसरेणचंदनेनाक्षतैः पुष्पैः ॥ प्रफुल्लप
द्ममालाभिरभ्यर्चोपायनान्यदुः ॥७८॥ महावस्त्राण्यमूल्यानि सितसूक्ष्मघनानि च ॥ कस्तूरिकान्वितान्
हैमान् समुद्गांश्चाभरणानि च ॥७९॥ गारुत्मतानि रत्नानि पद्मरागांश्च विद्रुमान् ॥ महानीलांश्च नीलांश्च गो
मेदान् स्फटिकांस्तथा ॥८०॥ हरये चार्पयामासुर्हीरकान् कंभासुरान् ॥ ततो गतेषु तेष्वायन् ऐशान्ना
हरिसेवकाः ॥८१॥ पशुपाला अस्तु काश्मीरा दरदास्तंगणास्तथा ॥ अभिसाराश्च कौलूता नानासपुरोगवा
ः ॥८२॥ वीरश्च दामराघीवाः कोजिदाः कौविकास्तथा ॥ गांधर्वा वसुधानाश्च वनराज्ञा दयस्तथा ॥८३॥
पुपूजुः परया भक्त्या नारायणमुनिं जनाः ॥ ते पांच योषितो राजन् साध्वीधर्ममुपाश्रिताः ॥८४॥ चंदनाक्षत
पुष्पैश्च तुलसीमालिकादिभिः ॥ वस्त्रैर्महद्गुन्तरैः पीतैरक्तैर्नीलैश्च चित्रितैः ॥८५॥ मुक्तामयैश्चाभरणैः पूज
यित्वा हरेः पुरः ॥ उपायनानि निदधुर्मनास्तेतत्स्त्रियोऽपि च ॥८६॥ नानाविधानि रत्नानि स्वर्णश्याजनृता
नि च ॥ नृत्वान् करंडकान् रौप्यान् दिव्यकुंकुमकेसरैः ॥८७॥ आसनानि विचित्राणि तार्णान्यतिमृदूनि च
॥ मृदुसज्जांश्चित्रवर्णान् रम्यान् आसनकंबलान् ॥८८॥ फलान्यनेकजातीनि सुरसाः सितशर्कराः ॥ सम

र्थेस्तादिहरचे ज्ञगमुस्ते सत्त्रियो जनाः ॥ ८९ ॥ एवं सर्वेपि ते भक्ता यथावित्तं यथामति ॥ पुपूजुः परया भ-
क्त्या स्थविरास्तरुणा अनेकशः ॥ ९० ॥ भगवानपि भक्तानां भावदर्शी जगत्प्रभुः ॥ पत्रपुष्पादिभिरपि तद्द-
त्तैस्तुष्यति स्म सः ॥ ९१ ॥ ततः प्रभुः स तान् सर्वान् स्वालंकारसंचयान् ॥ चक्रे ब्राह्मणसात्प्रीतो जनयज्ज-
नविस्मयम् ॥ ९२ ॥ उपायनानि सर्वाणि तत्क्षणं प्रददौ च सः ॥ विप्रेभ्योरंकदीनेभ्यो भिक्षुकेभ्यश्च साद-
रम् ॥ ९३ ॥ साधुभ्यो ब्रह्मचारिभ्यः पदेभ्यश्च यथोचितम् ॥ उपायनमदात्स्त्रीसा पार्षदेभ्यश्च सत्पतिः
॥ ९४ ॥ राजभ्यो धनिकेभ्योपि स्ववस्त्रादि ददौ प्रभुः ॥ सर्वेपि विस्मयं प्रापुश्चरितं वीक्ष्य तस्य तत् ॥ ९५ ॥
नानानर्घस्वभार्याभ्यो दायानपि तत्क्षणम् ॥ कोटिशोपि ददौ स्वामी तेनासन्विस्मिता नृपाः ॥ ९६ ॥
कृत्वाप्यमानुषं कर्म निरहंकृतिरीश्वरः ॥ सितवासा यथा पूर्वं बभूवानामविस्मयः ॥ ९७ ॥ देशांतरीये-
षु जनेषु पूजामित्थं हि कुर्वत्सु हरेरुदाराम् ॥ तदीक्षणोत्सुकमानसः किंस्विद्योपि मध्ये गगनस्थत-
स्थो ॥ ९८ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटे अवरे देशांतरीयसक-
लजनानां भगवद्दर्शनानंदनिरूपणनामा द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ स्कंद उवाच ॥ अथ माध्याह्निकं कर्तुं विधिं
नारायणो नृप ॥ गंगां गंतुमनाः प्राह मुनीन् स्वपार्श्वेनोत्सुकान् ॥ १ ॥ युष्माभिः पूजनं कार्यं मुनयः सोमय-

योपितम् ॥ उत्सवत्वे गंगां गत्वामि स्नानार्थमधुनात्वरम् ॥ २ ॥ अमावास्याभिधं पर्वं वर्त्ततेऽद्य महत्तरः ॥
स्नानं नैमित्तिकं कार्यं गंगायामिति याम्यहम् ॥ ३ ॥ इत्युक्त्वाथ स भगवान् रोहिताश्वं महाजवम् ॥ आन-
येत्याह स्नान्वं च स तं शीघ्रमुपानयत् ॥ ४ ॥ अग्रे चचालितिजनानानाताप्य च मुनीप्रभुः ॥ चचालाश्वप्लुतमाहृ-
त्यजनतासुशनैः शनैः ॥ ५ ॥ तमन्वधावन् सकलाः पत्तयः शस्त्रपाणयः ॥ उत्तमसन्नृपः सोमः सूरो-
ऽलकश्च मूलजित् ॥ ६ ॥ जीववर्मा च भृगुजिन्नोराशीदमांत्रिकौ ॥ आग्रो वैरिभयो हस्तीमामयो राम-
गास्यवौ ॥ ७ ॥ गोवर्द्धनो मानजिच्च पास्तु वैजो जयोर्जुनः ॥ केसरी मानसिंहश्च कुशलः पुंजजित्तथा ॥
८ ॥ कालो हम्मीरजित्लोडो भीमो नृपश्च रत्नजित् ॥ नालीलक्ष्यः कर्मो मोकोवीरो देवश्च नथ्थुजित् ॥ ९
॥ देशाजित्प्रमुखाश्चान्ये हरिमन्वयुराश्रुते ॥ मुकुंदानंदमुख्याश्च नैष्ठिका ब्रह्मचारिणः ॥ १० ॥ मयूरा-
मादयो विप्राः पर्वेता यास्त्वया विप्राः ॥ हर्षजित्प्रमुखाः शूद्रा गोकुलाद्याश्च चारणाः ॥ ११ ॥ सर्वेपि च जना-
जग्मुः स्नातुं भगवता सह ॥ वाद्यवादकसंघस्तु सर्वेप्याग्रतोव्रजत् ॥ १२ ॥ तत्पृष्ठे च ययुः सर्वे मुनयो-
बाणचस्तुपः ॥ अश्वारूढो हरिः साक्षात्तत्पृष्ठे शनकैर्ययौ ॥ १३ ॥ तत्पृष्ठे पार्षदाः सर्वे तत्पृष्ठे निखिला-
जनाः ॥ योषिद्वृंदानि तेषां च पृष्ठतः शनकैर्ययुः ॥ १४ ॥ ततोऽप्युपहरिर्गंगां जनसंघसमाकुलाम् ॥ समा-

म॰जा॰स्तो॰ कूर्पंती हर्षेण तरंगभुजचालनैः ॥१५॥ यानि सं नक्तमप्युं धूतनरवपुषो वासुदेवस्य साक्षात्साकं मु ॥०२३॥
॥२५॥ क्तैर्मुनींद्रैः प्रमुदितवदनैः कीरुपास्नानकाले ॥ कालिंद्या वासुदेवात्प्रभव मतनुं मानमुन्मूलयंती
वेदाद्यैर्वेदैः सरेशैर्भुवि जनपतितरां मुक्तिदोन्मत्तगंगा ॥१६॥ दीक्षामात्रेण तुं सा मगणितजननिर्जपातकं
नाशयंती स्नानात्सर्वार्थदात्री हसति भुवि च या भानुजां फेनजालैः ॥ प्राचीनास्तां नदीनां प्रकरनग
वतीत्वंग संगं विनापि ख्यातं जो के महत्त्वं प्रतिवदतितरां वारिघोषैः किमुच्चैः ॥१७॥ श्वेतेस्वाभावि
कं या मुनिगणतिलकैः ॥ स्नानधौतैश्च पीतं वासः प्रक्षालनेन व्रतीमुनिपतिनां चारुकोणप्रागम्
॥ राजीनामंगधौतैः पिशुनमृगमदैरीशपूजावशिष्टैः शोणं रूक्मं च वर्णं स्वपयसि दधती चित्रव
र्णा विभाति ॥१८॥ यस्याः स्नानं त्रिकालं पयसि विदधतां सन्नृणां पोषितां वा बक्रीमीनामघोघः प्रकटि
तन्नूतनीः स्वामिनाशयणाय ॥ निर्यन्निर्मोघं बुघोषैः प्रतिदिशमटतां भास्करैः किंकराणां साद्रां कंद
रगाणां हरिविमुखदृशां कर्णमुल्लापयंते वै ॥१९॥ मायश्चित्तैरनाश्यानपि कलुषचयान्सद्य एव प्रणेती
यास्मौरेस्त्वेव कस्याप्यनुदिनमघरूदेदविश्रांतिदात्री ॥ हरस्थैरंतकाले पणुमितमपि चेदंबु य
स्याश्च पीतं स्याच्चेत्ते स्वच्छदेहाः स्करवरवनितासेव्यतां यांति सद्यः ॥२०॥ यस्यास्तीरे विहंगाश्चिवसत ॥२३॥

उदकेमीननक्रोरगादीन्दृष्ट्वा देहावसाने दिविस्करवनितास्तत्क्षणे नोन्मकोपाः ॥ केशाकेशिप्रम
र्देविदधतिममसा एव तेनैव मे गयं कामादित्थं ब्रुवंती कटिति मृतिमितांस्तान्नयंते विमानैः ॥२१
॥ यस्यास्तीरे कृतानां व्रतजपतपसां श्राद्धदानादिकानां पुण्यं स्यादक्षयं वा श्रमरपितन्नृणां तर्पणान्म
न्निरुपितः ॥ नानायज्ञादिपुण्यं त्विह सकलजनैः स्नानतो लभ्यते वै श्रेयस्कामैस्ततो यान्नृभिरनिशम
सौ सेव्यते सर्वकामैः ॥२२॥ दुष्टान्पापान्विगत्य्यानपि पतितजनान्स्नानमात्रेण सद्यः स्वर्गारोहं कु
र्वती याश्च कविभिरुदिताद्भूनमुक्तगंगा ॥ माहात्म्यं नैव यस्या जगति भगवतास्वात्मसादेहुता पावं
केकुपि स्वमंतेनुजगपतिमुखावर्णयंतोपिनित्यम् ॥२३॥ तांश्रापसमैनगवांस्तदानीसाकंमुनींद्रे
रखिलैर्द्विजिश्च ॥ सिंचन्नजस्त्रं जलजौघ केनतान्सिंचयंश्चापि परस्परं मः ॥२४॥ आनंदपन्नत्वेक्ष
कजो कसंघानगाधतोयं च विवेशतत्र ॥ प्रसोघमे वां बुनितिष्ठतिस्म संगीनकीर्तिर्निजभक्तसंघैः
॥२५॥ प्रतिप्रवाहं स्थितमी क्षमाणास्ते सर्वतस्ते परिवृत्य तस्थुः ॥ तस्मादमास्य प्रपतत्पयोपि भक्ताः पि
बंति स्म जवेन केचित ॥२६॥ तदेवसंघा जलकेलिलीलां कुर्वंत मालोक्य पितुं समुत्काः ॥ तूर्णं विमाने
र्गगने समेत्य निरीक्ष्य चानंदभरे समायुः ॥२७॥ निमज्ज्य सद्यः कृतिजौघवेनस्नानेपकानन्धामयति

स॰नी॰कृ॰ स्नातीये ॥ चरजन्तेः सौलदर्नित्स देशे सो यं ज्ञिशेदर्शयति स्मतां प्रभु ॥ २८ ॥ पुनर्निमज्जनां बुनिसर्गा एवं स्वं चिं ऋ॰२३
॥२६॥ तयचब्रह्म चरूपमनंतम् ॥ निर्गच्छि रे सो ऽभमि हत्का चिंत्यं कुर्वन्मुणां निःसरति स्मतोयात् ॥ २९ ॥ तरं-
त्विचिं वेल्लरणप्रभे देस्तदेहिनां चापि मनस्सु चित्रम् ॥ तदा समुत्साद्यति स्मतोयमध्यंशस सार्कं मुनि-
भिः प्रकुर्वन् ॥ ३० ॥ नंससनरं तत्र नु पार्षदा स्माक्षिप्रवीराः ज्ञातशस्त्रं तेहि ॥ अग्राप्तं तं फल्गुति कुछ
वकुलाः समुन्नू संतलत्तमहासयंत्ते ॥ ३१ ॥ मस्मादिरूपेण नजेन्दिरस्यान् स्वपत्सु शिंकामयतः करे शा-
न्त ॥ आनंदयंस्तोमरितं च रेमे निझुणा विपो गां चिरमं भसी ज्ञः ॥ ३२ ॥ स्नातो बुने वतिजकं सविधाय सदो-
माध्याह्निकीसित हत्वं समुपास्य संध्याम् ॥ पत्रपन्तुरविं गगनमंडलमध्यसंस्थमं बुस्थितस्तमुपतस्यक-
न्न ऊर्ध्वबाहुः ॥ ३३ ॥ तं सूर्यमंडलनिवद्धदशोस्थि रां गं सूक्तं पवेत्तमपि सौरमुदारसूक्तं ॥ वेदोदविंदुत्तति
मौक्तिकदामभाजमेक्षंतसाद्भुतमर्त्यगणाः स्वसंस्थाः ॥ ३४ ॥ स्नात्वा यथाविधि चतं त्वमितो बुसं-
स्थाए कैकमर्घ्यमखिजाश्च पिवर्णो दिजाः ॥ दत्त्वैव पूर्वमथ पतस्थिरकर्ध्वहस्ताः पंक्तिस्थितान्नृपसहस्र-
ज्ञाआदृतास्तम् ॥ ३५ ॥ समाप्य सूर्योपस्थानं भगवान्धर्मरक्षकः ॥ ब्रह्मयंत्तं विधाया दौ च केदेवादित-
र्पणम् ॥ ३६ ॥ देवतातत्पवीती च नरान्नीवीसत्तर्पयत् ॥ प्राचीनावीत्स सो पितृनेकद्विंसं जलिकमात् ॥२५॥

३७ ॥ द्विजैः सहैत्यं विधिना विधाय माध्याह्निकं वाजिनमारुरोह ॥ संस्तूयमानो मुनिभिर्नरेंद्रैः पुरे वि-
वेशाथ स सर्वाणि राज्ञः ॥ ३८ ॥ भूप एवं न सभक्तैः पथि शोयमानं यशः स्वकीयं मुनिभिः सहैस ॥ संसिद्ध-
पाकं नृपते निशां तं से भोजयामास मुनीन्यथावत् ॥ ३९ ॥ कृत्वा नुसतान्पायसमोदकाद्यै गैनंतुनेवि-
स्ततधर्मशाजाम् ॥ आज्ञापयामास ततश्च सर्वा भक्तान पिस्वानुगमनायनोत्कम् ॥ ४० ॥ स्वस्थानमे-
त्य पुनराज्ञवनं विधाय कृत्वा च पाकमथ संस्कृतकमदेशे ॥ कृष्णापतं नृपनिवेद्य मवे स्मृदेवं कृत्वाथ
यं च बुभुजे रसजिन्मिता ज्ञो ॥ ४१ ॥ इति श्री सनंगिजी वनेनारायणान्वभिन्ने धर्मशास्त्रे तृतीय प्रकरणे श्र-
न्न कृतोडवेतत्मतगंगायां भगवत्सजक्रीडामाध्याह्निकविधिनिरूपणनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥
ऊ ब्रततवाच ॥ मुहूर्तमथ विश्रम्य हरिर्नृपपुनर्बहिः ॥ वेशामे स निजे पीठे निषसाद् सपार्षदः ॥ १ ॥ प्र-
क्रम्य ती यथामांते जनसे घाः सयोषितः ॥ समेत्स पूर्ववत्तत्र निषेदुर्मुनयस्तथा ॥ २ ॥ जगुर्गुणान्नृपवि-
वराः श्रेमानंदायोहरेः ॥ वादयंतो मृदंगांश्च वीणावेणुविपंचिकाः ॥ ३ ॥ तावद्दाकारयामास हरिः
पौराणिकोत्तमम् ॥ श्रोतुं निजकथां राजन्प्रयागजितिविश्रुतम् ॥ ४ ॥ पौढा हत्तिः सकलशास्त्रपुरा-
णवेत्ता वेदार्थवेदनपटुर्भगवत्प्रसादात् ॥ स शक्षरपवच नौमधुदीर्घशब्दस्तत्राजगाम समुनी

॥म·नी·तृ॥ नत्प्रणामनन् कराभ्याम् ॥५॥ कृतांजलिः सभगवत्सयोः शिरः स्वं धृत्वा ननाम विनयेन च पार्षदादीन् ॥ ना अ॰ २४ ॥
॥२५॥ रायणो हि विधिवद्विनयात्तमुत्त्वं आसासने समुपवेश्यन नाम विप्रम् ॥६॥ श्रेष्ठस्ततो देववरं ह धर्मपथा
वनेच्छुः पूज्योपि देवपतिभिः समरस्वतीशाकृ ॥ संपूज्य सादरमथोत्तमपि द्विजेंद्रमानचुगंधवरपु
सार्वं ष्पफलैस्तमाद्यैः ॥७॥ कृमशास्त्रं भागवत पंचमस्कंधसंगताम् ॥ वाचयित्व्यन्कथां सोथ मंगलाचर
स्व णं व्यधात ॥८॥ कनीशारे शुचिकनकबुद्दं परिदधन्निः चोलकं कौसुंभं कटीतटपटं चारुणरुचिपू
॥ वहन्नहारानं हेमानवरवजयकेयूरमुकुटानहूसद्धकेंदुमें दृशिनयतु नारायणमुनिः ॥९॥ यदर्थो
ऽपि स्वेच्छाधृतनृतनुरानंदनिलयः कृपासिंधुर्बंधुर्नवजलनिधीदुःखितनृणाम् ॥ सकामैर्निष्कामैः
पिसकरणैः सेव्यचरणं नमाम्यात्मात्मानं तमहमिह नारायणमुनिम् ॥१०॥ कृत्वेति मंगलं विप्रः कं
पामच कथयत्स ताम् ॥ तत्र तत्राध्यायान्तमागं स्फुटीकृत्वा वदत्यनु ॥११॥ स स्कंधस्तद्दिने पूर्णस्ततः पौ
राणिकं प्रभुः ॥ संपूज्य शीर्षपट्टकं तस्मै प्रादान्महाधनम् ॥१२॥ धोत्रशावरणादीनि वस्त्राण्यन्यानि च
प्रभुः ॥ करभूषाद्यलंकारान्ददौ च विपुलं धनम् ॥१३॥ बहुमूल्यं मिनं चाश्वं रोहिताख्यं नृपेक्षितम्
तस्मै प्रादात्स भगवान् हेमालंकारभूषितम् ॥१४॥ ततो यासालं नाद्विजः स तस्मायानमन्वभुम् ॥१ ॥२७॥

पाविवेश मुनिपूर्वैः स्तैस्ता वदापन्न ॥१५॥ वासुदेवो गणे तत्र मेरुपःशिरिस्भिमिस्तदा ॥ चतुर्लक्ष्यः
तुर्लक्ष्यः केः तिविततः शुभः ॥१६॥ दीपानां राजयन्तत्र दिवाकीर्तिभिराप्यताः ॥ समाप्तिर्पकृत
योर्हन्च चक्रिरे हि मल्लशाः ॥१७॥ वहिर्वेदिषु वदेषु तिर्यग्वे शोषु दीपकाः ॥ सहस्रशः कृता भक्तैः सौ
दीर्घस्थुलचर्तयः ॥१८॥ दीपिकानां शतान्यासन्नारायणमुनेः पुरः ॥ मधूस्थवर्तिदीपास्थ शैणां कौ
डेषु नृहिशाः ॥१९॥ काचयंत्रेषु दीपास्त्वतस्मिन्निबलरावपि ॥ निबद्धाः शतशो भक्तैर्दिशास्कविदि
शास्क च ॥२०॥ दीपचक्रमयास्वापिरथकारैर्हरेः पुरः ॥ निर्मिता यंत्रदीपानां शताम्यासन्नुषमंतिचे
॥२१॥ रलेङ् साशरवतेदीपा शेभिस्वौवत्तुः ॥ कुहूनिशा प्राप्तितिमिरैतदातत्र यज्ञीपत ॥२२॥ ततः
स्वर्णमयी लक्ष्मीर्विश्राणा रूपवैदिकान् ॥ उपहारैर्बहुविधैः सोर्चयामास मंदुपे ॥२३॥ गीतवादि
त्रनिनदस्तदानीं समहानभूत् ॥ ततः प्रादात्स विप्रेभ्यो वस्त्रालंकारदक्षिणाः ॥२४॥ नृपपात्रैरिती
मेत्स्वतं च पक्तत उत्तमः ॥ पूजयामास भक्तौ बुमहासदसि नृपते ॥२५॥ शोणमाप्रपदीनं च चोलं प्राप्य
रयेद सौ ॥ तस्यी त ये हरिस्तं च धोत्रो परिदधौ क्षणाम् ॥२६॥ अनर्घं च शिरोवेष्टनं पो भगवतेददौ ॥
ततः शोणं स्वर्णमयै निशारं पर्यपापयत ॥२७॥ चंचत्स्वांतं कटिपटं गुंफितैर्हेमतंतुभिः ॥ कौसुमं

स॰जी॰तृ॰
॥ २० ॥

हृदये श्रासाल्कयांतं च बबंध सः ॥ २८ ॥ आवारपरकं चान्यं बकुमूल्यं मितं शुभम् ॥ समर्प्य प्रभवे तस्मै ॥ अ॰ २५ ॥
तेन गणम्यमतत्सुरः ॥ २९ ॥ अपारुतोजजितयान्नृपो गच्छतदेति कम् ॥ तथा दत्ता नलं कारानानीय ह
रये ददौ ॥ ३० ॥ पादयोर्नूपुरे तस्य किंकिणीजालजंभोभिते ॥ कट्यां च तादृशीं कांचीमुत्तमः पर्यधार
यत् ॥ ३१ ॥ करके शंखवलेतस्य भुजयोश्चांगदद्वयम् ॥ अंगुली पूर्मिका हैमीर्मणिरत्नविभूषिता ॥ ३२
॥ कर्णयोः कुंडले केवे हारान्नानाविधांस्तथा ॥ ते धारयित्वा नृपतिः प्रणनाम कृतांजलिः ॥ ३३ ॥ आ
नेदयन्भ्रकृजनानयोत्थाय हरिः स्वयम् ॥ मंडपांतर्गतं पीठमुपेत्याध्यारुरोह तम् ॥ ३४ ॥ ददाबहक
हिस्तत्रतालिकां वादयन्स्वयम् ॥ नामसंकीर्तनं चक्रे तदा नारायणस्य सः ॥ ३५ ॥ श्रीराधाकृष्णगो
विंदनरनारायणप्रभो ॥ वासुदेवहरेस्वामिन्निति सुच्चैः समकीर्तयत् ॥ ३६ ॥ मुनयश्च जनाः सर्वे तदा त
न्नामकीर्तनम् ॥ उच्चैश्च कुर्वादयंतस्तालिकाहर्षसंयुताः ॥ ३७ ॥ आसीन्महत्तु मुजोघोषः सर्वाघौघवि
नाशनः ॥ दिशश्च विदिशः सर्वाः सवे आपमराध्वनिः ॥ ३८ ॥ मुहूर्तमिति संकीर्त्य निपसादासने प्रभुः
प्रणेमुस्तं जनाः सर्वे स्तुवंतो विविधैः स्तवैः ॥ ३९ ॥ संस्कृतैः प्राकृतैः पद्यैः पुराणैर्नूतनैरपि ॥ स्तुत्वा
नारायणं मुनिं प्रणेमुः परया मुदा ॥ ४० ॥ दीनानाथस्तदा विप्रो हृत्कार्यविशारदः ॥ बद्धांजलिपुरोऽ ॥ २० ॥

स्तौषीच्चक्रे कानाम एकेन तम् ॥ ४१ ॥ दीनानाथ उवाच ॥ महातेजः पुंजस्फुरदमलसिंहासनवरे स्थितं सर्वाधी
शंनखकिरणविद्योतितसभम् ॥ सितछत्रं पार्श्वस्फुरदमलसच्चामरयुगं भृशं धर्म्योत्कृष्टानयनपथि
नारायणमहम् ॥ ४२ ॥ हसद्वक्त्रांभोजं चपलनयनालोकितजनं लसन्मुक्ताहारैर्विविधकुसुमापीडसुकुट
म् ॥ स्वर्णचेलाकारं चरणविलसन्नूपुरमिदं हरेरूपं नित्यं मम मनसि सम्यक् स्फुरतु ते ॥ ४३ ॥ हरे विश्वासो
ऽतव चरणपद्माश्रितजनो भवांभोधेः पारं व्रजति सहसा त्वत्करुणया ॥ त्वमेवैकः स्वामी सकलजगता
मिन्यपि हरे विविदित्वा पादौ ते हृदतरमहं त्वामुपमिमौ ॥ ४४ ॥ नजाने शास्त्राणां विविधमतसन्निर्णयमहं
पुराणश्रौतानामपि च बहुकल्पाश्रितकथा ॥ न वादे वपीणाः पृथगिहमनोरंजनविधिं परं जाने स्वामि
न्नमणहरणं ते ऽवशरणम् ॥ ४५ ॥ तपो नो ऽग्रंतं लं व्रतनियमदानानि च मया न चेष्टापूर्तं वा श्रवणमनना
भ्यासरहिता ॥ न चीर्णान्याहुं त्वामिरत दपि यत्त्वं हरिशिगतो न जाने तरेतुं त्वदतिलरकारुण्यकृते ॥ ४६ ॥ भृशं
पापश्रांतैर्मदनमदमानादिभिरपि प्रभो ग्रस्तस्यापि त्वं तव चरणपद्ये स्मरणमिदम् ॥ कथं कारं मे स्यादृदिन
पुरुकारुण्यपदवीमपेयानाथ त्वं त्वयि हितमिदं केवलमहो ॥ ४७ ॥ बलं नो मे चुद्धेर्न च स्फुरद वैराग्यविज
सन्निजात्मज्ञानस्य प्रचुरं निपमानामपि हरे ॥ विभो त्वं सुसंभाराच्चिरतिशायमेकं हि विरुदं विजोकास्वीयं मां

॥स०जी०तृ० भवजलनिधेरुद्धरनिजजनम् ॥४८॥ न ज्ञाने धर्माणामतिगहनकर्तव्यसरणिं न जानाम्यं मे ज्ञाणं न च विविधुतेः अ०१४॥
॥३१॥ ज्ञागमविधिम् ॥ न वा भक्तैः कृत्संतव चरणपद्मार्चनविधिं ततो वंदे दीनस्तव पदयुगे देव दहहम् ॥४९॥ क
रुणाश्रुकसंज्ञेन स्तोत्रेणेत्थं निजस्तुतिम् ॥ तस्मै विदधते तुष्टो भगवानभयं ददौ ॥५०॥ ततः सर्वेपि मुनयो
मध्येकृत्वा तमीश्वरम् ॥ प्रदक्षिणां प्रकुर्वंतो गायंतश्च कुराददरात ॥५१॥ भ्रमेतो मंडलाकारमेकैकालं च वता
लिकाम् ॥ वादयंतश्च गायंतस्तोषयामासुरीश्वरम् ॥५२॥ ततस्तुष्टः स भगवाननुगंतुं स्वस्वस्य जं जनान् ॥
मुनींश्चाज्ञाप्यामास नम्युः सर्वे तदाज्ञया ॥५३॥ पाकः शीघ्रं विधेयः श्वस्त्वात्तापच पाचकान् ॥ वासुणान्
हरिशन्नीर्यमंदिरं प्रत्यगान्नृप ॥ ५४॥ स्नात्वा संध्यावंदनं होमकर्मस्नायं निर्त्यं तत्र कृत्वा ग्रामे ॥ प्राते रा
त्रैर्योग निजं समुत्का मक्ष्णा सौ संभावयामास किंचित ॥५५॥ इति श्री सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्म
शास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे दीपावलीमहोत्सवो नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥ सुव्रत उवाच ॥ पाचका
ः कृतपञ्चान्नाः शाकसूपादितेतदा ॥ कर्तुं मारेभिरे राजन् विविधा योषास्तथा पृथक् ॥१॥ तस्यां रात्रौ सुव्रयो
षाजनमस्या विमंदिरे ॥ न ध्यारमादपः पाकं चतुर्विधमसाधयन् ॥२॥ सर्वाः सर्वाणि कार्याणि निर्माणास्तत्र
चक्रिरे ॥ विज्ञेपेणाधिकारित्वं बुवेतासां यथार्थ ॥३॥ जन्मो जनिता यास्तु च कनुस्तत्र शोधनम् ॥ तंडुल ॥३१॥

द्विदलादीनां पाकाहाणां यथोचितम् ॥४॥ तथा च पाककर्त्रीणां सर्वासामपि योषिताम् ॥ तत्तत्कार्यप्रेरणो
नून्मक्का चापेक्षिता पणे ॥५॥ पाकेदाक्ष्यं दर्शयंती योषितः प्रज्ञा स च ॥ अज्ञानती श्वतत्कार्यलक्षि
ताः शिक्षयत्स्वयम् ॥६॥ रमा तु तत्र सिद्धा निवाजका निचत्रा कुती ॥ पात्रांतरे संचिचाय चातुर्यादक्षता
निदि ॥७॥ अमरी वामना लेमा कृषिकावरिकादिषु ॥ देशो पुनानाज्ञाकेषु स्वचातुर्यपदर्शिदृष्टान् ॥
८॥ रतिमैना सातिदेव्यः सूरिकाः पोलिकास्तथा ॥ कुर्वेस्तत्र नैपुण्यं दर्शयामासुरात्मनः ॥९॥ पाककर्मा
णि दक्षान्वरेवती पायसं शुभम् ॥ अपूपांश्चापि संयाव सूपं च कुरुते स्मसा ॥१०॥ कुलादिसाजवास्भ एवः
कैसरवांश्च जान्हवी ॥ एताबहुविधांश्च कुर्वेदनान्नु चिरान्नृप ॥११॥ यमी कुष्णजपा चोभे चर्पुरांश्च कतु
शुभान् ॥ विदधुर्मेहकादीश्च तत्रान्या अपि योषितः ॥१२॥ पांचालिनत्व निशाच पाचिकाभ्यः प्रतिक्षणम्
अपेक्षितानि वस्तूनि दत्तः स्मानीय वेश्मतः ॥१३॥ श्रमिताभ्यः पाचिकाभ्यो विश्रांतिं च प योषितौ ॥ ददतु
र्जलनीरक्नेन कुर्वैस्तीत क्रियाः स्वयम् ॥१४॥ एतासां परिचर्यां तु जीता माल्यादयः स्त्रियः ॥ काश्यपा चारु दान
दाव कर्तलो ग्रहीताः स्मरा ॥१५॥ एलाजवंगलकपात्र राजिका जरणो पलौः ॥ कुलस्तुंबुरु प्रभृतिनिर्घृत्त तेजस्सम
न्विते ॥१६॥ दत्तैः संक्रियमाणानां व्यंजनानां तु नः पुनः ॥ सुगन्धाराभूरिशास्तत्र क्षीणमासन्महानसे ॥१७

॥स॰जी॰ प्र॰३ वटकानां पूरिकाणाममूपानां च भूरिशः ॥ घृतेषु पच्यमानानां कर्करकारास्तथाऽभवन् ॥ १८ ॥ मृदुसू अ॰१५॥
॥३२॥ क्ष्मसितानां च तंदुलानां महानभूत्सौरभः पच्यमानानांमानन्नो सकलं तु रम् ॥ १९ ॥ जितस्वादान्यपि च
ताः प्रभुंश्रीणापितु स्त्रियः ॥ पाकं चतुर्विधं चक्रुः सूपशास्त्रविदो यथा ॥ २० ॥ आपूपिकाश्च धसिकानि
पुणाः पाककर्मसु ॥ हृष्टास्तत्राकुर्वात्तुर्यं निर्मानाश्च भवन्नराः ॥ २१ ॥ प्रातःकाले पसंप्राप्ते ब्राह्मणास्त्व
चकः सुधीः ॥ वासुदेवार्चनं चक्रे नवीनैर्वस्त्रभूषणैः ॥ २२ ॥ अन्नकूटस्य रचनां कर्तुं च हरिमंदिरे ॥ विचि
त्रं मंडलं चक्रे नानारंगोपशोभितम् ॥ २३ ॥ तोरणानि तथाऽशोकसहकारादिपल्लवैः ॥ अबंधयद्द्वारि
रंभास्तंभैश्च मंडपम् ॥ २४ ॥ पक्वान्नभृतपात्राणां स्थापनार्थं हरेः पुरः ॥ पीठानि स्थापयामास चतुरस्राण्य
नुक्रमात् ॥ २५ ॥ मध्याक्कृत्वा विहितोपचारान्संपादयित्वा सहद्दैर्निदेशाम् ॥ तस्यौशतीत्सैव महान्नकूट
विधानउत्कः सहवर्णिवर्यैः ॥ २६ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणेऽ
न्नकूटोत्सवे पाकनिष्पत्तिनामा पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ सुव्रत उवाच ॥ हरिर्निशांतेमेराजन्स्नानमुत्
स्नाय सत्वरम् ॥ स्वपार्षदैः कतिपयैः सह गंगां जगाम सः ॥ १ ॥ न विदुः प्रायशो लोकाः स्नानार्थं तं गतं तत्र
नुम् ॥ जागरूकास्तु मुनयो विदित्वैव तमन्वयुः ॥ २ ॥ निमस्नानादिकं तत्र विधाय विधिना प्रभुः ॥ ननसंम ॥३२॥

देवालयमस्वमंदिरेम्युपाययौ ॥ ३ ॥ तत्रपीतोवरधरक्पवित्रेपीठेऽर्ग्यासने ॥ कृत्वा पंचोर्ध्वपुंड्राणि संध्यावं
दनमाचरत् ॥ ४ ॥ ततो जप्त्वा च गायत्रीमनु होमात वेदसम् ॥ आदरान्मूलमभ्यर्च्य तन्मनुं प्रयतो जप
त् ॥ ५ ॥ ततउछोत्तमो भूपस्तं प्रणम्यार्चितं च प्रभुम् ॥ चंदनाक्षतपुष्पैश्च नूत्नवस्त्रैश्च भूषणैः ॥ ६ ॥ उत्थाय स्वा
त्वाऽगतं तं च शालात्वाद्विस्मितमानसः ॥ धन्यः श्रोकैस्तु शाववनिजस्वामिनमादरात् ॥ ७ ॥ षट्पंकजे रुचिर
चंक्रमणे त्वं च जयंश्रीतेत्वसमितपरिंचितस्मिः ॥ मुनिमंडलं धृतकमंडलुकं पश्यावित्त्वेस्तु धावति समीक्ष्य
भवंतम् ॥ ८ ॥ तव गांगवाशिणि हरेस्तापनाघौगमनंतस्रोपतनुभृन्नकथं हे तो ॥ नवनीतिपापस्तुपासिपत्रप
जनेभ्यो जुविधम्मताप्रदर्मिहं हि विपुत्ते ॥ ९ ॥ सदयलरीक्षणहतान्यतमस्कान्त्वधिभावतो मधुमिव स्त्रव
दस्ताः ॥ तरवोऽमपुपात्तफलपुष्पविनम्रारूपयस्व दर्शनपरा इव धन्याः ॥ १० ॥ वहवः खगाश्च पिसमीक्ष्य
भवंतं मुकुलात्मजातिरवणाः स्थितमीनाः ॥ अवलंबितद्रुमभुजाः स्थिरगात्रा भवदंगचिंतनस्वात्न
नुधन्याः ॥ ११ ॥ हरिणादयो वनभवाः पशवो पिल्व द्रीक्षणौ कमनसो स्मृतदेहाः ॥ न चलंति तर्हि मुन
यः स्थितिगा वास्फुरविनस्त्वयाऽवचलदृशो शुचि धन्याः ॥ १२ ॥ पथि वीक्ष्य मिल्व वनितावनचर्यः सहसावि
सृष्टगृहदेहिकृकृत्याः ॥ कृतधावना शुचि निपस्ननर्मसोदधती हधन्यतरतां हि भवंतम् ॥ १३ ॥ निजतीरमा

स॰जी॰प्र॰३ गतमेवेक्ष्य नवेतं नूतनं रिमिक्किरमविहृवदेगा ॥ स्वतरंगमनंगिचपलाकिज धन्या ॥ विवराणभवसमतिस्फुरत्वेन अ॰१६ ॥
॥ ३३ ॥ चगंगा ॥ २४ ॥ गतिलाघवेस्य कमुदस्य मराजा ॥ स्वदुरास्वं कमलाम्बितनसक्ताः ॥ वहिरंतरा तभवदीक्ष
ण धन्यायतपोमहोनरव संततिविमुक्ताः ॥ २५ ॥ रूपवंविधाय मुनिभिस्सह लीलं धृतवस्त्र ऊकवाससमहंह्निक
गेहे ॥ स्थितमवृक्ष वत्रनपनं स्थितवर्करधटक्षि धन्वतरसी हनवं तम् ॥ २६ ॥ स्तुवेसेवं नरपतीजनाः श्रीपु
रवासिनः ॥ तत्रापमुपेयुर्द्रष्टुं वैतुर्नापुत्तसूजनस्वतणम् ॥ २७ ॥ निवेदितानगवते भक्तीहारेणतेजनाः ॥ नदाज्ञये
मलत्राशुतं भगणम्याच्चीपनन्गेनुम् ॥ २८ ॥ नीराजरैमृदुभिः शोलैः स्वर्णाविंदुविचित्रितैः ॥ सूक्ष्मैरनर्घ्यैरगुणैर्दी
र्घैरपि शिरः पटैः ॥ २९ ॥ भावारैः कटिवेधैश्च कुरकारौर्विभूषणैः ॥ चंदनेनाक्षतैः पौष्पैर्हारैनीराजनादि
भिः ॥ ३० ॥ संपूज्य तं तन दध्नेव पीनसाराणि शर्कराः ॥ फलादीनि निधायाग्रे जग्मुस्तस्मान्नपेवते ॥ ३१ ॥ ततो ना
रायणमुनिः शोणांबरधरः प्रभुः ॥ वहिर्वेदीमुपेत्यस्वे निषसादासने शुभे ॥ ३२ ॥ जनाश्च मुनयः सर्वे पूर्व
वत्तत्र सेघरा ॥ समागत्य निषेदुस्ते स्वस्वमर्यादया द्विजाः ॥ ३३ ॥ पार्षदा अपि सेवायां तस्यावर्त्तंत पूर्वव
त् ॥ वादयाम वादयंस्त ह्यागपकाश्च जगुस्तदा ॥ ३४ ॥ स्थितं दीनानाथमहं विवर्धं तत्रावलोक्य सः ॥ तस्मै त्रस
नो वासांसिवकीयानिददौ तदा ॥ ३५ ॥ स्वांगगान्मीशार्मुक्तार्पयत्पौवकगिवेधनम् ॥ भावारैस्वमनर्घ्यैश्चददौ ॥ ३३ ॥

शीर्षपटं तथा ॥ ३६ ॥ धारयारौप्यमुद्राणां पूरयामास चोंजली ॥ तस्य चानुग्रहं चक्रे भगवान् योगिवांछितम् ॥
३७ ॥ योगेयप्रमुखा सत्वा वन्मत्स्याः स्वकिंच्चिज्ज प्रभोः ॥ दृष्टिपातार्थमाचेरूर्व्वोकास्फोटनमात्मनां ॥ ३८ ॥ स्वा
मीनारयणो दृष्ट्वा तान्भक्तान्कुईनोत्फकान् ॥ रेतुमात्तापयामास तत्वासैकरसंज्ञया ॥ ३९ ॥ हृदेनि वृक
ह्रास्ते नदेवो स्ववनाहिभिः ॥ हास्यामास्कर क्षिद्यान्कर्मभिः सहरीजनान ॥ ४० ॥ उत्थापने बोधनयने चा
नने स्थापने तथा ॥ आकर्षणे स्पृशेज्जने वा नेताडनादिषु ॥ ४१ ॥ तेषां चातुर्यमालोक्य ताभ्यर्योमनहसं
स्मभुः ॥ प्रसन्नो दापयामास तेभ्यो वस्त्राणि भूरिशः ॥ ४२ ॥ मुक्तिवाक्येषु निपुणस्तथावसरवित्तदा ॥ ब्रह्मानं
दो महाबुद्धिः स्मयमानोऽवदत्प्रभुम् ॥ ४३ ॥ आज्ञातेभ्यस्त्वनाऽस्माभिः सद्भिः पात्मा नवा प्रभो ॥ विनाऽस्माभि
नोऽस्येपौ फलिता हि मनोरथाः ॥ ४४ ॥ इत्युक्तस्तेन भगवान्सतः सर्वानुवाच तान् ॥ पूपमस्यवेने मेऽद्य कुरुध्वै
कैकवोध्रुतम् ॥ ४५ ॥ इत्युक्तास्तागिनस्तेन घृतगंधादिपाणयः ॥ उत्तस्थुः पूजनं कर्तुं हरेः सर्वे नराधिप ॥
४६ ॥ मुकुंदानंदशाखरूतिति भगवत्सार्षदवशस्तथा मुक्तानंदप्रवरमुनयो हर्षनिर्भृताः ॥ समागत्याभ्याशो व
भूनरदयासाई स्कृहशः प्रभोश्चकुस्तत्सार्चनमसमनसदासनर्दृह ॥ ४७ ॥ इतिश्रीसत्संगिजीवने नारायणचरि
त्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे उत्सवसंस्तुतभगवतो वहिर्विचरुप्रवेशानननामा षोडशोऽध्यायः

॥स॰गी॰टी॰ अक्रूर उवाच॥ चंदनेनाक्षतैः पुष्पैः पूजनं तुलसीदलैः॥ कुर्वंतस्ते हरेर्भक्त्या तुष्टस्तुष्टश्चयक्षयक॥१॥ मुकुंदा श्र॰२३॥
॥३५॥ नंद उवाच॥ मत्स्यं कूर्मं वराहं कपिलमथ हरिं वामदेवं च वेदं दत्तात्रेयं च हंसं नरहरिमृषभं वामनं परशु
रामम्॥ यज्ञं रामं कुमारं हयशिरसमथो नारदं राजराजं व्यासं कृष्णं च बुद्धं ध्रुवपृथुवपुषं नौमि नारायणां
तां॥२॥ मुक्तानंद उवाच॥ कोकमशोकवरराजिविराजित नाजजमत्तिजकेकलितारे॥ चारुसरोजदलायत
चंचललोचन लोचनमोचितनारे॥ योगपरेन कठिनं निबद्ध तदर्पितपाति युगं गदधारे॥ स्मेरमुखेंऽस्तु
मनोऽत्र विनोलयि नृरिकगंधिमनोहरहारे॥३॥ गोपालानंद उवाच॥ जपं च श्रीमज्जास्वन्ये यरूनिच्छ हरामनि
जपप्रभो कारुण्याद्धे जनकरुवविधानाऽत्त चेतनो॥ जयपत्या मिन्नारायणानिजजनानंददसंदोहगते र
यते मतिजनुरिदं तद्व वदसलाम्॥४॥ ब्रह्मानंद उवाच॥ त्वदीयं मनोहारि रूपं मदीयं मनो मानहात्तु क्षणां तो
लदेव॥ स्वनाहृत्सरोजोऽकुलसच्छेखरालेकृतस्त्वं मया मस्तकेनास्ति वादम्॥५॥ आनंदानंद उवाच॥ नि
त्विजभक्तजनैरमितोऽर्चितं विविधनूतनवस्त्रमनोहरम्॥ रुचिररत्नविभूषणभूषितं रुचिभवंतमहं निद
धे सदा॥६॥ नित्यानंद उवाच॥ किमुजयमृदुजे परां वुभेतेनिजजनरूप्तिमिरापहारशीले॥ विजसदज्ञानिनी
रजोऽर्चिरेखिनपनपुंगमम षट्पदत्वमेतु॥७॥ महानुभावानंद उवाच॥ केवलं ते कृपामेव यः पोत्रगां मान ॥३५॥

वः कोऽपि कुर्यान्न सोऽपि श्रमेत॥ सेवन्तौ तर्हि साक्षाद्वंतं तत्र पश्यतः साकुनततं भजे त्वां सदा॥८॥ शुका
नंद उवाच॥ नित्यं योऽक्षरधाम्नि दिव्यमहसि स्वेनाहृताम्यात्मरेणादात्सं तमसात्म भोऽक्षरपरः श्री वा
कदेवः स्वयम्॥ मुक्तैर्दिव्यवपुर्भिरार्जितपदैः संसेव्यते नो मयैराते सत्वमिहाद्विदिव्यनृतनुर्नारायणा
ख्यो मुनिः॥९॥ स्वज्ञानमथ नैनच भक्त न यता नैर्ऋ च धर्मा चनं कर्तुं त्यागनराकृतौ करुणायास्वी यां तरा
ऽशिक्षितौ॥ प्रादुर्भावितदिव्यवैभववरं हत्वं यावत्स्विन्मनो लीनं मेऽस्तु सदाश्रितां वरधरे स्थितं स्वस्वनत्नजि
॥१०॥ स्वयंप्रकाशानंद उवाच॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिसाक्षिणि परे मायादिज्ञाकोश्वरे वेराज स्वहिरण्यगर्भ
पुरुषमायोपीश्वरस्येश्वरे॥ स्यात्तीयाक्षरधामनित्यविजसद्धीरे मनुष्याकृतौ तस्मिन् श्रीपुरुषोत्तमे भगव
ति त्वय्यस्तु मे मानसम्॥११॥ आत्मानंद उवाच॥ कृपया परया वपुषा सदौ भुविमूर्तोऽपि जनो बुधैर्जनैः प
ऽभवतीत्स्वविजागमे कहेतुं भु विना रायणमीश्वरं भजे त्वाम्॥१२॥ चैतन्यानंद उवाच॥ निर्दधे हृदये हृ
दये ज्ञावपुःस्तवदेहि कहंसतूत्तम्॥ मममामतिरन्यपरं विपदं भजतां रमतामिहनायसदा॥१३॥ भज
नानंद उवाच॥ करुणयाथितु मत्तलोकं शोकार्णवे वकुधार्हितं॥ परमरूपयादधे यो वैनराकृतिमिच्छया॥ त
महं विजब्रह्मसोंगानां भवाभयकारणं॥ स्वहृदि विदधे त्वात्मात्मानं हरेः सकजात्मनाम्॥१४॥ परमचैतन्यानंद

॥ स.जी.लू॰ ॥ उवाच॥ अशेषदुःखभंजनं निजांतरंगमंजनम्॥ विज्ञानजनेत्रखंजनं नमामि भक्तरंजनम्॥२५॥ परमा- श्री०२३ ॥
॥ २५ ॥ मानंदउवाच॥ संस्तूयमानममितं मुनिमहर्षिमुख्यै रेकांतधर्मनिरतैर्गतकामलोभैः॥ त्वां तेऽमलो धृत
नरकृतिनारदनं त्वां नारायणं नरसखं प्रणतोऽस्मि नित्यम्॥२६॥ कृष्णानंदउवाच॥ अव्याकृताभिमतिरी-
श्वरमादरात्त्वां॥ संकर्षणं त्वद्युपविराडभिमान्युपास्ते॥ प्रद्युम्नमच्युतउतावनवीऽनिरुद्धं॥ सूत्रात्ममान्य
खिलनायनमामि तुभ्यम्॥२७॥ भगवदानंदउवाच॥ मनोनेत्रवश्रोत्रै र्गुरुभिरिस्त्रपोपाकुलै॥ विचित्र
त्तिजकादिभिर्लपितविभुनक्तुमतैः॥ अरूपतरवर्त्मनेनमदकिंचनत्वामिनेगवेषितमुमुक्षवे॥ प्रण-
तपालतुभ्यं नमः॥२८॥ शिवानंदउवाच॥ नारायणतवचरणं शरणं ममकामपूरणं पुंसाम्॥ नारण-
कारणकरुणाभरणं शरणागतवारणम्॥२९॥ वासुदेवानंदउवाच॥ सकलमुनिजनेशं धर्ममोक्षाखि-
लेशं मखवक्षविततसुरेशं नाथमजीवितेशम्॥ अनुदितमदनेशं पावितानेकदेशं नरवरसमवेशं त्वां भ-
जे मंजुकेशम्॥३०॥ आत्मानंदमुनिरुवाच॥ अधर्महेतुभेदनं प्रकाशिकात्मवेदनं कृतैः कृताभिवंद-
नं निरीशमानगर्वितंदनम्॥ निजांतराररितईनं नमामि मानमर्दनं उजारपीतवेदनेहरिप्रसादनेदनम्॥३१॥
॥ कपिलेश्वरानंदउवाच॥ उद्दंडदुष्टतरिपूकृतंनेकवीरी ज्ञात्वा धकारपरजोऽदमनेपदीयान्॥ स्वामिन्न ॥ २५ ॥

यो घरजनीहितवप्रतापस्तायोऽस्य पापनिकरान्हरतान्मदीयान्॥३२॥ भूधरानंदउवाच॥ क्षोणी-
क्षेमकरः क्षमाजलनिधिः॥ स्तुशाध्वविध्वंसकृत् क्षोणीरक्षककृज्जनैरविलपरः क्ष्मादेवरक्षाकरः
॥ अक्षक्षोभविहीनवीक्षणकथाजक्षीकृतात्मप्रियः क्षेमं नस्तनुतात्सदाक्षितितले श्रीवासुदेवो
भवान्॥३३॥ योगानंदउवाच॥ अष्टांगयोगाभ्यसनं विनापि यस्य प्रसादात्सहसा जनानाम्॥ भवस्य
चस्याः त्रितपाजरत्वंसमाधियोगस्तमहं भजे त्वाम्॥३४॥ पूर्णानंदउवाच॥ विशदकुसुममालं पा-
पतापौघकालं रुचिरतिलकभालं भक्तसंघैकपालम्॥ हतनिजजनिजालं कालमायाकरालं कम-
लिनपरमरालं त्वां भजे धर्मबालम्॥३५॥ गुणातीतानंदउवाच॥ निजानंदं मंदस्मितमधुरचेशम-
वदनं दयासिंधुं शांतं बहुविधविभूषाद्भुदधतम्॥ अनंतर्धैर्यं वीर्योर्मिनिर्दर्वरसमानं कृषीकिम हं समायातो
ऽस्मि त्वां शरणमिह नारायणमुने॥३६॥ प्रेमानंदरायमुनिरुवाच॥ जय श्रीमहाराज राजसर्गादिकाज-
स्रजाताब्रजातादिकात्मप्रजाजातजन्मादिदुःखापहृज्जन्मनैकं दुविद्योतदोर्जस्फतिध्वंसितात्मीय-
हार्देधिकाराऽऽदिदेवारिविद्युल्लभानासना सत्सदानंदगोविंदसानंदवेदारुमेदरपादारविंदोत्तमस्ते-
मधामाऽक्षराध्यक्षलोकेमुमुक्षापिवक्षागमे क्षांतिनिक्षासमंदाक्षता वर्जिताः क्षीणविक्षोभणात्मा

स.जी.प्र.१ ःस्वपि च प्रसक्तान् निरुक्ष्यास्त्वरान्नापदस्तोऽद तवस्तुरक्षोऽपि पक्षस्त्वयो युक्तराधारमां भो जनन्मोऽस्तु तस्मा अ॰ १८ ॥
॥ ३६ ॥ च्चिंताः सतीस्त्राव क्षः क्षमारक्षक ॥ अस्वतन्त्र्य तुजसीतमस्तोकविलोव लक्ष्यास्व पक्षां तनक्षत्ररक्षाकरा ना
ऽः स्वदेषप्रशोषप्रकाशनायाः शोषणमेत्रा ज्ञानां ताज्ञपाः ऽ शोषमिदेशा मिदंशा बुद्धीशा बदो दरध्यान
मैकावतारः धर्मोद्धारक श्रीहरे त्वं प्रसीद प्रभो दिनबंधो ॥ ३७ ॥ सुव्रत उवाच ॥ इत्थं स्तुत्वा गिरामुनिसर्वैर्मुनु
निभुस्त वनं प्रभोः ॥ हृतवन्निवि तेरेः मौनः भक्तास्तु श्रुत्वीश्वरम् ॥ ३८ ॥ सर्वे जना ऊचुः ॥ अहो धन्याः स्थापि
न्त्रयामिह कृता यैः कृतकृत्यास्तपोदान ध्यान व्रत देवनमीनादिफलितः ॥ यम शासकीत्या तानहिनजिन
नाके व्रजातकं विविच्य संस्थाय मनुजतनुमीक्षामहे ऊतम् ॥ ३९ ॥ निजजनभवतारणार्तिकेशोद्यादिव
धृतपीत एवं हृदासकृतम् ॥ जनसरुणपदेन नाथ बध्वास्थितवति नत्वयि किलमस्तु जीनम् ॥ ४० ॥ वा
गस्माकं गायतु नित्यं गुणनाते कर्णौ नित्यं नाथ चरित्रं शृणुतां ते ॥ चक्षुर्नित्यं पश्यतु मूर्तिं नव जो कं
रूपं स्त्वेतद्यायतु नित्यं च मनो नः ॥ ४१ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे प्रथमप्र
करणे अन्नकूटोत्सवे सकलमुनिसंघकृतभगवत्स्तवनेन निरूपणनामा अष्टादशोऽध्यायः ॥
२१ ॥ सुव्रत उवाच ॥ इति भक्तैः स्तूयमानं प्रीतं राजन् प्रभुं रतिः ॥ हर्षयामास जनिः शाह पाकसिद्धिरम् ॥ ३६ ॥

हिति ॥ १ ॥ ततो नारायणो मुनीन् राधाकृष्णस्य सन्निधौ ॥ अन्नकूटोत्सवं पितुं विप्र समर्चकमादिशत ॥ २ ॥ ततः
सोऽपि द्विजश्रेष्ठो राधाकृष्णसमर्चने ॥ नित्यं प्रसक्तोऽरचयदन्नकूटं यथाविधि ॥ ३ ॥ वास्तुदेवानन्द
मुख्यास्तदानीं वर्णिसत्तमाः ॥ पक्वान्नभृतपात्राणि निन्योपाकगृहाद्गतम् ॥ ४ ॥ अन्नकूटस्य रचनां यथा
वत्स विधाय च ॥ निवेदयामास ततः श्रीकृष्णाय नराधिप ॥ ५ ॥ हर्षितः पायसं तत्र मुकुंदानंदवर्णिरा
ट् ॥ शुचिर्नीराजनं चक्रे श्रीकृष्णस्य महाव्रतः ॥ ६ ॥ नारायणमुनिः श्रुत्वा घंटानादं तदा स्वयम् ॥ तत्रा
गत्याप्युत्कृष्णं प्रणनाम कृतांजलिः ॥ ७ ॥ अन्नकूटं ततोऽपश्यन्नित्यं तं वर्णिसत्तमैः ॥ नैवेद्यं तत्र त्रातिसा
तुर्यं प्रभुं संस्थाप्य धामहरिः ॥ ८ ॥ शालिच्छिन्नानि चारुणि वस्तूनि जातानि सितानि च ॥ उपर्युपरि पंक्तिस्थानि मृपस्य
त्ववाजकानि सः ॥ ९ ॥ शाका ॥ अत्र शाकाद्यनामानि गुर्जरदेशभाषया निरूपितानि सार्धा ॥ ९ ॥ शाष्कुली दक्षिणा
वर्तामृदुः सुभ्राच चतुर्जाः ॥ वर्णिनिर्मिवितास्तत्र पाविपुरुदरिक्षस्त ॥ १० ॥ टी ॥ शाकुली जलेबि ॥ ११ ॥ सं
यावं रूपपुपायस्यं प्रतुरासमितं तथा ॥ घृतेन जो स्रकं सारे पर्वतीकृतमेस्तत ॥ १२ ॥ टी ॥ संयावः शीरो ॥ कं
सारः प्रसिद्ध ॥ १३ ॥ पर्पिकाखेरकास्तत्र चतुरस्त्रान् सुशोभनान् ॥ पाळेशुनिर्मिताः सर्व भानुपर्यंपरि स्थितस्त
न ॥ १४ ॥ टी ॥ पर्पिका ॥ खरफी ॥ १५ ॥ पिंडकान् गुडकांश्चैव गंधिकान्मोदकांस्तथा ॥ कलिकाप्यडुकान्सत्तल

स॰नी॰टी॰ शैहित्रांश्चूर्णलड्डुकान् ॥ २३ ॥ टी॰ ॥ पिंडकाः पेडा ॥ पुडकाः ॥ ताकणशाईलाडु ॥ श्रेष्ठिकाः ॥ गोठिया मोदकाः अ॰ १८॥
॥२७॥ प्रसिद्धाः ॥ कलिंजिकोलड्डुकाः ॥ कलिंगनालाडु ॥ सक्तवः ॥ दलनालाडु ॥ दौहित्राः दहीथरा ॥ चूर्णलड्डुकाः ॥ नके
लालाडु ॥ २३ ॥ सोहालिकाः सेविकाश्च मेदकान्घृतपूरकान् ॥ पुरिकाः पोलिकाः पुष्पाः पायसं च सरक्षि
त ॥ २४ ॥ टी॰ ॥ सोहालिकाः ॥ सुंहालीयो ॥ सेविकाः ॥ शेवीमेदकाः ॥ मांडा ॥ घृतपूरकाः ॥ घेवर ॥ पूरिकाः ॥ पू
रीयो ॥ पोलिकाः ॥ फेटली ॥ पायसम् ॥ दुधपाक ॥ २४ ॥ दध्योदनं दुग्धकरं खिरं जं मुद्गचूर्णकम् ॥ वटकं क्लिन्न
पिष्टं च शालिपिष्टं सशर्करम् ॥ २५ ॥ टी॰ ॥ दध्योदनं ॥ दहींभात ॥ दुग्धकरम् ॥ दुधभात ॥ खिरेले ॥ किसरिभा
त ॥ मुद्गचूर्णं ॥ मगदल ॥ वटकान् ॥ वडां ॥ क्लिन्नपिष्टं ॥ तलसांकली ॥ शालिपिष्टं ॥ हरिसो ॥ २५ ॥ रसालं च सु
खदा फेणीपीतसाराणि घुर्घुरान् ॥ गुडपाकमपूपांश्च पूपान्मौक्तिकलड्डुकान् ॥ २६ ॥ टी॰ ॥ रसालं ॥ शि
खंड ॥ सुखदां ॥ सुखडी ॥ फेणी ॥ सुतरफेणी ॥ पीतसाराणि ॥ पतासां ॥ घुर्घुराः ॥ घुघरा ॥ गुडपाक ॥ गुडपा
क ॥ अपूपाः ॥ मालपुवा ॥ पूपाः ॥ पूडला ॥ मौक्तिकलड्डुकाः ॥ मोतियालाडु ॥ २६ ॥ कलिंजान्खारकान्रम्यान्
स्थिरकान्वरुधाफलान् ॥ रंभाफलानि च सितां घृतं मिष्टान्नमेव च क्षत ॥ २७ ॥ टी॰ ॥ कलिंजाः ॥ कलेवी ॥ खार
काः ॥ खारा ॥ स्थिरकाः ॥ बोर ॥ रंभाफलानि ॥ घीकेलां ॥ २७ ॥ महामंत्रेषु याः पश्चात्पक्वान्नानि विविधानि सः ॥३१॥

कोशातकी दधियुतां व्यञ्जनं वेसनादिसंस्कृताम् ॥ २८ ॥ टी॰ ॥ कोशातकी ॥ तुरीयां ॥ २८ ॥ राजकोशातकीं
तद्वद्वाहारांश्च मिरिकान्रक्तालुं स्वर्णदुग्धां च सर्वदां सुसंस्कृताम् ॥ २९ ॥ टी॰ ॥ राजकोशातकी ॥ गल
कां ॥ गवाहाराः ॥ गवारफली ॥ मिरिकाः ॥ भींडा ॥ रक्तालुः ॥ रताल ॥ स्वर्णदुग्धा ॥ दुधी ॥ २९ ॥ पाने कमे दरचिर्भ
टं नालाकं मुल्करीं तथा ॥ कर्कोटकाञ्छिंबिकां च कर्कटीं चिर्भटं तथा ॥ ३० ॥ टी॰ ॥ टेनाकं ॥ टेंलाक ॥ मुल्करी ॥ मि
गरी ॥ कर्कोटकाः ॥ कंकोडा ॥ शिंबिकाः ॥ वालोल ॥ कर्कटी ॥ काकडी ॥ चिर्भटं ॥ चिर्भटम् ॥ चीभडा ॥ ३० ॥ रा
जमाषकशिंबी अपवल्लानि मूलकानि च ॥ बिंबीफलानि मिष्टानि शर्कराकंदमुत्तमम् ॥ ३१ ॥ टी॰ ॥ राजमाष
कशिंबी ॥ चोलाफली ॥ प्रवल्लानि ॥ परवर ॥ बिंबीफलानि ॥ भिंडाघलोडां ॥ शर्कराकंदं ॥ शकरकंद ॥ ३२ ॥ तुंबु
जं कारवेल्लं च कूष्माण्डं सूरणं तथा ॥ मुनिशिंबी ॥ पटोलं च सम्यक्संस्कृतमेव च क्षत ॥ ३२ ॥ टी॰ ॥ तुंबुजं ॥ डा
डूरगोरी ॥ कारवेल्लं ॥ कारेला ॥ कूष्माण्डं ॥ कुलु ॥ सूरणं ॥ सूरण ॥ मुनिशिंबी ॥ अगथियानि फली ॥ पटोलं ॥ प
डोलां ॥ ३३ ॥ तथैव मेथिकाभाजी तंडुलीयं च मूलकम् ॥ शतपुष्पा मस्तजोली जीवंतीं स्पंदिकां तथा ॥ ३३ ॥
टी॰ ॥ मेथिकामेथि ॥ तंडुलीयं ॥ तांदलजो ॥ मूलकम् ॥ मूला ॥ शतपुष्पा ॥ सवानीभाजी ॥ अस्तजोलीम् ॥ तुंदी
निभाजी ॥ जीवंती ॥ डोडी ॥ स्पंदिकाः ॥ फांगनीभाजी ॥ ३३ ॥ भांगी राजगिरा स्थान करंजप्रमुखानि सः ॥ वल्ल्या

स॰ नी॰ द॰ मालोकयच्छाकानि राजिकाराद्धमैक्षत ॥ २४ ॥ टी॰ ॥ राजगिरा ॥ राजगरानि भाजि ॥ करंजः ॥ कारंजरानि कृ॰ ३९ ॥
॥ ३९ ॥ भाजि ॥ २५ ॥ दुग्धिकायाश्चिर्भटस्य कर्कारोः कदलस्य च ॥ तथा शार्करकंदस्य शाखा वारिकयोरपि ॥ २५
॥ टी॰ ॥ दुग्धिका दुधितुं रापतुं चिर्भटः ॥ चिभडानुं रापतुं ॥ कर्कारुः कोलानुं रापतुं ॥ कदलं केलानुं रा
पतुं ॥ शार्करकंदः ॥ शाकरकंदनुं रापतुं ॥ शाखा ॥ शरवनुं रापतुं ॥ वारिका वारिकनुं रापतुं ॥ २५ ॥ आमीक्षा
व्याघ्रुरचितं राजिकाकेसरैक्षत ॥ ऐलाकंमर्जितं तदभामिश्रितं पावसं नूतनम् ॥ २६ ॥ आमोक्षिका ॥ सोग
री पोतुं रापतुं ॥ ऐलाकं ॥ मार्जितं ॥ सीगरणातुं भरतुं ॥ २६ ॥ राजीकादधिमिश्रा च वटीकावटकास्तथा ॥ सोप
स्पस्तु पर्पटिकाः पक्वतोवर्तुलाः पृथु ॥ २७ ॥ टी॰ ॥ वटीका ॥ वडितुं रापतुं ॥ वटका ॥ दहिवडां ॥ पुष्पवटिका
कुलवडि ॥ २७ ॥ अथा रोः करजादीनां नाना मिश्रविधानि च ॥ मूलानि च प्रफुल्लानि कृतानि बहुयुक्तिभिः
॥ २८ ॥ टी॰ ॥ आर्द्रः ॥ मरवेलिपानो मनिया ॥ करजानि ॥ केलानो भाजियां ॥ २८ ॥ एतेषां मध्यभागेन्व स्थितमौ
दनपर्वतम् ॥ सितंमृदु सौरभेणाप्यावृतं तदिशोदृशा ॥ २९ ॥ टी॰ ॥ ओदनपर्वतः ॥ भातनो पर्वत ॥ २९ ॥ सूप
सकाश्यांतस्यैव तु वरीस्तूपमैक्षत ॥ निष्टंतं च गव्याज्येषु वर्त्तुलेषु शुभ्रशुभ्रसौ ॥ ३० ॥ टी॰ ॥ तुवरीस्तूपः ॥ तुवेर
नी दाल्य ॥ ३० ॥ तज्जितान् हरिमंथांश्च निष्पावान्वर्तुलोत्तथा ॥ कथिकाः दधितक्रैश्च मेरुं पर्पटकांस्तथा ॥ ३९ ॥

३१ टी॰ ॥ हरिमंथा ॥ चणा ॥ निष्पावा ॥ वाल ॥ वर्तुला ॥ वटाणा ॥ कथिका ॥ कढि दहि ॥ तक्रं छास ॥ मेरुः मगो
॥ पर्पटका ॥ पापड ॥ ३१ ॥ स शाकरेण दुग्धेन कथितेन भृतानि च ॥ हैयंगवीनेन तथा पात्राण्यैक्षत सप्र
भुः ॥ ३२ ॥ टी॰ ॥ दुग्धं ॥ दुध ॥ हैयंगवीनम् ॥ घी ॥ ३२ ॥ दद्ध्यर्थं चाग्रपात्रस्थं नवनीतं सशार्करम् ॥ सुसंस्कृतं चा
रनालं लघुपात्रस्थितं तथा ॥ ३३ ॥ टी॰ ॥ नवनीतम् ॥ माखण ॥ आरनाली कांजि ॥ ३३ ॥ राजिकामा
र्षपक्वानि सहकारफलानि च ॥ करमर्दानि बिल्वानि जंबीरमरचानि च ॥ ३४ ॥ टी॰ ॥ सहकारफलानि ॥ राय
तीकेरि ॥ करमर्दानि ॥ करमदां ॥ बिल्वानि ॥ बिलां ॥ जंबीराणि ॥ लिंबु ॥ मरचानि ॥ मरचां ॥ ३४ ॥ शृंगवेरंस
जंबीरं स्वादु मौक्त कृतेन कम् ॥ धान्याकादेश्च चटनी लवणं चैक्षत प्रभुः ॥ ३५ ॥ भुक्त्वा पात्रमथापश्यदे
कं कृष्णस्य सन्निधौ ॥ हैमं भास्वच्चविततं वर्त्तुलं स्वर्णचंद्रवत् ॥ ३६ ॥ वाटिकाभिश्च तुःषष्ट्या रौप्याभिः सि
तकांतिभिः ॥ परितः शोभमानं च पत्रपत्रौकमनोहरम् ॥ ३७ ॥ एकोनेरन्नानेतच्च पदार्थान् परिवेष्टितान्
मादृशानेव सोऽपश्यन्मुमुदे च ततो भृशम् ॥ ३८ ॥ अन्नकूटं वीक्ष्य माणस्त च भक्तनैः सह ॥ भुंक्ते वनिवसा
दाऽसौ मर्यादापालनप्रभुः ॥ ३९ ॥ अगाप पद्रूपमकृतं गोवर्द्धनमहोत्सवम् ॥ पत्युर्वृत्तं सकोविभिस्तत्तान
वसचार्षभिः ॥ ४० ॥ वीणाविपंचिकाकांस्यतालमृदंगवेणुभिः ॥ अन्यैश्च सह वादित्रैस्तेन गुः कृष्णाननने

स्तनाः ॥४२॥ नीराजनं चान्नकूटमिति दृष्ट्वा प्रहर्षितः ॥ हरिः प्रणम्य साष्टांगं पूजाविधिमपूरयत् ॥४३॥ मु
नयश्च जनाः सर्वे पश्यन्नकूटमहोत्सवम् ॥ दृष्ट्वा नत्याध्वनिं भक्त्या कुर्वतो तिमुदं ययुः ॥४३॥ आनंदश्चासीत्तमु
महान्नगणानां संपत्त्युत्पन्नं सुंदरमन्नकूटम् ॥ स्त्रीणां तदानीं हरिभक्तिभाजां तत्रागतानां च महीभृदिंद्र ॥४४॥
इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे भगवद्दर्शनान्नकूटरचना
निरूपणनामाष्टदशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ सुव्रत उवाच ॥ अथ तदा जयितापि निदेशतो भगवतो निजपूर्महरेः पु
रः ॥ रचयितुं शयगन्धगिरिं नु वनं नृप विशोधयचकारस्कमेडलम् ॥ १ ॥ समुपवेश्य हरिं मृदुलासने सहजया
दिभिरादरतो भृशम् ॥ वसनचंदनकुंकुमकेसरैः कुसुममहारवरादिभिरर्चित ॥ २ ॥ कनककल्पितनतारक
मुल्लकं पुरतरासनयानिदधौ हरेः ॥ तदभितोऽकृतकंसशुभावलिंलिप रमानिदधे जघुवादिकाः ॥ ३
॥ कृतशामुल्लकमेवमुनल्तं नदारति रुवेत्सदधारवदक्षिणे भगवतः पुरतश्च दधौ स्तुमं कलककंसमयोज्ज
ज्जिताभुजा ॥ ४ ॥ निजनिजां परिवेषणचातुरीं प्रकटयं सरवस्वभुजप्रये ॥ कदिति संविदधुः परिवेषणं स
कमलारतिकुल्लजपादयः ॥ ५ ॥ अमरीदेविकास्वेमा कृत्तोरामादयः स्त्रियः ॥ पदार्थान्नु स्वस्वरचितांस्तत्रा
निन्युर्मुदान्विताः ॥ ६ ॥ स्वस्वकल्पितपाकेषु यदयच्चातुर्यमीमया ॥ रुक्मं श्रीनेयभोस्तत्तत्तदानीं पर्यवेषय

न् ॥ ७ ॥ पदार्थानसकलांस्त्वचपूर्वं वर्णयिवेविधितान् ॥ एकैकोत्तरशाने दृष्ट्वा दूरयेज्जयिताऽर्पयत् ॥ ८ ॥ दृष्ट्वेती
तोरमात्राह भुंक्ष्वेति वदतं प्रभुम् ॥ दृष्ट्वा स्वामी त्रभुंजानमेताव यमपिक्रवम् ॥ ९ ॥ इत्युक्त्वा सापि भगव
न्मुखपद्यार्पिते ऋणा ॥ तस्यौ वरंशजयिपुरापुरस्तान्नृपन्नृपते ॥ १० ॥ तदा साक्षात्कृष्णः करकल्पितप
क्वान्नकवलः पिबन्म्रपेकसलिलमभुंक्तातिमुदितः ॥ समीपस्था राधा करकमलतल्लन्नकधराह
सहृष्ट्वा भोजा च पत्लनयनाश्चीजयदभुम् ॥ ११ ॥ साश्चर्यं योषितः सर्वास्तदा ते पुरुषा अपि ॥ प्रसन्नमेव
ददृशुः पद्मपलक्षमनोहरम् ॥ १२ ॥ ततः कृष्णोपि भगवान्भक्तानानंदयन्द्विजान् ॥ तत्तत्सदार्थनामानि
पृच्छन्स बुभुजेरमाम् ॥ १३ ॥ अतिस्वादुकृतमिदं कयेति च पुनः पुनः ॥ नामानि तत्तत्कर्त्रीणां श्रुत्वा स्ताः
प्रशशंस सः ॥ १४ ॥ मुनयश्च जनाः सर्वे योषितश्चापि दूरतः ॥ वीक्षमाणास्तमात्मेशमानंदं लेभिरे भृशा
म् ॥ १५ ॥ मितभुक्स हरिः किंचिद्भुक्त्वा पीत्वा तु मैक्षत ॥ तं स्वापयंती जयिता नगाव वचपदीमिमाम्
१६ ॥ प्रभो भुंक्ष्व कामं प्रभो भुंक्ष्व कामं गच्छसि किं मुदा टिटिस जीतम् ॥ सहजकरव सुंदरे तिष्ठ मम मंदि
रे मुंच च पल नर शिशु शीलम् ॥ ध्रुवपदम् ॥ पुरसमयवाटिकारुचिर रसमंडिका श्रोभयति वितत रु
चिवासे ॥ कनककुजिमाडने भोज्य रुचिराजने स्वागमिदमुदित रविभासे ॥ १७ ॥ प्रभो ॥ अदनपटुमोदनं

स·जी·तृ० सितकरभिमोदनं पायसममतिसितमथसूपम् ॥ दधिद्विलितराजिकामिलितहतखारिकामुपनतम श्र·१५॥
॥५१॥ नुपममपिसूपम् ॥ १८ ॥ प्रभो० ॥ पृथुमममलमेरुकं वकुलघृतखंडकं जडुकमधिरसदधिमंडपेयम् ॥ कुंजसित
भूरिकां मृदुजनरंजितकां मापवटकयुगलमखंडम् ॥ १९ ॥ प्रभो० ॥ वेतुरनरसेविकारचितमसितफेणिका
नेकजनपदजनितशाकम् ॥ मिलितपृतशर्करं कदलमथ घुघुरं वंशशाकलरुचिघृतपाकम् ॥ २० ॥ प्र
भो० ॥ वदमिमतचिर्भटं मरिचयुतपर्पटं शाकुलिकमनुजदधिघोले ॥ कथितमथगालितं स्करभिघृत
माहितं युतिमतिवरकनककचोले ॥ २१ ॥ प्रभो० ॥ विधुजरणजोऽपितेलवलममरिच्चांचितेंदपिनिहितं नम
तिमृदुकूरम् ॥ अद्विजान्कैरिरतवरुचिदमारेमाकुरुकवलमथिविहरम् ॥ २२ ॥ प्रभो० ॥ करकमलसं
गतं तव सततसंमतं लीढि समितनवनीतम् ॥ नववसनपावितं पिबनतरवासितं गोगमिदमुदकमति
शीतम् ॥ २३ ॥ प्रभो० ॥ शुद्धकरपंकजं तदनुमुखनीरजं सौकुरुसमुचितमुखवासम् ॥ तिष्ठ रुचिरासने भक्त
मवशासने कुरु ममनयनेनपथिनिवासम् ॥ २४ ॥ प्रभो० ॥ कृष्ण उवाच ॥ रसाद्विमिस्तवचनैर्भोजयंतीशनैः
॥ मितस्मितोतां लजितां श्रद्धांसूरमादराः ॥ २५ ॥ भगवानपितापोपावार्ताजुरिवरंजयन् ॥ किंचिद्भुक्त्वा पु
नः प्रीतस्तां स्त्रुचुकमाचरत ॥ २६ ॥ ततस्तांबूलपूगादिमुखवासंसर्वमसुरः ॥ उपेत्यमनयाप्रदत्तेनगृहीत्वाऽभ ॥५१॥

स्यपत्करे ॥ २७ ॥ नावस्थास्वादिकं किंचिद्रथानदृश्ये प्रभोः ॥ भेजालेसदृणवाप्यप्रतिमाकारतांचते ॥ २८
वृत्तांतमेतं तु हरिर्निशम्य स्वभक्तवच्छित्रमवापहर्षः ॥ आलापयामास ततो मुनीन् ॥ ब्रान्स्वपार्षदांश्चाश्रि
तुपाश्रुचाम्प्रान् ॥ २९ ॥ इति श्रीमत्प्रतिजीवनेनारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे श्रमकृतोप्र
वेतनवतः प्रसक्तभोजनजीलानिरूपणनामा कोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ कृष्ण उवाच ॥ आलापयो ह
रेः सर्वे मुनयः साधवो नृप ॥ कृतशुद्धीविधानास्ते भोक्तुमीयुस्त्वरान्विताः ॥ १ ॥ अनुज्ञातो भगवता सर्वास्ता
न्भोजकान्नृप ॥ उपावीविशद्रथ्यातान्भुक्तानेदोपयोचितम् ॥ २ ॥ मर्यादयोपविष्टेषु तेषु स्वामिषु पंक्तिशः
जनानिक्षिनरथ्यास्कंदकुशाद्विजातयः ॥ ३ ॥ आज्ञापयामास ततो भगवान्निजपार्षदान् ॥ द्विजानन्नां
श्रुश्रान्तशः परिवेषणकर्मणि ॥ ४ ॥ आदौ पात्रावलीर्दत्वा ततः पर्णपुटान्दृढान् ॥ दत्त्वा क्रमेण शाकानि
द्विजास्ते पर्यवेषयन् ॥ ५ ॥ स्वातः स्वयं चकौशेयावदृप्तीतांवरस्युरन् ॥ पंक्तिमध्येषु मुनिभिः परिविष्टि
मकारयन् ॥ ६ ॥ तत्रान्नमस्ततत्कर्मानुक्तानंदस्तु बुद्धिमान् ॥ अमित्रस्ववपुर्नैवचक्रे तत्परिवेषणम् ॥
७ ॥ वृत्तान्नेदस्तु कशितिरत्नेकरजापवम् ॥ रजोप्यनुहासयामास तं च भक्तजनाग्रणम् ॥ ८ ॥ विचित्रनक्ष्य
भोज्यादिर्नामास्तुकारयंस्तदा ॥ महानुभावानेदोपि हासयामासचाखिलान् ॥ ९ ॥ निष्प्रानेदस्तुकानेदोपरि

स॰गी॰लू॰ वेषणकर्मणि ॥ तत्र पतेस्म्यानि न्यातुर्यान्सर्वैः सह हरिभिर्जनैः ॥ १० ॥ सर्वपंक्तिषु साम्येन परार्ध्या पंक्तिता अ॰२०॥
॥४१॥ घवा तत् ॥ आनंदानंद आनंदं हरेरजन पत्तदा ॥ ११ ॥ स्वयंप्रकाशानंदश्च मुनिः श्यामजविग्रहः ॥ ध्याननि
ष्ठा वशात्तया पर्यवेषयदक्रमम् ॥ १२ ॥ आत्मानंदः कृशोगोपि परिवेषणपारगः ॥ क्षणेनैकेन वरकान्प
रितः पर्यविषयत् ॥ १३ ॥ मुकुंदानंदमुख्याश्च भगवत्यीतयेतदा ॥ शाकुलीखाजकादीनि परितः पर्यविष
यत् ॥ १४ ॥ येजनानि विविधानि पक्कान्नानि च सर्वशः ॥ सर्वेषामेव पात्रेषु नापुरमी प्रमिश्रिताम् ॥ १५ ॥
सर्वे सर्वेषु पात्रेषु परिवेषितमीश्वरः ॥ विलोक्याज्ञापयामास भोक्तुं सर्वान्द्विजाश्रितान् ॥ १६ ॥ ततो बुभु
जिरे राजन्नगृहीता ताः परस्परम् ॥ साधवो मुनयः सर्वे स्तुवंतो गुणान्मुहुः ॥ १७ ॥ सर्वमेव हि स्वादु
न स्वं भोज्यं तदश्नताम् ॥ क्रमशाति पार्दर्थ्ये भूत सास्वादोविशेषत ॥ १८ ॥ पुनःपुनः स्वपात्रेषु शाष्कुलीघृत
पूरकान् ॥ क्षिपतो भोजकाः साधून्प्रेषिधन्करधूननैः ॥ १९ ॥ निषेधग्राः परावृत्तानाम्श्च ग्राः परिवेषक
कान् ॥ ऊजु बुद्धीन मुनीन्याह भगवान्प्रहसंस्तदा ॥ २० ॥ दीयतां दीयतां ऊत्सरं वेदे येदे ये चकरधूननैः ॥ शिरः कंपैः पिदा
तव्यं न देयं विरंगजैनैः ॥ २१ ॥ इत्युक्त्वात्तु मुनयोलड्डुकान्मौक्तिकाह्वयान् ॥ आसिंहगर्जनैस्ते पामसने
षक्षिपन्नृप ॥ २२ ॥ अल्पकश्चाद्यदर्द्रवद्पीतवासाः साधूनान्वप परिवेषणं विधातुम् ॥ अनत्स्यौ स्वयमपि ॥४१॥

हर्षयन्स्वभक्तान्सर्वेषामपि संतदेकरूप आसीत् ॥ २३ ॥ ज्ञात्वा तं मुनिपरिवेषकाममीशं पक्वान्नान्यचित
पूपुरीति पात्रहस्ताः ॥ धावंतो रभसपराभ्रवत्सुरोगंतात्रासेदुः सपदितदंति कं द्विजाश्च ॥ २४ ॥ तत्तन्मात्रात्म
पल्लकंश्चपजगति पदीन लड्डुकान्मौक्तिकाख्यान् ॥ दोदौदौर्मोच पंक्तिक्रमणमनुसृतः प्रस्मनं रदानः ॥
स्वानांस्तीयप्रसादाभिलाषितमपि संपूरयन्पूर्णकामस्तेषां सर्वाक्षिपंक्तिष्वपि मुकुररागमन्नृरिवोज्जोपवर्षी
॥ २५ ॥ लड्डुकान्सपरिवेष्यमौक्तिकानाम्नुशाष्कुलिकमप्यनाकुलः ॥ पर्यवेषयदवापुरद्भुतं तेन भूरि परि
वेषकोऽप्यपि ॥ २६ ॥ सर्वतः परिवेष्येत्यं प्रहसद्वदनो हरिः ॥ सुगंध्यं पथ्यं संशानकैरिप्युक्ताः शोधयत्करौ ॥
२७ ॥ पुलाःश्यपृतवेगारं निविचनुस्पुजधास्या ॥ मुनिषाययमपात्रेषु मुकुंदोः हास्यस्ततुम् ॥ २८ ॥ पात्र
सं भृतपक्वान्नांस्तान धेगितचिव्दरे ॥ सएववर्णिराड्डुच्चैः प्राहनैष्ठिककृडुदः ॥ २९ ॥ हरेः प्रासादिकैः
स्वादुं स्वपात्रे कैनचित्क्वचित् ॥ नावशेषंम महामुक्तारत्नाततापारमेश्वरी ॥ ३० ॥ इत्युक्ते तेन नतदाकं ब्र
ह्मानंदो ति मानयन् ॥ हसन्नाश्रेष्ठितेकृत्वा श्रावयंस्तान भोजयत् ॥ ३१ ॥ तदयादेवमक्ष्याणि सर्वेते पिश्रा
नैः शनैः ॥ अभुंजतैव निःशेषं वीक्षमाणाः परस्परम् ॥ ३२ ॥ ईदृनं कथिकांचापपृतेन्चमतुरंप्रभुः ॥ प
रिवेष्यद्विजैः सर्वास्तर्पयामास भोजकान् ॥ ३३ ॥ अतितृप्तान्भोजनेन गृहीतलड्डुकोदकान् ॥ स्वस्वस्था

स.जी.प्र.३ ते ततो गेहं तु हरि राजा पयच्छ तान् ॥ ३४ ॥ आज्ञां तामपि हरिणा स्वकीयग्रामं गते तु ते मुनिनिकरास्ततो क्षणी अ.२१ ॥
॥ ४२ ॥ न्का: ॥ यावत्स हरिं इहप्रवेशनं नृपाशीतावन्तेप्य सुमुपत्तस्थिरे स्वनाथम् ॥ ३५ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारा
यणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे साधुसंतर्पणनामा विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ सुव्रत
उवाच ॥ ततो भोजयितुं स्वामि क्षत्रियादीन् द्विजान्स्थितान् ॥ आज्ञापयन्नृपं सोऽपि सत्वरं तानुपाह्वयत ॥ १
॥ पंचाशीन्पंक्तिशः सर्वान्यथार्हं तानवीविशत ॥ परिवेषयितुं तांश्च द्विजानन्यानसावादिशत ॥ २ ॥ अ
न्नं चतुर्विधं सर्वं सत्वरं पर्यवेषयन् ॥ द्विजास्तांस्तेऽथ मुनिवत्सर्वे बुभुजिरे नृप ॥ ३ ॥ भुंजानान्भगवान्
प्रीत्या पुनः पुनरदापयत ॥ पक्वान्नं चं जनादीनि हृष्टांस्तान्स महासयत ॥ ४ ॥ तत्त्वानि वसमालक्ष्य नृपा
दीस्तां स्ततः स्वयम् ॥ तेषां स्वदोः प्रसादेच्छा तु दत्तिष्ठद्धरिप्रभुः ॥ ५ ॥ तिष्ठन्नुच्चैः सपीठे स पुंजकद्धितदा व
द्धकौशेयवासा नानापुष्पावतंसः स्थलकमलमिलन्मल्लिकाहार राजि ॥ नानाभक्ष्ये क्षणाच्चैः परिरचि
तसहातोरणश्रीभिरेभिः सग्रामासैः स्फुरोद्धैर्जेयजयवचनैर्हासितो सोऽथ राजन् ॥ ६ ॥ आरूढेऽस्य पल
मुपागतैर्मुनींद्रैः पक्वान्नान्नतथ पुतास्र पात्रहस्तैः ॥ तस्याग्रे च पलपरागतिप्रवीणैस्तस्थैर्घोः स्तिमितं
किलो चकैश्चतस्थे ॥ ७ ॥ सोऽमीतत्त्वंगृहीत्वा मुनिसुगजघृतात्पात्रतः शाष्कुलीर्मोषदन्तं वा समसकं वाप ॥ ४२ ॥

स्मितपरगतिः प्रत्समन्वेष्यदानः ॥ पात्रस्याग्रे श्रपि स्वैर्विकचसरसिजाग्र मोद्दहस्तद्वयेस्तैः प्रीत्यैवाभ्यर्थ्य
मानः स्मितमधुरमुखः पंक्तिशः सर्वतोऽगात् ॥ ८ ॥ एकवारं हरिः कृत्वा सर्वत्र परिवेषणम् ॥ पर्पिकाः
स्वामकादींश्च समुकुः पर्यवेषयन् ॥ ९ ॥ परिवेषणचातुर्यात्स मुकुः सर्वजनेक्षणात् ॥ बहुरूपधरो दर्शि
जनैरभिरकृत्प्रभुः ॥ १० ॥ गृहाण पिंडकं सोम गृहाणाऽऽलकं शाष्कुलीं ॥ मृदुलं खाजकमिदं जीवधर्मन्
गृहाण भो ॥ ११ ॥ गृहाण मोजकं वीर रत्नजित्पर्पिकोत्तमाः ॥ वदन्निवे हरिः प्रादात्कर्षभ्योऽपि मुकुर्मुकुः ॥
१२ ॥ हरेः प्रसादमाहात्म्यं विदंतो भोजकास्तु ते ॥ अभुंजत तदाऽऽकंठं स्वयं चाप्यातविस्मयाः ॥ १३ ॥ तत्र
त्यात्त्वं सकुत्कारमयन्नप्युत्तरशष्कुलीम् ॥ पुरस्तादस्य तेषाह तु दस्फारोभविष्यति ॥ १४ ॥ इत्युक्तवंते तेन स्वामी
प्राह विंतावनास्तिवै ॥ यतः कृपया प्रसादान्न मद्य तोनोदरे स्थलकम् ॥ १५ ॥ अन्नं तदेवं वदन्नेनां जंकर्षन्तं करधू
नन्नम् ॥ दृष्ट्वा करेण तत्पात्रे शष्कुलीं हरिरक्षिपत ॥ १६ ॥ अन्नं च वाणेन तथापि नेर दृष्टादात्मर हन्नप्रभुः ॥ ति
स्रोऽग्न्याः सतदानकेत्यूर्द्धर कुर्मिंहगर्जनाम् ॥ १७ ॥ इत्याह दृष्ट्वा हरिं स्वीयं धूनयंतं शिरः शनैः ॥ सोऽमरदृष्ट्वा
तत्समीपं समुपेत्याब्रवीद्वचः ॥ १८ ॥ स्वविरिणा त्वयाखादी नगृहीतेऽयमुत्तमः ॥ तज्जिष्यतरति प्रोच्य ददौ
तस्मै स शाष्कान् ॥ १९ ॥ इत्यदेवप्रकुर्वंतमजी कं सिंहगर्जनम् ॥ मांत्रिकंस प्रभुः प्राप तत्रहि द्विरदानन्न

स.जी.प्र.१ म्॥२०॥ पायसेन घृताक्तेन शष्कुलीं कांस्यभाजनम्॥ नदीयं पूरयामास मत्तदोर्दण्डः सौकरोद्धृतिम्॥२१॥ ततो अ०२१॥
॥५३॥ मत्रस्तसन्नुशायाहेशखुर्द्धर्षकः प्रभुः॥ रिक्तेह्यौरज्जिलाश्चेतान्द्विर्त्वान गृहेऽपरान्॥२२॥ जनश्चैव च
निषेधं तं कराभ्यां नमवेसन्वे॥ पुनः कुरस्वास्तान्स्त्वा सिंहध्वनिमचीकरत्॥२३॥ दृष्ट्वा वैरिभयं कृद्वैचवै
तं पपुर्दर्शनैः॥ नवधीग्यमेतन्दिसुक्ताशादात्तस्मैसवर्षिकाम्॥२४॥ एवमानेदयन्भक्तान्पार्षदान्सत्वा
नसर्वेश्वरः॥ सर्वानपि मुकुः श्रीत्वापयेष्टं पर्यवेषयत्॥२५॥ पक्वान्नभृतपात्राणि गृहीत्वा मुनयः प्रभोः
॥ समीप एव वव्रस्तिष्ठन्तिस्म विचक्षणाः॥२६॥ समाप्यमान एकस्मिन्पात्रे सद्यः परेपरे॥ न्यधारयन्
पूर्णपात्रैर्नारायणमुनेः पुरः॥२७॥ हरेः शष्कुरीकत्यानन्दोऽनुन्नबाचनानाम्॥ एतादृशप्रसादाप्तौ राजानो
दुर्लभा ननु॥२८॥ अनित्य एव देहोऽस्ति युष्मित्यपि वेत्स्यवै॥ अतो वपुरस्नादस्य सम्यग्गृह्णीत निर्णयात्॥२९
॥ रसुक्तैर्नेभक्तहृक्कनौज्जकाश्च हरिः स्वयम्॥ सर्वत्रपात्र पूरैर्दित्रकारपरिवेषणम्॥३०॥ सहासमित्येता
न्सर्वानपयेष्टं परिवेष्य च॥ हस्तत्रक्षालनं कृत्वा पीत्वेतस्यौ ततः प्रभुः॥३१॥ जजारैश्शुभुभे तस्य स्म म
सैरस्माद्विन्दुभिः॥ भुक्ता फलानां दाम्नामाविभूषितमिवोच्चकैः॥३२॥ अतितत्वांस्तयाचांतानस्वस्वावास
गमायसः॥ प्रीतस्त्वानापयामास जग्मुस्ते च नराधिपः॥३३॥ गते पुते शुभ्रभगवान्भोक्तुंतान्परिवेषकान् ॥५३॥

आनापयोचित स्नात्वा निजमंदिरमाययौ॥३४॥ हस्तपादर्यं च स्वयं पाकं शुचिर्भूत्वा विधायसः॥ तस्मैनि
वेद्य तच्छेषं बुभुजे धर्मधारकः॥३५॥ भुक्ताय सम्यक्स्वस्थानं ययुस्ते परिवेषकाः॥ जलितामोजयामा
सततः सर्वाश्च योषितः॥३६॥ नापितेभ्यः कुलालेभ्योन्त्यजन्त्यार्थिभ्य श्च सर्वशः॥ देशांतरीयलोकेभ्यो ग्रादा
ज्ञान्नं यथोचितम्॥३७॥ दीयतां दीयतां चैति गृह्यतां गृह्यतामिति॥ शब्दोऽवभूवाविरतं नृपतेर्मंदिरेन्तु
वा॥३८॥ जनेभ्यो विभजंती तदन्नं प्रासादिकं हरेः॥ प्रासाद्य मपितस्मात्तेन लेभे च रितातु सा॥३९॥ हरेर्दे
वप्रतापं तं मानतीसातिविस्मया॥ तमेवसर्वभावेनभेजे नित्यमतंद्रिता॥४०॥ पर्यन्तेनरेन्द्रा प्रभुरन्नकूट
महोत्सवं सम्यग्कारयन्सः॥ येनीत्स्वजाकीर्तिरभूज्जगत्यांतस्याक्षितोऽस्मिन्यैद्रूपा॥४१॥ आसं
श्वदीपावलर्यां निजग्रामं यथा कि पूर्वं हरिमंदिरादौ॥ सभा महत्सा स च तत्र तस्यां मुपौविशन्तपीवज्रदा
रदृष्टा॥४२॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे प्रथमप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे निजपा
र्षदान्नमाधिनृपतिमंडलसंतर्पणे भगवत्परिवेषणादि लीलानिरूपणनामैकविंशोऽध्यायः॥२१॥ अनं
तरमुवाच॥ मदः स्याखिलभक्ताघविध्वंसमाननांबुजः॥ श्रीनीलकंठः प्रोवाच सर्वानथ निजाश्रितान्॥
१॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच॥ ओऽदेवेषं प्रदायेऽस्मिन्सर्वे सत्संगिसंज्ञिताः॥ यूयं नव यतन्नाम धारयन्न्व

स॰जी॰टी॰ र्यकृततः ॥१॥ मङ्गलैर्नैव मुक्तिः स्यादित्यादित्याचार्यमतं हि नः ॥ अस्तीति सत्संगपदं निर्वेदश्च श्रुतास्वि अ॰१२ ॥
॥५४॥ नाः ॥३॥ स्वच्छुद्धेन परं ब्रह्म साधयंश्च नदेशाश्चिताः ॥ प्रोक्तास्तत्रैयो धर्मश्च शास्त्रे नैतत्त्रिकाण्डयम् ॥४॥
[illegible]
[illegible] गवतो विदुरः ॥६॥ श्रीमद्भागव
ते चाह नारदस्तु युधिष्ठिरम् ॥ राजसूयमखस्यांते तमेवाहं ब्रुवे स्फुटम् ॥७॥ श्रीनारद उवाच ॥ नत्वा भगव
तेऽजाय लोकानां धर्मसेतवे ॥ वक्ष्ये सनातनं धर्मं नारायणमुखाच्छ्रुतम् ॥८॥ योऽवतीर्यात्मनोंऽशेन दाक्षा
यण्यां तु धर्मतः ॥ लोकानां स्वस्तयेऽध्यास्ते तपो बदरिकाश्रमे ॥९॥ धर्ममूलं हि भगवान्सर्ववेदमयो हरिः ॥
स्मृतं च तद्विदां राजन्येन चात्मा प्रसीदति ॥१०॥ सत्यं दया तपः शौचं तितिक्षेक्षा शमो दमः ॥ अहिंसा ब्रह्म
चर्यं च त्यागः स्वाध्याय आर्जवम् ॥११॥ संतोषः समदृक्सेवा ग्राम्येहोपरमः शनैः ॥ नृणां विपर्ययेहे
क्षा मौनमात्मविमर्शनम् ॥१२॥ अन्नाद्यादेः संविभागो भूतेभ्यश्च यथार्हतः ॥ तेष्वात्मदेवताबुद्धिः सु
तरां नृषु पांडव ॥१३॥ श्रवणं कीर्तनं चास्य स्मरणं महतां गतेः ॥ सेवेज्यावनतिर्दास्यं सख्यमात्मसमर्प
णम् ॥१४॥ नृणामयं परो धर्मः सर्वेषां समुदाहृतः ॥ त्रिंशल्लक्षणवान्राजन्सर्वात्मा येन तुष्यति ॥१५॥ २ ॥५४॥

स्यं श्रीनारदः प्राह सतो धर्मान्युधिष्ठिरम् ॥ तेषामर्थं तत्त्वतोऽहं कथयामि समासतः ॥१६॥ तत्र सत्यं तु भूतानां
हितरूढवचनं मतम् ॥ परदुःखासहिष्णुत्वं दया नत्वात्मवंधकृत ॥१७॥ यथा भवेदपयशः स्वस्येवान्यस्यानुया
यिनाम् ॥ साप्यस्माकं मतेनूनं दयानैवास्ति संमता ॥१८॥ व्रतोपवासकृच्छ्राणि स्वधर्मश्च तपो मतम् ॥ शौ
चं तु द्विविधं प्रोक्तं बाह्यं चाभ्यंतरं तथा ॥१९॥ तत्र बाह्यं मृदंबुभ्यामस्पर्शास्यापकर्मणाम् ॥ त्यागाच्च म
द्यमांसादेस्तथासौ कर्यकर्मणः ॥२०॥ आभ्यंतरं तु सर्वेषामात्मवच्छुभचिंतनम् ॥ मानसानां मलानां
च सद्विचारेण शोधनम् ॥२१॥ पत्यासं देशकालाभ्यां दुःखं शारब्धकर्मणा ॥ तत्क्षमः यास्ति तितिक्षेक्षा पु
ण्यापुण्यविवेचनम् ॥२२॥ शमस्तु मनसोऽक्षोभः पंचभिर्विषयैरपि ॥ प्रोक्तो बाह्येंद्रियाणां च निग्रहोऽ
कार्यतो दमः ॥२३॥ आलिस्यायापाश्रमनुष्याणां त्वाणिमात्रस्य सर्वथा ॥ अद्रोहो बुद्धिपूर्वं यः सा त्वहिंसेति क
थ्यते ॥२४॥ आत्मघातानां च रणोत्स्वगार्थमपि सोऽस्मते ॥ ब्रह्मचर्यं त्या गृहिणामष्टधा स्त्रीविवर्जनम्
॥२५॥ गृहस्थानां तु तत्प्रोक्तं परस्त्रीसंगवर्जनम् ॥ त्यागस्तत्स्वक्षियाश्लोक्तं व्रतश्राद्धादिपर्वसु ॥२६॥ अ
ष्टधा पुरुषस्त्राणां विधवानां तदुच्यते ॥ स्त्रीणां च सधवानां तु तत्परपुंसंगवर्जनम् ॥२७॥ त्यागः स्वशक्ति
तो दानं पदार्थानां स्त्रियं विना ॥ स्वाध्यायः स्वोचितस्तोत्रमंत्रादेः शक्तितो जपः ॥२८॥ आर्जवं वक्रता सा

स॰जी॰ तृ॰ गः संतो यैः स्नानाश्च कादिषु ॥ देवत्वबुद्ध्या स्वीयेषु दृष्टिस्तत्या स्तेष्वप्यव दर्शनम् ॥ २९ ॥ ब्रह्मचर्यादिनियमैर्युक्ता प्र॰२२॥
॥४५॥ नां हृष्यसेविनाम् ॥ सेवोक्ता समरक्तेवा विनयेनानुवर्त्तनम् ॥ ३० ॥ शनैः शनैर्ग्राम्यसौख्याद्विरामः सं
सृतिप्रदात् ॥ अनुद्योगस्तदर्थं च ग्राम्येहापरमो मतः ॥ ३१ ॥ प्रोक्ता विपर्यये हेक्षा ग्राम्यसौख्यात्पथेन्तः
त्यम् ॥ बहुधा यत्नमानानां दुःखवाक्प्रदर्शनम् ॥ ३२ ॥ तृष्णा प्रजापतीबुद्ध्या निवृत्तिर्मोक्ष उच्यते ॥ देहात्मपृ
थक्त्वपा त्वानं जीवस्यात्मविमर्शनम् ॥ ३३ ॥ पयो विवर्तते तुर्जीवेभ्योदत्त्वैवान्यो ऽ दिकादिव ॥ तस्योपयोगा च
रत्वं सविनागरलीयते ॥ ३४ ॥ ज्ञात्वैव व्यापकं विष्णुं सर्वभूतेषु संनतिः ॥ जेयात्म देवताबुद्धिर्मानमङ्गर
वर्त्तनम् ॥ ३५ ॥ कथामृतस्य श्रीविष्णोः पानं श्रवणमुच्यते ॥ गुणानां गायनं तस्य प्रेम्णा कीर्त्तनमुच्यते
॥ ३६ ॥ तस्य मूर्त्तेर्हृदि ध्यानं नित्यं स्मरणमतम् ॥ तस्य निःस्पृहभावेन सदा सेवानुवर्त्तनम् ॥ ३७ ॥ वि
धिना पूजनं चैत्यानस्य शास्त्रानुसारतः ॥ नमस्कारश्च साष्टांग तस्मा अवनतिर्मता ॥ ३८ ॥ परिचर्यात्स
दास्यं सख्यं स्नेहातिशायिता ॥ सर्वथा तदधीनत्वं श्रीकृष्णमात्मसमर्पणम् ॥ ३९ ॥ सद्धर्म एष कथितस्त्रिंश
ल्लक्षणवान्परः ॥ सच्छब्दार्थ इति त्रेधा तत्त्वतो ऽ त्र निरूपितः ॥ ४० ॥ सच्छब्दस्याथ मे तत्र त्रितयं पत्र
वर्णितम् ॥ स्यात्तत्त्वसच्छास्त्रमुदितं संक्षिप्तं वापि विस्तृतम् ॥ ४१ ॥ वेदाः श्रीमद्भागवतं नीतिश्च विदुरो ॥४५॥

दिता ॥ विष्णोर्नामसहस्रं च गीता भागवती तथा ॥ ४२ ॥ शारीरकाख्यसूत्राणि याज्ञवल्क्यस्मृतिस्तथा ॥ श्रीवा
सुदेवमाहात्म्यमिति तत्त्वेयमष्टकम् ॥ ४३ ॥ येनुस्तताभवेपुश्च सद्यात एतदष्टकम् ॥ ते पि सच्छास्त्रमि
त्युक्ता मुमुक्षूणां हितावहाः ॥ ४४ ॥ सच्छब्दार्थ इति प्रोक्तः संगशब्दार्थ उच्यते ॥ सतः कृष्णस्य संग
स्तु साक्षात्तत्कीर्तिर्हि स्थिरा ॥ ४५ ॥ साधूनां च सतां संगः सेवा ऽ ऽ त्तत्तः स्थितिः ॥ धर्माणां तु सतां संगस्त
दभ्यासो विपद्यपि ॥ ४६ ॥ सतः शास्त्रस्य संगस्तु कृष्णभक्त्यादिपुष्टये ॥ श्रवणं कीर्त्तनं प्रीत्या पाठनं श्र
वणं तथा ॥ ४७ ॥ एतेषां हि सतां संगो येषां मीदृशभवेद्भुवि ॥ सत्संगिनस्ते कथिताः संप्रदाय इहैव वै ॥ ४८
॥ एत एकांतिका भक्ताः कथ्यंते शास्त्रदर्शिभिः ॥ संतो भागवताश्चैव सात्वताः साधवस्तथा ॥ ४९ ॥ भक्ता
एते तु देहांते धाम गोलोकमुत्तमम् ॥ व्रजन्ते राजते यत्र श्रीराधाकृष्ण ईश्वरः ॥ ५० ॥ एतान्विहाय सत्संगं
सत्संगे ऽ प्यत्रयेः स्तति ॥ कुसंगिनस्ते विज्ञेया असदीशादिसंगिनः ॥ ५१ ॥ कामो माया स्वमहश्च कर्मता म
सदेवता ॥ अस्मा ते ऽ त्रादिमे प्रोक्ता असदीश्वरसंज्ञकाः ॥ ५२ ॥ कामाद्युपासका विष्णुं विहाय परमेश्वर
म् ॥ श्रुतिस्मृतिविरुद्धेहाश्च संतः साधुसंज्ञकाः ॥ ५३ ॥ दंभमानकलिक्रोधहिंसालोभस्मरादयः ॥ अ
धर्मसर्गजाः पापा असंतो धर्मविभ्रमाः ॥ ५४ ॥ असद्देतत्तुयं यत्र वर्णितं स्यात्स्वनिच्छया ॥ असच्छास्त्र

स॰जी॰प्र॰१ स्वं तु तत्त्वोक्तमर्थं वा महद्वस्तु न तत् ॥५५॥ एतज्ज्ञात्वा तु भवे सत्कार्यं येन नरा असति ध्रुवम् ॥ कुसंगिनस्त एवो अ॰२२॥
॥४६॥ क्तास्तेन न क्तादिनामकाः ॥५६॥ ननु त्वसद्धियस्त्वेते पापिष्ठेषु रुचिर्मुक्त ॥ वंचिता विलयीशादिश्च ह
तो त्वां स्वजं तिहि ॥५७॥ मत्तः श्रुत्वेते तेः येषां हृद्यात्री तं तु उक्तरम् ॥ हित्वा तानथ कुसंगीन् ज्ञीला कीदृं
तिकीशावतन् ॥५८॥ तत्रस्तेषु रुचिः साकं शिष्यै जात कुसंगिनः ॥ प्रयांति नरकान्घोरान्देहांतेनात्र सं
शयः ॥५९॥ इति सत्संगरागाद्यार्थं दीपत्र्हीपितो मया ॥ तावत्तेनान्वहं मेलः संगम्यार्थं स्तु रादयः ॥६०॥ स
त्संगदीपंक्तमिदं कुमता धकारन्नाशं समाश्रयतियः श्रुति कीर्तनत्वाम् ॥ सोऽज्ञानमेतमपतोन्वन्ध वं
धदेहतो मुक्तोऽनवृत्स्वभिमतं जनते च सौख्यम् ॥६१॥ **सुव्रत उवाच** ॥ श्रुत्वा गुरोर्वचनमेतदाशंशयोऽपि
कालदे कृतारणे जनरकः शिरोभिः ॥ आज्ञापिता निजनिजां वसतिं ययुस्ते तेनाय सोऽपुरजमात्मन आ
नगाम ॥६२॥ **इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे निजाश्रितप्रकरणे सत्संगदीपकाश्रव्य**
कुलोत्सववर्णननिरूपणनाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२॥ सुव्रत उवाच ॥ ततोऽयमद्वितीयायां पौत्तिकापायसा
हिभिः ॥ व्रुकुजात्मस्मिनैर्भोक्नैरतर्पयद्रपीन्प्रपः ॥१॥ तस्यां निशि सदः संस्थं चरितुं तनजे मुनीन् ॥ आजि
तापयितुं नृपः श्रीवासुदेव हरिमानतः ॥२॥ **सुव्रत उवाच** ॥ भगवन्कुमुसेन्यत्रे राजन्निता यास्तु सर्वथा ॥ म ॥४६॥

नीरपस्तथा सर्वोभक्तवत्सलपूजितः ॥३॥ एवमेव त्वया कार्यं प्रवीपत्तु सर्वे पित्र ॥ नातिदूरे वर्तमानेन
पायात्र विनोपणाम् ॥४॥ स्थितिमेव कुर्वंतु पूर्णिमां तं यथा सुखम् ॥ सर्वेऽपि मुनयः स्वामिन्निन्प्रत्ति
आर्थितं मम ॥५॥ विष्णा दर्वी यथा पूर्वं गृहीत्वान्नादि मद्गृहात् ॥ निमित्तमात्रमेवाहं कर्ता कारयिता
भवान् ॥६॥ **सुव्रत उवाच** ॥ इत्थं नृपमवचः श्रुत्वा नृपस्य स्थितो जयाम् ॥ तथास्त्विति हरिः प्राह तत्र ह स
मुत्सुकजः ॥७॥ जयातिक्रमयो पैसततयाः वरद उत्तमः ॥ तापिशीतात्मानुजा वतत्त्वेभागानचीक
पत्तु ॥८॥ हरिस्त्वाहतु नीन्सर्वान्भक्तांस्तत्र च संगतान् ॥ पूर्णिमावधि सर्वेऽपि यूयमत्र वसंतु भोः ॥९॥
आमात्यादेर्गृहीतारो ये च सुब्राह्मणादयः ॥ नृपमोऽदि वर्णिगो हान्ते गृहं तु पथातुरा ॥१०॥ सिद्धान्न
स्य तु भोक्तारो येस्तु तेवृपमंदिरे ॥ भोजनीयं यथाकालं दिवसानि त्रयोदश ॥११॥ इति प्रोक्ता भगवता
विप्राद्यास्ते तथाऽचरन् ॥ महोत्सवे संस्थिते भक्ता भूपेन सत्कृताः ॥१२॥ मुन्यादीस्तांस्ततो राजा ययौ
ह प्रीतिवासरम् ॥ प्रत्युरासयि तैः स्वार्दिः प्रीत्या मासमक्तितः ॥१३॥ सभावयन्नृपं सोऽपि नगवाक्ति वि
धात्रिच ॥ कारयामास भोज्यानि जयथा नृपमंदिरे ॥१४॥ रमाचलजिता मुख्या योषितस्तत्र सादरम्
पाकसिद्धादि वस्तुस्या निर्माना पूर्ववन्नृप ॥१५॥ हरेर्भक्तिपरं प्राप्तास्तान्याप जनितिव सा ॥ आरम्भे वत

स०-जी०-प्र० ५ तो यायाः प्रसिताः नव दुर्गमे ॥ २६ ॥ प्रभाशंकरमुख्याश्च ब्राह्मणा अपि पूर्ववत् । तैर्गतास्तु विसृष्टास्ते वि अ० ७३ ॥
॥ ४१ ॥ दधुः पाकमादृताः ॥ २७ ॥ हट्टवद्दक्षिणस्तत्र निर्लेपाकादिकारयन् । आनंदयामास हरिर्नगरौतान्जि
तामितं ॥ २८ ॥ महादानान्यथ स्वस्मात्कास्यन् हर्षतुलत्पा । दापयामास नृपतिर्देयवस्तून्युदारधीः ॥ २९ ॥
प्रबोधोत्तरे स्नेकैश्च तन्मायाःहेरभुः सर्वानानंदयामास कुर्वन्निःसंख्यपान्तानान् ॥ ३० ॥ इति श्रीस-
त्संगिजीवने नारायणचरिते धर्मशास्त्रे निष्कामप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे दुर्गपुरे मुक्तानंदस्वामिना नामात्रयो-
विंशोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ मुकुन्द उवाच ॥ ततोपायांप्रबोधे पेःसौ रूपमनोरमं । नामसंकीर्तनं कृत्वा स
दःसंख्यो ब्रवीन्निजान् ॥ १ ॥ यदर्थं यस्य यत्किंचिद्भवेन्दृत्तनुमां सतत । निःसंशायं सेविनोयद्भक्तिधर्मो
फलप्रदो ॥ २ ॥ इमैनलक्षिरोन्पत्तिस्तदानीं सदःस्थितं तत्तं विनयेनतत्वा । सद्धर्मपुष्टिं हृदिकामयानः पप्र
च्छ तत्त्वमसत्तन्नयम्भ ॥ ३ ॥ सुत्रीवाच ॥ पुंसां स्त्रीणां च भगवन्संप्रदाय रहीदृवे । धर्मरक्षान्वरेरोन
साधनं ब्रूहि लक्ष्मिमे ॥ ४ ॥ स्याद्धर्मस्य संवृद्धिर्यथाकुलत्यस्वप्रभो । उपासनाया स्तन्मासन्तथासम्यग्निरूप
य ॥ ५ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ शृणु राजन्प्रवक्ष्यामि तुभ्यं सद्धर्मावनसाधनम् । सत्संगमेवतन्मुख्यं विद्धिस
त्यास्त्रसंमतम् ॥ ६ ॥ देवस्य पशुजां संगास्र्द्धर्मोपासनावजन्म । विवर्द्धतेक्षीयतेतत्संगाद्यासुरसंपदाम् ॥ ४१ ॥

७ ॥ धर्मज्ञानविरक्तीनांभक्तेश्चापि निरूपणे । चात्युनैवेषे चास्ति साम्यस्तुभये प्यांचयो षितान् ॥ ८ ॥ त्वन्नि
कपर्यस्त्रीयश्वोयोर्थेदेवसंपदः । प्रीतयेचहरेर्निरूपत्वधर्मांशाच रेतिहि ॥ ९ ॥ स्त्रीद्रव्यरसमानादि
प्राप्तये स्मेतुलोभिकाः । धर्मादिवार्त्तां कपटाद्धाज्ञात्रेणात्रकुर्वते ॥ १० ॥ फल्कुस्तगुप्तेदेर्वान्तोमुपका
रवलैज्ञानैः । धर्मादिवार्त्तां कृत्वैतन्मनूत्रच्छेदं हि कुर्वते ॥ ११ ॥ सदसत्यक्तिबोधोऽत्तोपयास्मादुरुवाध्वनि
॥ मनुष्याणां तयास्यष्टंलक्ष्यस्मादपिकथ्यते ॥ १२ ॥ निःश्रेयसाय जीवानां श्रीविष्णुर्भगवान्स्वयम्
आविर्भवति भूलोके स्वतेत्रः करुणानिधिः ॥ १३ ॥ नरनारायणोदत्तरूपयः कपिलादयः । रामकृ
ष्णादयश्चास्यावतारा संति भूरिशः ॥ १४ ॥ तेनिहत्यासुरान्दुष्टान् धर्मसाधुसुरद्रुहः । धर्मप्रवर्त्तयंस
न्तसेयास्तेमोक्षकांक्षिभिः ॥ १५ ॥ असुरांस्तेयथाघ्नंतियादृशास्तेऽसुरा दधा । जातास्तदादौ वक्ष्य
न्त्यीमद्भागवतोदितम् ॥ १६ ॥ सर्गारंभेपुरा ब्रह्मा छायये वात्मनोऽसृजत । अविद्यां पंचपर्वाणंनि
जसर्गोपबृंहणाम् ॥ १७ ॥ तमो मोहोमहामोहस्तामिस्रं चतुरीयकम् । पंचमंत्वंधतामिस्रमविद्यापर्
वकीर्त्तनं ॥ १८ ॥ एतामविद्यां सृष्ट्वैतां नानुविनत्द्वावतः । तमोरूपानिशासाभूदसुराणांवलेयतः
॥ १९ ॥ एतत्तनुसमुद्भूताविधेर्जघनजास्तथा । असुरायक्षरक्षांसि बभूवुर्दुःखहेतवः ॥ २० ॥ सर्गोऽ

स॰गी॰त॰ धर्मात्तरम्बाः भूरुख्य पृष्ठीजवादग्यम् ॥ कामलोभमदेर्ष्यारुड्हिंसामायाकलिर्भयम् ॥२१॥ दंभमत्सरमा अ॰१६॥
॥४८॥ नाद्याश्चाधर्मकुलनायकाः ॥ एते त्वासुरदेहेषु न्यस्तुः सर्वे यथासुखम् ॥२२॥ तदा विष्णुस्तु तेषां वधं भो
क्तुं पातुं च निर्दयात् ॥ ब्रह्माणं उदु बुभ्मर्वे सतनेदेहेत राजरी ॥२३॥ पतनमदेहः संधाभूतां नेमूढाः प्रपेदि
रे ॥ विष्णुनीके पुनेदुष्टां सूरेती म्यादेयं ह्यतान् ॥२४॥ आसीत्तेषां जीवनं नाथैहिका मुष्मिकं सुखम् ॥ अ
धर्मसर्ग एवैकमसुराणां दुरात्मनाम् ॥२५॥ तन्वाः स्यप्रभया विद्यातपोयोगसमाधिना देवान्नृषीन्मनू
न्सृष्ट्वा ससर्ज विधिरादरात् ॥२६॥ साक्षाद्धर्मस्ततो जातो ब्रह्मणो दक्षिणस्तनात् ॥ सहस्व प्रस्थिरेण दे
वादिषु वसच्च स ॥२७॥ श्रद्धा मैत्री दयाशान्तिस्तुष्टिः पुष्टिः क्रियोन्नतिः ॥ बुद्धिर्मेधा तितिक्षाह्रीर्मूर्तिर्ध
र्मस्य योषितः ॥२८॥ एतास्तु लक्ष्मीर्यथा विष्णु शिवा वा शंकरं यथा ॥ शक्रयोः नुप्रताः संततिस्तया धर्मे हि
स्त्र्वदा ॥२९॥ शुभं सुखं प्रसादश्च क्षेमाः सुयमुदादयः ॥ पुत्रा धर्मस्य तैः सार्कं तत्रो वास सुखेन सः ॥३०॥
स हस्तं वधिधित्रिधमो देवादीनां तु नीवनम् ॥ आसीदत्र परत्रापि समएव सुखमीप्सितम् ॥३१॥ तथैव धर्मसु
ख्यानां सत्त्वविद्यां मयानिवे ॥ विद्या मया निसर्वेषां धर्मादीनां भवेतिच ॥३२॥ देवी संपदि शीक्तो वैसान्वयी
धर्मआसुरी ॥ संपच्चाधर्मसर्गस्तु हरिणा तासु विस्तरात् ॥३३॥ दैवी संपन्मोक्षकर्त्री वेधकर्त्री मताऽसु ॥४८॥

री ॥ देवतास्त्वस्तिदैवेवआसुरीचासुरेष्वपि ॥३४॥ देशकालक्रियासंगैर्वैपरीत्यं द्वयेत्तेष्वपि ॥ आसुरी संप
त्तः यातिल्तदानिस्यासुरा मताः ॥३५॥ यथाशास्त्राभ्यसंगेनेन्याशिजातकलशीः कृते ॥ कृष्णेन नृषिषु सुधे
देवेषोप्यसुरैर्हवत् ॥३६॥ देशादीनां सतां योगादसुरेष्वपि कुत्रचित् ॥ दैवीनिविश्राते संपत्तदा देवा
हितेमताः ॥३७॥ प्रह्लादो दैत्यपुत्रोऽपि यथा नारदसंगमात् ॥ दैवी संपदमेवाप विद्योभक्तिपरां यथा
त ॥३८॥ तस्मैव संगात्त्वयात्लसौचोवलिरासुरस्य ॥ सत्का भावं हरिश्च केस्ववशं देवसंपदा ॥३९॥ दे
शादीनां सदसतां संबंधात्संपदोर्द्वयं ॥ रदे देवासुराख्या कृष्ण तुष्णेष्वपि वर्त्तते ॥४०॥ देशादेरसतो योग
द्दैविकाः अपि मानवाः ॥ आसुरीसंपदं प्राप्य लभंते त्वासुराभिधाम् ॥४१॥ दुर्योधनस्याश्रयणाद्द्रोणभी
ष्मादयो यथा ॥ आसमन्त्यधर्मरूपं यत्ततो दुर्योधनार्थिनैः ॥४२॥ पातालस्यासुरैर्विष्ण्वादेवा अप्यसुरा
रव ॥ नरनारायणाभ्यां तेरुद्धा भीयुद्धमाचरम् ॥४३॥ कृतकार्येषु दैत्येषु निर्गतेषु तदंगतः ॥ पुनस्ते भ
गवद्भक्तिं च क्रिरे धर्ममाश्रिताः ॥४४॥ सतो योगात्तथा क्वापि देशादेरासुरक्रियाः ॥ अपि देवाभिधां यां
ति दैवीं प्राप्यात्र मानवाः ॥४५॥ करवीपिंगलाद्याश्च दत्तात्रेयसमागमात् ॥ यथासुरक्रियाहित्वा पुन्या
देवा रवाभवत् ॥४६॥ धर्मेणवाप्यधर्मेण सवेद्रूपेनाश्रितात्मनाम् ॥ देवासुराणामेतेषां वैरमस्तिपर

॥स॰जी॰ष्ट॰॥ परम् ॥४७॥ द्विजातिस्वस्वजातीनां तिपद्यपेलनं छलतः ॥ निरन्तरं शंतिच्चिजो कुर्यां वैस्वयूथे विजिगीषवः ॥ अ॰ २४॥
॥ ५९ ॥ ४८॥ देशकालक्रियासंगान् सतो यर्हि स्वयंति ह ॥ देवास्तर्हि न यं स्तेव धर्मादीन् निजवैरिणः ॥४९॥ देशादी
न् सतो यर्हि स्वयंते देवताः क्वचित ॥ तदा स्वनिष्ठाः धर्मादीन् असुरास्ता नयंति हि ॥५०॥ स्वस्पंदेवाश्चासुराश्च
स्वस्य योः संपदोर्वशात ॥ यवक्लियंतेजो केषु तत्तन्नाम्ना द्विधा किल ॥५१॥ तत्रैरशान्सुरान् हंति धर्मसं
रक्षणाय सः ॥ कृतावतारो भगवान् रूपातदधुनोच्यते ॥५२॥ प्रवृत्तिमार्गमाश्रित्य भगवान् यर्हि वर्त्तते
॥ रामकृष्णादिरूपेण तदा लानर्हंति हेतिभिः ॥५३॥ क्वचित्क्वचित्तु तन्निष्टान् कामादीनांतरासुरान् ॥ ना
नोपदेशादर्द्वैन सहंती न तु तत्तनूः ॥५४॥ निवृत्तिमार्गमाश्रित्य भगवान् यर्हि वर्त्तते ॥ नारायणादिरूपेण त
दाहं सांगतरान् रिपून् ॥५५॥ स्वाभाविकान् हंति दोषान् कामादीन् सुरस्थितान् ॥ सोमर्गिकांश्च देवस्था
न्वतुनेषां तनूः क्वचित ॥५६॥ स एव भगवान् धुर्भिर्धृतमानुषविग्रहः ॥ उपासनीयः श्रेयोर्थमज्ञानतिमि
रापहः ॥५७॥ स्वतंत्रत्वात्स भगवान् स्वलक्षः क्वापि वर्त्तते ॥ क्वचित्सरीसवच्छासावरूपो वर्त्तते भिः ॥५८॥
आदरूपः स यदा तर्हि तूपास्मानस्म सर्वथा ॥ प्रतिमैवाथ साधूनां सेवा कार्याच पूजनम् ॥५९॥ निष्कामा श्च
यमिजेशानिस्वादानिष्परियहाः ॥ निःस्नेहा निर्ममा दांता निर्मानाः साधवो मताः ॥६०॥ तितिक्षवः का ॥ ५९ ॥

रुणिकाः सुहृदः सर्वदेहिनाम् ॥ अजातशत्रवः शांताः साधवः साधुभूषणाः ॥६१॥ संतोऽपि द्विविधा ज्ञेया
धर्मैनोऽप्यधियस्तथा ॥ धीमंतस्तत्र देशादीन् सतत एव नायंति हि ॥६२॥ हरेरस्त्रपास्तु पितेभियापूर्वं च
रात्मनः ॥ वर्त्तते सर्वथा धर्मे तानेतस्तस्म नि सतताम् ॥६३॥ माहात्म्यं वजमाश्रित्य हरेरमेतु निर्भया
सममिदे शकालादीन् स्वे वे तेन च निरंकुशाः ॥६४॥ तान धर्मः सहस्वसम वेद्यपिर्न यति स लरम् ॥ धर्मभ्रष्टा
न्यपिसेवंत तस्ते पापच्चेतसः ॥६५॥ भक्तिस्तु हि विधेस्ते मुमागुक्ता धर्मसंस्थिताः ॥ ये ते तु परमप्रीत्या से
वनीया मुमुक्षुभिः ॥६६॥ नियमान्न्सम्व यादीन्नजन्तु ये नयादरेः ॥ तान्निनो भगवद्भक्तास्त दृशो रक्ति
यतः प्रभुः ॥६७॥ अधर्मसर्गेण जिता भक्ता ख्यापेतु निर्भयाः ॥ तेमहापापिवंत्वर्णे सेव्या मुमुक्षुभिः
॥६८॥ न तेषां सेवया श्रेयो न प्रीतिश्च श्रियःपतेः ॥ केवलं धर्महानिः स्याद्दत्तस्मान्नहितेमताः ॥६९॥ ध
र्मस्योपासनाया च बलं हृदि भवेत्सतान् ॥ संगान्तद्भलनाश च संगात्स्याद सतो ध्रुवम् ॥७०॥ सदसद्व्यक्ति
बोधस्तु न वेदुद्धो वदे हिनाम् ॥ सातु सुजेषु पुंस्त्वसान्नतुस्त्रीषु कदाचन ॥७१॥ अत स्त्रीभिर्दंभवत्याश्राविव
॥ ६० ॥ क्तोः प्रतिमैव हि ॥ साक्षाद्धिमुधियोपास्यान संतोंः तर्हिते हरेः ॥७२॥ यदि सहत्तपःसंतः पुंस्तर्हि स्त्रीभिरा
१.४.२४० त्मनः ॥ साकं संबंधिभिः स्याकथा ते भ्यस्तु संसदि ॥७३॥ संबंधिभिरपि स्त्रीणां पितृभ्रातृसुतादिभिः

परीक्षार्थो मतो नेशा योग्यास्तद्दर्शनायताः ॥३४॥ असंतोप्यत्र बहवः सदैवा विचरंति हि॥ वाचा तितान्वेषा
ग्यभक्तिधर्मनिरूपकाः ॥३५॥ अतस्तेषां परीक्षापि दुष्करा सर्वपूरुषैः॥ सुप्रयुक्तस्य दंभस्य नांतं गंतुं हि
शक्यते ॥३६॥ तथापि चतुरैः पुंभिः परीक्षांशास्त्रबुद्धिभिः॥ कर्तुं तेषां शक्यते लोकवेलक्षणानि सत्सतो
मे ॥३७॥ अहिंसा ब्रह्मचर्याद्याः स्वधर्माः संति येषु मताः॥ अन्यस्यापि च्युतौ ते षामनुताप प्रजायते ॥३८
॥ नन्दिष्कृतिर्यथा प्रोक्ता च ततो भगवतो नयात॥ परीक्षा दृष्ट्य कुर्वंति प्रत्यक्षा दिव येद्भुतम् ॥३९॥ आपद्
ग्रस्तक्रचित्तस्या महतायां तु निष्कृतौ॥ अनुतापविकारः स्याद्येषां मनवद्धि महान्त॥४०॥ महापापेष्वन्य
तमे क्वापि जानेयथापदि॥ संभावितस्य पुंसः स्याज्जा पस्तेषां तथा स्वके ॥४१॥ स्वाद्यादप्यधिकायेषां स्त्रि
याः स्त्रैणात्सुनीर्मुवि॥ नात्मश्लाघां च कुर्वंति येते ज्ञेयाहि साधवः ॥४२॥ परीक्षितानामेतेषां दर्शनार्थं गृ
हस्थितैः॥ संबंधिभिः स्त्रियो नेयास्ताभिः श्राव्या च तत्कथा ॥४३॥ अथ ये दांभिका भक्ताः सदेषां वा च साधवः॥ देहाचारेण वाचा चापरीक्षा स्तेपि सज्जनैः ॥४४॥ येवा स्वदेवमाहात्म्यं धर्मान्भगवतास्वयम्॥ क
थिताः साधुभक्तानां नित्रहि त्रिषु नावपि ॥४५॥ नन्दिष्कृते राचरणे स्वदोषस्य गोपनम्॥ कर्तुं नारा
यणस्वैश्यं माहात्म्यं दर्शयंति ये ॥४६॥ अधमोद्धारणो नूनं हरिः पतितपावनः॥ सकृत्तन्नामकीर्तनाद्वा ॥५०॥

पापैर्नैवावलिप्यते ॥४७॥ नो मोक्षस्तिपावना शक्तिः पातकानां विना शने॥ मा वक्तुं भर्तुं नशक्नोति पातकं
पातकी नरः ॥४८॥ अंगनासंगवैरस्यानां वदेयुर्दुर्जनं च ये॥ आत्मश्लाघां मु कुर्येच कुर्युः सिद्धत्व बुद्धये ॥
[illegible]॥ येच स्व सद्धर्मरतान्साधकानेवचक्षते॥ स्वैरं तु चरतः सिद्धान्मुक्तान्प्राकुर्श्च दुर्धियः ॥[illegible]॥ च यं
त्रस्य जगत्सर्वं मूर्तिमद्ब्रह्म निश्चितम्॥ स्त्री पुंसा मांच शृंगारो ब्रह्मसत्कलोलवद्धि ॥[illegible]॥ राधा कृष्णस्य
रासोपि गोप्यो कैश्या जिरंक्षितैः॥ सप्रा धीनात्र संदेहः स्वरूपो स्यानुवर्तते ॥[illegible]॥ कृष्ण बुद्धिं करिष्यंति
तस्मात्तस्मासु ये जनाः॥ न विद्यो भगवद्भक्ता पित्तेषां पर्थेवनः ॥[illegible]॥ स्वस्थ मिथ्या दंभवा ज्ञात्वा दुमि
र्वेच्छितानज्ञानान्॥ स्वविश्वस्तान्प्र कुर्युर्ये धर्मभ्रष्टान्दुराशयाः ॥[illegible]॥ अधर्मसर्गजातास्ते असंतस्ते
स्वगम्यताम्॥ यदाश्रयान्त्रपच्यंते कुंभी पाकेषु मानवाः ॥[illegible]॥ न सरीक्षणकार्यं च स्त्रत्वपामिसमा
सतः॥ न दारैस्तापतेयत्र सुरुस्तत्साध्वंगैर्नरैः ॥[illegible]॥ स्वतुल्यशालिनो यद्वि न वेयुस्तेतु संगताः॥ भक्ति
धर्मविरक्तीनां कुर्युर्मूलच्छिदं तदा ॥[illegible]॥ ब्रह्मणोज्ञानमात्रस्य कुर्युर्ध्वस्यापनं मुदा॥ एतस्मिन्नंतरे
कश्चिद्राधाग वेदुपासकः ॥[illegible]॥ तदा तु स्वस्य सिद्धांतमाज्ञारीं वाषुतेस्वजाः॥ धर्मादिस्थापनं कुर्यु
स्तस्मादप्यधिकं सततः ॥[illegible]॥ रसात्मिकास्वत्रास्त सांज्ञेय माभ्येत राशयः॥ निसानुपायिमिः पुंभि र्धर्मध्वं

मैकलक्षणाः ।।१००।। मद्रोमांसे मार दायैर्हस्तैमेस्व परहिंसने ।। गुप्तैर्नेषां प्रवृत्तिश्चस्तैयासौ कर्पकर्मसु
।।१०१।। धर्मस्य स्थापने चोरु कृष्णा विस्णोराग्रहोस्ति हि ।। न चैव तेषामसतां धर्मोन्मूलनमाग्रहः ।।१०२
।। ग्स्येकुलक्षणैर्ज्ञेया वादीभिः कानसतः खलान् ।। न हद्रष्टेनांयं गर्हिमिनो पानयोषितः कृचित् ।।१०३।। न
तुभिरपि कर्तव्यः संगस्तैपील तः परम् ।। श्रीविष्णोः प्रतिमैवार्च्या सर्वैरपि मुमुक्षुभिः ।।१०४।। एतां स्वच्छा
न्दमर्यादामतिक्रम्यात्रयाः स्त्रियः ।। वर्तिष्यंते नरा वा ये ते नंक्ष्यंति न संशयः ।।१०५।। प्राप्स्यंस पथ शीघ्रा
पिपरत्र च यमालये ।। आर्तनादानेन कुर्वंतो लिप्स्यंते तीव्रवेदनाः ।।१०६।। धर्मसंरक्षणेनैव मुक्तिमेकां
लिकीं तु ये ।। इच्छे पुस्तैः श्रीतन्नीपमेतन्मद्वाक्यमादरात् ।।१०७।। कृष्णत उवाच ।। श्रुत्वेति तद्धरेर्णोदितं मनुपः
तिभूपसवर्धमार्थानेन यीनो नृत्वसदः स्थिता मुनिगणाः । स्त्रीपुंससंघास्तथा ।। श्रीतिं प्राप्य परां मुदामय च हरिं
तस्मात्त्ये पुस्वकान्नासान्नो स्यनिजाग्ध मंत्रभुरपि भाया हृदयेण गुरु ।।१०८।। भीषाणोच नृणां स्वधर्ममवि
तुं स्वच्छाच्छ्वारनिधिनिर्मध्यैवसमुद्धृतोस्ति हरिणा सारस्तदीयोत्ययम् ।। एतैयेनुदिनं पठंति मनुजाः
श्रृण्वंति वा मूतने ते धर्मं परिरक्ष्य चक्षु मम लं यांत्येव विष्णोः पदम् ।।१०९।। इति श्रीसत्संगिजीवने ना
रायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधसुमनेधर्मरक्षानिरूपणनामा चतुर्विंशोऽध्यायः ।।

।।२५।। कृष्णत उवाच ।। चतुर्थ्यां तु सदः संस्थः स्वयमेव हरिर्निजान् ।। अस्पृश्यस्पर्शमाहात्म्यादिश्य शिष्य गुरु
वाच ह ।।१।। श्रीनारायणमुनिरुवाच ।। शृण्वंतु पुरुषाः सर्वे गृहिणस्त्यागिनस्तथा ।। सर्वेषां हितं वचि
युष्माकं मायुष्पेष्युणाम् ।।२।। स्त्रियोऽत्र हि द्विविधाः संति तत्रैका धर्मसर्गजाः ।। पतिव्रताः सती साध्वी सं
ज्ञास्वश्रु च यः सदा ।।३।। अधर्मसर्गजास्त्वन्याः कुलटाः पातकचेतसः ।। पुंश्चली कुलटाश्चान्या अपवि
त्राः सदा मताः ।।४।। संबंधीतरपुंस्पर्शो स्वतो जाने विना परम् ।। तन्त्राश्यक्षिमतियथा सपादिहाभिमानि
नः ।।५।। संचैत्कापि स्पृष्टोदंस्य स्तदा तु शुभ्रशुभं रजम् ।। स्पर्शो यद्येव वा नायस्ति स्पर्णाश्चैवांतथा च ताः ।।
६।। द्वितीयास्त्वयपुंस्पर्शो स्वतो मानेच वाप्यतः ।। नचेन हृदि लध्यंते न क्रियास्वपि तद्वयम् ।।७।। इत्थं द्विधा
स्त्रियः संति पुंसां सापितथा द्विधा ।। धर्मवंश्याः पुल्पवंतोऽधर्मवंश्याश्च पापिनः ।।८।। पतिव्रतानुल्यशी
जास्तत्राद्याः पापभीरवः ।। कृत्सा शीलाश्च संसमेत स्त्रीस्पर्शाग्रां क्लिनो नराः ।।९।। तानाद्यांतान न
स्पर्शे स्त्रीपुंसानां परस्परम् ।। जाते हेषी भवते च पापरूपश्च दुःखदः ।।१०।। तस्मात्स्पर्शो विवेकोऽयं स्त्रीपुं
सानां हितावहः ।। सर्वेषामपि लोकेऽस्मिन्नपापानां ध्रुवं निरूप्यते ।।११।। अमंगलानां सर्वेषामशुचीनां मम
मंगलः ।। अशुचिर्विविधं वादेहः पुराणैर्बहुधोच्यते ।।१२।। मतउद्वव वर्त्मस्यैविंधवायोषितोनरैः ।। स्पृ

स॰जी॰न॰६ दृष्ट्वा नानाविधं हितैः स्त्रीभिः स्वरूपानततनया ॥ २३ ॥ अज्ञानाद्विधवास्पर्शो नातेस्त्रायासुमांस्वसा ॥ त्वमनाचे श्रा॰२५
॥ ५२ ॥ नर्हिं कुर्यात्तामेकैकं तावुपोषणम् ॥ २४ ॥ यदि बुद्ध्या स्पर्शो न्कामाद्विधवापुरुषं क्वचित् ॥ तदा तु निष्कृ
तिस्तस्याः शास्त्रे बुद्धिविधोदिता ॥ २५ ॥ रहसि स्पर्शमात्रेतु दिनद्वयमुपोषणम् ॥ नादृष्टस्पर्शो न नेता
नं कार्यं चो शयता व्रतम् ॥ २६ ॥ एतां यानिष्कृतिं नारी न कुर्याद्यदुनादरात् ॥ कायक्लेशभयाद्वा सा शत्रु
याल्पदं भ्रमम् ॥ २७ ॥ शेषसा पयशो ऽपि मृत्वा ऽथ यमयातनाः ॥ भुक्त्वा निरुद्धकेः स्वल्पेपि ज्ञानी
स्यात्स्वधाकुला ॥ २८ ॥ अथ स्पृशेद्यः पुरुषः कामाद्युद्धाविनद्धकाम् ॥ तस्यापि निष्कृतिः प्रोक्ता पूर्व
वद्धि विधेनहि ॥ २९ ॥ स्पर्शो जनैरविदितेदिनद्वयमभोजनम् ॥ विदिते तु य थाशास्त्रं कार्यं चान्द्रायणं
व्रतम् ॥ ३० ॥ यद्येतन्नैव कुर्वीत प्रायश्चित्तं पुमान्कुधीः ॥ सो ऽन्ते वा ऽऽशीसपयशोमृत्वा च यमयात
नाः ॥ ३१ ॥ ततो ऽप्युतं स वर्षाणि विज्ञान्वः स्यात्स्वधाकुलः ॥ विज्ञ्मृत्वर कृमी साशी वने धा वर्चितस्ततः
॥ ३२ ॥ विधवानां मुख्यधर्मो ब्रह्मचर्यस्य पालनम् ॥ तद्भंगः स्याद्धि पुंस्पर्शान्महान्दोषस्ततो मतः ॥ ३३ ॥ न
स्याद्ब्रह्मचर्यस्य स्पर्शो नैव नाशनात् ॥ पुंसो दोषो महान्नुक्तो विधवास्पर्शने किल ॥ ३४ ॥ यादृक्पति
व्रतानार्याः संगे पुंसः परस्य वै ॥ स्यादोषस्तादृगेवस्यात्पुंस्पर्शो निधवस्त्रियः ॥ ३५ ॥ दोषः स्याद्धि हि लोयार ॥ ५२ ॥

स्त्रीणां पुरुषैः स्वकैः ॥ प्रयत्नेनैव कर्त्तव्यं गृहिभिः पापभीरुभिः ॥ ५२ ॥ तासां रक्षापि धर्मिष्ठैर्बुद्धिमद्भिः
सयुक्तिना ॥ साम्ना दानेन वा कार्या पुंभिर्भेदेन वापितैः ॥ ५३ ॥ नो गच्छेदों ऽगनं गोवाताम्रो कार्यो
न तेर्वधः ॥ तदात्मघातहेतुश्च न वाच्या मर्मभिद्वाक् ॥ ५४ ॥ धर्मस्य रक्षणे शक्तिः स्वस्यास्ये यांच
सर्वथा ॥ भु विश्व पस्य च गुरोः सर्वे भ्यो ऽप्यधिकास्ति हि ॥ ५५ ॥ शिक्षयितव्या नारा न्याशिष्यांश्च गुरु
णा ततः ॥ पुंस्त्रीद्विधवा धर्मोरक्षणीयः प्रयत्नतः ॥ ५६ ॥ कुरुतो नैव या विस्त्यं तौ प्रजात्रिश्च पाल
कैः ॥ नृपो गुरुश्च युक्ते तेभ्यो नातेनास्य सुव्रत ॥ ५७ ॥ पितरश्च पतंत्येव तयोः स्वर्गगता अपि ॥ पापेन
तेन महता नि रये षु न संशयः ॥ ५८ ॥ उद्धव स्वामिनैवैषा मर्यादास्ति पुरा कृता ॥ उल्लंघयेत्तां यः को
पि स तेषां स्याद् द्विः ॥ ५९ ॥ एतां मुक्त्वैव मर्यादां स्त्रीपुमान्या निजेच्छया ॥ वर्तिष्यते तयोर्भूरि
न विष्णुस्य यशोभुवि ॥ ६० ॥ मिथ्याकलंकान पितोपापांते निरयान्वरून ॥ मोक्ष्येते नात्र संदेहो नी
जकं वो ब्रवीम्यहम् ॥ ६१ ॥ कृब्रतव्रान ॥ एतन्निशम्य प्रमुदस्तदानीं सर्वजनाः प्रोजजयः प्रभुतम्
प्रणम्य नेवाद मितीशवाक्यमुपादयुः सम्मतयो नरेंद्र ॥ ६२ ॥ यः पुरुषः स्त्री विविक मेतं नारीपवेद्य
शृणुयात्स्वभुक्तम् ॥ नावत्र कीर्तिधनधाम्यऋद्धिं संप्राप्नुतो धाम हरेस्तयांते ॥ ६३ ॥ इतिश्रीसत्संगि

॥स.जी.तृ. जीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधनुत्सवे स्वर्गविवेकनिरूपणनामा पंच प्र०२६
॥५५॥ विंशोऽध्यायः ॥२५॥ कृष्णव्रत उवाच ॥ प्रदोषकाले ऽथ च पंचमीतिथौ महासभायामुपविष्टमीश्व
रं ॥ मुनिः शुकानंदउदारबुद्धिः प्रपच्छ हेतुं त्विह धर्मसिद्धेः ॥१॥ भगवन् हेतुनाकेन धर्मः सिध्यति
सान्वयः ॥ शीघ्रं च मानवानां तद्वक्तुमर्हसि मे ऽनघ ॥२॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ धर्मसहाय्य
यो ब्रह्मन् देशादौ सन्निवर्त्तते ॥ सिध्येत्तस्मिन्विनाधर्मः स्यादैश्वर्यं सुखं च तत ॥३॥ असत्संगो धर्मो
देशादावास्ते सपरिवारकः ॥ तस्मिन्विनामधर्मः स्याद्दुःखं चैवमुपैत स्मृतिः ॥४॥ देशः कालः क्रिया
ध्यानं शास्त्रं दीक्षा तथा मनुः ॥ संगश्चेत्यष्टधर्मस्य हेतवो हीतरस्य च ॥५॥ लक्षणानि सतां तेषां
देशादीनां तथासतां ॥ कथयामि समासेन हिताय वन्नृणामहम् ॥६॥ चतुर्वर्णाश्रमवतां धर्मा
यत्र विभागशः ॥ यत्रैकांतिकभक्ताः स्युर्देशः स शोभनः ॥७॥ यत्र ब्राह्मणकुलं तपोविद्याद
यान्वितम् ॥ यत्र यत्र हरेरर्च्चा स देशः श्रेयसां पदम् ॥८॥ पुराणप्रथिता यत्र गंगाद्याः सुरनिम्नगाः
॥ पुष्करादीनि तीर्थानि क्षेत्राण्यपराण्यथितानि च ॥९॥ कुरुक्षेत्रं गयाशीर्षं प्रयागः पुलहाश्रमः ॥
नैमिषं फाल्गुनं सेतुः प्रभासोथ कुशस्थली ॥१०॥ वाराणसी मधुपुरी पंपा बिंदुसरस्तथा ॥ नारा ॥५५॥

यणाश्रमो ऽथ यो ऽयोध्यासीतारामाश्रमादयः ॥११॥ सर्वे कुलाचलाः पुण्या महेंद्रमलयादयः ॥ देशाना
मुत्तमो देशः सत्याद्यत्र जन्मते ॥१२॥ एते पुण्यतमा देशाः सेव्याः श्रेयोर्थिभिर्नरैः ॥ धर्मोत्रात्रह्य
तः पुंसां सद्यस्त्वाधिफलोदयः ॥१३॥ असद्देशान् यो वच्मि हातव्यान् धर्मबुद्धिभिः ॥ अंगवंगक
लिंगाश्च म्लेच्छदेशाश्च कीकटाः ॥१४॥ असंस्कृताश्चोपराश्च हर्यर्च्चारहिताश्च ये ॥ यत्रसौदक
पानेन भवेयुर्जाववारुजः ॥१५॥ स्वस्वधर्मविहीनाः स्युर्नरा यत्र तथा स्त्रियः ॥ भक्ताश्चैकांतिकाय
त्र न स्युर्भगवतो ऽमलाः ॥१६॥ राजा च राजकीया वा बलाद्यत्र परस्त्रियः ॥ परस्वानि हरेयुश्च पीड
येयुश्च दुर्बलान् ॥१७॥ यत्र च व्यभिचारिण्यो भवेयुः प्रायशः स्त्रियः ॥ मद्यमांसादिलिप्ताः स्युर्यत्र च
स्तेयकर्मिणः ॥१८॥ देशे सत्यपि यत्र स्यान्मारी रोगाद्युपद्रवः ॥ राजसैन्योपद्रवश्च स्यादूत्तीनामुपद्र
वः ॥१९॥ यत्राऽन्नं वस्त्रादि दुर्भवादपि स्वजननविक्रयम् ॥ कुर्वीरन् पुरुषाश्चेति देशाः स्वल्पशुभामुने
॥२०॥ शुभो ब्राह्मसमुहूर्त्तादिः पूर्वाह्णो दैवकर्मणि ॥ कालो ऽपराह्णः पैत्र्ये च कर्मणि प्रोच्यते शुभः ॥२१॥
तथायने च विषुवं व्यतीपातो दिनक्षयः ॥ चंद्रादित्योपरागश्च द्वादशी वैष्णवं च भम् ॥२२॥ अक्षय्या
ख्यातृतीया च नवमी कार्तिके सिता ॥ चतुर्थ्यो ऽष्टकाश्चैव माघे च सित सप्तमी ॥२३॥ समासर्क्षाः पौर्ण

॥स.जी.३० मासा एकादश्यश्च सर्वशः ॥ संस्कारकालो नामायात्र्यपसप्यात्मनस्तथा ॥२४॥ सप्तमी भानुपु अ०२६॥
॥५५॥ त्रान्वसोमा माघ बुधाष्टमी ॥ अंगारकचतुर्थी च षष्ठी च कपिला स्मृता ॥२५॥ यस्मिंश्चापरराष्ट्रे
सुर्दैवविप्रेक्षणादयः ॥ सुस्वप्नाः शकुनाश्चापि सुःसंतः कालः सशोभनः ॥२६॥ प्रेतक्रियायाः काल
श्च मृताहो व्रतवासराः ॥ जन्मोत्सवा हरेश्चेति पुण्यकालाः प्रकीर्तिताः ॥२७॥ एषु स्नानं जपो होमो
व्रतं देवद्विजार्चनम् ॥ पितृदेवनृभूतेभ्यो यद्दत्तं तद्यनश्वरम् ॥२८॥ प्रदोषश्च निशीथादिः सूतकं
दुर्दिनानि च ॥ द्विजगोसोमपातहेतुः सर्वो हिंसादिकृत्तथा ॥२९॥ आत्मनः पशुवित्तादेर्हानिकृत्स
र्वथा च यः ॥ असत्तरास्ते विज्ञेयाः कालाः बुद्धिविचक्षणैः ॥३०॥ यस्मिंश्चापरराष्ट्रे स्युः कृष्णसर्पेक्ष
णादयः ॥ दुःस्वप्ना अपशकुनाः शोकः कालः स चाप्यसन् ॥३१॥ सत्क्रियास्तु हरेर्भक्तिर्नवधा श्रवणा
दिका ॥ अहिंसयस्ताशनानि व्रतानि नियमा यमाः ॥३२॥ स्वधर्मश्च सतां सेवा ब्राह्मणाराधनं तथा
॥ तीर्थयात्रादिकाज्ञेयाः क्रियाः सत्यो मनीषिभिः ॥३३॥ असत्क्रियास्तु विज्ञेया जीवहिंसानृतं तथा
॥ मद्यमांसाशनं स्तेयं दंभः सांकर्यकर्म च ॥३४॥ द्यूतं च परनारीणां संगः स्त्रैणजनैश्च ॥ अपमा
नः सतां चेति विद्यसत्सः कथिताः क्रियाः ॥३५॥ शांतमूर्तेर्भगवतो वासुदेवस्य सम्मतेः ॥ नारायण ॥५५॥

स्यथोन्नत्तुं यत्रानेनतत्समुच्यते ॥३६॥ कृष्णसंबंधिनां स्थानासनभूषणवाससाम् ॥ वेणुमालासुधा
दीनां ध्यानं च समुदीरितम् ॥३७॥ कालो नैरवयक्ष्याणां मद्यमांसाशिनां तु यत् ॥ ध्यानं नाम सदैवा
नामसु भं परिकीर्तितम् ॥३८॥ मूर्त्तयश्चावताराणां श्रीविष्णोः प्रतिपादिताः ॥ श्रीरामकृष्णमुख्या
नां यत्र सच्छास्त्रमेव तत् ॥३९॥ यज्ञाचारदिदृवारीनामे कातिकुसतोहरेः ॥ प्रतिपादनकृत्साम्न्
रीनां तच्छमन्मतम् ॥४०॥ यत्र साक्षाद्भगवतो भूतादिवनराकृतेः ॥ नत्सेतांश्च वर्चांसि स्युः प्रतिपा
द्यानि तच्च सत् ॥४१॥ सच्छास्त्रलक्षणं प्रोक्तम सच्छास्त्रं ब्रवीम्यथ ॥ एतच्छास्त्रविरुद्धं यदसच्छा
स्त्रं तदुच्यते ॥४२॥ आकारं खंडनं यत्र सादरेश्चापितत्सताम् ॥ आत्मनिष्ठा च भक्तिश्च साधुत्वरहि
तायमैः ॥४३॥ अवतारस्वरित्रेषु विष्णोरारोप्य दूषणम् ॥ कृतं स्यान्निंदनं यत्र तदसच्छास्त्रमुच्यते
॥४४॥ यत्र नाममदेवानां उद्भैरवशुचिर्भिनवेत ॥ पूजाविधिश्च तत्सर्वं शास्त्रं त्याज्यदितीर्यते ॥४५॥ कं
वस्त्रकृज्जपमाला चतुर्दुवस्त्राणि दैहिकी ॥ प्रकृतिश्च भवेत्सौम्या यस्यां दीक्षां तु सामता ॥४६॥ आन
त्यादशिगवेवेषो यस्यां सात्त्वभयानकः ॥ यस्यां क्रोधश्चापशब्दाः सादीक्षात्वसतीमता ॥४७॥ यद्
ज्ञानादिनीपुष्वजना आद्याद्दितीपया ॥ मद्यमांसाद्यनक्ष्यमक्षणं यत्र वा भवेत् ॥४८॥ आरस्केती

 चनेयत्र गंजभंगादिभक्षणात् ॥ प्रोक्ता सा चासती दीक्षा पारदार्यं च यत्र वा ॥४९॥ सन्मंत्रः स तु विज्ञे
 यो यत्र स्युर्भगवदभिधाः ॥ कृष्णनारायणस्वरवासुदेवाद्या हरेः ॥५०॥ असन्मंत्रस्तु स ज्ञेयो मारणो
च्चाटनादिकृत् ॥ युक्तस्तामसदेवानां नाम्नाचित्र मनस्त्रयः ॥५१॥ यत्तु भागवतास्तेषां संगः सत्सं
ग उच्यते ॥ लक्षणोस्ते तु विज्ञेयाः सच्छास्त्रे प्रवर्णितैः ॥५२॥ अष्टांगं ब्रह्मचर्यं ये पालयेयुर्दृढव्रताः
॥ धनमात्रत्यागिनश्च मुनिः स्वादास्नेहवर्जिताः ॥५३॥ निर्मानाः निःस्पृहाश्चैव क्रोधेर्ष्याजेहवर्जिताः
॥ निर्मत्सराश्च निर्लोभा आत्मनिष्ठा जितेंद्रियाः ॥५४॥ भक्तिर्हर्यवतारेषु माहात्म्यज्ञानपूर्विकाम् ॥ कु
र्युरेकांतिकानन्यास्तेषां संगो हि सन्मतः ॥५५॥ धृतावतारस्य हरेः साक्षात्संगश्च यो भुवि ॥ तद्दीया
नां च शास्त्राणां संगः सत्संग उच्यते ॥५६॥ देशादिसप्तकस्यापि सच्छुद्धत्वेनोदितस्य च ॥ संगः सत्सवो
पि मतः सत्संगो मुनिसत्तमैः ॥५७॥ संगोऽसतामसन्मुक्तोऽलातयास्तेपि लक्षणैः ॥ भक्तिहीना नरे पुर्ये
स्त्री विस्रौ नै दम्भेषु च ॥५८॥ सम्यक्त्वा विश्वविश्वासा नास्तिका धनलोलुपाः ॥ पारदार्यरताः स्तेनाः सु
रामिषनिषेविणः ॥५९॥ मानिनो मत्सरग्रस्ता दांभिका द्यूतदेविनः ॥ अभक्ष्यभक्षादिहिंस्राश्च मद
नाः गुरुद्रुहः ॥६०॥ महतो ब्रह्मचर्यादीन् गुणांस्त्यक्त्वाऽल्पकेऽपि ये ॥ सतां दोषे दैहिके तु महादोषापवा

दिनः ॥६१॥ आत्मश्लाघापरा ये च हरिभक्तनिंदकाः ॥ महत्त्वतोऽन्यादिचस्वार्थमुपदृश्य परा
न्यूत्राम् ॥६२॥ नदेहं हरिशास्त्रं तद्रूपाभक्तिधर्मयोः ॥ संसाधुकमपि त्राप्य पौरुषं नाचरंति ये ॥
६३॥ कालं दैवं च संस्कारं रूपं भगवतस्तथा ॥ श्रेयोर्थे पौरुषे हेतुं मन्यंते ये प्रमादिनः ॥६४॥ अ
शौचादिभिरन्यैश्च युक्ता दुर्लक्षणैस्तु ये ॥ असंतस्ते हि पुरुषास्तेषां संगस्त्वसन्मतः ॥६५॥ देशा
दिसप्तकं यच्च दसच्छुद्धत्वेन कीर्तितम् ॥ तत्संगो ह्यसत्संगः स्त्रीभिः पुंभिश्च तत्त्वतः ॥६६॥ सत्वं
सतां चासतां च देशादीनां समासतः ॥ लक्षणानि मयोक्तानि बोधार्थं वमुमुक्षुताम् ॥६७॥ शुभैरे
तैः सेवितैस्तु शुभा बुद्धिर्भवेन्नृणाम् ॥ अशुभैस्तैर्भवेद्बुद्धिरशुभा नात्र संशयः ॥६८॥ यादृशी यस्य
बुद्धिः स्यात्कर्म कुर्यात्सतादृशम् ॥ कर्मानुरूपं च फलं प्राप्नुयात्स ततो मुने ॥६९॥ असतो देशकाला
दीन् सेवेत न ततः सुधीः ॥ विहाय तान् शुभानेव हितार्थी त्री प्रमाश्रयेत् ॥७०॥ यथा पीयूषममल
मज्ञानादपि सेवितम् ॥ मूर्खं वा पंडितं वापि नयं त्यमरतां किल ॥७१॥ तथासद्देशकालादिरज्ञा
नादपि सेवितः ॥ संसृतेर्मोचयत्येव सुखमत्तं च देहिनम् ॥७२॥ पीतं च मद्यभंगादि ज्ञानात्ततं वाज्ञ
नरम् ॥ मादयित्वा यथा सद्यो न यत्युन्मत्ततुल्यताम् ॥७३॥ तथैव देशकालादिरसन्नेव यः स्वसेवि

॥ स॰जी॰ तृ॰ नम् ॥ उत्तमं स्थापयत्येव निर्दोषं समपि सात्विकम् ॥ ७४ ॥ ईदृक्सत्त्वभावमेवैतद्वर्त्तते सर्वथा मुने ॥ स्वा॰ श्री॰ २६ ॥
॥ ५७ ॥ नाविकं गुणं ने ब्रह्मालुत्रा क्रीतिकश्चन ॥ ७५ ॥ यः सतो देशकालादीन् सेवते नित्यमादृतः ॥ धर्मः
सिद्ध्यति तस्यैव सकुलस्यापि स्थितार्थदः ॥ ७६ ॥ यावज्जीवं सुखं भुंक्ते स एवात्र धरातले ॥ देहांते परमं धा
म गोलोकं लभते प्रभोः ॥ ७७ ॥ तत्र चैतन्मदेहेन सो नेतानः स्वपार्षदः ॥ प्राप्नोति स्वेप्सितान् दिव्या
न्भोगानमरदुर्लभान् ॥ ७८ ॥ देशादीनसतो यस्तु सेवते वै पुमानिह ॥ यावज्जीवं दुःखमेव प्राप्नुया
द्धर्मतश्च्युतः ॥ ७९ ॥ देहांते नरकान्भुक्त्वा दारुणान्स यमालये ॥ चतुरशीतिलक्षेषु ततो भ्रमति
योनिषु ॥ ८० ॥ असद्देशादिसंबंधाद्वीतएवततः पुमान् ॥ धर्मस्य सिद्धये नित्यं देशादीनाश्रयेत्सतः
॥ ८१ ॥ सुव्रत उवाच ॥ श्रुत्वेति नारायणवाचमापवर्ष महीं तं स मुनिः सहान्यैः ॥ अनेकशस्तमानम्य तद्दी
यवाचं जगाद राजन्शिरसा हिताथ ॥ ८२ ॥ इत्येष धर्मसिद्धिर्भुवि नृषु गृहिणां त्यागिनो वापि येषु
स्तेषां धर्मावनार्थं निगमगणमतां कीर्तिवर्ती राजन् ॥ एतां श्रोष्यंति ये वा प्रतिदिनमपि ये कीर्तयि
ष्यंति तेषां धर्मस्य ऐवैतत् सौख्यविविधमिहत्वं यासं भविष्यत्सत्मुत्र ॥ ८३ ॥ इति श्री सत्संगिजीवने नारा
यणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्सुमनवेधर्मसिद्धिनिरूपणनामा षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ५७ ॥

॥ सुव्रत उवाच ॥ घस्रांते निशागमे राजन्स दस्तुत्वा मनस्थितम् ॥ व्रतस्थानं दीनो मुनींद्रोऽस्य प्रणम्याः पृ
च्छदीश्वरम् ॥ १ ॥ संप्रदायेऽत्र भगवन्निष्कामं त्रिदृढव्रतम् ॥ आश्रिताः संति बहवस्त्यागिनस्तावका
रमे ॥ २ ॥ व्रतभंगे कदाचित्तेषां जाते संबंधतः स्त्रियाः ॥ यथा शुद्धिर्भवेत्स्वामिंस्तत्त्वं वक्तुमर्हसि ॥ ३ ॥
॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ बुद्धिपूर्वं न कर्तव्यो व्रतभंगः कदाचिन्मुने ॥ जाते त्वज्ञानतः कार्या तच्छुद्धिः
सद्य एव हि ॥ ४ ॥ अष्टांगब्रह्मचर्यस्य रक्षणं सात्त्यागिनः ॥ एकांतिकत्वं भक्तानां भवत्येवेति सोच्य
ते ॥ ५ ॥ निष्कामव्रतरूढस्तु पुरुषः क्वापि योषिताम् ॥ वार्ता चेच्छृणुयात्स्त्रीणां कुर्यादेकमुपोषणम्
॥ ६ ॥ स्त्रीणां गुणान्वाऽप्यगुणान्सच्छास्त्रीयकथां विना ॥ व्रती चेद्वर्णयेत्तर्हि कुर्यादेकमुपोषणम् ॥
७ ॥ रूपयाम ध्यादिका भेदानसंकाशोपवर्णितान् ॥ शृणुयाच्चेत्कीर्तयेद्वा कुर्या॰ ॥ ८ ॥ रममाणा
यदि स्त्रैरं योषितो मुदवक्ष्यिरम् ॥ पश्यंश्चित्ते चेत्तदाप्येवं कुर्या॰ ॥ ९ ॥ स्त्रिया सज्जानि जरशंबध्वन्वेक्षेत तां
यदि ॥ क्षणमात्रमपि त्वेषः कुर्या॰ ॥ १० ॥ स्त्र्यंगस्य वस्त्रं स्पर्शे च स्पृशे स्त्र्यवयवस्य वा ॥ स्त्रीधार्यवस्त्र
स्पर्शेऽपि कुर्या॰ ॥ ११ ॥ स्त्रियमुद्दिश्य भगवद्वार्ताः पुंसां पुरो यदि ॥ कुर्याद्व्रती स तु तदा कुर्या॰ ॥ १२ ॥ स्त्री
संबंधिनि संकल्पे दुःस्वप्ने जाते पिचेतसि ॥ माधवो वा स्त्रिया जाते कुर्या॰ ॥ १३ ॥ पुनरारोधनं नार्याः स्त्र

॥ स॰जी॰कृ॰ ॥५८॥

न कारयेत्तथा ॥ तद्वार्त्तां न शृणुयाद्योऽसौ कुर्या० ॥ १४ ॥ ग्राम्यादिकं भगवतो गुणं चेत्स्त्रियै स अ०२३॥
निष्कामव्रती तर्हि कुर्या० ॥ १५ ॥ नार्या वा प्रेषितं त्विष्टो यदि ग्राम्यादिकं पुमान् ॥ गुणं गृह्णीत तन्नोद्येष कु
र्या० ॥ १६ ॥ प्रच्छन्नं प्रेषयेन्नार्यै पुस्तकं वा तदैषिनम् ॥ गृह्णीयात्का कुदं सोऽपि कुर्या० ॥ १७ ॥ यत्किंचिद्वस्तु
वा नार्यै प्रेषयेद्दैषितं तया ॥ गृह्णीयात्कुस्तमेवासौ कुर्या० ॥ १८ ॥ स्त्रीचित्रप्रेक्षणे चासौ स्त्रीचित्रकर
णे तथा स्त्रीवेशधारिपुंस्पर्शे कु० ॥ १९ ॥ याक्रियायत्र च स्त्रीणां भवेत्स्नानासनादिका ॥ तां तत्र कुर्याद्द
ष्टाऽसौ कु० ॥ २० ॥ स्त्रीणां संचरणस्थाने चोत्सर्गं मलमूत्रयोः ॥ यदि कुर्यात्तर्हि पुमान्कु० ॥ २१ ॥ स्त्रीपुरुष
जनगवार्त्ताश्रोतुं तिष्ठेत्स सुखम् ॥ स्त्रीणामुपविशेद्यत्र कु० ॥ २२ ॥ धनुर्मानान्तरेत्व पृथौ मार्गे
स्थिता पठितः कुर्यात्क्रमनं सोऽपि कु० ॥ २३ ॥ सह स्त्रिया चोपविशेदेकस्मिन्वस्त्रकुदे तथा ॥ स्त्रीचित्रं च
स्पृशेद्यो सौ कुर्या० ॥ २४ ॥ काष्ठादिनायाः स्त्रीमूर्त्तेः स्पर्शो जाते पिच व्रती ॥ स्त्रीगुण्याङ्गे स्पर्शे चासौ कु०
२५ ॥ पशूनां पक्षिणां वापि मैथुनस्य स्थले क्वचित् ॥ जाते मनोवशात्तत्या कुर्या० ॥ २६ ॥ प्रयोजनेन वा स्वैरस्त्रा
गतो चेत्स्वबंधने ॥ स्वस्यानेतत्र चैकस्थेत्कुर्या० ॥ २७ ॥ स्त्रीसंबंधेन मलिनेत्वस्त्रेनातेलया स्त्रियाः ॥ द
र्शनादौ यदा त्वेव कुर्या० ॥ २८ ॥ उपविश्य भोजनार्थं यं नारी परिवेषयेत् ॥ शुद्ध्यर्थमात्मनस्त्वासौ कुर्या० ॥ ५८ ॥

३० ॥ अनाच्छादितकौपीनस्त्यागी चेद्यासभासभाम् ॥ आगच्छेत्स्त्रीयुतां तर्हि कुर्या० ॥ ३१ ॥ स्वयं सामा
न्यतः प्रोक्तं स्त्रीसंसर्गे उपोषणम् ॥ अन्यत्रापि स्पर्शे स्थाने कुर्या० ॥ ३२ ॥ एकाकिन्या स्त्रिया साकं स्वस्मै
कस्य रहः स्थितौ ॥ स्त्रिया साकं चाध्वगतो दिनत्रयमुपोषणम् ॥ ३३ ॥ करेण कामवेगेण वीर्य
पाते कृते व्रती ॥ उपोषणं प्रकुर्वीत दिनानां सप्तकं स्वयम् ॥ ३४ ॥ स्त्रीसंगे तु कृते साक्षाद्धारणापार
णं व्रतम् ॥ वर्षमेकं प्रकुर्वीत सक्तून्नित्यं जलेन पिबन् ॥ ३५ ॥ एतत्कर्तुमशक्तस्तु धर्मज्ञैस्तदु
दीरितम् ॥ विधिं तरं विदित्वा तत्कुर्याच्छक्त्यनुसारतः ॥ ३६ ॥ शुद्ध्यर्थेषूपवासेषु नीरमात्रं पिबेद्व्रती
न त्वन्नं भक्षयेत्किंचिद्यावज्जीवं रुग्णोऽजरश्च नपि ॥ ३७ ॥ एते चंद्रोपद्वपवासा निष्कामव्रतचारिभिः ॥ कार्या
रतिमैवाज्ञा भवतीस्व्यगम्यताम् ॥ ३८ ॥ व्रतक्षतौ करिष्यंति नोपवासांस्तथा चये ॥ निषेधिष्यंति
कामिनः ॥ ३९ ॥ ह्ययथायेन निषेधेयुर्बाजादीनुपवासत ॥ स्वयं तत्रोपवासान्विदध्युस्तद्विशुद्धये ॥ ४०
येम या विहितामेतां मर्यादामात्मशुद्धये ॥ पालयेयुस्तु ते बोधामर्त्यदेवीयान हीतरे ॥ ४१ ॥ कृत्रत्नत
त्ना ॥ श्रुत्वेति वाक्यं सहरेर्महर्षिः त्रितस्तथा मेपिरहीनराश्च ॥ तथा विधातुं विदधुः प्रतिज्ञां प्रणम्य
तं भक्तहितप्रसक्तम् ॥ ४२ ॥ इति परमपवित्रामत्र निष्कामशुद्धिं प्रतिदिनमनुरागाद्यो पवेषुः प्रभाते

॥स॰जी॰प्र॰३ चिनुवन्नपदर्पणैस्सुखेनैव कामं सकलं गुणकलं कंचन मूलमूलयेयुः॥४४॥ इति श्रीसत्संगिजीव अ॰२८॥
॥५५॥ ने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधस्तु गर्वे निष्कामशुद्धिनिरूपणनामा सप्तविंशो
ऽध्यायः॥२७॥ कृष्ण उवाच॥ सप्तम्यामथ संसत्स्थं नारायणमुनिं निशि। गोपालानन्दऋषिराट् प
प्रच्छ प्राञ्जलिर्नृप॥१॥ साधूनामिह सर्वेषां त्यागिनां त्वामुपेयुषाम्॥ ब्रूहि त्वमाह्निकं विधिमनुष्ठेयं
महामुने॥२॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच॥ संक्षेपतो मुने वच्मि त्यागिनामाह्निकं विधिम्॥ अनुष्ठेय
मवश्यं हि स्मृत्वैतं मनुपाश्रितैः॥३॥ रजन्याः पश्चिमे यामे मुहूर्ते ब्रह्मसंज्ञके॥ उत्थाय शुभे देवं
त्यागी न स्त्रीविचिन्तयेत्॥४॥ नामसंकीर्तनं कुर्याच्छ्रीकृष्णस्य ततो मुनिः॥ ग्रामाद्वै सवानगच्छे
त्सोरपात्रः पुराद्बहिः॥५॥ मलोत्सर्गविधिं कृत्वा विजने यज्जलाशयम्॥ उपेत्य कुर्यात्पादादिशुद्धिं कु
र्यान्मृदं बुनिः॥६॥ न तिष्ठन्नाप्सु नो विप्रगोवह्न्यर्केन्दुसन्मुखः॥ न फालकृष्टभूमार्गे न मार्गे न नदीत
टे॥७॥ गवां मध्ये धान्यमध्ये नीलदेवालये क्वचित्॥ विण्मूत्रशौचं नैव कुर्यात्स्त्रीसन्मुखस्तथा॥८
॥ सजन्तुमृत्तिकां नैव ग्राह्या शौचविधौ क्वचित्॥ अशुचिस्थानगां चैव शौचशिष्टां च नाकृताम्॥९॥ ए
कालिंगे गुदे तिस्रो दश वामकरे मृदः॥ द्वे द्वे पादयोः सप्त देयास्तिस्रश्च पादयोः॥१०॥ यथालब्धेन का ॥५५॥

ष्ठेन दन्तधावनमाचरेत्॥ न तु त्यागी स्वयं छिंद्याद्दारुकाष्ठं द्रुमात्क्वचित्॥११॥ व्रतोपवासदिवसेन
कार्यं दन्तधावनम्॥ काष्ठेनापीतु गंडूषैस्तदा द्वादशभिर्मतम्॥१२॥ नद्यां तडागे कूपे वा ततः स्नानं
समाचरेत्॥ उष्णोदकेनापदि तु मानसं वा तदाचरेत्॥१३॥ ध्यात्वा हरिं स्वहृदये तन्नामोच्चारपूर्वक
म्॥ मनसा कल्पिते तीर्थे यत्स्नानं तत्तु मानसम्॥१४॥ स्नानकाले स्मरेद्गङ्गां विष्णुपादोदकीं शिवाम्
॥ भगीरथतपःसिद्धिं महापातकनाशिनीम्॥१५॥ वसीत धौतकौपीनं बहिर्वासस्तथारुणम्॥ धौ
तवस्त्राभावे त्वार्द्रं वा साप्स्वरेद्विधिम्॥१६॥ उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा निषीदेदासने शुचौ॥ एकोप
वेशनार्हे च कौशाद्यासने तमे मुनिः॥१७॥ नारायणं वासुदेवं विष्णुं चेति क्रमात्स्मरन्॥ कुर्यादाचम
नं त्यागी गालितेन त्रिरम्भसा॥१८॥ नारायणार्चावशिष्टचन्दनेन स चन्दनम्॥ ऊर्ध्वपुण्ड्रं प्रकुर्वीत स
गोपीचन्दनेन वा॥१९॥ ललाटे हृदये मिश्रं कार्यं पुण्ड्रं च दोर्द्वये॥ श्रीराधाचित्रिश्च वरचन्द्रको वा तदन्तरे
२०॥ वासुदेवं स्मरेद्भाले हृदि संकर्षणं तथा॥ प्रद्युम्नमनिरुद्धं च दक्षे वामे च दोस्तले॥२१॥ आचम्या
थ यथापूर्वं नामभिर्वैष्णवैस्त्रिभिः॥ साधुस्त्रैवर्णिको न्यस्यागायत्रीं वैष्णवीं जपेत्॥२२॥ अस्य श्रीवि
ष्णुगायत्रीमंत्रस्यर्षिस्तु नारदः॥ गायत्री छन्द उदितं श्रीविष्णुर्देवता तथा॥२३॥ ज्ञाने बीजं मतं ध्यानं श

॥स॰जी॰तृ॰ क्तिशताच कीलकम् ॥ श्रीविष्णुर्देवतास्यैवं विनियोगो जपे मतः ॥ २४ ॥ शीर्षास्यवक्षोनाभ्यंघ्रिस अ॰ २८ ॥
॥ ६० ॥ र्वांगेषु क्रमान्न्यसन् ॥ नारदर्षिमुखान् कुर्यान्न्यासान् ध्यादिकांस्ततः ॥ २५ ॥ विन्यस्यं तैर्मंत्रपदैः क
रन्यासान्समाचरेत् ॥ ततत्त्वो विष्णुरितितैः पदमेकैकं पदं मुने ॥ २६ ॥ हृदयादीनेवमेवन्यासान्कुर्यात्त
तः स्वच ॥ लक्ष्मीरूपां हृदि ध्यायेत्सायत्रीं वैष्णवीं मुनिः ॥ २७ ॥ श्रीविष्णुवामपार्श्वस्थां सर्वकामनु
व्रताम् ॥ कोटिशारदपूर्णेंदुप्रभैकैकांगसुंदराम् ॥ २८ ॥ कौसुंभवसनां गौरीं नानालंकारशोभना
म् ॥ शांतां सहस्रवदनां महापुरुषलक्षणाम् ॥ २९ ॥ कमलं दक्षिणे पाणौ वामेऽमृतघटं करे ॥ दध
तीं देवदेवीभिस्त्वावंदितां पूजितां मुहुः ॥ ३० ॥ मुक्तिमेकांतिकीं तूर्णं भक्तेभ्यो ददतीं प्रियम् ॥ ध्यात्वा
भिर्हृदये निःसंगा यंत्री वैष्णवीमहम् ॥ ३१ ॥ इति ध्यात्वा यथाशक्ति तत्त्ववर्णान् जपेत्क्रमात् ॥ निवेदयेभ
गवते यथासंख्यं जपं ततः ॥ ३२ ॥ सहस्रपरमो देवी शतमध्यां दशावराम् ॥ गायत्रीं तो जपेन्नित्यं स्वा
वकाशानुसारतः ॥ ३३ ॥ सेष्टदेवं ततो भक्तः श्रीकृष्णं संप्रबोधयेत् ॥ मंत्रेणानेन सप्रेम कुर्वाणस्ता
लिकाध्वनिम् ॥ ३४ ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ गोविंद उत्तिष्ठ गरुडध्वज ॥ उत्तिष्ठ कमलाकांत त्रैलोक्यं मंगलं कुरु
॥ ३५ ॥ ततो मूर्तिं भगवत उपावेश्य शुभासने ॥ प्रमार्ज्य वस्त्रखंडेन ध्यायेच्छ्रीकृष्णमंतरे ॥ ३६ ॥ विधा ॥ ६० ॥

यथानत्पी पूजां समुहुस्तु क्रमेण च ॥ प्रतिमा या भवेद्देवं तं भक्त्यावाहयेन्मुनिः ॥ ३७ ॥ शैली दारुमयी
लौही लेप्या लेख्या च सैकती ॥ मनोमयी मणिमयी प्रतिमाष्टविधा स्मृता ॥ ३८ ॥ उदङ्मुखः प्राङ्मुखो
वा प्रतिमासन्मुखोऽथवा यथाविध्यर्चयेद्भक्त्या यथालब्धोपचारकैः ॥ ३९ ॥ अभाषमाणः श्राम्मेन
भगवंतं समर्चयेत् ॥ उपचारैः षोडशभिस्तद्भावेतु मंत्रतः ॥ ४० ॥ मंत्रैः पौराणिकैरेव नाममंत्रेण
वार्चनम् ॥ साधुः सप्रेम कुर्वीत श्रीविष्णोः प्रतिवासरम् ॥ ४१ ॥ प्रमादानादरैस्त्यक्त्वा स्वस्थः पूजनमा
चरेत् ॥ ततो जपेत्कृष्णमंत्रं नियतं शक्तितः सदा ॥ ४२ ॥ तुलसीकाष्ठजाक्षैश्चापद्मबीजोद्भवाऽथवा
श्रीखंडकाष्ठजाला वापि जपमाला शुभावहा ॥ ४३ ॥ अंगुलीनां गणं च पाणौ वा वास्त्रं वाऽजिनमासनम्
मुनीनामुचितं शोकं भूमौ मंत्रजपो वृथा ॥ ४४ ॥ ऋजुरेकाग्रदृष्टिश्च स्वस्तिकासनमास्थितः ॥ वस्त्रा
च्छादितमालश्च जपेन्मौनव्रतः स्थिरः ॥ ४५ ॥ स्तोत्रपाठं यथाशक्ति श्रीविष्णोर्विदधीत सः ॥ नाम
संकीर्त्तनं कुर्यादापत्काले तु केवलम् ॥ ४६ ॥ ततः संध्याप्रभगवत्प्रतिमामुचितस्थले ॥ गुरुं प्रणम्य
भिक्षां वैसगृहे हिताः स्वचीत ॥ ४७ ॥ अपक्वान्नं तु या चित्वा शुचिर्भूत्वा समाहितः ॥ गायत्रीकृ
ष्णमंत्रं च यथाशक्ति जपेन्मुनिः ॥ ४८ ॥ आपत्काले तु कुर्वीत प्रातर्माध्याह्निकं जपम् ॥ प्रातर्न्नवं

 च मध्याह्ने कुर्याद्विवेद्यं द्वयम् ॥४९॥ नैवेद्यार्थं ततः पाकं विष्णोः कुर्याच्छुचिस्थले ॥ महानैवेद्यमी
शाय समर्प्यैतापपञ्चतम् ॥५०॥ प्रासादिकं हरेरन्नं संप्रोक्ष्यैवाथ भक्षयेत ॥ एकाहारं च कुर्वीत तत्र
मर्हं संविनापदम् ॥५१॥ त्यागी न भक्षयेदन्नं विष्णवे त्वनिवेदितम् ॥ आपदि त्वतिमाभावि मनसा
तन्निवेदयेत् ॥५२॥ यदि भोजनवेलायां कश्चिद्याचेत भिक्षुकः ॥ तर्हि दद्यात्मबुद्ध्या तस्मा अन्नम
विकृवः ॥५३॥ एकादशीषु सर्वासु हरेर्जन्मोत्सवेषु च ॥ प्रायश्चित्तोपवासेषु नाद्यादन्नं च सो नरः
॥५४॥ एवं नैपावनं कार्यं सच्छास्त्रस्यानुवासरम् ॥ न दिवा शयनं कार्यं त्यागिना तु विनापदम् ॥५५॥
श्रवणं कीर्तनं विष्णोर्ध्यानं वैदनमर्चनम् ॥ विना कालो व्यायानैव नेतव्यस्तेन क्वचित् ॥५६॥ मजो
त्सर्गं कदिस्नानं वस्त्रशुद्धिश्च योगिना ॥ कार्यां यथामृज्जोत्सर्गं तु लिङ्गगुदयोः शुद्धिरम्बुना ॥५७॥ सायं स्तुतिः
प्रबोधमेशं कुर्याच्चा राजनेततः ॥ नामसंकीर्तनं कृत्वा कुर्वीत स्तुतिपावनम् ॥५८॥ नमस्कृत्य स्था
पयेच्च श्रीकृष्णं हृदयाम्बुजे ॥ करङ्कारां प्रतिमां वै देवतायै निजं गुरुम् ॥५९॥ ततः शुचिः समासीनः
पूर्ववत्स्वस्थिरासनः ॥ गायत्रीं कृष्णमन्त्रं च जपेत्स निजशक्तितः ॥६०॥ ततः सच्छास्त्रपवनपाव
नध्यानकीर्तनैः ॥ विष्णुसम्बन्धिभिः कृत्वा यामैकं सनाग्रपात ॥६१॥ श्रीकृष्णमेव हृदये चिंतयन् ॥६२॥

न तः स्वपेत् ॥ भूमावापदि तु त्यागी स्वट्वायामपि संविशेत् ॥६२॥ क्रमेणानेन कर्तव्यं त्यागिना नित्य
मात्मनः ॥ आह्निकं विधिवत्तेन श्रीकृष्णः प्रीयतेतराम् ॥६३॥ सुव्रत उवाच ॥ इत्युक्तमाश्रुत्य मुनि
प्रवीरो नारायणो नाह्निकमुत्तमं सः ॥ प्रीतस्तथैव स्वयमाचरंस्तद्वीवृत्तत्सर्वमुनीश्च राजन् ॥६४॥
इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधनुत्सवे श्रीनरनाराय
णगोपालानन्दसंवादे त्यागिनां संक्षिप्ताह्निकविधिनिरूपणनामाष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ सुव्रत उ
वाच ॥ अथ यस्मिन्निशारंभे कृतसंध्याविधिर्हरिः ॥ नीराजनोत्तरं कृष्णमस्मर्षीदभक्तसंसदि ॥१॥ प्रणा
म्यतं मुनिश्रेष्ठो मुक्तानन्दो महामतिः ॥ प्रपच्छ कुर्वन्सफलान् कृष्णभक्तानःसंशयान् ॥२॥ स्वामिन्स्व
रूपं कृष्णस्य बुभुत्सामहमञ्जसा ॥ अस्माकमिष्टदेवस्य प्रतिपाद्यस्य चागमैः ॥३॥ कथं स सगु
णोऽतेषां निर्गुणश्च जगत्प्रभुः ॥ साकारश्च निराकारः कर्ताऽकर्ता कथं च सः ॥४॥ अस्य धाम स्थिता
दिव्यास्वरूपान्मनुजाकृतिः ॥ भिन्नो भवत्यभिन्नो वा तन्मे ब्रूहि दयानिधे ॥५॥ एतेऽपि वैष्णवाः सर्वे
जिज्ञासन्तीदमञ्जसा ॥ शास्त्रानुभवसिद्धं तन्मतं त्वं वक्तुमर्हसि ॥६॥ सुव्रत उवाच ॥ इति जिज्ञासु
ना तेन संपृष्टो भगवान् हरिः ॥ उवाचानन्दयन्सर्वाञ्चिनिजाश्रितजनान्नृप ॥७॥ श्रीनारायणमुनिरु०

मूर्त्या वै लक्ष्मविहितां तं मुने श्रवणपद्मुपासकैः ॥ श्रोतव्यं हृदि धार्यं च तत्त्वतः कथयामि ते ॥ ८ ॥ श्रीकृष्णः प
रं ब्रह्म सत्यं ज्योतिः परात्परः ॥ ज्ञेयो नारायणो विष्णुर्भगवान् पुरुषोत्तमः ॥ ९ ॥ सर्वेश्वरो वासुदे
वो भूमा च परमेश्वरः ॥ आत्मा ऽऽत्मनां चेतनानां चेतनश्च श्रुतीरितः ॥ १० ॥ कालस्य प्रकृतेश्चापि नि
यंता पुरुषस्य च ॥ प्रकाशकश्च सर्वेषां स्वतंत्रो दिव्यविग्रहः ॥ ११ ॥ धामास्याक्षरं तु यत्तस्य तत ब्रह्म पर
मुच्यते ॥ यस्यैकः सूक्ष्मदेशोऽपि कोटिकोटिकमनास्वरः ॥ १२ ॥ प्रभुस्तेषु चिदाकाशं ध्रुवमाकाशवस्म
ता ॥ अनाद्यनंतं चाः स्वैरं सच्चिदानंदलक्षणम् ॥ १३ ॥ नवीननीरदश्यामस्तत्र दिव्ये स्वधामनि ॥ वि
भाति स्मितरुचिः सूर्यचंद्राग्नितेजसः ॥ १४ ॥ तस्यैकरोमगास्तेनोऽपि समन्ताक्षरतेजसाः ॥ अधिक
त्वान्न तत्तेन तत्र स्वैरूपनीयते ॥ १५ ॥ सप्रभुर्दिव्यमनोदिव्याकारशोभनः ॥ राधारमादिभिः स्वाभिः
शक्तिभिश्च निषेव्यते ॥ १६ ॥ श्रीदामविष्वक्सेनाद्यैः पार्षदैर्दिव्यविग्रहैः ॥ सेव्यमानश्च मच्छत्रचाम
रव्यजनादिभिः ॥ १७ ॥ सुदर्शनादिभिः स्वास्त्रैर्मूर्तिमद्भिरुपासितः ॥ तेषु पार्षदेभ्यो गैः षड्भिः सिद्धिभिश्चा
णिमादिभिः ॥ १८ ॥ असंख्येश्च महामुक्तैर्दिव्यसेकदरविग्रहैः ॥ दिक्करनेकोपचारैः पूज्यमानपदांबु
जः ॥ १९ ॥ द्विभुजः स सदा स्वामी न कैश्चिन्निनिदर्शनम् ॥ चतुर्भुजादिरूपेण दत्ते कापि तदिच्छया ॥ २० ॥

नप्राकृता गुणास्तस्मिन्सन्तीत्युक्तः स निर्गुणः ॥ अप्राकृताकृतित्वाच्च निराकारः स कीर्त्यते ॥ २१ ॥
स्वधर्मज्ञानवैराग्ययुक्ताभक्त्या त्वनन्यया ॥ पे भजे युस्त एवामुं तथाभूतं विचक्षते ॥ २२ ॥ ज्ञानाद्यैरपि
संपन्ना भक्त्याहीनास्तनन्यया ॥ ब्रह्मतेजः प्रपश्यंति न तु साक्षात्तमीश्वरम् ॥ २३ ॥ तेजोमंडलमध्यस्थं
द्विभुजं दिव्यविग्रहम् ॥ नेक्षंते ऽकेयथा जोकाः साकारं तं तथैव ते ॥ २४ ॥ ततो ब्रह्म निराकारमिति म
न्यंत एव ते ॥ तावतानं निराकारं कृष्णा स्यं हि परं बृहत् ॥ २५ ॥ एकदेशस्थितस्यापि पूर्णत्वं तस्य तेज
सा ॥ सर्वत्रास्ति यथार्कस्य श्रुत एवं च वचनं विधेः ॥ २६ ॥ अहो भाग्यमहो भाग्यं नंदगोपव्रजौकसाम्
॥ यन्मित्रं परमानंदं पूर्णं ब्रह्म सनातनम् ॥ २७ ॥ अनेकांशैर्देवाद्यैर्निर्गुणः स यदा प्रभुः ॥ मायया
गुणानुपादत्ते सगुणः प्रोच्यते तदा ॥ २८ ॥ अनिरुद्धस्वरूपेण मायया यास्तु रजोगुणम् ॥ सहरीला ब्रह्म
संज्ञः सन्ब्रह्मांडं स्रजति प्रभुः ॥ २९ ॥ त्रैलोक्यमोदरीकृत्सजयेनैमिति केतुसौ ॥ एकार्णवजलेशेते
कालेस्स्रजति तत्पुनः ॥ ३० ॥ स प्रद्युम्नस्वरूपेण वासुदेवोऽखिलं जगत् ॥ सत्त्वं मायागुणं धृत्वा पाति
विष्णुः प्रजापतिः ॥ ३१ ॥ असौ वैराजपुरुषः कृष्णतेजोऽकृपाजकः ॥ भुक्तिं च तुर्विधीं दत्ते स्वभक्तेभ्यः सु
रारिहा ॥ ३२ ॥ संकर्षणस्वरूपेण वासुदेवस्तमोगुणम् ॥ संगीकृत्यैव मायायाः शिवाख्यः संहरत्सः

दः ॥ ३३ ॥ शेषरूपेण भूगोलं धत्ते संकर्षणोत्र सौ ॥ मूर्त्तयो वासुदेवस्य एतेताः सगुणा मताः ॥ ३४ ॥ कार्या
र्थं मूर्त्तयो ह्यासां संसंख्याश्च सहस्रशः ॥ एताः सर्वा गुणात्मानो प्रोच्यंते निर्गुणा अपि ॥ ३५ ॥ दिव्यो गोनिः
र्गुणो ऽत्रीय देवक्यां वसुदेवतः ॥ प्रादुर्बभूव कृष्णाख्यो भूत्वेमनुजाकृतिः ॥ ३६ ॥ दिव्यमूर्त्तिं नराकृसो
ऽत्रस्य मनेरो न किंचन ॥ इति जानीहि सद्बुद्धे वैष्णवाचार्यनिश्चयम् ॥ ३७ ॥ दिव्यमूर्त्तिर्दर्शनेचैव नरनाटं
दधौ प्रभुः ॥ तेनैव च स्वरूपेण सो ऽभूद् दिव्याकृतिर्युतः ॥ ३८ ॥ कृष्णेवाविसृता ऽस्मिन् वपुराणे पुनर्भारते
॥ तत्सारमात्रमाख्याम्य कथयामि समासतः ॥ ३९ ॥ स वासुदेवः प्रथमं सतां धर्मस्य गुप्तये ॥ भूभारहरणार्थं
च वसुदेवमनो ऽविशत् ॥ ४० ॥ तद्द्वारा देवकीगर्भे भूत्वा काले व्यजायत ॥ प्राग्जन्मस्मृतये पित्रोर्विष्णुरूपः
स एव च ॥ ४१ ॥ पितृभ्यां कंसभीताभ्यां प्रार्थितो ऽपानवव्नरः ॥ स्वतनं भगणोपशोरापै श्चिस्वरूपमदर्शयत्
॥ ४२ ॥ मृद्भक्षणे पुनस्तस्मै नराकृतिरपि स्वयम् ॥ ब्रह्मांडमखिलं चास्ये स्वमुखे समदर्शयत् ॥ ४३ ॥ नराकृति
ः स एवैशोदाम्नो ऽभूदुखलबंधने ॥ अपरिच्छिन्नतोऽत्र स्वस्य सर्वां गोपीरदर्शयत् ॥ ४४ ॥ गोपवत्सापहरणे कृतेः
ब्रह्मेन नरो ऽपि सन् ॥ तत्तद्रूपः स्वयं भूत्वा सचिक्रीडे कवत्सरम् ॥ ४५ ॥ वत्सवत्सरूपान्स्वान् विष्णुरूपांस्ततो
ऽखिलान् ॥ ब्रह्मणे दर्शयामास पुनरेको ऽभवन्नरः ॥ ४६ ॥ कालियदमनं कृत्वाविर्षादेन मृतान्स्मन

गोपांश्च जीवयामास स्वदृष्ट्या ऽमृतवर्षया ॥ ४७ ॥ निशिदावानलं पीत्वा नराकृतिधरो ऽपि सः ॥ सर्वान्स्वमो
चयन्नीरे कालिंद्या व्रजवासिनः ॥ ४८ ॥ पुनर्दावानलं पीत्वा गारररक्षस एव च ॥ सप्ताहमेकहस्तेन दध्रे गो
वर्द्धनं च सः ॥ ४९ ॥ नंदं च दर्शयामास वारुणे लोकमुत्तमे ॥ लोकपालैरर्च्यमानां निजमूर्त्तिं स एव च ॥ ५० ॥
पुनर्वैकुंठलोके ऽसौ सर्वान् गोपान्दिदृक्षतः ॥ छंदोभिः स्तूयमानं स्वं नंदादीन् रूपमद्भुतम् ॥ ५१ ॥ सर्वा
सामपि गोपीनां परिपूर्णमुखात्मये ॥ तावद्रूपधरो भूत्वा सरेमे रासमंडले ॥ ५२ ॥ यमुनापाह्रदे ऽक्रूरं कंस
मारणशंकितम् ॥ स्वरूपं दर्शयामास तद्देहि ऽसंदृने च सः ॥ ५३ ॥ कंसरंगसभामध्ये सर्वैर्भो ऽपि स्वद
र्शनम् ॥ पृथक् पृथक् यथायोग्यं तत्तद्रसमर्पदृशौ ॥ ५४ ॥ स एव विष्णुरूपेण दृश्यो यवनभूभुजा ॥ पूज्य
मानो दृष्टस्तु मुचुकुंदेन तावदृशाः ॥ ५५ ॥ चिरान्मृतं गुरोः पुत्रमानिनाय यमाज्जयात् ॥ सोदरांश्चानिना
पाश्चैो मातुः प्रीत्यै रसातलात् ॥ ५६ ॥ दुःशासनेन द्रौपद्याः कृष्टे वस्त्रे स्मृतस्तया ॥ सद्यः श्रीत्रापवादेसत
चवासांस्यपूरयत् ॥ ५७ ॥ वनेस्मृतस्तु पांचाल्या दुर्वासः शापसंकटे ॥ तत्रैसाल्वापयन्नाका ऽन्नं त्रिलोकीमसौ
ऽप्यतर्पयत् ॥ ५८ ॥ विष्णुरूपो ऽभवत्सो ऽपि चाकृतिः पार्थसारथिः ॥ तार्क्ष्यारूढो ययौ स्वर्गं पारिजातजि
हीर्षया ॥ ५९ ॥ द्वार्वत्यां सकलस्त्रीणां प्रीतये तावदाकृतिः ॥ चमनन्मतिगृहं आदान्चारदाय स्वदर्शनम्

॥स॰ली॰वृ॰ ६०॥ मानेनैतुं वितन्वता नयाऽनूपस्थः सार्जुनो ययौ॥ तत्र स धाम स्वस्यैव गारुडेनात्तमसः परम्॥६१॥ त अ॰२९ ॥
॥ ६४॥ पः कुर्वन्सपुत्रार्थं हिमाद्रौ वैश्वानराग्निना॥ स्याव राज्ञो गमानीय्या पुनस्तांश्चाप्यजीवयत्॥६२॥ बहु
लाश्वनृपावासे श्रुतदेवगृहे च सः॥ मिथिलायां विधाऽन्वासीन्ना कृतिर्ऽश्विभिः सह॥६३॥ उभयत्र बहू
न्सचारं कुर्वन्नानैर्दयन्स्त्रिजौ॥ भक्तौ राजर्षिब्रह्मर्षी मासमेकमुवास सः॥ ६४॥ तथाऽसौ भगवान्कृष्णो
देवमानुषयोः स्वदानू॥ रेवै रवध्यानसुरान्जयानामानवक्रियः॥६५॥ पूतनां चतृणावर्तं त्राकटं वत्स
कं बकम्॥ अघं च धेनुकं केशिनं च गजं मल्लौ गृ सेन नाम्॥६६॥ अम्भांश्च सद्हो द्वैसाम्बिर्द्याचनूप हवि
गः॥ बहून्सेतुमिदो हत्वा नु विधुर्मपतिश्चिपत्॥६७॥ एवं विधान्यनेकानि चरित्राण्यस्य संतिवै॥ मानु
षत्वेऽपि दिव्यानि तानीत्येव विदुर्बुधाः॥६८॥ तस्माद्दिव्याकृतिः कृष्णो नाकृतिश्चैक एव सः॥ भेदं यत्र भ
यो र्विधुस्तेत्वता निनर्दशिताः॥६९॥ अनेककल्पितलोःप्यस्येऽनानेसेकरूपताम्॥ मातृष्वेः प्यस्यदिव्य
त्वं नैतेऽयान्तानिनो नराः॥७०॥ यथा पौरजिना राज्ञा वामनो भगवान्पुरा॥ दृष्टः स एव वैराजो वामन
श्च पुनः स वै॥७१॥ एक एव यथा विष्णुरजितोऽमृतमन्थने॥ चतुर्मूर्त्तिधरश्चक्रे क्रियादिमाः पृथक्पृ
थक्॥७२॥ तत्राऽजितो मर्मयाऽब्धौ कूर्मो रधे च मंदरम्॥ धन्वंतरिः सुधां निन्ये अभजत्तां च मोहिनी ॥ ६४॥

७३॥ विशाकृतिर्यथा वाऽब्धिः स्वोऽर्वस्यदिधक्षया॥ कृष्णौ संचार्यपामास तं दरुकूरूपस्तुविंगलः॥७४॥
तदा तथा स एवाऽनूत्वा त्वमाजीवत्तनम्॥ दृष्ट्वा स जीवमखिलं विश्वोःभूत्यूर्वे चन्तुनः॥७५॥ नराकृ
तिस्तथा कृष्णो नातथो दिव्यविग्रहः॥ दिव्यविग्रह एवासौ नररूपावधरश्चैवै॥७६॥ जन्मकर्मालिदिव्या
निस्तानथा नितनोऽस्य च॥ अभेद एव च सदा दिव्यमानुषरूपयोः॥७७॥ वासुदेवोऽयमेवास्ति भगवा
ज्जगतः प्रभुः॥ स्वातंत्र्येण करोत्सस्य भवस्थितस्य यानूपतः॥७८॥ कालकर्मस्वभावानां मायायाश्चैव
आदितः॥ कर्त्ताऽस्तीत्युच्यते नादिरादिकर्त्तैभ्रूरेभ्रूरः॥७९॥ कालादिशक्तिभिः स्वाभिर्विश्वसर्गादि
कारयन्॥ अकर्तानिष्क्रियश्चेति प्रोक्तस्त्वाऽद्वैवेपच॥८०॥ स्वातंत्र्येणैव हेतुत्वं कालादीनामतः क
चित्॥ तस्मादनादौ जगतो मैत्तत्वं नैव कार्हिचित्॥८१॥ विनापि कालमायादीन्स्वतंत्रो भगवान्स्वयम्॥
ब्रह्मांडकोटिसर्गादौ समर्थोऽस्ति प्रभुस्ततः॥८२॥ इह कस्मामर्थ्यवानेवन्ना कृतावपि स प्रभुः॥ भवतीम
स्य दिव्यत्वं नत्वं चैको न वर्णितम्॥८३॥ कृष्णस्यैतादृशस्यापि जन्मकर्म च विग्रहम्॥ प्राकृतं रूपभेदं हि
येवदंसुराहिते॥८४॥ साधुधर्मसुरद्रोहि दुष्टदैत्यवधादिषु॥ दोषानेव प्रपश्यंति कृष्णलीलासु ते कि
ल॥८५॥ अस्मत्सूर्यं तिमक्केभ्यो वर्णो यज्जो गुणान्त्रभोः॥ पापा पापानपि ते मेदाः स्तुवसमस्तुमद्गुरुः

॥स॰जी॰तृ॰ ॥६५॥

८६॥ सतां गुणेषु दोषेक्षा वैरं चाऽयासतो नृणाम् ॥ दोषेषु गुणधीर्मैत्री सत्तुराणां स्वभावतः ॥८७ अ॰१९॥
पुराणादिप्रसिद्धा च मन्वसाख्यायिकाऽत्र ताम् ॥ दुष्टासु स्वस्वभावस्य बुध्यैव च्छिमसमासतः ॥८८॥ शिशु
पालो राजसूये धर्मराजस्य संसदि ॥ दोषान्कृष्णगुणेष्वाह भीष्मोक्तेष्वग्रिजेष्वपि ॥८९॥ बालग्रहस्य रा
क्षस्याः पूतनाया वधे सतु ॥ स्त्रीहत्यादोषमवदन्न तु बालावने गुणम् ॥९०॥ अतीव काष्ठमेगं च शक
टासुरनाशने ॥ चापल्यदोषमत्राह स्वी कृष्णनरिते ऽसुरः ॥९१॥ नाशेऽघस्य बकस्याऽऽप्य हहसो सो हि पूत
त्रिणोः ॥ नाशे वत्सारिष्टयोश्च गोहत्यादोषमाह च ॥९२॥ वल्मीकोन्वातदोषं च गोवर्द्धनगिरेर्धृतौ ॥
कालीयमर्दने दावानलपानं च मायिकम् ॥९३॥ कामदर्पस्तौ रासे गोपीभिर्बहुरूपिणा ॥ ऊर्ध्वं वायेन
कृष्णेन पारदार्यं कृतेऽवदत् ॥९४॥ अन्नदस्य गुरोर्हंसो दुष्कर्मकविनाशने ॥ राजहंसां च तां शाह ब्रह्महृ
साधिकां स्वजः ॥९५॥ मैमैः सम दशा कृत्वः स्वजिघांसोर्यदुद्रुहः ॥ जरासंधस्याऽऽहनाशी मच्छेजारु
मिंधातनम् ॥९६॥ समायस्यापाचाक्यानि कृष्णजीजासुसोऽवदत् ॥ जगन्मंगलरूपास्तु धर्मस्या न्हेतु
षु ॥९७॥ नैष्ठिकव्रतिनं भीष्मं प्रशंसन्तं गुणान्प्रभोः ॥ सर्वं दं दं दिधर्माणामपुत्रायेत पाऽवदत् ॥९८॥ कृ
ष्णार्चकं धर्मनिष्ठमपि भूपं युधिष्ठिरम् ॥ सत्तु धर्मं त्रष्टमाह स्वाबुद्धिं पक्षु धर्मिणाम् ॥९९॥ येतु कामक्रोध ॥६५॥

लोभाद्युधर्मान्त्यमाश्रिताः ॥ भूभाराः कृष्णमनभ्रक्तः द्वेग्धारः पापबुद्धयः ॥१००॥ रुक्मिशाल्वैकुलखा
द्युान्पाहैसां शासे भवाः ॥ तांस्त्वमनृशालेवाऽऽहमहापसेसतनुत्व ॥१०१॥ दयास्वमासत्यशौच ध
र्मतानादिभिस्तथा ॥ धर्मवंशेपरमेकैश्च गुणैः कल्याणकारिभिः ॥१०२॥ युक्तं कृष्णं नराकारं परब्रह्मसतु
मोऽसुरः ॥ अवृत्यंभवकर्षांस्तु तं च शाहदुर्मतिः ॥१०३॥ रत्यं समचैराः कृष्णस्यानन्तकान्तानां गुणेष्वपि ॥
दोषानेव हि जग्राह न लेकमपि सद्गुणम् ॥१०४॥ अन्येऽपि तद्विधा येते न तु कंमेनिरेकृतम् ॥ सांप्रतं ता
दृशा येषु लैस्तैपात्युतुरास्तनः ॥१०५॥ ईदृशाः पुरुषा ये च नार्यो वा दुष्टचेतसः ॥ कृष्णलीलासु मुत्युंति
लाणवनुविनेतरे ॥१०६॥ अतत्त्वं पारवश्यत्वं विधिभेदादिकं तथा ॥ तथा ह्याकृते देहत्वे देहत्यागादिकं
तथा ॥१०७॥ असुराणां विमोहाय दोषा विष्णोर्न हि क्वचित् ॥ इति ब्रह्मपुराणेऽतीतन्मोहः स्वष्टमीरितः
॥१०८॥ अभक्तानां हि मोहः स्यादासु पाड्डष्टपाधिया ॥ न कालां नेत्ति भगवान् गीतायां चाह सोऽर्जुनम्
॥१०९॥ जन्म कर्म च मे दिव्यमेवं यो वेत्ति तत्त्वतः ॥ त्यक्त्वा देहं पुनर्जन्म नैति मामेति सोऽर्जुन ॥११०॥ अव
जानन्ति मां मूढा मानुषीं तनुमाश्रितम् ॥ परं भावमजानन्तो मम भूतमहेश्वरम् ॥१११॥ मोघाशा मोघक
र्माणो मोघज्ञाना विचेतसः ॥ राक्षसीमासुरीं चैव प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः ॥११२॥ तानहं द्विषतः क्रूरा

॥स·नी·वृ न्संसारेषु नराधमान् ॥ क्षिपाम्यजस्रमशुभानासुरीष्वेव योनिषु ॥ ११३ ॥ आसुरीं योनिमापन्ना मूढा ज स०२२५॥
॥६६॥ न्मनि जन्मनि ॥ मामप्राप्यैव कौंतेय ततो यांत्यधमां गतिम् ॥ ११४ ॥ महात्मानस्तु मां पार्थ दैवीं प्रकृतिमा
श्रिताः ॥ भजंत्यनन्यमनसो ज्ञात्वा भूतादिमव्ययम् ॥ ११५ ॥ इत्यादिबहुशो वाक्यैरिदमेव स ऊचिवान् ॥
स्वकाम्यतः शास्त्रविधिं यत्र क्लिन्नेभ्यः स सर्वथा ॥ ११६ ॥ यथा चिंतामणिर्लोके कल्पवृक्षश्च कामधुक् ॥
सेवितोऽसौ तथा कृष्णः सर्वाभीष्टफलप्रदः ॥ ११७ ॥ यत्र क्वापि वसेद्भूमौ तत्रत्यः प्रार्थितोऽप्यसौ ॥ स्वत्रतापे
न कुरुते धनं धर्मं यशः सुतम् ॥ ११८ ॥ निसर्गसन्निहितोऽस्त्येव सोऽधुना द्वारिकापुरि ॥ भक्तैरेकांतिकैरे
व दृश्यते हि क्वचित् क्वचित् ॥ ११९ ॥ यादृशस्यागजीजाम्य सात्वतस्य सुरमोहिनी ॥ न तत्र मोहो भक्तानां
दृष्टांतोऽत्र निगद्यते ॥ १२० ॥ कश्चिद्याति यथा स्वर्गमैंद्रजालिकविन्नरः ॥ पत्नीं राज्ञेऽर्पयित्वा स्वां युध्य
तेऽसुरवाऽसुरैः ॥ १२१ ॥ विच्छिन्नसर्वावयवः पुनः पतति सक्षितौ तत्र तत्र ॥ स्त्री रुदंत्यग्नौ तदंगैः सह द
ह्यते ॥ १२२ ॥ पूर्ववद्दृश्यते सोऽप्यनघोऽम्लानिजां स्त्रियम् ॥ नृपं याचति सा कौतुकं जनयज्जनविस्मयम् ॥ १
२३ ॥ न तद्विद्याविदो येषु सतु मुह्यति नात्र ये ॥ अन्ये तु सर्वे नृपाद्या मुह्यंत्येव तत्त्वभावतः ॥ १२४ ॥ तथैवा
त्रापि कृष्णस्य देहत्यागोऽप्यतद्वत् ॥ गृहीत्वाऽग्निप्रवेशोऽपि रुक्मिण्यादेश्च मायिकः ॥ १२५ ॥ एवं भ ॥६६॥

गवता तेन तिरोधाने निजे उषा ॥ कृतेऽप्यज्ञा विमुह्यंति तन्मायावेदिनो न तु ॥ १२६ ॥ असुराणां मोहना
र्थं जीनां भगवता कृताम् ॥ एतां विदंतो भक्तास्तेऽपदृश्यंतीह यथापुरा ॥ १२७ ॥ स एष भगवान् कृष्णः पुं
भिः स्त्रीभिश्च निर्गुणः ॥ ब्रह्मचर्यादिनियमान्नाजयद्भिरुपास्यताम् ॥ १२८ ॥ उपासकानां तस्यापि
नत्वं वप्यवशान्मुने ॥ निर्गुणत्वं भवत्येव तत्त्वानादेश्च सर्वथा ॥ १२९ ॥ श्रीमद्भागवते प्रोक्तमक्तमे
कांतिकं निजम् ॥ उद्धवं भगवानाह स्वमुखेनैव तच्छृणु ॥ १३० ॥ कैवल्यं सात्त्विकं ज्ञानं रजो वैकल्पि
कं तु यत् ॥ प्राकृतं तामसं ज्ञानं मन्निष्ठं निर्गुणं स्मृतम् ॥ १३१ ॥ वनं तु सात्त्विको वासो ग्रामो राजस उच्य
ते ॥ तामसं द्यूतसदनं मन्निकेतं तु निर्गुणम् ॥ १३२ ॥ सात्त्विकः कारकोऽसंगी रागांधो राजसः स्मृतः
॥ तामसः स्मृतिविभ्रष्टो निर्गुणो मदुपाश्रयः ॥ १३३ ॥ सात्त्विक्याध्यात्मिकी श्रद्धा कर्मश्रद्धा तु राजसी।
तामस्यधर्मे या श्रद्धा मत्सेवायां तु निर्गुणा ॥ १३४ ॥ पथ्यं पूतमनायस्तमाहार्यं सात्त्विकं स्मृतम् ॥ राजसं
चेंद्रियप्रेष्ठं तामसं चार्तिदाशुचि ॥ १३५ ॥ सात्त्विकं सुखमात्मोत्थं विषयोत्थं तु राजसम् ॥ तामसं मोह
दैन्योत्थं निर्गुणं मदपाश्रयम् ॥ १३६ ॥ इत्येव भगवद्वाक्यं शास्त्राण्यन्यानि कैर्जनैः सगुणत्वे निर्गुणत्वमि
ष्यं तेषं न चान्यथा ॥ १३७ ॥ इत्युक्तं वाक्यदेवस्य स्वरूपं नेमुनिश्चितम् ॥ कांचदिव्यमनुजाकारयोरपि

॥स·जी·प्र· सन्नते ॥१३८॥ एतच्चक्षुर्नेर्विजानीयं नेकुलकाः संस्तनि प्रदाः॥ देशकालानुसारास्तु कृष्णजीलासुयेन्नः अ०२८॥
॥६४॥ णाम् ॥१३९॥ निरीशशास्त्रश्रुतिं न विष्णो मतिं नयारिषु॥ वर्तते ऽहेतुतानानैकालादेश्च निवर्त्तते
॥१४०॥ एतद्देवान्यसेन्निसं मुमुक्षुर्नेक्तिकृद्ये॥ मम कम्प्रुरूपज्ञानार्थंपी कृष्णस्य च समन्ते:॥१४१
॥अधीयते ज्ञानमेतत्मकृशादशच्चपे॥ भगवद्विषयास्ते पांसर्वे नश्यंति संशयाः॥१४२॥ दिव्यं कृष्ण
स्वरूपं भवतिच समन्ततं तस्य लोकोपिदिव्योदिव्या भोगाश्च भोग्यान्यपिच भगवन्तस्यदिव्यानि संति
॥दिव्या पार्षदाश्च प्रकृतिस्तत्तनोः शक्तयस्तस्यदिव्यादि व्याभक्ताश्च सर्वे जगतिपउपतेः संति दिव्या
:क्रियाश्च ॥१४३॥ स्यं निर्दोषं रूपं सकलगुणगणालंकृतं दिव्यमूर्त्तिलालं श्रीवासुदेवं भजतानुविम
लामुक्तयेभो मरीयाः॥ एकस्मिन्नद्वितीये भगवतिच परब्रह्मणि द्वैतबुद्धिः कर्त्तव्या नैवतस्मिन्नणुर
पिचकुधीः सच्चिदानंदरूपे॥१४४॥ कृत्रतउवाच॥ इति श्रुत्वाऽऽकृस्नोर्हरिगदितमद्वैतसुधिरार माभ
र्त्तुः सौऽभूत्स हसकलजनकैः प्रमुदितः॥ नराकारेतस्मिन्भगवतिहिनारायणमुनौरदंदिव्यंभावंस
पदिनृपतेप्रापदमलम्॥१४५॥ स्वरूपादैतंयः पठतिश्रृणोतीहविमलं परंज्ञानंनारायणमुनिमुखा
न्निःसृतमिदम्॥ प्रभौतस्मिन्भक्तिंपरमसुखरूपेसपरमांसभुक्तिंमुक्तिंचेप्सितमखिलसौख्यंहिज ॥६४॥

भते॥१४६॥ इति श्रीसत्संगिजीवनेनारायणचरित्रे धर्मशास्त्रेऽस्तिप्रकरणे पञ्चमप्रसंगे श्रीनाराय
णमुनिकानंदस्वामीश्रीकृष्णस्वरूपाद्वैतज्ञाननिरूपणनामैकोनत्रिंशोऽध्यायः॥२९॥ कृत्रतउवाच॥
तेराजमानेसदृक्षिनवम्यांचनिशागमे॥ वासुदेवानंदनामापप्रच्छवर्णिराट्स्थ॥१॥ कृष्णमंत्रजपस्याहं
कार्यस्यश्रत्महे हरे॥ विधानंश्रोतुमिच्छामिहृतसिद्धोऽस्मयेनवै॥२॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच॥ कथया
मिसमासेनविधिंतेवर्णिसत्तम॥ मंत्रराजजपस्याहंसच्छास्त्रप्रतिपादितम्॥३॥ स्नातःशुचिःस्वस्थ
चित्तःक्रोधचिंताविवर्जितः॥ सद्गुरुप्राप्तमंत्रश्चजापकःपुरुषोमतः॥४॥ पतीनामासनंस्वच्छंकूर्मा
कारसुदीरितम्॥ अन्येषांतुचतुष्पादंचतुरस्रंचसंमतम्॥५॥ कार्ष्णाजिनंव्याघ्रचर्मकौशेयंचैत्रनि
र्मितम्॥ वास्त्रंवाकांबलंकौशमासनंजपसिद्धिदम्॥६॥ गोमयेनभूम्यंभिन्नंपाषाणंपैप्पलंतथा॥
लोहंवद्दंवैशानंचपाषाणंवर्जमासनम्॥७॥ काष्ठंचाघटितंवर्जंजोहकीलमयंत्यजम्॥ स्पादरपदि
स्तुमंसर्वविनात्रशुचिलेपनम्॥८॥ अथजपमालानिर्णयः॥ तुलसीकाष्ठसंभूताजपमालाशुभामता॥ धात्रीकाष्ठभवावापिपवित्रीनोरुवालया॥९॥ तथास्फाटिकमालाचप्रात्याऽरुद्राक्षमालिका॥ कु
शग्रंथिभवावापिचंदनादिमयीचवा॥१०॥ सर्वापिमालाजाप्यविष्णुपादस्पर्शाच्छुचिर्भवेत्॥ जपोचिता

चलत्या तां विद्यात्ता दृशी तु मानुः ॥२१॥ निषिद्धा तु स्थिता चैव मशक्या च पुरातनी ॥ सग्रंथिर्जीर्णसूत्रे
णजपे माला विगर्हिता ॥२२॥ धृता पापैर्द्विभिर्या तु पापिभिश्च दुरात्मभिः ॥ असंस्कृता तथा माला जे
या दुःखप्रदा नृणाम् ॥२३॥ अष्टोत्तरशतेनोक्ता मणिभिर्मालिकोत्तमा ॥ मध्यमा स्यात्तदर्द्धेन तदर्द्धेन
कनीयसी ॥२४॥ अकारादिक्षकारांतान् वर्णान् सर्वान् क्रमेण वा ॥ लिखित्वा स्थापयेद्ग्रंथौ पंक्तौ चैव म
णिकानिव ॥२५॥ एकैकमानुलोम्येन प्रातिलोम्येन च क्रमात् ॥ पश्चाद्वर्णं जपं कुर्याद् दक्षमालेयमुच्य
ते ॥२६॥ आरभ्यानामिकामध्यात् प्रदक्षिणेन च क्रमात् ॥ तर्जनीमूलपर्यंतं जपेत्संख्या करमालि
का ॥२७॥ स्वस्तिकासनमासीनो मुक्तपद्मासनेन वा ॥ ऋजुरेकाग्रदृष्टिश्च भगवंतं हरिं स्मरन् ॥२८॥ व
स्त्रगोपितमालस्थ मंत्रमेकैकमुच्चरन् ॥ स्पृशन्नेकैकमणिकं जपन्नियतसंख्यया ॥२९॥ तर्जन्या नस्पृ
शेत्सूत्रं मध्यमामध्यपर्वणि ॥ अंगुष्ठपर्वणा मालामणिमेकैकमाहरेत् ॥३०॥ न स्पृशेद्वामहस्तेन जप
मालां कदाचन ॥ न पालयेत्करस्तांश्च जपं तावद्विधिज्ञापकः ॥३१॥ प्रमादात्पतिता यां तु माला यां स्यात्स्वहस्त
तः ॥ तदोपशांतये कुर्याज्जपमष्टोत्तरं शतम् ॥३२॥ मालायां स्पर्शयेद्भूमिं स्वस्य पादतलं तथा ॥ जपं कु
र्वन् हस्तं च धूलये च मस्तकम् ॥३३॥ उष्णीषी कंचुकी नग्नो मुक्तकेशो मलावृतः ॥ अपवित्रकरो

श्रुद्धः प्रजल्पन् जपं त्यक्त्वा कुचित् ॥२४॥ अप्रावृतकरश्चैव संवेष्टितशिरास्तथा ॥ चिंताव्याकुलम
नाः क्रुद्धो भ्रांतः क्षुधाकुलः ॥२५॥ अनासनः शयानश्च गच्छन्नुत्थित एव च ॥ उपानत्पादुकारूढो या
नशय्यागतस्तथा ॥२६॥ न जपेदेवमेवी मंत्रः प्रौढपादश्च कर्हिचित् ॥ प्रसार्य पादौ न जपेत्काकास
नगतस्तथा ॥२७॥ मद्दंसंस्तु रमालाश्च नेष्टमालाद्दलत्ततः ॥ करसंज्ञां नेत्रसंज्ञां कुर्वन्नेव जपेत्सुमा
न् ॥२८॥ रथ्यायामशिवस्थाने न जपेत्तिमिरांतरे ॥ दुर्गंधिवातस्थाने च न पापिजनसन्निधौ ॥२९॥
निशाखो ऽस्ति महानविघ्नो जपेत्तु जसहुल्पयेः ॥ जपेत्तं सावधानो नो विफलो ऽगस्त्यस्य यान् प॥
३०॥ अंगुल्यग्रे तु यज्जप्तं यज्जप्तं मेरुलंघने ॥ असंख्यातं तु यज्जप्तं तत्सर्वं निष्फलं भवेत् ॥३१॥ नि
षेधातिक्रमं नैव कुर्याद्दोषविनापदम् ॥ मनो नियम्य मतिमान् जपं कुर्वीत सर्वथा ॥३२॥ मनः
संयमनं शौचं मौनं मंत्रार्थचिंतनम् ॥ अव्यग्रत्वमनिर्वेदो जपसंसिद्धिहेतवः ॥३३॥ जपेच्च नियु
तो भक्त्या त्रिकालं पुरुषोत्तमम् ॥ वार्तां वा मानसे दुःखैः पूजयित्वा स्थिरांतरः ॥३४॥ मार्जारमूष
कस्पर्शे क्रोधे ऽधोवायुसर्पणे ॥ जपकाले तु संजाते माला वस्त्रे परिमसेत् ॥३५॥ आचम्य प्राणा
नायम्य दृष्ट्वा वार्कं हरिं स्मरन् ॥ शेषं कुर्याज्जपं स्थाने त्वासनं शौचमप्यवस्तुनः ॥३६॥ तपो नेशाजप

स्मोक्ताचाचिकीर्षां शुभमानसाः ॥ कलौ योगमधर्मोत्थं शास्त्रान्तातीत्समाचरेत् ॥ ३७ ॥ उदात्तानु
दात्तस्वरितैः शब्दैः सप्तपदा स्वरैः ॥ मंत्रस्योच्चारणं यत्र स जपो वाचिको मतः ॥ ३८ ॥ किंचिच्छ्रवण
योग्यं च मंत्रस्योच्चारणं शनैः ॥ यत्रैषच्चौष्ठचलनं मत उपांशुर्जपो मतः ॥ ३९ ॥ धियाय ज्ञाक्षरश्रे
णीस्वरवर्णपदात्मिका ॥ उच्चार्यते च संस्मृत्य स जपो मानसो मतः ॥ ४० ॥ उच्चैर्जपादुपांशुः स्या
च्छ्रेष्ठो दशभिर्गुणैः ॥ जिह्वाजपः शतगुणः सहस्रगुण आंतरः ॥ ४१ ॥ गृहे जपं समं प्राहुर्गोष्ठे
दशगुणं तथा ॥ गृहोद्याने शतगुणं सहस्रगुणकं वने ॥ ४२ ॥ अयुतं पर्वते पुण्ये नद्यां लक्षगुणं
तथा ॥ देवालये कोटिगुणमनंतं हरिसन्निधौ ॥ ४३ ॥ सर्वं योषापि कुर्वीत नाममंत्रजपं हरेः ॥ स
धवा विधवा वापि भक्ता भगवतो नृप ॥ ४४ ॥ अस्नातो मानवा नैव जपं कुर्वीत कर्हिचित् ॥ आप
न्नो मानसं स्नानं कृत्वा कुर्याज्जपं पुमान् ॥ ४५ ॥ स्नानादिनियमो नास्ति मानसे तु जपे नृणाम् ॥ की
र्तने च हरेर्नाम्नां विना मार्जां कदाचन ॥ ४६ ॥ मार्जामशुचिहस्तेन न स्पृशेन्नाक्षिपेद्भुवि ॥ स्त्रियः पंच
मर्त्याश्चैव जपंते निर्दधीत वै ॥ ४७ ॥ एवं जपंति नियतं हरिनाममंत्रं ये मानवा भुवि सदैव च
वर्त्मस्थाः ॥ ते यांति धाम परमं परमात्मनो वै गोलोकसंज्ञमजं कमजाधवस्य ॥ ४८ ॥ कव्रत

उवाच ॥ श्रुत्वा पुरातनमहामुनिनेत्थमुक्तं श्रीकृष्णमंत्रजपनिर्णयमाप तुष्टिम् ॥ वर्णी सभा स्वमु
निभिः सह भूमिपालः प्रीतो न नाम च हरिं स कृतार्थसिद्धिम् ॥ ४९ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायण
चरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे नारायणवर्णिवासुदेवानंदसंवादे श्रीकृष्णमंत्रज
पविधिनिरूपणनामा त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ कव्रत उवाच ॥ अथो दशम्यां तरणौ गतेऽस्तं विधाय
सां धर्मविधिं विधिज्ञः ॥ महासभायामुपविष्ट उच्चैः पीठे समभ्यास्य उवाच भक्तान् ॥ १ ॥ श्रीनारा
यणमुनिरुवाच ॥ शृण्वंतु मुनयः सर्वे गृहिणश्च स्त्रियोऽखिलाः ॥ हितं वदामि सर्वेषां गुरुत्वादहमा
दरात् ॥ २ ॥ प्रबोधन्यभिधा श्वोऽस्ति तिथिरेकादशी जनाः ॥ व्रतं तस्याः प्रकर्तव्यं सर्वैरेव मदाश्रि
तैः ॥ ३ ॥ अस्माकमिष्टदेवोऽस्ति श्रीकृष्णः पुरुषोत्तमः ॥ व्रतं तस्यैतदस्तीति सर्वैः कार्यं प्रयत्नतः ॥ ४
॥ न करोति हि यो मूढ एकादश्यामुपोषणम् ॥ स नरो नरकं याति रौरवं तमसावृतम् ॥ ५ ॥ यानि का
नि च पापानि ब्रह्महत्यासमानि च ॥ अन्नमाश्रित्य तिष्ठंति संप्राप्ते हरिवासरे ॥ ६ ॥ तानि पापान्यवा
प्नोति यो भुंक्ते हरिवासरे ॥ मातृहापि तदा चैव गुरुहा च स उच्यते ॥ ७ ॥ एकादश्यां तु यो भुंक्ते पक्ष
योरुभयोरपि ॥ प्रतिग्रासं स वै भुंक्ते मलं पृथ्वीसमुद्भवम् ॥ ८ ॥ निष्कृतिर्ब्रह्महत्याया शास्त्रे प्रोक्ता

मुनीश्वरैः ॥ एकादश्युपवासस्य निष्कृतिः क्वापि नोदिता ॥ ९ ॥ रहपानेन मद्यस्य पाते वनरकं
व्रजेत् ॥ एकादश्युपवासस्तु पितृभिः सह मज्जति ॥ १० ॥ वैष्णवः पुरुषः स्त्री च कुर्यादेकादशी
व्रतम् ॥ यथा शुक्ला तथा कृष्णा विशेषो नात्र विद्यते ॥ ११ ॥ अष्टवर्षाधिको मर्त्यो ह्यशीतिन्यून
वत्सरः ॥ एकादशीमुपवसेत् पक्षयोरुभयोरपि ॥ १२ ॥ ब्रह्मचारी गृहस्थश्च वानप्रस्थश्च भिक्षु
कः ॥ एकादशीव्रतं कार्यं तैश्च स्त्रीभिश्च सर्वशः ॥ १३ ॥ विधवा या भवेन्नारी कुर्वीतैकादशी दिने ॥ त
स्मात्तु सुकृतं नश्येत् सहस्रादिने दिने ॥ १४ ॥ संप्राप्य वासरं विष्णोर्यो नरः संयतेंद्रियः ॥ उपवास
परो भूत्वा पूजयेन्मधुसूदनम् ॥ १५ ॥ तत्कथाश्रुतिकीर्तिभ्यां रात्रौ कुर्याच्च जागरम् ॥ स शोधयति पा
पानि शारदं बुमजं यथा ॥ १६ ॥ एकादशी समुत्थेन वह्निना पातकेंधनम् ॥ भस्मतां याति सकृज्ज
मपि जन्मशतोद्भवम् ॥ १७ ॥ नेदृशं पावनं किंचिन्नराणामिह विद्यते ॥ यादृशं पद्मनाभस्य दिनं पा
तकहानिदम् ॥ १८ ॥ तावत्पापानि देहेऽस्मिंस्तिष्ठंति हि महांत्यपि ॥ यावन्नोपोष्यते मर्त्यैः पद्मनाभ
दिनं शुभम् ॥ १९ ॥ कुरुक्षेत्रे तु यत्पुण्यं ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः ॥ गोदानेन भवेत्तत्तु तस्मादेकादशीमुपो
षणात् ॥ २० ॥ तपस्विनो गृहे नित्यं यः संयम्य च भुंजते ॥ षष्टिवर्षसहस्राणि तस्य पुण्यं तु यद्भवेत् ॥

२१ ॥ एकादशीव्रतेनैव तत्पुण्यं प्राप्नुयान्नरः ॥ स्वधर्मरहितो नित्यं वासुदेवपरायणः ॥ २२ ॥ अश्व
मेधसहस्राणि राजसूयशतानि च ॥ एकादश्युपवासस्य कलां नार्हंति षोडशीम् ॥ २३ ॥ एकाद
शेंद्रियैः पापं यत्कृतं पूर्वजन्मसु ॥ एकादश्युपवासेन तत्सर्वं विलयं व्रजेत् ॥ २४ ॥ एकादश्या समं
किंचित्पापत्राणं न विद्यते ॥ व्याजेनापि कृता यातु न दर्शयति भास्करिम् ॥ २५ ॥ स्वर्गमोक्षप्रदा ह्ये
षा शरीरारोग्यदायिनी ॥ कलकलत्रप्रदा ह्येषा राज्यपुत्रप्रदायिनी ॥ २६ ॥ न गंगा न गया चापि
न काशी न च पुष्करम् ॥ न चापि कौरवं क्षेत्रं न रेवा न च देविका ॥ २७ ॥ यमुना चंद्रभागा च तुल्या नैवा
न यायतः ॥ अनायासेन व्रतिभिः प्राप्यते भवाः परंपदम् ॥ २८ ॥ रात्रौ जागरणोपेतं समुपोष्य हरेर्दि
नम् ॥ सर्वपापनिर्मुक्तो विष्णुलोकं व्रजेन्नरः ॥ २९ ॥ दशैव मातृके पक्षे तथैव दशपैतृके ॥ प्रियाया
दश चात्मानं पुरुषानुद्धरेत्स च ॥ ३० ॥ कल्पद्रुचिंतामणिवन्नृणां वांछितपूरणी ॥ भवत्येकादशी त
स्मात् व्रतात्पूर्णकामना ॥ ३१ ॥ एकादशीप्रपन्नायेन रास्ते दिनरोत्तमाः ॥ दिव्यं दृष्ट्वाहवो भूत्वा नागा
रिकृतवाहनाः ॥ ३२ ॥ स्रग्विणः पीतवस्त्राश्च प्रयांति हरिमंदिरम् ॥ प्राप्नुवंति पुनर्नैव संसृतिं च कदा
चन ॥ ३३ ॥ एष प्रभावो हि मयात्र्येकादश्याः प्रकीर्तितः ॥ पापेंधनस्य सर्वस्य पावकाख्यो महीतले ॥

॥स॰जी॰तृ॰ २४ ॥ माहात्म्यमेकादशीकाव्रतस्य श्रुत्वाऽत्र पापक्षयकारि भक्त्या ॥ प्रोक्तं मयैतद्धृदये च धार्यं तत्का अ॰ ३२ ॥
॥ ७२ ॥ र्यमेव स्वहिताय सर्वैः ॥ २५ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे चतुर्थप्रकरणे प्रबोध
सुप्तैकादशीव्रतमाहात्म्यनिरूपणनामैकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ सुव्रत उवाच ॥ एकादश्यास्तु मा
हात्म्यमित्थं भगवतोदितम् ॥ श्रुत्वा हृष्टजनाः सर्वे धर्मनिष्ठास्तु निर्भरम् ॥ १ ॥ तेषु ये प्रश्ननिपुणा
जनास्ते प्रश्रयान्वितम् ॥ पप्रच्छुः स्वामिनं भक्त्या बद्धांजलिपुटा नृप ॥ २ ॥ जना ऊचुः ॥ तिथिरेकादशी
स्वामिंस्त्वया सर्वव्रताधिका ॥ प्रोक्ता महाफला चात्र हेतुं नो वक्तुमर्हसि ॥ ३ ॥ सुव्रत उवाच ॥ इति पृ
ष्टो निजैर्भक्तैर्भक्तवत्सलईशिता ॥ तन्माहात्म्याधिक्यहेतुं वक्तुं समुपचक्रमे ॥ ४ ॥ श्रीनारायणमु
निरुवाच ॥ तन्माहात्म्याधिकत्वं तु विष्णोः संबंधतो नृणाम् ॥ सर्वेषां जायते नूनमिति जानीत सु
व्रताः ॥ ५ ॥ साक्षाच्छ्रीवासुदेवस्य देहजत्वात्तथा वरात् ॥ माहात्म्यमीदृशं तस्या यथा जातं तथा ब्रु
वे ॥ ६ ॥ आसीत्सुरारिः कृतयुगे नाडीजंघाभिधोऽसुरः ॥ तस्य पुत्रो मुरो नाम्ना बभूवातिबलोद्धतः ॥ ७ ॥
ब्रह्माणं तपसाराध्य दुष्करेण स दैत्यराट् ॥ देवैः सर्वैरवध्यत्वं वरं लेभे निजेप्सितम् ॥ ८ ॥ ततो मदोद्ध
तः सर्वान्स जित्वा दिक्पतीनद्भुतम् ॥ चक्रे स तेजसैवाम्यं निशादीनेकराट् स्वयम् ॥ ९ ॥ ततः सुर ॥ ७२ ॥

गणाः सर्वे स्थानभ्रष्टा हृतौजसः ॥ नीता दैत्यपतेः श्रेरुः कामरूपा महीतले ॥ १० ॥ काले च कियता
तेऽपि दुःखितास्त्रिदिवौकसः ॥ ब्रह्माणं शरणं गत्वा स्वीयं दुःखं न्यवेदयन् ॥ ११ ॥ अकम्प्यस्तत्प्रती
कारे सोऽपि तैः शंकरेण च ॥ साकं जगाम क्षीरोदं श्वेतद्वीपोऽस्ति यत्र तु ॥ १२ ॥ तीरे पयोनिधेस्तस्य स
माहितधियः सुराः ॥ तेपुस्तपः परं कांतं निराहारा जितेन्द्रियाः ॥ १३ ॥ एकपादस्थिताः सर्वे ह्यूर्ध्वलो
चनबाहवः ॥ चक्रुस्तीव्रं तपो यावत्तावत्तत्सादमभीप्सवः ॥ १४ ॥ तेषामत्युग्रतपसा संतुष्टः कमः
जापतिः ॥ प्रादुर्बभूव वैकुंठस्तेषामग्रे महाद्युतिः ॥ १५ ॥ तपस्यंतः सुरास्ते च महांतं ददृशुस्तदा ॥ अ
पुत्रार्कप्रतीकाशं तेजःपुंजमतर्कितम् ॥ १६ ॥ तत्र श्रीवासुदेवं ते साक्षाद्दिव्यं जगत्पतिम् ॥ ददृशु
रम्यया साकं सेवितं पार्षदोत्तमैः ॥ १७ ॥ चतुर्भुजं गदापद्मशंखचक्रविभूषितम् ॥ इंदीवरमणि
श्यामं पद्माक्षं सुस्मिताननम् ॥ १८ ॥ ततस्तं परया भक्त्या नत्वा स्तुत्वा प्रसाद्य च ॥ सर्वे निवेदयामासुः क
र्म दैत्यपतेस्तु तत् ॥ १९ ॥ दृष्ट्वा देवगणान्क्लिष्टान्भगवान्करुणानिधिः ॥ प्रदाय तेभ्योऽत्राभयं दैत्यं हं
तुं मनोऽकरोत् ॥ २० ॥ देवैः सहैव तस्याथ गत्वा चंद्रवतीपुरीम् ॥ पांचजन्यं हरिर्दध्मौ तेनैवत्रेसुः सुरा
रयः ॥ २१ ॥ अमृष्यमाणस्तं नादं सुरः सयुयुधे सुरैः ॥ अस्त्राक्तास्तस्य हारं ते सोढुं दश दिशो ययुः

स॰जी॰लू॰ २२॥ भगवानपि चक्रेण युद्धं कुर्वन्महारणम्॥ देवैर्नु राज्ञाकनमुरेम हस्त्रं वत्सरायुतः॥२३॥ ततः अ०३२॥
॥७३॥ श्रांतो हरिः शायात्वं कीयं बदरीवनम्॥ गुहां सिंहवतीं तत्र प्राप्य शिश्ये भयादिव॥२४॥ ऽंडियाः
णि दशैकं च मत्स्वरूपोन्मुखाः निसः॥ विधाय सीनं कारागृयोगनिद्रांसणं प्रभुः॥२५॥ योजनानि
द्वादशैव विस्तीर्णामेकनिर्गमाम्॥ तां गुहां शृध्रजन्नोसौ मुरश्चापाययौद्रुतम्॥२६॥ संमागतं ह
रिं दृष्ट्वा उन्नं पादैस्समुद्यतम्॥ चक्रोधतस्मैविज्ञाय वरेण वध्यतां विधेः॥२७॥ एकादशेंद्रियभवा
त्तदानीतस्य तेजसः॥ दिव्यप्रहरणे कान्तीव भूत्वा तितपस्विनी॥२८॥ रूपसौभाग्यसंपन्नां दृष्ट्वा तां
सतु दानवः॥ युध्येमां वरयस्वेति प्रार्थयामास सादरम्॥२९॥ तं काम विह्वलं देवी प्राह मा रेस मां
युधि॥ जित्वा गृहाण यस्मान्मे व्रतं मे तावत्स्मृतिः॥३०॥ ततस्तया सयुयुधे शस्त्रैरस्त्रैश्च दानवः॥ कु
द्धा चिच्छेद सा तस्य शिरः खड्गेन दुर्मतेः॥३१॥ ततः प्रसन्नो भगवान्देवता श्चातिहर्षिताः॥ प्रशशंसु
र्यतः पश्चाद्युश्चाग्निके तिताम्॥३२॥ देव्युवाच॥ अहमेकादशी स्वामिन् शक्तिरस्मि तव प्रभो
॥ त्वत्तेजसः समुद्भूता तपोरूपा तपस्विनी॥३३॥ त्वयोऽपि पापानि लघूनि च गुरूणि च॥ दैत्यास्त्र
वेष्विजातेषा मस्मि संहारकारिणी॥३४॥ तां प्रसन्नः प्रभुः प्राह त्वं दौ यिद्य दिने नघे॥ आनंदोऽ नृ ॥७३॥

वृजी कर्या वैसात्वे वरस्य मद्धरम्॥३५॥ एकादश्युवाच॥ यदि तुष्टोऽसि मे देव यदि देयो वरो मतः॥
तर्हि मद्व्रतकर्तॄणां सर्वसिद्ध्यतु वांछितम्॥३६॥ उपवासं तु यः कुर्यान्मद्दीये व्रतवासरे॥ सर्वपाप
विनिर्मुक्तो भुक्तिमुक्तिं सचाप्नुयात्॥३७॥ एकभक्तेन नक्तेन तथैवायाचितेन वा॥ योद्यकोपिव्र
तं कुर्यात्सोपिवांछितमाप्नुयात्॥३८॥ त्रिषुलोकेषु भगवंश्चतुर्थापि युगेषु च॥ द्वादशास्वपिमा
सेषु प्रवर्तेत व्रतं मम॥३९॥ चतुर्विंशतिरूपिण्या मम स्वामीत्वमीश्वर॥ भूत्वाऽनेकस्य मां नित्यमि
त्तराद्यान्वितं मम॥४०॥ श्रीभगवानुवाच॥ न देत्वयाव रोमत्तो देवे ज्ञोरपि दुःस्त्वमः॥ याचितो सीतथा
प्यद्यप्रसन्नो हं ददामि ते॥४१॥ अद्यप्रभृति ये केचित्करिष्यंति व्रतं तव॥ मत्प्रजनो सचोपे तं तेषा प्य
तेव वांछितम्॥४२॥ व्रतकर्ता तु मोक्षार्थी मोक्षं प्राप्नोति संस्तुते॥ सांसारिकसुखार्थी च कामान् सर्वा
न्नुह्लिलस्यते॥४३॥ सर्वान्कामानवाप्स्यंति त्वद्व्रतेन यतीनराः॥ भुक्तिदा मुक्तिदा चात्र ख्याता लोके
न विभ्यसि॥४४॥ चतुर्विंशतिसंख्याकैः स्वरूपैकेशवादिभिः॥ चतुर्विंशतिरूपिण्या भविष्यामि प
तिस्तव॥४५॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच॥ प्रभोः प्राप्तवरा सैवं सेतुष्टैकादशी गता॥ भगवांस्तु कारया
मास व्रतं तस्याः स्वदासानिजान्॥४६॥ चक्रुस्तन्मुनयः सर्वे बदरीवनवासिनः॥ ततआरभ्य लोकेषु व्र

तमेतस्य वर्त्तते ॥ ४७ ॥ एकादश्यै वरं दत्वा वृत्तं तस्माद्धि भूतले ॥ प्रवर्तयित्वा भगवान्स्वधाम परमं य-
यौ ॥ ४८ ॥ एकादशी योगनिद्रा विष्णोर्लब्धवरा यदा ॥ तदंशगा सा लक्ष्मी वक्षश्चीकमलं ध्रुवम् ॥ ४९ ॥
तं प्रसक्तं पुनः कर्त्तुं श्वेतद्वीपे मृतस्यजे ॥ तपः प्रियात पो घोरं सा करोच्छतवत्सरान् ॥ ५० ॥ तस्या भ-
क्त्या च तपसा सुप्रसन्नः पुनर्हरिः ॥ तत्समीपमुपेत्याह वरं वरय मत्प्रिये ॥ ५१ ॥ एकादश्युवाच ॥ यदि
प्रसन्नो भवसि प्रभो मयि तदा निजे ॥ एकस्मिन्नेव मासे मे गेहे वासय तल्पे रमामिव ॥ ५२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
अधः कृत्वा मदंगं तु गरुडेनात्मसात्कृतम् ॥ वक्षो लक्ष्म्या च चक्रादेः शायुधैर्वाह्वोपि मे ॥ ५३ ॥ श्रव-
सी कुंडलाभ्यां च स्वरस्वत्या च मे मुखम् ॥ किरीटेन शिरो रुद्धं नेत्रस्यानंतु नेत्र रवे ॥ ५४ ॥ अतिप्रियस्य-
हिस्यानं नेत्र मुक्तं मनीषिभिः ॥ लक्ष्म्या अतिप्रियासि त्वमतो नेत्रे निवासये ॥ ५५ ॥ आषाढ्यां साषाढमास-
स्य शुक्लाया एकादशी तिथिः ॥ तत आरभ्य मन्नेत्रे मासांस्त्वं चतुरो वस ॥ ५६ ॥ वार्षिकांश्चतुरो मासान्
प्रति वर्षं तपस्विनि ॥ धारयित्वा स्वनयने स्वस्यामि क्षीरनीरधौ ॥ ५७ ॥ त्वं हि नाना तपोरूपा इंद्रियाते-
जसो मम ॥ हंतुं दैत्यं मुरं नाम्ना योगनिद्रासि सुंदरि ॥ ५८ ॥ अब्धौ शेषाहिशायने सा हृता यां मया त्व-
यि ॥ तपस्तव करिष्यंति मद्भक्ता गृहिणोपि हि ॥ ५९ ॥ मत्प्रीतये तपो योगं मत्सूनां चापि ये नराः ॥ चातुर्मा-

स्ये करिष्यंति सिद्धिः शीघ्रं भविष्यति ॥ ६० ॥ इति दत्वा वरं तस्यै वासुदेवोमृतोदधौ ॥ नेत्रयोर्धारयि-
त्वा तां शेषे शेते वर्मं चके ॥ ६१ ॥ सर्वेंद्रियाणामाहारं तत्त्वहिषय लक्षणम् ॥ वृत्तीस्तेषां समनसां
चकार स्वस्वरूपगाः ॥ ६२ ॥ निराहारे भगवति योगनिद्रामुपेयुषि ॥ निराहाराश्च का शय्या पादसंवा-
हनं रमा ॥ ६३ ॥ सदानंदसुनंदाद्याः पार्षदास्तस्य सर्वशः ॥ क्षीराब्धेरुत्तरे तीरे निराहारास्तपोऽचर-
न् ॥ ६४ ॥ तथा मुनिगणास्तत्र तन्मूर्त्यर्पितदृष्टयः ॥ निर्निमेषमतप्यंत निराहारा जितेंद्रियाः ॥ ६५ ॥
चातुर्मास्ये ततः सर्वैर्यथाशक्ति तपोजनाः ॥ कर्त्तव्यं वासुदेवस्य सहलक्ष्म्या च पूजनम् ॥ ६६ ॥ योगनि-
द्रां तपोरूपां हरावित्यं तु बिभ्रति ॥ स्वापिद्धं ते रुद्रिभक्ताः क्षीराब्धितटवासिनः ॥ ६७ ॥ नो गेहे लापात्म-
तपसा तेषां खिदो भवत्क्वचित ॥ कथं सुखाभिनोवीक्ष्य खिन्नास्ते भक्तभावन ॥ ६८ ॥ भुविमे गज-
हस्तान्निवा तुर्मास्ये बुधाः क्वचित ॥ गृहिणोपि न कुर्वंति कुर्वंस्येव तपस्वतः ॥ ६९ ॥ चातुर्मास्ये खलु
तेषु कार्तिके कादशीदिने ॥ जागर्तिं भगवांस्तर्हि नाम ते ध्रुस वो महान् ॥ ७० ॥ आनंदपूरमं त्रा-
प्य मुनयः पार्षदास्तथा ॥ प्रसेदुस्त्वाः सगणा देवा श्वाश्चर्यं तितं प्रभुम् ॥ ७१ ॥ दिक्षीरनेकीपचारै-
र्वादयंतः स्वपुं दुभीन ॥ योगेश्वरं तमर्चंति लक्ष्म्या मुक्तं सुरास्तदा ॥ ७२ ॥ अत्यानंदो भवत्सेव ब्रसादे

स॰मी॰तृ॰ प्यत्विजेजनाः ॥ एकादश्यामूर्जशुक्लेतत्तीत्तीयाधिकामता ॥ ७३ ॥ एषाजन्मतिथिस्थास्तिसाक्षाद्द अ॰ ३२ ॥
॥ ७५ ॥ र्मस्यमस्पितुः ॥ आद्येयस्तुनिशास्तस्यततोऽपीशाः स्तिनः स्वसु ॥ ७४ ॥ योगेस्मुरेगावासुदेवः शातरस्यां
सहस्त्रिया ॥ पूजनस्यभक्त्यासहितोधर्मदेवोमहामुने ॥ ७५ ॥ एकादश्यपिपथ्यांश्रीराधयासहिता
जनाः ॥ प्रदोषकालेभगवान्प्रोसादामोदरमभिध ॥ ७६ ॥ उपवासोजागरश्चव्रतसत्पादिभिर्ममेः ॥ म
हान्तकार्योद्वादश्यांपुनस्त्रोसरपूजनम् ॥ ७७ ॥ संतर्प्यभगवद्भक्तान्ब्राह्मणांश्चशुभभोजनैः ॥ सहस्वेष्ट
जनैः कार्यव्रतिभिः पारणंततः ॥ ७८ ॥ आरभ्यैकादशीमकादिनानांपंचकंसुराः ॥ महोत्सवंप्रकुर्व
न्तिश्रीराधौमुनिभिः सह ॥ ७९ ॥ दिनपंचककरातस्मिन्ग्रहदोषोविनास्तिवै ॥ ब्राह्मणानामपितत्तो
भवेद्धाहमंगलम् ॥ ८० ॥ प्रबोधन्युत्सवोत्थेयः प्रतिवर्षमहामुने ॥ अवश्यमेवकर्त्तव्यः सर्वव्रतफ
लप्रदः ॥ ८१ ॥ अदृवीयेसंप्रदायेसर्वास्वेकादशीतिथिः ॥ उपोषितव्यापुरुषैर्नारीभिश्चात्मशुद्धये ॥ ८२
एकादशीवासुदेवस्यात्मीयामेक्यतिथिम् ॥ चकाराऽतः सदोषोप्यामुक्तारुमाच्चसाख्विले ॥ ८३
॥ पतिभिर्विधवस्त्राभिस्त्ववियोषोप्याविशेषतः ॥ अस्यापाव्रसहस्त्रप्यातेषांतासांदिनेदिने ॥ ८४ ॥ ए
कादशीनांसर्वासामशक्त्याप्युपोषणे ॥ कुर्युस्तेफलन्मत्कारैरनुकल्पैरपिव्रतम् ॥ ८५ ॥ दशा[illegible]पुरुषा ॥ ७५ ॥

ग्यैस्तुरशक्त्यापोषितोपिच ॥ चातुर्मास्यैकादशिकास्तिरूपोष्याः प्रयत्नतः ॥ ८६ ॥ तत्राप्यशक्तैः पुरुषैः
फलमूलाशनैर्जनाः ॥ विधायतद्व्रतंकार्यंदानपूजासमन्वितम् ॥ ८७ ॥ अपितारग्विधैः पुंभिरूपो
ष्यास्तिस्त्रआदरात् ॥ शयनीबोधनीचैवतृतीयापरिवर्तिनी ॥ ८८ ॥ तासामप्यधिकात्रोक्ताबोधन्या
नंददायिनी ॥ उपोष्यावश्यमखिलैः सकृद्धिर्वाद्युपायिभिः ॥ ८९ ॥ एकेनाप्युपवासेनप्रबोधन्याः कृ
तेनवै ॥ एकादशीनांसर्वासांनिराहारफलंभवेत् ॥ ९० ॥ व्यावहारिकविक्षेपोनयेषांधनिनश्चये
महापूजातुतैः कार्यासर्वास्वेकादशीष्वपि ॥ ९१ ॥ श्रीकृष्णोनिर्गुणोयस्तुसर्वकारणकारणम् ॥
समधमकजरीभूत्यः सर्वलोभउमंडले ॥ ९२ ॥ पंचरात्रप्रसिद्धाभिः शक्तिभिः सहतस्ययाः ॥ मूर्तयः
केशवाद्यास्ताः पूज्यास्तस्मिंमंडले ॥ ९३ ॥ पंचामृतेनस्नपनमभिषेकोमहांस्तथा ॥ महान्नैवेद्यदानं
चमहानीराजनंत्वभो ॥ ९४ ॥ एतत्सर्वंहित्वाश्रीकृष्णकार्यमेकादशीदिने ॥ सर्वत्रकर्तुंयोशक्तः स
चातुर्मास्यआचरेत् ॥ ९५ ॥ तत्राप्यशक्तोबोधन्यांकुर्यादेवमहोत्सवम् ॥ वित्तशाठ्यंनकर्तव्यंधनि
कैस्त्वमामकैः ॥ ९६ ॥ एकादशीतिथिः प्रेष्ठावासुदेवस्यसद्वियः ॥ ततस्तत्रोत्सवः कार्योविशेष
तामहामुने ॥ ९७ ॥ यत्रतांनैवमन्येततिथिंसत्तुमाजनाः ॥ अदृष्टीयाध्वनोवाल्हीभवतीत्सत्वग

॥स॰जी॰तृ॰ म्यताम् ॥ ७९ ॥ कश्यप उवाच ॥ एतन्निशम्यातिमुदं प्रपन्ना महामुने स्तस्य वचो जनास्ते ॥ विधिं व्रतस्या अ॰३२॥
॥ ७६ ॥ स्य चनुस्तवस्तं पुनः स्म पृष्टं तिह हरिं नरेशा ॥ ८० ॥ इति श्री सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तत्री
यप्रकरणे श्रीधर्मसुतप्रोक्तैकादश्युत्पत्तितद्व्रतादिनिरूपणनामा द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ जनाऊ
चुः ॥ एकादशीव्रतमिदं विधिना केन सन्मते ॥ अस्माभिरिह कर्तव्यं वक्तुमर्हसि तद्विनः ॥ १ ॥ श्रीना
रायणमुनिरुवाच ॥ एकादशीव्रतविधिं स्मृतिवाक्यैः सनिर्णयम् ॥ सदाश्रितेभ्यो वक्ष्यामि स्निग्धे
भ्यो वोऽहमादरात् ॥ २ ॥ उदयात्प्राक् चतस्रस्तु घटिका अरुणोदयम् ॥ पलमात्रमपि त्याज्यं दशम्यास्त
त्र सर्वथा ॥ ३ ॥ शुद्धा विद्धा द्वयी नन्दा त्रिधा न्यूनसमाधिकैः ॥ षट्प्रकाराः पुनस्त्रेधा द्वादश्यूनसमा
धिकैः ॥ ४ ॥ एवमष्टादशविधा प्रोक्ता पूर्वैर्महर्षिभिः ॥ विद्धा यास्तत्र हेयत्वाच्छुद्धायाः किंचिदुच्यते
॥ ५ ॥ आदित्योदयवेलायाः प्राङ्मुहूर्तद्वयान्विता ॥ एकादशी तु संपूर्णा शुद्धा च परिकीर्तिता ॥ ६ ॥ ए
कादशी द्वादशी वाधिका चेत्स्यात्तदा दिनम् ॥ पूर्वं ग्राह्यं तत्परं स्यादिति वैष्णवनिर्णयः ॥ ७ ॥ एकाद
शी यदा तु समा परतो द्वादशी भवेत् ॥ उपोष्या द्वादशी तत्र यदीच्छेत्परमां गतिम् ॥ ८ ॥ दशमीमिश्रिता
पूर्णा द्वादशी यदि लुप्यते ॥ उपोष्या द्वादशी तत्र त्रयोदश्यां तु पारणम् ॥ ९ ॥ संपूर्णैकादशी सा त्याप ॥ ७६ ॥

रतो द्वादशी यदि ॥ उपोष्या द्वादशी तत्र द्वादश्यामेव पारणम् ॥ १० ॥ नवमी पलमेकं स्याद्दशमी पर
तो यदि ॥ उपोष्या द्वादशी शुद्धा त्रयोदश्यां तु पारणम् ॥ ११ ॥ अविद्धैकादशी सा तु द्वादशी वृद्धि
गामिनी ॥ यदा तदोपवासस्तु शक्तैः कार्यो दिनद्वये ॥ १२ ॥ द्वादश्यामेव चाशक्तैर्विष्णुभक्तैरुपो
षणम् ॥ कर्तव्यं सोऽस्रवं भक्तरा द्वादश्यामेव पारणम् ॥ १३ ॥ एकादशीमुपोष्याथ द्वादशीं समुपो
षयेत् ॥ न तत्र विधिलोपः स्यादुभयोर्देवता हरिः ॥ १४ ॥ दशमी पंचपंचाशद्घटिका यावदेव हि ॥ ता
वन्न दशमीवेधः प्रोक्तः प्रोक्तस्तदूर्ध्वतः ॥ १५ ॥ एवमेव हि गोस्वामी विट्ठलेशमतं ततः ॥ मदीयैर्वि
ष्णुभिस्तदेव ग्राह्यमादरात् ॥ १६ ॥ वृद्धावप्यविरोधे च संदेहे च तिथेर्विदाम् ॥ उपोष्या द्वाद
शी शुद्धा त्रयोदश्यां तु पारणम् ॥ १७ ॥ अथ प्रमादेन शुद्धैकादश्युपवासातिक्रमे निर्णयः ॥ एकादशी
प्रमादेन विस्मृता स्याद्यदा तदा ॥ परेऽह्नि द्वादशीमेव समुपोष्य व्रतं चरेत् ॥ १८ ॥ अथोपवासस्व
रूपम् ॥ एकादशीन्द्रियाणां यत्तद्विषयजक्षणम् ॥ हित्वाहारं वासुदेवसन्मुखत्वमवस्थितम् ॥ १९
॥ एकादशीव्रतं स्यैतन्मुख्यं भवति लक्षणम् ॥ उपवासो निराहाररूप एवमतो बुधैः ॥ २० ॥ उपावृ
त्तस्य पापेभ्यो यस्तु वासो गुणैः सह ॥ उपवासः स विज्ञेयः सर्वभोगविवर्जितः ॥ २१ ॥ नजपाजप

॥सं॰जी॰द॰॥ नैधानैतत्कथाश्रावणादयः॥ उपवासकृतामेते गुणाः प्रोक्ता मनीषिभिः॥२२॥ अथैकादशीव्र ॥अ॰२३॥
॥७३॥ तिधर्माः॥ क्षमा सत्यं दया शौचं दानमिंद्रियनिग्रहः॥ देवपूजाग्निहवनं संतोषः स्तेयवर्जनम्॥
२३॥ एकादश्यां ब्रह्मचर्यमहिंसा रसवर्जनम्॥ सर्वव्रतेषु सामान्या धर्मा एते च षोडश॥२४॥ स्मृति
श्चालोकनं गंधः स्वादनं चापि कीर्तनम्॥ अन्नस्य सर्वथा वर्ज्यमुपवासं प्रकुर्वता॥२५॥ पतिता
न्नास्तिकान्हिंस्रान्नसज्जनान्वेदनिंदकान्॥ नाभिभाषेत नेक्षेत न स्पृशेच्च व्रती नरः॥२६॥ अना
तुरे सकृन्नैव पिबेत्तोयं व्रती क्वचित्॥ इंद्रियक्षोभजननं न भक्षयेन्न च किंचन॥२७॥ गात्राभ्यंगं शि
रोभ्यंगं तांबूलं चानुलेपनम्॥ व्रतस्थो वर्जयेद्देवगृहादौ गायनं तथा॥२८॥ अथ व्रतघ्नानि॥ स्त्री
णां संप्रेक्षणात्स्पर्शात्ताभिः संकथनादपि॥ विपद्यते ब्रह्मचर्यं स्वदारेष्वपि संगमात्॥२९॥ मासस्या
वत्सपकार्यैनाचरेत्तु परस्त्रिया॥ स्पर्शो वापदि संवृत्ते न दोषो गृहिणां स्मृतः॥३०॥ असकृज्जल
पानाच्च सकृत्तांबूलचर्वणात्॥ उपवासः प्रणश्येत दिवास्वापाच्च मैथुनात्॥३१॥ अश्रुपातो रोष
श्च कलहस्य कृतिस्तथा॥ पुरुषं च स्त्रियं सद्यो व्रताद्भ्रंशयति ध्रुवम्॥३२॥ दानं व्रतं च नियमाः स्नानं
ध्यानं कृतजपः॥ यत्नेनापि कृतं सर्वं क्रोधितस्य वृथा भवेत्॥३३॥ अथ व्रतनियमच्युतौ प्रायश्चित्त ॥७३॥

म्॥ मिथ्यावादे दिवास्वापे बहुशोंबुनिषेवणे॥ अष्टाक्षरं व्रती जप्त्वा स्नात्वा शुध्येद्दशोत्तरं शतम्॥३४
स्त्रीनास्तिकहिंस्रादिभाषणादौ व्रती पुमान्॥ अष्टाक्षरं जपेत्स्नात्वा शतत्रयमुदङ्मुखः॥३५॥ अ
थ प्रायश्चित्तापरिहार्याणि व्रतघ्नानि॥ तांबूलमद्यमांसादिभक्षणे मैथुने तथा॥ ग्राम्यवार्ताप्रक
थने गालिदाने च ताडने॥३६॥ तमाजन्मक्षेमरकृच्छ्रे च द्यूतदेवने॥ अज्ञानादपि संजाते व्रत
लोपो भवेद्ध्रुवम्॥३७॥ विभिन्नत्वे कायायाः स्पर्शास्तु भवेत्स्युः सोपि यावदा॥ तस्याः पुंसोपि च स्पर्शो व्रत
लोपस्तदोभयोः॥३८॥ बुद्धिपूर्वं वीर्यपातः पुंसः स्वप्ने च नो भवेत्॥ तदापि व्रतलोपः स्यात्तस्मान्न
छिन्नयाः क्रियाः॥३९॥ अथाव्रतघ्नानि॥ अष्टावेतान्यव्रतघ्नानि जलं मूलं फलं पयः॥ हविर्ब्राह्मण
काम्या च गुरोर्वचनं मौषधम्॥४०॥ सर्वभूतभयेनाप्यव्याधिनाऽज्ञानतोपि वा॥ व्रतभंगो यदि भवे
त्तर्हि दोषो न विद्यते॥४१॥ अथ गृहीतव्रतत्यागे प्रायश्चित्तम्॥ पूर्वं व्रतं गृहीत्वा यो नाचरेत्काममोहि
तः॥ जीवन्भवति चांडालो मृतः श्वा च प्रजायते॥४२॥ क्रोधात्प्रमादाल्लोभाद्वा व्रतभंगो भवेद्यदि॥ दि
नत्रयं न भुंजीत मुंडनं शिरसोऽथवा॥४३॥ अथ व्रतविघ्ने निर्णयः॥ जाताशौचे मृताशौचे व्रतप्रारंभ
तः पुरा॥ प्राप्तेपि संव्रतं कुर्याद्दानार्चादिविवर्जितम्॥४४॥ उपावसंस्थ नियमान्पालयन्स्तुत

॥स॰नी॰टी॰ कीस्वयम्॥ व्रतांगदेवपूजादिकार्यं द्विजेन वै॥ ४५॥ प्रारब्धे च व्रते जाते सूतके तु व्रती स्वयम् अ॰२३॥
॥१८॥ ॥ स्नात्वा व्रतांगदेवस्य भक्त्या कुर्वीत पूजनम्॥ ४६॥ नारी रजोदर्शने तु कृत्वा स्वयमुपोषणम्॥ देवा
र्चनादि चान्येन कारयेत्प्रयता व्रते॥ ४७॥ व्रतोपवासदिवसे स्यादप्राप्तौ तु पुरुषः॥ क्षिप्रमन्नमुपा
घ्राय कुर्वीत व्रतमादरात्॥ ४८॥ वैष्णवैस्तु विशेषेण प्राप्तमेकादशीव्रतम्॥ द्वादश्यामेव कर्त्तव्यं पि
तरो वै प्रत्यवायतः॥ ४९॥ गर्भिणी रोगिणी वृद्धा सूतिका वापदं गता॥ अन्येनैव व्रतं तस्या यं कारये
न्न तु हापयेत्॥ ५०॥ अथ स्वस्वव्रताचरणाशक्तौ प्रतिनिधयः॥ भार्या पत्युर्व्रतं कुर्याद्भार्यायाश्च प
तिर्व्रतम्॥ तदभावे परस्त्वान्यो व्रते प्रतिनिधिर्मतः॥ ५१॥ पुत्रं शिष्यं विनीतं वा भगिनीं भ्रातरं च वा
एषामभावे विप्रं वा व्रते स्वस्य नियोजयेत्॥ ५२॥ पितृमातृपतिभ्रातृगुर्वर्थं च विशेषतः॥ यः कुर्या
दुपवासं स पुण्यं शतगुणं व्रजेत्॥ ५३॥ उपवासासमर्थो वा विप्रमेकं सुभोजयेत्॥ तावद्धनं च वा द
द्याद्भुक्तस्याद्विगुणं पुमान्॥ ५४॥ सहस्रसंमितां देवीं जपेद्वा प्राणसंयमान्॥ कुर्याद्द्वादशसंख्याका
न्यथाशक्त्या तु वै नरः॥ ५५॥ शारीरान्नियमांस्तत्र कर्तुं कारयितान्यथा॥ याजयेत्सत्कृत्यान्यं भक्त्या ब्रा
ह्मणं वा यथा भवेत्॥ ५६॥ अथ व्रतविधिः॥ तत्रादौ दशमीकृत्यम्॥ कांस्यं मांसं मसूरांश्च चणकान् ॥१८॥

कोरदूषकान्॥ शाकं मधु परान्नं च पुनर्भोजनमैथुने॥ ५७॥ द्यूतमत्यम्बुपानं च स्पृशा वार्त्तं तथा कृति
म्॥ गंधतांबूलपुष्पादि दशम्यां वैष्णवस्त्यजेत्॥ ५८॥ अत्याहारमसत्संगमनृतं च दिवास्वप्न
॥ तजेत्स्त्रीचेष्टितं शिश्नविदाकादि विषयोज्झितः॥ ५९॥ अथोपवासनियमग्रहणम्॥ दिवा दशा
म्यां लघु तु कृत्वा स्नात्वाभ्यर्च्य हरिं निशि॥ उदङ्मुखो व्रतं तस्माद्गृह्णीयान्नियमं नरः॥ ६०॥ एकाद
श्यां तु वा प्रातर्दन्तधावनपूर्वकम्॥ स्नात्वोपवासनियमं गृह्णीयात्सन्निधौ हरेः॥ ६१॥ तत्र मंत्रः॥ ए
कादश्यां निराहारः स्थित्वाहमपरेऽहनि॥ भोक्ष्यामि पुंडरीकाक्ष शरणं मे भवाच्युत॥ ६२॥ अथैका
दशीदिनकृत्यम्॥ रजन्यामंतिमे यामे समुत्थाय हरिं हृदि॥ ध्यात्वा शरणमभ्येत्य कुर्याच्छौचवि
धिं पुमान्॥ ६३॥ न दंतधावनं कार्यं काष्ठेनैकादशीदिने॥ अपां द्वादशगंडूषैः पर्णाद्यैः शोधये
न्मुखम्॥ ६४॥ स्नात्वा स्वं नैत्यकं कर्म विधाय सुसमाहितः॥ शक्त्या संभृतसंभारः कुर्यात्कृष्णमहा
र्चनम्॥ ६५॥ व्रतकर्त्ता पुमानर्चेदेकादश्यधिपैः सह॥ सशक्तिमिश्रश्रीकृष्णं रुक्मिणीकांतमाद
रात्॥ ६६॥ एकादशीस्वामिनाम्ना कृष्णं वैकं समर्चयेत्॥ तच्छक्तिनाम्ना लक्ष्मीं च भक्त्या शक्त
स्तु पूरुषः॥ ६७॥ अथ प्रत्येकमेकादश्यधिपदेवदेव्यादिनामानि॥ मार्गशीर्षशुक्लपक्षे मोक्षदैकादशी

स॰ त्री॰ तृ॰
॥ ७५ ॥

मता॥ पूजनीयश्च मालत्या केशवो वधिष्णिया सह॥ ६८॥ अर्घ्यं फलेन तु नारंगनैवेद्यं मोदकास्तथा
॥ सप्तधान्यानि देयानि मुख्यान्यत्रोदितानि वै॥ ६९॥ मार्गशीर्षे कृष्णपक्षे सफलैकादशी मता॥ सं
कर्षणोऽत्र संपूज्यः सुनंदासहितः प्रभुः॥ ७०॥ पूजायां मुनिपुष्पाणि नैवेद्यं गुडकाः मताः॥ अत्रा
र्घ्ये चाम्रतफलं स्वर्णदानं च कथ्यते॥ ७१॥ पौषे शुक्ला तु सानंदा कथितैकादशी तिथिः॥ नाराय
णोऽत्र संपूज्यः पद्मया सह भक्तितः॥ ७२॥ कुंभाम्बुकानि पुष्पेषु चूर्णं नैवेद्यमत्र च॥ अर्घ्यं च दाडि
मफलं देयं च घृतपात्रकम्॥ ७३॥ एकादशी पौषकृष्णा तिलदाख्या च कीर्तिता॥ नम्पां श्रीप्रिय
या सार्कं वासुदेवोऽर्च्यते॥ ७४॥ कूष्माण्डपत्रपुष्पाणि नैवेद्यं घृतपूरकाः॥ जंबीराख्यफलं चा
र्घ्ये वस्त्रदानमिहोत्तमम्॥ ७५॥ माघशुक्ला जयानाम्नी कथितैकादशी तथा॥ नित्यया सह संपूज्यो
माधवस्तत्र सुस्वरः॥ ७६॥ पुष्पेषु बकुलान्यत्र बीजपूरं निवेदने॥ मंडकाश्चात्र दाने च तिलद्रोणः प्र
कीर्तितः॥ ७७॥ एकादशी माघकृष्णे विजयाख्याय कथ्यते॥ प्रद्युम्नोऽत्र तिथिस्तत्र पूजनीयो धिया
सह॥ ७८॥ पूजायां तुलसी मुख्या नात्र जंबीरमर्हति॥ मोहालिकाश्च नैवेद्ये दाने तू पानहौ मते॥ ७९
एकादशी फाल्गुने च शुक्ला धात्रीति कीर्त्यते॥ गोविंदं पूजयेत्तत्र चंद्रवत्या सह व्रती॥ ८०॥ मंदाराण ॥ ७५ ॥

ॐरुद्र ॥

त्र पुष्पेषु केसारश्च निवेदने॥ तिलपात्रं तथा दाने ज्ञेयमक्षोरमर्हति॥ ८१॥ एकादशी फाल्गुने च
कृष्णोक्ता पापमोचनी॥ अनिरुद्धः पूजनीयः सुशीलासहितस्त्विह॥ ८२॥ कुंदपुष्पाणि पूजायां से
वाश्चोक्ता निवेदने॥ कर्कटफलमर्घ्येऽत्र दाने च तिलगौर्मता॥ ८३॥ एकादशी चैत्रशुक्ले विमलाख्या
प्रकीर्तिता॥ कामदाख्या च सैवोक्ता सर्ववांछितदायिनी॥ ८४॥ रमयासहितः शक्त्या तत्र विष्णुस्तु
पूज्यते उपचारैः षोडशभिर्यथावित्तं यथाविधि॥ ८५॥ अर्घ्ये फलं त्विर्मदाख्यमात्र पुष्पं च पूजने
नैवेद्ये सक्तवश्चात्र दाने पक्वान्नमीरितम्॥ ८६॥ एकादशी कृष्णपक्षे चैत्रे प्रोक्ता वरूथिनी॥ नंदया
सहितः शक्त्या तत्रार्च्यः पुरुषोत्तमः॥ ८७॥ अर्घ्ये जातीफलं प्रोक्तं नैवेद्ये वटकास्तथा॥ चंपकानि च
पुष्पेषु तत्र दाने च भूर्मता॥ ८८॥ एकादशी मोहिनी च वैशाखस्य सितोदिता॥ माधव्या सह संपूज्यस्त
त्रांतु मधुसूदनः॥ ८९॥ पुष्पेषु मल्लिका त्रोक्ता नैवेद्ये पायसं तथा॥ अर्घ्ये फलं चनसं शस्यं
दानं च कीर्त्यते॥ ९०॥ एकादश्यपराख्या वैशाखस्यासिता मता॥ केतकैः पूजनीयोऽत्र सह लक्ष्म्या
त्वधोक्षजः॥ ९१॥ अर्घ्ये बकुफलं प्रोक्तं दुग्धौदननिवेदनम्॥ सवत्सायाश्च गोर्दानं ब्राह्मणायोदित
त्विह॥ ९२॥ एकादशी निर्जलाख्या ज्येष्ठशुक्लेन प्रकीर्तिता॥ पद्माक्ष्या सह संपूज्यस्त्रिविक्रमः प्रभुः

स॰नी॰नृ॰ ९३॥ पुष्पेषु यूथिकामुख्या अर्घ्ये जाम्रफलं मतम्॥ नैवेद्ये दधिभक्तं च दाने छत्रं प्रकीर्तितं॥ ९४॥ ए- अ॰ २२॥
॥ ८६॥ कादशी मिथुने कृष्णा योगिनी संज्ञिका मता॥ क्षेमकर्या सहाभ्यर्च्यो नृसिंहाकृतिरीश्वरः॥ ९५॥ भृंगरा-
जोत्र पुष्पेषु प्रोक्तो अर्घ्ये जाम्बवं फलम्॥ नैवेद्ये पिंडिकाः प्रोक्ता दानं च जलगोर्मतम्॥ ९६॥ आषाढे शु-
क्लपक्षेर्य शयन्येकादशी मता॥ वामनः कमलायुक्तः पूजनीयोत्र भक्तितः॥ ९७॥ अपामार्गोत्र पुष्पे-
षु नैवेद्ये पूरिकास्तथा॥ नारिकेरीफलं त्वर्घ्ये दानं च स्वर्णगोर्मता॥ ९८॥ आषाढ कृष्णपक्षे च का-
मिकैकादशी मता॥ अच्युतो विजयायुक्तः संपूज्यस्तत्र भक्तितः॥ ९९॥ पुष्पेषु पारिजातानि बिल्व-
मर्घ्ये फलं मतम्॥ शालिडिंडं च नैवेद्ये दानं स्त्रीपुंसवस्त्रयोः॥ १००॥ एकादशी पुत्रदाख्या श्रावणस्य
सिता मता॥ श्रीधरः पूजनीयोत्र कांतिमत्या सहैव च॥ १०१॥ शतपत्राणि पुष्पेषु नैवेद्ये घृतपक्कालि-
ह॥ प्रोक्ताः सीताफलं चार्घ्ये पादुकादानमुत्तमम्॥ १०२॥ अजाख्या श्रावणे मासि कृष्णैकादश्युदीरि-
ता॥ कंदर्पा च सहैवार्च्यस्तस्यां देवो जनार्दनः॥ १०३॥ पुष्पेषु पाटल्या मुख्या अर्घ्ये पूगीफलं मतम्॥ दा-
ने च महिषी प्रोक्ता नैवेद्ये गुडमोदकाः॥ १०४॥ एकादशी भाद्रपदे शुक्ला पद्माभिधा मता॥ हृषीकेशो-
त्र संपूज्यो लक्ष्म्या पराजितया सह॥ १०५॥ काशपुष्पाणि पूजायां तिलपिंडं निवेदने॥ कूष्मांडमर्घ्ये विज्ञेयं दा- ॥ ८० ॥

ने ब्रह्मपुरी मता॥ १०६॥ एकादशी भाद्रपदे कृष्णा च कथितेंदिरा॥ उपेंद्रः सुभगायुक्तः पूज्यो हवीभि-
रत्र तु॥ १०७॥ अर्घ्ये श्रीफलं प्रोक्तं कदली वेष्टं निवेदने॥ कन्यादानं तु पात्रोक्तं व्रतसांगफलाप्त-
ये॥ १०८॥ एकादश्याश्विने मासि शुक्ला पापांकुशाभिधा॥ पद्मनाभः पद्मया सह पूज्योत्र भक्तितः
॥ १०९॥ शमीपत्राणि पूजायामर्घ्ये काम्रफलं मतम्॥ शालिपिष्टं च नैवेद्ये दाने प्रोक्तास्तु मोदकाः
॥ ११०॥ आश्विने कृष्णपक्षे तु रमाख्यैकादशी मता॥ हिरण्यपासहाभ्यर्च्यो हरिस्तस्यां मधीश्वरः॥ ११-
१॥ पुष्पेषु मुचुकुंदा मिलत्राप्यर्घ्ये कदलं मतम्॥ नैवेद्ये पिच्छलवाश्च दानं घृतघटस्य च॥ ११२॥ कार्तिके
शुक्लपक्षे तु बोधन्येकादशी मता॥ राधया सह संपूज्यस्तत्र दामोदरः प्रभुः॥ ११३॥ पद्मपुष्पाणि पू-
जायां पुष्पान्नं निवेदने॥ शुष्कचूर्णपयफलमर्घ्ये दंपत्युमंचकः॥ ११४॥ कार्तिके कृष्णपक्षे स्यादे-
कादश्युत्पन्नाभिधा॥ कृष्णः सुलक्षणोपेतः पूजनीयोत्र च प्रभुः॥ ११५॥ तिलपुष्पाणि पूजायां नैवेद्ये च
गुडौदनः॥ शालीं सदाफलं चार्घ्ये तत्र देयो वृषो मतः॥ ११६॥ एकादश्याधिके मासि कमलाख्या च तत्स-
तिः॥ पुरुषोत्तमः समुक्तो विधिस्तन्मासिकोपरः॥ ११७॥ रसैकादशिका धीशा मया प्रोक्ताः महाभक्तिका-
स्तत्पूजाविशेषश्च पूजकेप्सितपूरकः॥ ११८॥ अजामेत्रकृत्वं संज्ञां सर्वास्वेकादशीष्वपि॥ कार्या पूजा

॥स॰ जी॰ त्॰॥ यथाशक्ति यथालब्धोपचारकैः ॥११९॥ फलं पूंगीफलं देयं पुष्पं च तुलसीदलम् ॥ नैवेद्यं शर्कराः अ॰ ३३॥
॥८१॥ खंडैर्दानैर्वान्नं स्वशक्तितः ॥१२०॥ आनुकूल्येन मतिमाननुकूल्येन कर्हिचित् ॥ गृह्णीयाद्धितजी-
वेन प्रमादाच्चापनादरात् ॥१२१॥ प्रतिमां कारितां शक्त्या श्रीकृष्णस्य सहश्रियः ॥ हेमादिभिर्जयेद्भक्त्या
सर्वलोकमहोत्सवे ॥१२२॥ चतुर्विंशतिसंख्याकैः पूर्वोक्तैः केशवादिभिः ॥ नरादिभिः पार्षदैश्च युक्तमर्चेज्ज-
सहश्रियम् ॥१२३॥ अशक्तस्त्वेकमप्येवं तु जाग्रदर्चां व्रजे ॥ श्रीकृष्णं सन्निवेश्याथ भक्त्या यथालब्धोप-
चारकैः ॥१२४॥ एकादश्यधिपो यः स्यात्तन्नाम्ना कृष्णमर्चयेत् ॥ तस्य शक्तिर्भवेद्यावत्तन्नाम्ना रुक्मि-
णीं तथा ॥१२५॥ एकादश्यधिपाः सर्वे कृष्णस्यैकस्य पूजया ॥ पूजिताः स्युः शक्तश्चेत्तेषां नाम्ना स्तु पू-
जया ॥१२६॥ स्थापयित्वाऽव्रणं कुंभं रत्नगर्भं सकांचनम् ॥ वस्त्रेण वेष्टिते तस्मिन् स्थापयेत्ताम्रमुत्त-
मम् ॥१२७॥ कमंडलुं दशादलं कृत्वा तत्र सुशोभनम् ॥ तत्रार्चां सन्निवेश्यैव कृष्णं स्थापयित्वा यथाविधि ॥१२८
॥ उपचारैः षोडशभिर्महापूजां समाचरेत् ॥ लघुपूजामशक्तस्तु भक्त्या कुर्वीत पूरुषः ॥१२९॥ संहितोक्तैर्वैदि-
कैर्मंत्रैर्द्विजः पूजनमाचरेत् ॥ देशकालादि संकीर्त्य मंत्रानेतांश्च कीर्तयन् ॥१३०॥ अथैकादशीपूजा-
विधिः ॥ तत्रादौ ध्यानम् ॥ तेजोमेरुजमध्यस्थं कोटिकंदर्पसुंदरम् ॥ नवीननीरदश्यामं पीतांबरधरं प्र- ॥८१॥

भुम् ॥१३१॥ दक्षिणे पाणिना चक्रं शंखं वामेन बिभ्रतम् ॥ रमया सेवितं धामे दिव्यपंकजहस्तया ॥ ५१
१३२॥ अनेकदिव्यालंकारं वनमालाविभूषितम् ॥ उपास्यमानं प्रयतैः पार्षदैर्गरुडादिभिः ॥१३३
॥ स्तूयमानं मुनिगणैर्देवगंधर्वकिन्नरैः ॥ कृष्णमेवंविधं ध्यात्वा ततः पूजनमाचरेत् ॥१३४॥ इति
ध्यानम् ॥ आवाहनीयं देवेश भक्तानामभयप्रदम् ॥ सुस्निग्धं वरदेशं तं मनसावाहयाम्यहम् ॥१३५
॥ आवाहनम् ॥ स्वर्णमणिभिर्दिव्यैः खचिते देवनिर्मिते ॥ दिव्यसिंहासने स्निग्धे निषीद त्वं सुरा-
धिप ॥१३६॥ आसनम् ॥ गंगोदकं सुरश्रेष्ठ सुवर्णकलशे स्थितम् ॥ गंधपुष्पाक्षतैर्युक्तं गृहाण
रमया सह ॥१३७॥ पाद्यम् ॥ देवदेव नमस्तुभ्यं पुराणपुरुषोत्तम ॥ मयादत्तमिदं तोयं गृह्णीष्वाचम-
नीयकम् ॥१३८॥ आचमनम् ॥ पयोदधिघृतं चैव मधुशर्करयायुतम् ॥ पंचामृतेन स्नपनं प्रीत्यर्थं प्र-
तिगृह्यताम् ॥१४०॥ पंचामृतस्नानम् ॥ कामधेनुसमुद्भूतं सर्वेषां जीवनं परम् ॥ पावनं यज्ञहेतुश्च प-
यः स्नानार्थमर्पये ॥१४१॥ पयःस्नानम् ॥ पयसस्तु समुद्भूतं पदस्तुदध्यशोगतः ॥ दध्यानीतं मया देव
स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥१४२॥ दधिस्नानम् ॥ नवनीतसमुत्पन्नं सर्वसंतोषकारकम् ॥ यज्ञांगं देवता-
हारं घृतं स्नानार्थमर्पये ॥१४३॥ घृतस्नानम् ॥ इक्षुसारसमुद्भूतं सर्वतेजोविवर्धनम् ॥ सर्वपुष्टिक-

॥स.गी.टी.॥
॥८२॥

करं देव मधुस्नानार्थमर्पये ॥२४४॥ मधुस्नानम् ॥ इक्षुसारसमुद्भूतां शर्करां सुमनोहराम् ॥ मलाप- अ० ३३॥
हारिणीं स्नातुं गृहाण त्वं मयार्पिताम् ॥२४५॥ शर्करास्नानम् ॥ नदीनां चैव सर्वासामानीतं जलमुत्तमम्
गृहाण स्नानयं चेतत्प्रभो स्नानीयमर्पितम् ॥२४६॥ स्नानम् ॥ वस्त्रयुग्मं गृहाण त्वं पट्टसूत्रेण निर्मित-
म् ॥ सूक्ष्मं कार्पासतंतूनां सुवर्णेन विराजितम् ॥२४७॥ वस्त्रम् ॥ नारायण नमस्तेस्तु पाहि मां भवसाग-
रात् ॥ ब्रह्मसूत्रं सोत्तरीयं गृहाण पुरुषोत्तम ॥२४८॥ यज्ञोपवीतम् ॥ केयूरमुकुटे चैव नूपुरे रंगुलीय-
कैः ॥ भूषितोसि प्रियत्नेन रत्नैराभरणैर्विभो ॥२४९॥ आभरणानि ॥ चंदनं मलयोद्भूतं कस्तूर्यागुरु
संयुतम् ॥ कर्पूरेण च संमिश्रं स्वीकुरुष्वानुलेपनम् ॥२५०॥ गंधम् ॥ शतपत्रैः कर्णिकारैः सुपंकजैर्म-
ल्लिकादिभिः ॥ पुष्पैर्नानाविधैश्चैव पूजयामि सुरेश्वर ॥२५१॥ पुष्पाणि ॥ दशांगसंज्ञितं धूपं सुगं-
धं च मनोहरम् ॥ गृहाण देवदेवेश मया भक्त्या समर्पितम् ॥२५२॥ धूपम् ॥ एकार्तिकां सुरश्रेष्ठ गोघृ-
तेन सुवर्तिना ॥ संयुक्तां तेजसा रूपं गृहाण सुरपूजित ॥२५३॥ दीपम् ॥ अन्नं च पायसं भक्ष्यं सिता-
लेह्यसमन्वितम् ॥ दधिक्षीरघृतैर्युक्तं गृहाण सुरवल्लभ ॥२५४॥ नैवेद्यम् ॥ नागवल्लिदलैर्युक्तं पूं-
गीफलसमन्वितम् ॥ कर्पूरखदिरोपेतं तांबूलं प्रतिगृह्यताम् ॥२५५॥ तांबूलम् ॥ बीजपुराम्रपनस- ॥८२॥

खर्जूरीकदलीफलम् ॥ नालीकेरफलं दिव्यं गृहाण भगवन्निदम् ॥२५६॥ फलम् ॥ न्यूनातिरिक्तपूजा-
याः संपूर्णफलहेतवे ॥ दक्षिणां कांचनीं देव स्थापयामि तवाग्रतः ॥२५७॥ दक्षिणाम् ॥ नीराज-
नं गृहाणेश पंचवर्तिसमन्वितम् ॥ तेजोराशे मया दत्तं लोकानंदकर प्रभो ॥२५८॥ नीराजनम् ॥ ज-
य देव जय देव जय मंगलदाता २ लक्ष्मीवर राधावर २ शरणागतपाला ॥ ध्रुवपदम् ॥ हर्तुं भारमव-
न्या जातोभुवि विष्णु ॥ २ ॥ दैत्यजालीकमनेकं २ जयनिष्पसहजिष्णुः भीष्मकतनयावरणे विधि-
सुरपतिमुख्यै २ शमित्रिविष्टपाधिपतिस्त्वं २ नरपतिगणमुख्यैः ॥२५९॥ जयदेव ॥ पार्थप्रेमवशात्त्वं ब-
कधातुरिति वा २ नवसोनन्नुभवसि त्वं २ जीवनमपि तेषाम् ॥ भीतं विदधत्विनयं प्रतिमदनृपसं-
धे २ दुर्जयमुक्तिनशास्त्रो २ ष्वकरोः सुरसंधैः ॥२६०॥ जयदेव ॥ नूनं पांडवपत्न्यास्त्वयि कृतवक्रवाने
२ प्रेमा कामं रणविद्यां २ निरदधिर्तितिनाने ॥ निःस्पृहमुक्तपतिस्त्वं विवशो द्विजनारी २ यस्यास्त्वयपा-
त्वं तमात्रो २ हित्वा कमलादिम् ॥२६१॥ जयदेव ॥ वासुपानमुनिगीतं प्रथमं रमसमतिलं २ गोपीषु
च भामायां २ विदधियतं संफलमला कंदेव कलत्रैर्निजललना संधैः २ केलिं चां बुधिवारिणि २
यसुरमुनिसंघे ॥२६२॥ जयदेव ॥ चंचलकुंडलकिरीटं नवजलदश्यामं २ मकरानन्यस्तुतिभुवना भीप

॥ स॰ जी॰ टी॰ ॥ ८३ ॥

शितगममसृखवर्णद्युतिवसनं त्वां दधतं च नवीनं॰ वंदे हारिजकंदं॰ दृशिमोदितदीनम् ॥ २६२ ॥ जय श्री॰ ३३ ॥
देव॰ ॥ मल्लानीराजनम् ॥ अंजलिस्थानि पुष्पाणि वा यथा मिलगत्स्यते ॥ स्वशरणमुमुक्षो भूत्वा जग
दानंददायक ॥ २६४ ॥ पुष्पांजलिम् ॥ नमस्ते देवदेवेश नमस्ते गरुडध्वज ॥ नमोस्तु विश्वमवे तुभ्यं व्र
तस्य फलदायक ॥ २६५ ॥ पद्भ्यां कराभ्यां जानुभ्यां उरसा शिरसा दृशा ॥ वचसा मनसा चेति प्रणा
मोष्टांग ईरितः ॥ २६६ ॥ बाहुभ्यां चैव जानुभ्यां शिरसा वचसा दृशा ॥ पंचांगोयं प्रणामः स्यात् पूजासु
प्रवराविमौ ॥ २६७ ॥ नत्वाष्टांगः प्रणामस्तु पुंसामेव हितो मतः ॥ अन्यः स्त्रीणां न चाप्यस्त्रीणां सर्वेषा
मपि संमतः ॥ २६८ ॥ प्रणमेद्दक्षिणे भागे किंचिद्दूरे तु संस्थितः ॥ कराभ्यां दक्षवामाभ्यां पादौ गृह्णी
न् स्वरेः क्रमात् ॥ २६९ ॥ प्रतिनमस्कारविधिः ॥ अथ प्रार्थना ॥ गोविंद माधव दयाजलदीनबंधो श्री
मन्मनोनयनमंदन दिव्यमूर्ते ॥ दिव्यैर्जनीजनमतिकांति मनोहरांग श्रीरुक्मिणीरमण मामव
वासुदेव ॥ २७० ॥ कंसादिदुष्टदमन प्रणतैकबंधो कामांधकादितनुशंखरथांगपाणे ॥ श्रीद्वा
रिकापुरपुरंदर पूर्णकाम श्री॰ ॥ २७१ ॥ आनंदकंद यदुनंदन नारदीयहृत्तीर्थ बिंबवदनांबुजमंद
हास ॥ भूभारराजवजनाशनशेषबंधो श्री॰ ॥ २७२ ॥ भामानुरंजनसमाहृतपारिजात प्रद्युम्न ॥ ८३ ॥

तातपुरुहूतसभासदस्य ॥ पत्र्यंगनादिगुणितास्यमहस्त्रकांतश्री॰ ॥ २७३ ॥ आत्मीयपोरवहितैरनजि
ष्णुसूत कृष्णामनोभिलषितप्रदकल्पवृक्ष ॥ देवेंद्रवैरगरुरध्वजशार्ङ्गपाणे श्री॰ ॥ २७४ ॥ धर्माध्व
सेतुरचनोद्युतनिसदानैःसंतर्पितद्विजवरौघहरे मुरारे ॥ श्रीनारदादिमुनिगीतपवित्रकीर्ति श्री
॰ ॥ २७५ ॥ कारुण्यसागर नवांबुधिपारदायिन् कल्याणरूपसितपावननामधेय ॥ ब्रह्मेशपूर्वदेवन
रदेवशिखामणे त्वं श्री॰ ॥ २७६ ॥ संसारसिंधुशरणागतजीवरक्षानिर्मोहतोर्चुवममर्पितनैजबुद्धे
॥ नानावतारपरिपालितसाधुलोक श्री॰ ॥ २७७ ॥ अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम ॥ तस्मात्कारु
ण्यभावेन रक्ष रक्ष परमेश्वर ॥ २७८ ॥ इति प्रार्थना ॥ ततः पूजांगतासिद्ध्यै वायनप्रदानम् ॥ परमान्नमि
दं दिव्यं काम्यपात्रेण संयुतम् ॥ बाणकं द्विजवर्याय सहिरण्यं ददाम्यहम् ॥ २७९ ॥ इति वायनदानमं
त्रः ॥ इति संपूज्य संप्रार्थ्य दिवाशेषं नयेत्ततः ॥ श्रीमन्नारायणकथाकीर्तनश्रवणादिभिः ॥ २८० ॥
न व्यावहारिकं कर्म कार्यमेकादशीदिने ॥ अंदवीयैर्नरभिः स्त्रीभिः किंचिद्दायदं विना ॥ २८१ ॥ कर्पु
रैर्नरैर्द्विजैः कार्या बालभिः पणानं न च ॥ न क्रयो विक्रयश्चापि कार्यः कस्यापि वस्तुनः ॥ २८२ ॥ स्त्रीभिः
शौकौसेदं नं च न कार्यं सूत्रकर्तनम् ॥ नच थाभाषणं कार्यं नास्त्रद्रपत्स्पर्शनादि च ॥ २८३ ॥ हर्षशोमेव

॥ स॰जी॰स॰ ॥ कर्त्तव्यमिदंत्वेकादशीदिनम्॥ महाभिनिवेशैः कृष्णभक्तैः पुंभिः स्त्रीभिश्चसर्वथा॥१८४॥ परतंत्रोभवे ॥ स॰रु॰ ॥
॥ ८५ ॥ द्यस्तुदरिद्रो दुर्बलोथवा॥ आचरेत्पर्कसकुर्वीतयथावसारेनचाधिकम्॥१८५॥ दानंदेयंयथाशक्ति
द्विजायमातयेनभोः॥ रात्रौजागरणंकार्यंभगवत्कीर्त्तनादिभिः॥१८६॥ विस्मार्यजागरार्थसन्मं
डपमथापिवा॥ गत्वतोऽस्यमूर्मेधस्यफलंतुंसपदेपदे॥१८७॥ स्त्रीभिः स्त्रीष्वेवकर्त्तव्यः पुंभिः पुंस्वे
वजागरः॥ कथादिभिर्हरेरेवनतुद्यूतादिभिः क्वचित्॥१८८॥ अथैकादशीव्रताकरणेप्रायश्चित
म्॥ एकादशीदिनेयस्तुभुंजीतान्नंकुसंगतः॥ चांद्रायणेनशुद्धिःस्यात्तस्यपुंसोनचान्यथा॥१८९
अथोपवासासामर्थ्यनिर्णयः॥ एकभक्तेननक्तेनतथैवायाचितेनच॥ उपवासेनदानेननिर्द्वा
दशिकोभवेत्॥१९०॥ अथोपवासानुकल्पाः॥ नक्तंहविष्यान्नमनोदनंवाफलंतिलाःक्षीरमथां
बुचाज्यम्॥ यत्पंचगव्यंयदिवापिवायुःप्रशस्तमत्रोत्तरमुत्तरंहि॥१९१॥ अथद्वादशीविधिः॥ प्रा
तःस्नात्वापुनःपूजांनित्यनैमित्तिकान्वयोः॥ कुर्यात्तत्रयथाहेनसंदेमेननिवेदनम्॥१९२॥ तंत्रेण
मूर्त्योरुभयोःसमाप्यप्रातरर्चनम्॥ व्रतंनिवेदयेभक्त्याहरयेस्वफलंव्रती॥१९३॥ अथव्रतनिवेद
नमंत्रः॥ अज्ञानतिमिरांधस्यव्रतेनानेनमेहर प्रसीदसुमुखोभूत्वाज्ञानदृष्टिप्रदोभव॥१९४॥ कृ ॥ ८४ ॥

ष्णमूर्तिंततोदद्याद्ब्राह्मणायसदक्षिणाम्॥ दानानिदद्याच्चान्यानियथाशक्त्यन्नमेववा॥१९५॥ भोज
यित्वाततोविप्रान्शक्त्यासाधूंश्चवैष्णवान्॥ हविष्यान्नेनकुर्वीतपारणांप्रयतोव्रती॥१९६॥ अ
थद्वादशीवर्ज्यानि॥ दिवानिद्रांपरान्नंचपुनर्भोजनमैथुने॥ द्वादश्यांवर्जयेत्तैलंकांस्यपात्रेचभोज
नम्॥१९७॥ अथपारणानिर्णयः॥ पारणाहेतुलभ्येतस्वल्पापिद्वादशीयदि॥ तत्रैवपारणांकुर्यात्
न्त्रतामुत्तरंयथेच्छती॥१९८॥ कलाप्यर्धद्वादशीरक्षानिशीथादूर्ध्वमेवहि॥ आमध्याह्नक्रियाःसर्वाः
कर्त्तव्याःशंभुशासनात्॥१९९॥ यदाभवेदल्पतराद्वादशीपारणादिने॥ उषःकालेद्वयंकार्यंप्रा
तर्मध्याह्नकर्मच॥२००॥ संकटेसमनुप्राप्तेद्वादश्यांदैवयोगतः॥ अद्भिस्तुपारणांकुर्यात्पुनर्भुक्तंन
दोषकृत्॥२०१॥ द्वादश्याःप्रथमःपादोहरिवासरसंज्ञितः॥ तमतिक्रम्यकुर्वीतपारणांविष्णुतत्परः
॥२०२॥ आभाकासितपक्षेषुमैत्रश्रवणरेवती॥ संगमेनेवभोक्तव्यंदशद्वादशीहरेत्॥२०३॥ मैत्राद्य
पादेस्वपितीहविष्णुःश्रुतेश्चमध्येपरिवर्त्तमेति॥ पौष्णस्यपादेप्रतिबोधमेतिसुप्तिप्रबोधपरिवर्त्त
नमेववर्ज्यम्॥२०४॥ एकादशीव्रतविधिस्तुमयायथावत्कौजनाःस्मृतिवचोन्वितवर्त्मनेस्यम्॥
सर्वैर्भवद्भिरपयादरतोविधेयोयोद्यापनंविधिवदस्यवदामिसम्यक्॥२०५॥ इतिश्रीसत्संगिजीवने

स॰जी॰तृ॰ नारायणाम्बरिषे धर्मशास्त्रे चतुर्थप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे एकादशीव्रतविधिनिरूपणं नाम चतु- अ॰ ३४ ॥
॥ ८५ ॥ स्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ श्रीनारायण उवाच ॥ उद्यापनं विना नैव व्रतं हि फलदं भवेत् ॥ तस्मात्तत्र य-
त्नतः कार्यमेकादशीव्रतस्य तत् ॥ १ ॥ अस्तगे च गुरौ शुक्रे बाले वृद्धे मलिम्लुचे ॥ उद्यापनं न कर्तव्यं का-
र्यमन्यत्र शक्तितः ॥ २ ॥ महापूजा प्रकर्तव्या विप्रमेतं वरं तथा ॥ शक्त्या स्वर्णं च गोरूप्या सामान्योद्याप-
नं त्विति ॥ ३ ॥ सकृदेव हविष्याशी दशम्यां प्रयतः पुमान् ॥ ब्रह्मचर्यपरो रात्रौ स्वपेद्भूमौ हरिं स्मरन् ॥ ४ ॥
रजन्याः पश्चिमे यामे समुत्थाय यथाविधि ॥ स्वदीपस्त्री कुर्वीत शौचस्नानादिनैत्यकम् ॥ ५ ॥ पूजोपहा-
रान्संभृत्य विधिज्ञं ब्राह्मणं ततः ॥ आहूय स्वस्थचित्तो वृत्वा श्रीपुरुषोत्तमम् ॥ ६ ॥ स्वकीयगेहे क्षे-
त्रे वा पुण्यक्षेत्रेऽथवा शुभे ॥ विधाय विधिना कुर्यात्पूजां विधिव्रती ॥ ७ ॥ मंडपे निर्मिते रम्ये कदली-
स्तंभमंडिते ॥ विधाय सर्वतोभद्रं तन्मध्ये स्थापयेद्घटम् ॥ ८ ॥ पंचपल्लवसंयुक्ते सूक्ष्मवस्त्राभिवेष्टिते
॥ तस्मिन्पात्रं निदध्याच्च रम्यास्तरणमंडितम् ॥ ९ ॥ कमलं द्वादशदलं नानावर्णोपशोभितम् ॥ अंत-
र्द्वादशभिः पत्रैर्युक्तं कुर्यात्तदंतरे ॥ १० ॥ तन्मध्ये वासुदेवस्य हैमीं लक्ष्मीयुतस्य च ॥ यथाशक्त्या कारयित्वा
प्रतिमां स्थापयेन्नरः ॥ ११ ॥ द्वादशानुक्रमेणैव केशवाद्याः सशक्तयः ॥ तदंगदेवताः स्थाप्याः पद्मपत्रे ॥ ८५ ॥

षु सर्वतः ॥ १२ ॥ आद्ये दले केशवस्तु स्थापनीयः श्रिया सह ॥ नारायणस्तदग्रे च पद्मया दक्षिणक्रमा-
त् ॥ १३ ॥ माधवो नित्यया साकं गोविंदश्चेड्यया सह ॥ रमया सह विष्णुश्च माधव्या मधुसूदनः ॥ १४ ॥ त्रि-
विक्रमश्च पद्माक्ष्या वामनः कमलायुतः ॥ श्रीधरः कांतिमत्या च हृषीकेशापराजिते ॥ १५ ॥ पद्मना-
भः पद्मवत्या राधया दामोदरो ततः ॥ स्थापनीयाः क्रमेणैवमेता द्वादशदेवताः ॥ १६ ॥ तथाऽष्टांतरपत्रे-
षु स्थाप्या वा द्वादशदेवताः ॥ संकर्षणः पूर्वपत्रे स्थाप्यः सह सुनंदया ॥ १७ ॥ वासुदेवो हरिण्याऽथ दक्षि-
णक्रमतस्ततः ॥ प्रद्युम्नश्च धिया साकमनिरुद्धः सुशीलया ॥ १८ ॥ स्थापनीयः क्रमेणैव नंदया पुरुषो-
त्तमः ॥ अधोक्षजस्त्रपायुक्तः क्षेमंकार्या च केसरी ॥ १९ ॥ अच्युतो विजयायुक्तः कंदर्पा च जनार्दनः
॥ उपेंद्रः कमलायुक्तो हरिः सह हिरण्मया ॥ २० ॥ कृष्णः सुलक्षणायुक्तः स्थापनीयोऽन्तिमे दले ॥ त-
तः पूजां प्रकुर्वीत यथाशक्ति यथाविधि ॥ २१ ॥ पंचामृतेन च स्नानं कार्यं समंत्रपूर्वकम् ॥ महाभिषेकः
कर्तव्यः कृत्वा देवं प्रपूजनम् ॥ २२ ॥ नवीनवस्त्रभूषादि समर्प्य च चतुःसमम् ॥ सर्वगंधं च वा भक्त्या
कमलोऽभिः प्रपूजयेत् ॥ २३ ॥ सहस्रतुलसीपत्रैः पूजयित्वाऽमृताक्षयम् ॥ धूपं समर्प्य दीपं च नैवेद्यं
तु निवेदयेत् ॥ २४ ॥ मोदकान्गुडशर्कराश्च चूर्णानि घृतपूरकान् ॥ सोहालिकाश्च कंसारं सक्तून्से-

॥स·जी·तृ०
॥९६॥

वाप्यमेरकान्॥२५॥वरकाश्च पायसं दुग्धकूरं दध्योदनं तथा॥पिंडकान्पूरिकाश्चैव शालिपिष्टांश्च ॥स·३४॥
जडुकान्॥२६॥तिलपिष्टं कृतं विशेषाच्छालिपिष्टं सशर्करम्॥रंभाफलं च सघृतं तु कूष्मांडं गुडोदनम्॥
२७॥समर्पयेत्तद्दिने नैवेद्यं तांबूलं च फलं व्रती॥महानीराजनं कृत्वा दद्यात्सुष्पांजलिं ततः॥२८॥समाप्य
पूजां सम्मानि दद्याच्छक्त्यनुसारतः॥गोभूतिलहिरण्यांश्च गजादीनि दृढव्रतः॥२९॥ततो द्वितीयस्य पुर
तो गोष्ठे वा होममाचरेत्॥मंत्रेणेदं विष्णुरिति समिदाज्यतिलोदनैः॥३०॥नैवेद्यं च यजेत्तस्मान्नामभिः
केशवादिभिः॥गाश्चतुर्विंशतिं दद्याद्द्वादशकां वाथ कांचनम्॥३१॥देया गावः श्वेतवर्णाः कपिला वा
यथाविधि॥रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रभाते चार्चयेद्धरिम्॥३२॥स्वर्णनिर्मितां मूर्तिं दद्यात्स्वगुरवे हरेः
॥अलंकारांश्च वासांसि दत्वा विप्रांश्च भोजयेत्॥३३॥चतुर्विंशतिसंख्याकान्सतिलांश्च फलोदकान्
घटान्दत्वा द्विजेभ्यश्च प्रदद्याद्दक्षिणां नरः॥३४॥गंधपुष्पांशुकाद्यैश्च संपूज्य ब्रह्मचारिणः॥साधवो
भोजनीयाश्च सच्छैर्विष्णुसेवकाः॥३५॥ततश्च पारणं कुर्यात्स्वजनैः सह स व्रती॥एवं कृते व्रतमिदं यथो
क्तफलदं भवेत्॥३६॥एसैकादशिकाव्रतस्य महिमा सच्छास्त्रवृंदे मया निर्मथ्योद्धृत आदराद्व्रतवि
धिः सांगश्च संक्षेपतः॥श्लोकः श्रीरमणाभितिखिलजनप्रीत्यै तमेतं नरो यः श्रोष्यत्यसंयथा वा पठिष्य ॥९६॥

तिस तु मासस्य समीष्टं फलम्॥३७॥इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे
प्रबोधप्रमुखएकादशीव्रतोद्यापनविधिनिरूपणनामा चतुस्त्रिंशोऽध्यायः॥३४॥जनक उवाच॥केश
वादीनि रूपाणि यान्येकादशतिथिषु॥पूज्यान्युक्तानि तेषां त्वं ब्रूहि लक्षणानि नः पृथक्॥१॥श्रीनारा
यणमुनिरुवाच॥मूर्त्तीनां केशवादीनां वासुदेवस्य वै जनाः॥कथयामि यथाशास्त्रं लक्षणानि पृ
थक्पृथक्॥२॥चतुर्विंशतिरूपिण्या एकादश्याः प्रियायमः॥चतुर्विंशतिमेकोपि विष्णुर्मूर्त्तीर्दधा
ति वै॥३॥शंखचक्रगदाब्जानां स्थानभेदेन धारणात्॥नामान्युक्तानि तासां वै चतुर्विंशतिरेव हि॥४॥
धारणं स्थानभेदेन शंखादीनां यथा तथा॥वदामि तत्तु विज्ञेयं दक्षिणाधःकरक्रमात्॥५॥पद्मं शंखं
तथा चक्रं गदां वहति केशवः॥शंखं पद्मं गदां चक्रं धत्ते नारायणः सदा॥६॥गदां चक्रं तथा शंखं प
द्मं वहति माधवः॥चक्रं गदां पद्मशंखौ गोविंदो धरते भुजैः॥७॥गदां पद्मं तथा शंखं चक्रं विष्णुर्बिभ
र्त्ति च॥चक्रं शंखं तथा पद्मं गदां च मधुसूदनः॥८॥पद्मं कौमोदकीं चक्रं शंखं धत्ते त्रिविक्रमः॥शं
खं चक्रं गदां पद्मं वामनो धरते सदा॥९॥पद्मं चक्रं गदां शंखं श्रीधरो धरते भुजैः॥हृषीकेशो गदां च
क्रं पद्मं शंखं दधाति च॥१०॥पद्मनाभः करैर्धत्ते शंखं पद्ममरिं गदाम्॥पद्मं शंखं गदां चक्रं धत्ते दामो

दरः स्मृतः ॥ २१ ॥ संकर्षणो गदाशंखपद्मचक्रधरः स्मृतः ॥ वासुदेवो गदाशंखचक्रपद्मधरो मतः
॥ २२ ॥ चक्रशंखगदापद्मधरः प्रद्युम्न उच्यते ॥ अनिरुद्धश्चक्रगदाशंखपद्मधरः स्मृतः ॥ २३ ॥ चक्रं प॰
द्मं तथा शंखं गदां च पुरुषोत्तमः ॥ पद्मं कौमोदकीं शंखं चक्रं धत्तेऽप्यधोक्षजः ॥ २४ ॥ चक्रं पद्मं गदां शं
खं नरसिंहो बिभर्त्ति च ॥ गदां सरोजं चक्रं च शंखं धत्तेऽच्युतः सदा ॥ २५ ॥ पद्मं सुदर्शनं शंखं गदां धत्ते
जनार्दनः ॥ शंखं कौमोदकीं चक्रमुपेन्द्रो धरतेऽम्बुजम् ॥ २६ ॥ शंखं चक्रं सरोजं च गदां वहति वै हरिः
शंखं कौमोदकीं पद्मं चक्रं कृष्णो बिभर्त्ति च ॥ २७ ॥ इत्येताः केशवाद्यानां मूर्त्तयो लक्षणैर्मया ॥ निरू
पिता भक्तजनाः कृष्णैकादशी युताः ॥ २८ ॥ एकादशीनां शुक्लानामीश्वराः केशवादयः ॥ द्वादशी
नां च कृष्णानामीशाः संकर्षणादयः ॥ २९ ॥ मार्गशीर्षे शुक्लपक्ष एकादश्यां तु केशवः ॥ पूज्यस्तथा
कृष्णपक्षे तत्र संकर्षणोऽर्च्यते बुधैः ॥ ३० ॥ एवं पौषादिमासेषु पक्षयोः शुक्लकृष्णयोः ॥ नारायणादयः
पूज्या मलेऽतु पुरुषोत्तम ॥ ३१ ॥ अत्र संकर्षणाद्यास्तु तस्रो मूर्त्तयो मया ॥ प्रोक्तास्तु पृथगेवाश्चतुर्भु
जस्वरूपतः ॥ ३२ ॥ चित्तशाठ्येन कर्त्तव्यमेकादश्यां सर्वे जनाः ॥ लक्ष्मीकांतोऽत्र सर्वासां दाता तुष्यती सं
पदाम् ॥ ३३ ॥ पश्चात्तरुत्थाय विकुंठभर्त्तुः कृष्णस्वरूपाण्युपनाशनानि ॥ श्रीकेशवादीनि पुमांस्तु त

श्रीस्मरैस्त्वेवैमंगलमिष्टमेतु ॥ ३४ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे
प्रबोधसुत्सवे केशवादिमूर्त्तिलक्षणनिरूपणनामा पंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ सुव्रत उवाच ॥ इती
श्रीहरिणा गीतं माहात्म्यादि निशम्य ते ॥ एकादश्या जनाः सर्वे संतुष्टिं परमां ययुः ॥ १ ॥ तमेव हृदि ज्ञा
नेतः श्रीकृष्णं धर्मनंदनम् ॥ तद्व्रतस्यैव नियमं जगदुः सत्कृतस्य ते ॥ २ ॥ स्वस्वस्थानं ततो गंतुमाज्ञाप्य
स्वाश्रितान्स्वजनान् ॥ सात्वतसमगमत्स्वामी वंद्यमानो जनव्रजैः ॥ ३ ॥ एकादशीव्रतविधिमाचरिष्यन्नृ
कृतात्मवः कृष्णस्तोऽभ्यर्थ्य जग्राह तद्व्रतनियमं नृप ॥ ४ ॥ महोत्सवे तु सामग्री कारयामास वाड्वैः ॥ रंभा
स्तंभादिभिः पुण्यामंडपं चाप्यचीकरत् ॥ ५ ॥ भूमौ पद्माराज्ञं पादौ किंचित्सुप्त्वा प्रभूतजे ॥ तृतीयः प्रहर
स्ताव शनैः शायनमापनम् ॥ ६ ॥ अजल्पन्निद्रया वा सावुत्थायासमानतः ॥ स्वस्वरूपं हृदि ध्यात्वा स
कं मस्कै नैंदीपयौ ॥ ७ ॥ आदौ शौचविधिं कृत्वा गंडूषान्द्वादशैव च ॥ तस्माभ्युन्मत्तगंगायां चकार वि
धिनाऽऽप्लवम् ॥ ८ ॥ स्नानांगतर्पणं कृत्वा कज्जलोऽभ्युत्थसोऽजलम् ॥ भूत्वाऽर्घ्यं नाथ श्रीविष्णोः राईवास
हद्धं ययौ ॥ ९ ॥ रघुरोने कशिष्योपि दशोपन्तु हरिसेविनाम् ॥ दासधर्मं स्वयं तोषमानिनाय निजाश्र
मम् ॥ १० ॥ पुष्पाणि चंद्रशैवानादानीपतु जसीचसः ॥ धौतांघ्रिपाणिः शुचिनी पर्यधाच्छितवाससी

२१॥ उपविश्यासने कौशे गोपीचंदनमृत्स्नया ॥ कृत्वा पंचोर्ध्वपुंड्राणि संध्यावंदनमाचरत् ॥२२॥ नित्य-
होमं ततः कृत्वा ब्राह्मणान्वेदवित्तमान् ॥ पूजाविधिं ज्ञानारूप्य प्रारेभे कृत्स्नपूजनम् ॥२३॥ ते पूजां का-
रयामासुर्ब्राह्मणास्ते यथाविधि ॥ विदधुः सर्वतोभद्रमादौ ते मंडलं शुभम् ॥२४॥ विचित्ररंगशोभाढ्ये
तस्मिन्कलशमुज्ज्वलम् ॥ सौवर्णं स्थापयामासुर्ब्राह्मणा विधिकोविदाः ॥२५॥ पंचपल्लवसंयुक्ते सू-
क्ष्मवस्त्राभिवेष्टिते ॥ तत्र स्थिते शुभे पात्रे रम्यास्तरणमंडिते ॥२६॥ कमलं द्वादशदलं नानावर्णोप-
शोभितम् ॥ अंतर्द्वादशभिः पत्रैर्युक्तं च कुर्मनोहरम् ॥२७॥ तन्मध्ये प्रतिमां हैमीं लक्ष्मीयोगेश्वरस्य
ते ॥ प्राणप्रतिष्ठां कृत्वैव स्थापयामासुरादरात् ॥२८॥ तदंगदेवताश्चान्याः पार्षदांश्च यथादिशम् ॥ स्था-
पयामासुरष्टांगोक्तेनोक्तविधिना द्विजाः ॥२९॥ पूर्वाद्यनुक्रमेणैव केशवाद्याः सवाक्कयः ॥ स्वात्माग्रंत-
रपत्रेषु स्थापितास्तदंगदेवताः ॥३०॥ आद्ये दले केशवस्तु स्थापितस्तेऽश्रियासह ॥ नारायणस्तदग्रे च प-
यपादक्षिणक्रमात् ॥३१॥ माधवो नित्यया साकं गोविंदश्चंद्रयासह ॥ रमया सह विष्णुश्च माधव्या मधु-
सूदनः ॥३२॥ त्रिविक्रमश्च पद्माक्षा वामनः कमलापुतः ॥ श्रीधरः कांतिमत्याग्रे रूपी केशपराजिते
॥३३॥ पद्मनाभः पद्मवत्या राधा दामोदरो ततः ॥ स्थापिता द्वादशैवैता बहिःपत्रेषु देवताः ॥३४॥ मार्ग-

शीर्षादिमासेषु द्वादशस्वेष्वनुक्रमात् ॥ एकादशीनाम्शुक्ला नामैता एव हि देवताः ॥३५॥ तयोरंतर-
पत्रेषु द्वादश स्वरूपि देवताः ॥ कृष्णैकादश्यधिष्ठात्र्यः स्थापिताश्च सवाक्रूपः ॥३६॥ संकर्षणः पूर्व-
पत्रे स्थापितः कमुनंदया ॥ वासुदेवो हिरण्याच सहाग्नेय्यां स्थितस्ततः ॥३७॥ प्रद्युम्नश्च धियासाकम-
निरुद्धः कृशीजया ॥ स्थापितोऽनुक्रमेणैव नंदया पुरुषोत्तमः ॥३८॥ अधोक्षजस्त्रयीयुक्तः क्षेमंकर्या-
न्नृकेसरी ॥ अच्युतो विजयायुक्तः सुदर्शा च जनार्दनः ॥३९॥ उपेंद्रः कमलायुक्तो हरिः सह हिरण्मया
॥ कृष्णः सुलक्षणायुक्तो द्वादशा स्थापिता इति ॥४०॥ स्थापयित्वाऽथ चंदादीन् पार्षदान्स्वदिक्षु ते ॥ पू-
जामकारयन्विप्रा मंत्रैर्वैदिकतांत्रिकैः ॥४१॥ तत्रादौ हृदये दध्यौ स्वामी योगेश्वरं प्रभुम् ॥ वामपार्श्वस्थ-
या लक्ष्म्या सह पंकजहस्तया ॥४२॥ पद्मासनसमासीनं किंचिन्मीलितलोचनम् ॥ प्राणाग्रदत्तदृष्टिं च स्मृ-
तपद्मोपरिस्थितम् ॥४३॥ मेघश्यामं चतुर्बाहुं कौस्तुभेन विराजितम् ॥ नानाभरणशोभाढ्यं किरीटदि-
ज सन्मुखम् ॥४४॥ अंके कृत्वा वामदक्षावुत्तानौ च भुजौ स्थितम् ॥ तत्करद्वयपार्श्वस्थे दधौ पद्ममहा-
गदे ॥४५॥ ऊर्ध्वे करद्वये तस्य पांचजन्यसुदर्शने ॥ ध्यात्वा तस्मिन्वासुदेवे चकार स्वमनः स्थिरम् ॥४६॥ उप-
चारैः षोडशभिस्तत्र आवाहनादिभिः ॥ नीलकंठोऽर्चयामास सप्रेम तमनन्यधीः ॥४७॥ पंचामृतेन सं-

॥स॰नी॰ट॰ ॥ ९५॥

स्नापयज्जपुत्रानां विधाय च ॥ महाभिषेकविधिना स्नापयामास तं पुनः ॥ ३८ ॥ सुगंधिनाकैः सरेणाचंद अ॰३६ ॥
नेन सितानाक्षतैः ॥ सुगंधिभिर्बहुविधैः पुष्पैरानर्चतं ततः ॥ ३९ ॥ धूपं दत्त्वा दशांगं च तस्मै दीपान्वि
वेद्य च ॥ अर्पयामास नैवेद्यं चतुरः पावकैः कृतम् ॥ ४० ॥ मोदकान्गुडकांश्चैव चूर्णानि घृतपूरकान्
॥ सोहालिकाश्च कंसारान् सेवाश्च मेडकान् ॥ ४१ ॥ वटकान्पायसं दुग्ध कूरं दध्योदनं तथा ॥ पिंडका
न्पूरिकाश्चैव शालिशर्कराश्च लड्डुकान् ॥ ४२ ॥ तिलपिंडं कर्णान्वै पूगशालिपिंडसशर्करम् ॥ रंभाफलं च सम
घृतं मुरुचूर्णं गुडोदनम् ॥ ४३ ॥ भक्ष्यभोज्यानि चान्यानि समर्प्य च जलं शुचि ॥ ददौ तांबूलपूगादि फला
नि विविधानि च ॥ ४४ ॥ चकार घनसारेण महानीराजनं ततः ॥ गीतवादित्रनिनादैर्नृत्यैश्चाद्भुतैस्त
था ॥ ४५ ॥ तदा सुरगणाः सर्वे वादयंतः स्वडिंडिमान् ॥ ववृषुः पुष्पवर्षाणि जगुर्गंधर्वकिन्नराः ॥ ४६ ॥ नीराज
नं विधायाथ पददौ पुष्पांजलिं हरिः ॥ नमस्कृत्य च संप्रार्थ्य विष्णुं नाम प्ररयत् ॥ ४७ ॥ पूजयामास च त
तो धर्मदेवं यथाविधि ॥ युक्तं स्वपरिवारेण तं हृष्टात्मदक्षं बुधे ॥ ४८ ॥ दशदानानि विप्रेभ्यो त्रस्तं गत्वा ददौ
ततः ॥ माध्याह्निकं विधायादौ भक्त्यैनो निजदर्शनम् ॥ ४९ ॥ प्रवर्त्य च धर्मविधि धरायां स्वयं यथाशास्त्र
मिहाचरेस्तम् ॥ आनंदयामास स धर्मसंस्थापनकत्रनान्नृपियधर्मसंस्थः ॥ ५० ॥ इतिश्री सकंगिनी ॥ ९५॥

वनेनारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे त्रयो धन्युसवेनारायणमुनिकृते एकादशीव्रतविधि
निरूपणो नामाप्रत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ सुव्रत उवाच ॥ एकादश्यां दिने प्रातर्जपासाम्यथ यथाविधि
॥ प्रातःस्नानादिकं कृत्वा चक्रे भगवदर्चनम् ॥ १ ॥ सौवर्णं पूजयामास लक्ष्मीयोगे प्रसुरं तु सा ॥ तथैव च
भक्तिधर्मं च सर्वतो नडमंडले ॥ २ ॥ पंचामृतैश्च स्नानेन पुष्पैः सुरभिभिस्तथा ॥ धूपदीपोपहारैश्च फलै
र्नानाविधैरपि ॥ ३ ॥ पूजयित्वाः करोत्सैषणां महानीराजनं ततः ॥ मंत्रपुष्पांजलिं दत्त्वा प्रणामान्कृतां
जलिः ॥ ४ ॥ ततो भगवतः श्रीशैर्महादानानि साः करोत् ॥ धेनूर्दशविधाः सादात्मेरून्दशविधांस्तथा ॥ ५ ॥
तत्र गोमयलिप्तायां दर्भान्नास्तीर्य मा भुवि ॥ उदक्पादाः प्राक्शिरसीश्च कल्पयामास गा दश ॥ ६ ॥ गुडधेनुं गु
डैनैव चतुर्भारमितेन सा ॥ कारयामास तद्वत्सं भारेणैकेन शोभनम् ॥ ७ ॥ अनर्घ्यैर्वसनैः सूक्ष्मैर्वेष्टयि
त्वा च तानुभौ ॥ शोभयामास विविधै रत्नैस्सुमणिमिश्रितौ ॥ ८ ॥ शुक्तिकर्णौ विस्तुपादौ शुचिमुक्ताफले
क्षणौ ॥ ताम्रपृष्ठौ क्षौमपृच्छौ सितकंबलकंबलौ ॥ ९ ॥ स्वर्णशृंगौ गौरूप्यखुरौ विद्रुमश्मश्रुकौ शुभौ ॥ नाना
भरणशोभाढ्यौ कांस्यदोहनसंयुतौ ॥ १० ॥ एवं विधाय गोवत्सौ पूजयामास सादरम् ॥ तथा विधाश्च
कारयामास घृतधेनुमुखाश्च गाः ॥ ११ ॥ घृतधेनुं क्षीरधेनुं शर्कराधेनुमुत्तमाम् ॥ तिलधेनुं मधुधेनुं र

॥स.नी.तृ. ॥ सधेनुं च सा ऽकरोत् ॥१२॥ दधिधेनुं चाज्यधेनुं स्वर्णधेनुं तथा तिमाम् ॥ यथावत्कल्पयामास ज्ञात्वो अ.३७ ॥
॥ ८० ॥ क्तविधिना जया ॥१३॥ चतुर्भागमितेनैव घृतेन परिपूरितान् ॥ कुंभान्संस्थापयामास घृतधेनुविधौ
तु सा ॥१४॥ आरोपिता केन वस्त्रं च विधिमन्त्रं तु पूर्ववत् ॥ चकार सा बुद्धिमती कुरुभूमिपेरवि ॥१५॥ द्रव
द्रव्यस्य कुंभाश्चत्वारो जादीनां तु राजशयः ॥ स्थापितास्तत्र सर्वे चतुर्णां याजनेन वस्त्रकाः ॥१६॥ चतुःपलसु
वर्णेन स्वर्णधेनुं चकार च ॥ वस्त्रैर्विभूषणैस्तांश्च सा ऽर्चयत्के ऽप्यद्विजा अपि ॥१७॥ सेव्यन्ताश्च विविध्यः
दृजितेभ्यो रत्नानि गाः ॥ तदा द्रोणेन धान्यानां नगा वस्त्रीत येन्नृप ॥१८॥ मेरुसंज्ञान्पर्वतांश्च ततः सा ऽकल्प
यद्ब्रुजा ॥ वृक्षैः सरोवरैर्युक्तान्नानावस्त्रैर्विराजितान् ॥१९॥ प्रथमो धान्यशैलश्च द्वितीयो लावणाचल
गुडशैलस्तृतीयश्च तुर्यो हेमपर्वतः ॥२०॥ पंचमस्तिलशैलश्च षष्ठः कार्पासपर्वतः ॥ सप्तमो घृतशैल
श्च रत्नशैलस्तथाष्टमः ॥२१॥ रूप्यशैलश्च नवमो दशमः शर्कराचलः ॥ यथाविधि दश चैते पर्वताः स्था
पितास्तया ॥२२॥ मेरुं यं कारयामास वाफ देवाग्रतः शुभम् ॥ तत्र गोमयलिप्तायां भूम्यां ऽस्तारीत्कुशान्
नृप ॥२३॥ मध्ये ब्रीहिमयस्तत्र सहस्रद्रोणसंमितः ॥ मेरुः कृतो ऽपतत्पूर्वं मुक्तावज्राण्युपातिक्षिपत् ॥२४
॥ गोमेदपुष्परागांश्च दक्षिणे संस्थापयन्मणीन् तथा नीलान्मरकतान्पश्चिमे सान्वधारयत् ॥२५॥ वैदूर्यं जो ॥ ८० ॥

हितमणीनुत्तरे मेरुतस्तथा ॥ संस्थाप्य विद्रुमलता अभितस्तं बबंधर ॥२६॥ मस्तुवंशीर्गुहाश्च केशिजास्त
स्य च शुक्तिभिः ॥ बहुनविचित्राश्च वर्णान् पूतेनैव चकार सा ॥२७॥ पूर्वे शुक्लांबरं चैव मेघपंक्तिं तथाकरो
त् ॥ दक्षिणे पीतवस्त्रैश्च कर्बुरैस्तस्य पश्चिमे ॥२८॥ उत्तरे रक्तवस्त्रैश्च मेघपंक्तिं विधाय सा ॥ चक्रे शृंगा
णि चत्वारि रौप्याणि कदकानि च ॥२९॥ मेरोर्मूर्ध्नि ब्रह्मविष्णुरुद्रार्कांश्च हिरण्मयान् ॥ देवान्स्थापयन्मूर्ध्नि
श्चापि हैमांश्च केसरशाक्तितः ॥३०॥ इंद्रादीन् दिक्पालान् कृत्वा सा राजतान् शुभान् ॥ कदलैः पुष्पैश्च सुंद
नैश्च शोभयामास तं गिरिम् ॥३१॥ तस्योपरि च सौवर्णान् वृक्षांश्चीनप्यतिक्षिपत् ॥ मंदारं पारिजातं च संता
पं कल्पपादपम् ॥३२॥ तस्य मुक्तापुष्पहारैर्वितानं पंचवर्णकम् ॥ अबंधयत्ताहृग्राडे रूप्यरिक्षितिपात्म
जा ॥३३॥ मेरुमेवं विधं कृत्वा नचतुरीर्यांश्च संमितान् ॥ सा ऽवर्धन्नगांश्च क्रेचतुरस्तत्र तुर्दिशम् ॥३४॥ मं
दरादीन्पर्वतैः पूर्वं सा च चकार फलादिभिः ॥ नानावस्त्रैश्च पुष्पैस्तं शोभमानं च चंदनैः ॥३५॥ तस्योपरि द्रुमे
षोचहैमौ नरकं देवकौ ॥ वनेरौप्यमयं चापि च के चैव रथाभिधम् ॥३६॥ तस्मिंश्च कोचनमयं कामसंपा
पयज्जया ॥ क्षीरोदं वारुणीं श्राव्यं सरोरौप्यमयं तथा ॥३७॥ चकार दक्षिणे मेरोस्ततः सा गंधमादनम् ॥
गोधूमैः पर्वतं नानावस्त्रादिभिरलंकृतम् ॥३८॥ हेमजंबूवृक्षं तन्मूर्ध्नि तथा रूप्यमयं वनम् ॥ गांधर्वाख्यं त

॥म.जी.त.(?) चत्वारो शैलपंचपक्ष पर्तिन्यधात् ॥ ३९ ॥ घृतौदं मानसाख्यं च सरो रूप्यमयं तथा ॥ कृत्वा तमद्रिं विविधैर्व अ० ३३ ॥
॥ ८१ ॥ स्त्रैः पुष्पैरशोभयत् ॥ ४० ॥ क्रमेरोः पश्चिमेनाऽयतिलैर्विपुलपर्वतम् ॥ कृत्वा नानाविधैर्वस्त्रैः शोभा
यामास सत्फलैः ॥ ४१ ॥ तस्योपरि सौवर्णं न्यधाद्धंसं च पिप्पलम् ॥ शैत्यं वैभ्राजाख्यवनं दधिशुभ्रैकं
सरः ॥ ४२ ॥ मेरोः सौम्ये सुपार्श्वाद्रिं कृत्वा माषमयं ततः ॥ तस्योपरि वटं हैमं हैमीं कामदुघां न्यधात् ॥ ४३
॥ सा विशाखं वनं शैलं मधुमद्सरस्तथा ॥ कृत्वा तमद्रिं वस्त्राद्यैर्विविधैः समशोभयत् ॥ ४४ ॥ स्था
पित्वेह द्रोमेरुं विधिज्ञैः स्नातनो द्विजैः ॥ वाचयित्वा स्वस्त्ययनं ग्रहहोमं विधाय च ॥ ४५ ॥ आवाह्य
पर्वतान् देवांस्तान्संपूज्य यथाविधि ॥ पुपूजत्स्व गुरुं भक्त्या चंदनाद्युकरूपलैः ॥ ४६ ॥ मध्यमं पर्वतं तं
सौवर्णं हैमेरुसंज्ञकम् ॥ तदा नसागतान्सिद्धौ गाश्चतुर्विंशतिं ददौ ॥ ४७ ॥ अवशेषान् गिरीनन्यांश्चतुरश्च
ततः परम् ॥ कृत्विग्भ्योऽदाच्चतुर्भ्यः सा भगवत्प्रीतये तदा ॥ ४८ ॥ एतेन विधिना दत्त्वा धान्यशैलं तु सा
जया ॥ लवणादिसुवर्णान्तान् गिरीनन्यांश्च पञ्च च ॥ ४९ ॥ लवणाद्रिं तत्र चक्रे द्रोणैः षोडशभिर्मितम् ॥
विष्कम्भाद्रींश्चतुरस्तत्र तु षोडश संमितान् ॥ ५० ॥ द्रुमान्सरांसि देवांस्तु यथापूर्वं चकार सा विविधै
र्वसनैः पुष्पैः फलाद्यैस्तमशोभयत् ॥ ५१ ॥ गुडाद्रिं दशभिर्भारैः सा चकार ततः शुभम् ॥ सहस्रेण ॥ ८२ ॥

पलानां च विदधे हेमपर्वतम् ॥ ५२ ॥ ततस्तु सा जया चक्रे हरिप्रीत्यै महामनाः ॥ तिलाद्रिं दशभिर्द्रोणैः
पूर्ववत्तु यथाविधि ॥ ५३ ॥ कार्पासाद्रिं च विंशत्या भारैः परिमितं तथा ॥ कुंभैर्विंशतिसंख्याकैर्घृ
ताद्रिं च चकार सा ॥ ५४ ॥ मुक्ताफलसहस्रेण रत्नाचलमथाऽकरोत् ॥ तत्पूर्वे मंदाराद्रिं तु गोमेदहीर
कैस्तथा ॥ ५५ ॥ इंद्रनीलैः पुष्परागैर्दक्षिणे गंधमादनम् ॥ वैडूर्यैर्विद्रुमैश्चक्रे पश्चिमे विपुलाचलम्
॥ ५६ ॥ पद्मरागैः ससौवर्णैरुत्तरे च सुपार्श्वकम् ॥ चकार रौप्यं तु विधिं सा पूर्ववदुदारधीः ॥ ५७ ॥ अ
युतेन पलैश्चक्रे ततो रूप्याचलं च सा ॥ प्राग्वद्दशाङ्गं तं प्रोक्तं हैमं तत्तरिहाऽकरोत् ॥ ५८ ॥ ततो भारैः
परिमितं सा षड्भिः शर्कराचलम् ॥ यथाविधि विधायैवं वस्त्राद्यैस्तमशोभयत् ॥ ५९ ॥ मध्यमाद्रिं च
तुर्यांशसंमितांश्च चतुरो गिरीन् ॥ सर्वत्रैवाऽकरोच्चाऽन्यद्विधानं धान्यशैलवत् ॥ ६० ॥ वस्त्राद्यैः शो
भितांस्तांश्च सर्वानपि च पर्वतान् ॥ यथाविधि ब्राह्मणेभ्यो ददौ सा प्रीतये हरेः ॥ ६१ ॥ एवं सत्तमो राजा
प्रीत्यै भगवतो हरेः ॥ सदा जयैव जयया महादानान्यदीदपत् ॥ ६२ ॥ भैशार्यमीदृशं तस्या विलोक्यैवाऽ
खिलान्नृपाः ॥ देशान्तरीयाजौकाश्च विस्मयं प्रतिपेदिरे ॥ ६३ ॥ रात्रौ सा च यथाशास्त्रं राधादामोदरं जया
॥ एकादश्युपधिं भक्त्या पुपूज श्रुचिमानसा ॥ ६४ ॥ शृण्वायुवानः शिविकाः पुमांसस्तस्मिन्दिने तु ब्रह्म

 तोषणम् ॥ चकुर्निराहारं व्रतं च पोषधानमथाऽवन्दिनिशाजागरं च ॥ ६५ ॥ इति श्री सम्यक्त्वजीवनेना
 मयाख्यानवृत्तौ धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे श्रावीधन्नुसबीजयाकृतपुरे धन्यादि महादानविधिनिरूपण
नामा सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ कृतव्रतवाचा ॥ तस्मिन्दिने सोऽपि निरन्नमेव व्रतं चकार प्रभुरप्युदारः ॥
मानुष्यजीवं विदधञ्च धर्मपातु नरेशात्र कृतावतारः ॥ १ ॥ राज्ञीसभायां निजमुच्चपीठमध्यास्य ना
रायणनामघोषम् ॥ कृत्वा च शुश्राव वसिष्ठगीतं माहात्म्यमेकादशिकातिथेः सः ॥ २ ॥ कुर्वंस्ततो जाग
रणं मुनीनां ज्ञानं स्वगातुं भगवद्गुणान् सः ॥ स्नातो पयामास च गीयमानान् शुश्राव तान् भक्तमनो
भिरामान् ॥ ३ ॥ ततस्तृतीये त्वहरे निशायां यागाय शुभ्रक्षेपुसतालिवारम् ॥ उत्तीर्यपीवान्नगवाक्ष्य
या हंसमायात्सतु पाकशालाम् ॥ ४ ॥ विधाप्यपक्वान्नचयान्निषण्णः क्षणं रमाद्याः स्त्रिय आश्रुत
त्र ॥ समागतं प्रेक्ष्य मवेक्ष्य हृष्टाः कुत्यापनत्वादुरासनेन ॥ ५ ॥ तत्रोपविश्य प्रभुरेक्ष्य तानि सच्छकुजी
नां नगराजमेकम् ॥ तत्रापि भूयोः स्वामकं गेहजौ जानसम्बेतवर्णमस्तु शेचितोऽस्य ॥ ६ ॥ तत्रावतार्कि
न विताच कृतिः पाकेन वान्नं विदधीम हीमम् ॥ इत्थं तमुक्त्वे जजितात दानी कृतं पतदीयं तदिनानती
त्रे ॥ ७ ॥ तदास्तनामा हृन्नरेशाकन्ये नारदे मुनीश्री स्परवि पयेव प्राकार्किं नुजांतलदाकर्यं चित्सूयंत

पुण्येन तपस्विनीनाम् ॥ ८ ॥ मितस्मिता तं भयवं तमूचे तदा मजामा पिकवी विदग्धा ॥ जानासि किं द्वाद
शिकादिनी यमेतस्य भीपंचदिनं हि विदि ॥ ९ ॥ स्पर्शेन यावत्तु तपस्विनस्ते पक्वान्नराशेः किजता
वदस्व ॥ शांकाभवस्येवमपूर्णतायाजाने करस्पर्शफलं यतस्ते ॥ १० ॥ इत्थं तयोक्ते हरिमानता
स्पंतं धूनयंतं च शिरः स्मितं तम् ॥ प्रदर्शयामास रमा हितायै गेहे तपकं किजनापमानम् ॥ ११ ॥
स तत्र गत्वा प्रददर्श योगी गंगा चरामो यमुनां चरेवाम् ॥ तत्स्य तामिः क्रियमाणमीशः कृतं च
पर्यैक्षत पाकमेव ॥ १२ ॥ तुंबीचयैमो क्रिकजटुकानामुत्फुल्लगोजाथित पूरिकाणाम् ॥ चयैन्वत
त्सामृदर्शि नदी शौचवर्तास्तु पीतस्य मितोन्मयधीत ॥ १३ ॥ गोजान्नपनी नूतघृतेन शुभ्रानु स्वज
दुकानेक्ष्य तत्पूर्णपूर्वान् ॥ दृशावभे तान्स्थिरकांस्ततत्र हि पीतसस्कालितशुभ्रवर्णान् ॥ १४ ॥
महोऽस्ति कायोपपृथुलं कराहेदनिधाय दोर्भ्यां धृतहस्त ॥ सेदेऽलयं पत्नीसममाऽऽत्तुजोके संपावमीशौ
यमुनांवरामास ॥ १५ ॥ प्रफुल्लिताः फुल्लवरीमुनाथी संवृत्तपात्रे पृथुले यपूपान् ॥ कर्तुं प्रसक्तादद
रशी च तेन मौनाव भक्तानि विधाय कृत्तीम् ॥ १६ ॥ अन्यत्र चापतप दसौ मुनीशोऽमरीकृतान् कवि
स्वित्रशाकाम् ॥ प्रकुर्वती सहदरकान् गुजाजां विधाय सन्मंडकपुंजमाशु ॥ १७ ॥ दौहित्र कर्णं थिक

॥स०जी०प्र०३ पुर्यां पुराणां पुनाति केतावतु पैस्वपुराणम् ॥ स्थितो हरिः सनी मम्भूतामवेक्ष्य तत्कर्म तस्या अतिसत्यजाना ॥अ०३७॥
॥७३॥ ता ॥१८॥ समानयंत्यो निजदास्तिकाभिः पुनः पुनर्दुग्धघटाननेकान् ॥ विधाय यंत्री परमान्नमा
श्वस्ति तीव्र पत्न्यो सदृदर्शतत्र ॥१९॥ ददर्श सत्कांदविकोपकूलसान् समर्पिकाः खपुकपिंडकोद्भ ॥ र
मास मीपे समुपहरंती पांचालिकांनाप्यसत्कनिशाम् ॥२०॥ एवं स्त्रियोऽन्या अपि पाककर्म स
क्ता निजप्राणनमात्रकामाः ॥ ददर्श जाडं यतिनी च जीवा मुमा कुमारी कुशला सुखाद्याः ॥२१॥ गो
होन्तरे चापरदर्शदेविः क्षत्रांगनाः पाकरताः स्वतुष्ट्यै ॥ क्षेमाम लाम यदितीश्च कुंजां मरल्लमाला
रतिदेविकाद्याः ॥२२॥ स्वरस्वविप्रारुत पाकतुल्यं पाकं कृतं च क्रियमाणमाभिः ॥ स्वप्राणनार्थं च कृ
यत्नतो सौ ददर्श तास्त्वर्यमुदारकृत्यः ॥२३॥ स पाकदक्षाभिरुदारधीभिस्तपस्विनीभिः ॥ क्रियमा
णमिष्टं मुः ॥ पाकं विलोक्य प्रशशंस नारीः सर्वा जयाज्ञातवशागजपांच ॥२४॥ पार्वांस्तु पाकी लजि
तागृहेऽभूत्तत्तो प्ययं क्विचित्रिगुणोऽस्ति नूनम् ॥ पदार्थसंख्यास्थिहृतावतीति ज्ञात्वा स्वचित्ते स जहर्ष नू
मा ॥२५॥ ततः समाता प्य सपाचिकास्ताः सहोदनेन च कथिकां च सूपम् ॥ प्रातर्विधातुं निजवासमा
यात्ता च तु कृतुः कृकवाकवोपि ॥२६॥ जागरे स हरिनिजे हरिरित्थं नूपनेसतु विधायविभाते ॥ निष्का॥ ॥७३॥

गात्र च विधिं च विधितः कर्म नैत्यकमुपाचरदीशः ॥२७॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्म
शास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे भगवत्कृतपाकपाचिकादर्शननिरूपणनामा सप्तत्रिंशोऽध्यायः
॥३७॥ सुव्रत उवाच ॥ प्रातः कृत्यं विधाया भगवान् द्वादशी दिने ॥ स्वपीदत्तीव मारुत्या येरांनि वत
रोरधः ॥१॥ देशांतरीया श्च जनाः कृत्वा नित्य विधिं द्रुतम् ॥ मुनिभिः सहतत्रैत्य निषेदुरव वात्यस्य या
॥२॥ योगेश्वरस्य कृत्वा च जपापुत्तरपूजनम् ॥ चकार तन्मूर्तिदानं गौरदानादि च सादरम् ॥३॥ वर्णि
राट् तावदन्येस्त्सदीर्घपोटजदाधरः ॥ पाकसिद्धिरभूत्स्वामिन्निति वाचमराप्रभुम् ॥४॥ तदाज्ञता भ
गवता सर्वे पि मुनयोन्नपैः ॥ अतिहर्षान्विता स्तूर्णं भोक्तुमायं श्च पूपदाः ॥५॥ पंचाशः सो बुपात्रा
श्च तत्र पंक्तिषु सर्वशः ॥ मर्यादया निषेदुस्ते हर्मां सार्धतरध्ययः ॥६॥ कतिवल्सा च दृकछास्त्र वराः
परिवेषकाः ॥ भुक्तिपात्राणि चांबूनि ददुराशो द्विजात्तयः ॥७॥ ततोन्नक्ष्याणि नोज्यानि लेह्यान्यपि च
कृत्स्नशः ॥ यथोचितं यथाभोक्तृपंक्तिशः पर्यवेषयेन् ॥८॥ सर्वं सर्वेषु पात्रेषु परिवेषितमित्यसौ
दृष्ट्वातान् भगवान्भोक्तुमाज्ञिज्ञपदुदात्तधीः ॥९॥ तस्मिन्दिने तु सत्यामी मुक्तानंदमुखान्सतः ॥
जोक्तुं समुपवेश्यैपि चचकार परिवेषणम् ॥१०॥ भुंजानांस्तान्मुनीन्राजन्नद्विजैः साकं द्रुतक्रियैः ॥ पर्य

॥ग॰सं॰ह॰॥ वेषयद्रीशीघ्रं सौरसेदंपंक्तिचरेद्द्रुतम् ॥ २२ ॥ पक्वान्नं तत्र पात्रेभ्यो निधृतेभ्यो द्विजैः प्रभुः ॥ उग्रा कुण्डलीरू अ॰२६॥
॥८४॥ षिकादीनि समुद्भुः पर्यवेषयत् ॥ २३ ॥ नीम्रहस्तो यथौ पंक्तौ यस्यां यस्यां यदा यदा ॥ भोजकान्या
चतो पश्यत्तस्यां तस्यां तदानघ ॥ २४ ॥ पात्रपूरं तत्तस्तेभ्यो रसनन्नोभ्यानि सोर्पयन् ॥ तर्पयामास सक
लान्भुक्तानां तान्मुनीन्नृप ॥ २५ ॥ आश्चर्यं जनयन्नृणां दीनत्वा चिन्तितेददत् ॥ दिव्यदेहागतान्मुक्तान रू
रूपानपि भोजयत् ॥ २५ ॥ तद्रूपा सा महद्दिव्या क्षोत्तदानीं कृतिचिन्नराः ॥ नार्पत्तान्नरहरस्सुर्देवानपितत्र
समागताम् ॥ २६ ॥ पक्वान्नानां चबहुशः पर्वतान्सुचिरोत्तथा ॥ घृतकुल्याः पयःकुल्याः पायसादिनदी
रपि ॥ २७ ॥ तमेव भगवंतं तत्र देवानां परिवेषणम् ॥ कुर्वंतमैक्षंत तदा चरंतं सर्वपंक्तिषु ॥ २८ ॥ तत्कर
र्षित पक्वान्नग्रहणे सादरं स्तुते ॥ देवा दीक्षात्तस्थैवेतान्मुनीश्च ददृशुः समान् ॥ २९ ॥ तत्सेवितेषुपक्वा
न्नैः सफलात्तिमुखेषु च ॥ द्विजातुवाच भगवान्भक्तमानीय तामिति ॥ ३० ॥ जडुकं वामहस्ते च दक्षे पा
यसभाजनम् ॥ गृहीत्वा परिचक्राम स ततः सर्वपंक्तिषु ॥ ३१ ॥ यथा चेन यदा कोपि प्रसाग छन्तदासतु
प्रसादं दौर्जन्य विक्त्रसाने दी गुह्यावह ॥ ३२ ॥ एतद्दोहि निगवन्नत्र पात्रे नो विस्मृतो स्वयम् ॥ नित्यानंदो
रिक्तपात्रो जजनन्नेयाचितुंमुक्तः ॥ ३३ ॥ तदा तत्रैष स हरिर्भाजनेतस्य पायसम् ॥ न्यर्पिंचत्सतदौ नाचप ॥८४॥

र्यस्तद्धेहि जडुकं ॥ ३४ ॥ इत्युक्तो पायसमात्रं चेतन्नित्यानंदएव माम् ॥ दूषणं वक्ष्यतिस्वामिन्नस्मादे
तोक्तोजकमपि क्षिप ॥ ३५ ॥ ततो हसन्स भगवान् हृष्यमाणस्तु भोजकान् ॥ नत्वा चेलडुकं क्षिप्त्वा सिंह
नादमचीकरत् ॥ ३६ ॥ वर्ति राड्रेता वदागत्य जडुकाभत्रकं करे ॥ विज्ञ हरेः पुरस्तस्थौ दौतत्ततः सो
ग्रहीद्रुतम् ॥ ३७ ॥ हरिवीक्ष्यांति कृपार्तः समुक्तानंदौ गतिस्त्वसवान् ॥ भुक्तशेषं स्वपात्रस्थंजडुकंतमदी
दरात् ॥ ३८ ॥ अपेक्षितो स्वत्वेतावानितितालान्सप्रभुः ॥ यावत्क्षिपतितं तावन्नो करोसिंहगर्जना
म् ॥ ३९ ॥ चैतन्यानंदमानोक्त पात्रे कृत्वा करं शिरः ॥ धूनयंतं सतत्पात्रे हरिर्जडुकमक्षिपत् ॥ ३० ॥
उद्वेशिरो धूनयंतं निसानंदं हसन्मुखम् ॥ तत्संज्ञात्वा जडुकांदत्तत्पात्रेऽक्षिपदीश्वरः ॥ ३१ ॥ कृतसिंह
रवेनस्मिन्नानंदानंदमाययौ ॥ तान्नाज्ञिद्विजदंतं नंदायं पामास पायसम् ॥ ३२ ॥ गोपाजानंदमाजो
क्यमितादारं हरिर्हसन् ॥ अर्धं दत्तजडुकस्यादाकारयन्सिंहगर्जनाम् ॥ ३३ ॥ सच्चिदानंदमेत्यासौ न्न
पादौ सिंहनादिनम् ॥ दृष्ट्वा रिक्तं तु तत्पात्रं जडुकद्वयमक्षिपत् ॥ ३४ ॥ रूपानंदस्वरूपाप्यप्रतीक्ष्य स्वम
वस्थितम् ॥ तत्समीपमुपेत्यायं दरीला जडुकं करे ॥ ३५ ॥ तत्संज्ञात्वानेककामं जडुकं वीक्ष्य सोऽब्रवी
त् ॥ एतद्वै गुर्जीनां नेत्र्यमः स्यादितिनिःक्षिप ॥ ३६ ॥ तं च क्षिप्तास ततस्तान्येयावत्क्षिपतिचापरम् ॥

॥ स·जी·प्र० ५ उच्चैर्जनादसनरामुकान्ते दमगाञ्च च॥ ३७॥ पात्रावशिष्टपक्वान्नं कुर्वंतं चर्वणं शनैः॥ तं संज्ञात्वा ल अ० ३९॥
॥ ६५॥ ज्जमानमात्मानं दैन्यवचस्सः॥ ३८॥ निष्कासितेन तैः संताडय ब्रह्मासौ देन तत्र पा॥ गृहाणाशु स्वल्पमिद
मित्युक्त्वा दाक्षजड्डुकौ॥ ३९॥ शाकुलीनृतवक्त्रेण ब्रुवते चापकुर्वदर्शी॥ महानुभावानंदाय करस्थं सा
ईजड्डुकम्॥ ४०॥ एवमप्यानपि हरिर्भोजकानपरिवेष्यसः॥ भक्तं च कर्षिकां सूपं दापयित्वा स्वधल्क
रे॥ ४१॥ भुक्त्वा करस्तु खं तेन च विशोध्य स्वस्वकेतनम्॥ कृत्वा तं तु राययुः सर्वे भोजकास्तु च फुल्लकृताः
४२॥ ततश्च पार्षदान् सर्वान् स्वत्रिपारीन् सपूर्ववत्॥ भोजयामास भक्तान् स्तान् सौस्थार्थिनो जना
न्॥ ४३॥ ततः स पारणां कर्तुं पोषाश्वाजाप्य सर्वशः॥ भोजनार्थं ततस्तानपि न्निजमंदिरमीरिता॥ ४४
॥ पाकं विधाय स्त्रीरूपं नैवेद्यं वैश्वदेविकम्॥ कृत्वैव विदधे स्वामी पारणां धर्मवत्सलः॥ ४५॥ अकुर्व
न् सदृवानिजं पार्षदानां पुरो गुणान्॥ नयायावर्णप्रयत्नैव तत्र याममपाविशत्॥ ४६॥ एवमेव नृपते
जगत्पतिः श्रीहरिर्भवति भक्तवत्सलः॥ हेमहीननिजसेविमानवान्नाधिकं किमपि न स्पृशे सर्वथा॥
४७॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे भवोधस्तु सर्वेभ्यो जनेभ्यो हरिप
रिवेषणलीलावर्णननामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ३९॥ सुव्रत उवाच॥ अथ प्रदोषे भगवान्नुपासनु ॥ ६५॥

नर्वर्हिर्वदिमुदारकीर्तिः॥ तावज्जनौघास्तु नपश्च सर्वे ये पाश्च तत्रैव समुद्रानिषेदुः॥ १॥ ततोऽपविष्टपत्र
भुशात्मपीठे परिवेष्टितत्स्वानुविनयावनम्रान्॥ कश्चिच्छिक्षितां स्तानपि साधुवर्त्मनृपो विवक्षुः स गिरं
जगाद॥ २॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच॥ पूर्वं हि वर्णाश्रमिणस्त्यागिनो मुनयस्तथा॥ सर्वे संमिलिताः
स्थाग्रे हृष्टमनकायमान्विताः॥ ३॥ तेषां मध्ये भवेदेषां यत्र शक्यं किमपि प्रजाः॥ ते मां पृच्छंतु निर्भीकाः
कश्चिद्वो मास्तु संशयः॥ ४॥ सुव्रत उवाच॥ एवमुक्ते भगवता राजानस्तत्र संस्थिता॥ पुंजजिद्दास्तु
गुराद्या भक्ताः प्रश्नमकुर्वतः॥ ५॥ परस्परं ते समं त्रनमस्कृत प्रभुं नृप॥ बद्धांजलिपुटाः प्रोचुर्वाचं जो
षहिता वहाम्॥ ६॥ राजान ऊचुः॥ वयं सर्वे नृपाः स्वामिन् प्रजाश्च मा निरंतरम्॥ मद्भृतिधर्मस्थितं त्य
क्त्वा श्रिताः स्मो जगद्गुरोः॥ ७॥ तेषां नो यद्भवेत्कार्यमकार्यं यच्च सर्वथा॥ तत्सुपर्वविशारदी कृत्स्नं त्वं
बोधयितुमर्हसि॥ ८॥ सुव्रत उवाच॥ इति तैरादरात्स्पृष्टः प्रसन्नः स मुनीश्वर॥ स्मेरन् स्वभक्तं विदुरं
प्रोवाच वचनं नृपान्॥ ९॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच॥ ये पंडिता इति प्रोक्ताः संख्यास्तेषु च साधवः॥ ते
षां यद्वचनं तत्तु कार्यमेवेति निश्चितम्॥ १०॥ तत्रैवोक्ताश्च ये मूर्खाश्च संतश्च कुबुद्धयः॥ तदुक्तं वच
नं भक्त्यास्यकार्यमिति मे मतम्॥ ११॥ पंडितानां च मूर्खाणां लक्षणानि सविस्तरम्॥ कार्याकार्यं च विदु

स॰जी॰तृ॰ शे धृतराष्ट्रं पुराऽवदत् ॥१७॥ प्रोक्ता विदुरनीतिः सा गृहिणां साधिनां हिता ॥ तामभ्यस्य ततो ज्ञेयः अ॰५०॥
॥५६॥ कार्याकार्यविनिर्णयः ॥१८॥ सर्वपांनीतिशास्त्राणां सारो वैदुरिकोनयः ॥ तेनैव वर्त्तमानानां यु
ष्माकं सर्वतः सुखम् ॥१९॥ एतत्संज्ञी जिनः क्वापि संतापैस्त्रिविधैरपि ॥ पीडितुं नैव शक्यं ते स्थिता
यवदतो जनाः ॥२०॥ एतदुक्तप्रकारेण वर्त्तमानाः क्रियास्वपि ॥ यूयं मत्तः श्रीकृष्णस्य स्विनो भ्र
भविष्यथ ॥२१॥ सुव्रत उवाच ॥ इत्युक्तास्ते नृपतयो राजन्भगवता द्विजाः ॥ जनाश्च मुनयो हृष्टास्त
थेत्यूचुः प्रणम्य तम् ॥२२॥ स्वस्वस्थानं ततो गंतुमाजस्ताद्दृशिनाचते ॥ ययुस्ततो हरिरपि स्वीयं मं
दिरमाययौ ॥२३॥ त्रयोदशीतस्त्रिदिने रात्रौ हरिरकारयत् ॥ सभायां पंचमस्कंधकथां पौराणिकेन
च ॥२४॥ सोऽध्वं ग्रामस्वस्वमर्यादिसर्वं तस्मा अबुबुधत् ॥ संगदोषं कुर्मफला वदेपभोग्यत्वमप्यसौ ॥
२५ ॥ अष्टादशादिनानीत्थं सर्वे ते भगवज्जनाः ॥ लेभिरे परमानंदं कारुण्येन जगत्पतेः ॥२६॥ पौर्ण
मास्यां च महर्ता संभारेण समन्ततः ॥ कारयामास जयपानक्लिजन्ममहोत्सवम् ॥२७॥ इति श्रीस
त्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे विहरनीस्युपदेशकथनना
मचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ५० ॥ सुव्रत उवाच ॥ कृष्णवोतेनिशि जनान्भक्तान्भगवांस्ततः ॥ आजिज्ञप ॥५६॥

त्समां संस्थो गंतुं देशं निजं निजम् ॥१॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ यूयं सर्वे भक्तजना देशान्स्वान्स्वा
न्स्वसुखे ॥ योषितोऽध्वनिरक्षेतः सावधाना व्रजंत्वितः ॥२॥ देहांते मम ब्रह्मस्वरूपं निश्चित्यात्मानमच्युत
म् ॥ भजंतश्च स्वधर्मस्था ममत्वामप्राप्स्यथ ध्रुवम् ॥३॥ प्राप्य ब्रह्मपुरं तच्च सर्वधामोत्तमोत्तमम् ॥ नोगान
लौकिकांस्तत्र तत्स्मात्स्याप्स्यथ वांछितान् ॥४॥ सुव्रत उवाच ॥ इतिश्रुत्वा प्रभोर्वाक्यं मुनिभिः सह ते ज
नाः ॥ नत्वा तं हृष्टमनसः पप्रच्छुरिदमादरात् ॥५॥ जना ऊचुः ॥ एकांतिकाः कृष्णभक्ता ज्ञानवैराग्यभ
क्तिभिः ॥ संपन्ना भगवन्ब्रह्ममेलं भंते धाम तन्मयत ॥६॥ पश्चौ यत्ते परं धाम त्वया ब्रह्मपुराभिधम्
॥ तद्दिव्ये द्रष्टुमिच्छामो वयं सर्वे स्वरूपतः ॥७॥ तस्मात्त्वं रूपयाऽस्माभिस्तत्स्वरूपं तस्य तत्त्वतः ॥ वक्तुमर्हसि
भो स्वामिंस्त्वदृश्यो नैव वेदितत ॥८॥ सुव्रत उवाच ॥ पृष्टः सत्स्थं निजभक्तसंघैर्विविक्तभिर्धामप
रं मुरारे ॥ प्रहर्षयंस्तानवदद्दयालुर्नारायणो भक्तजनैकबंधुः ॥९॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ भक्ताः
शृणुत वक्ष्यामि रूपं ब्रह्मपुरस्य वः ॥ एकांतिकानां भक्तानां यत्प्राप्य स्याति सुखस्य च ॥१०॥ एतदूह्यम
मस्तीति पुराणेषु महर्षिभिः ॥ न सम्यग्विस्तरेणोक्तं पीक्तं नामांतरेण च ॥११॥ छांदोग्योपनिषद्येत
स्मीश्च धर्मे च भारते ॥ स्कांदादिषु पुराणेषु संक्षेपेणोपवर्णितम् ॥१२॥ युष्माकं चाधिकारित्वात्स म

स॰ जी॰ त्र॰ त्याशुद्धचेतसाम् ॥ कथयामि कथामेतां जना ब्रह्मपुरात्मयाम् ॥ १३ ॥ ब्रह्मांडगोलकेत्यस्मिन्भव- अ॰ ४२ ॥
॥ ८७ ॥ नानि चतुर्दश ॥ सप्तोर्ध्वं सप्त चाधस्तात्सत्तेलेषु स्थितानि वै ॥ १४ ॥ लोकांश्चतुर्दशै वैतान्पृथिव्या ऽऽव-
रणं जनाः ॥ कोटियोजनविस्तीर्णमभितो व्याप्य वर्त्तते ॥ १५ ॥ उपर्युपरि तस्यापि जलं तेजोमरुन्नभः
स्त्वहंकारो महत्तत्त्वमिति चावरणानि षट् ॥ १६ ॥ एकैकस्माद्दशदशगुणितं त्युत्तरोत्तरम् ॥ तेषां चाव-
रणं पूर्वासौ क्ष्म्यणप्यधिकं परम् ॥ १७ ॥ एतेषामपि सर्वेषां कारणं यत्तदक्षमम् ॥ प्रकृत्याख्यं निग-
दितं महदावरणं जनाः ॥ १८ ॥ ततः परं चिदाकाशमस्ति तेजोमयं महत् ॥ अनाद्यनंतं तद्धामपरम-
ब्योमसंज्ञितम् ॥ १९ ॥ कोटिचंद्रार्कवह्नीनां मिलितं यन्महः ॥ तदेकदेशे तेजोगे यातिस्वद्योततो हि त-
त् ॥ २० ॥ अस्ति तत्रानंदमयी सुधासिंधुर्महानदी ॥ नित्यानंतोच्चगंभीरा यामाकुर्वं स्नामपि ॥ २१ ॥ सुधा-
सिंधोरस्ति मध्ये द्वीपः सत्तात्मको महान् ॥ भूरितेजोमयो दिव्यः स्वरूपः सनातनः ॥ २२ ॥ निर्वृतैः काम-
धेनूनां वृषभैश्चारुविग्रहैः ॥ नृत्यच्छाखाशकुंतैर्दिव्यैर्मृगपक्षिभिः ॥ २३ ॥ पारिजातैः कल्पवृक्षैर्मं-
दारादिभिरंघ्रिपैः ॥ मल्लिकाजातिमुख्याभिर्वल्लीभिः परितो वृतः ॥ २४ ॥ नानाविधैरुपवनैः फलपुष्प-
समृद्धिभिः ॥ नदीभिः सरसीभिश्च वापीभिर्मणिपर्वतैः ॥ २५ ॥ एतैस्तेजोमयैः सर्वैः स्वरूपैरलौकिकैः ॥ ८७ ॥

भिरसंख्याभिः परिवृतः सत्यद्वीपः स राजते ॥ २६ ॥ अस्ति तस्मिन्बृहद्दुर्गं तत्र शृंगाचजाभिधम् ॥ लोका-
लोकाचलनिभं तुंगं श्रीकांत्रतिप्रवम् ॥ २७ ॥ महद्भिर्गोपुरैरम्यं चतुर्भिस्तच्चतुर्दिशाम् ॥ स्फुरत्स्फीतं प्रती-
हारैः स्फुवलप्रव्रजादिभिः ॥ २८ ॥ स्फुरच्छ्रीनादिभिः शास्त्रैर्मूर्तिमद्भिरुपाश्रितम् ॥ अणिमाप्रमुखाभिस्त-
न्महतीभिश्च सिद्धिभिः ॥ २९ ॥ तस्यां तर्वत्र दिव्या भूमिस्तेजोमयी शुभा ॥ उपमानं स्कुचितस्या ब्रह्मांडे नात्र व-
र्त्तते ॥ ३० ॥ अनूतोपमया तां च निर्दिशामि ते लोकजनाः ॥ यद्येवं स्यात्कश्चित्तर्हि सोपमीयेत तेन वै ॥ ३१ ॥ स्व-
र्णकांचमयी भूमिर्यस्य सर्वास पर्वता ॥ नारत्नाः सुश्वा स्कन्तयः सर्वाः स्थावरजंगमाः ॥ ३२ ॥ यावंतः संत्यंत-
रिक्षस्थाग्रहनक्षत्रतारकाः ॥ तावंत एव सूर्याः स्युः सर्वतः सुप्रकाशकाः ॥ ३३ ॥ तैः प्रकाशितया भूम्या का-
चमय्यातिरम्यया ॥ आश्चर्यरूपया नूनं सा भूमिरुपमीयते ॥ ३४ ॥ तदेतत्परमं धाम श्रीकृष्णस्य सनातन-
म् ॥ गोलोक इति यत्प्राहुर्गोपगोपीगणावृतम् ॥ ३५ ॥ दर्शनीयतमं तद्धि सर्वतोऽस्ति मनोहरम् ॥ तत्र य-
द्रत्नादि तत्सर्वमलौकिकम् ॥ ३६ ॥ मुक्तानां तत्र पुंसां च योषितामपि कोटिशः ॥ दिव्यानि च्चाति भास्वंति
मंदिराणि भवंति वै ॥ ३७ ॥ तन्मध्येऽस्ति महत्तेजः कोटिकोटयर्कभास्वरम् ॥ मनोहरमतिश्वेतं घनं सच्चित्सु-
खात्मकम् ॥ ३८ ॥ यदाहुः स्वरं ब्रह्म सर्वाधारं तथामृतम् ॥ अनाद्यनंतं तत्पूर्णं निस्त्यं ज्योतिः सनातनम् ॥

स·जी·तृ· ३९॥ योगसंसिद्धिमापन्नाः यद्यच्चक्रातिनिर्जातगे॥ मतीसमृद्धिपेद्यंयंतियच्चरूपमप्रमादतः॥ ४०॥ त अ·४१॥
॥ ९९ ॥ देतद्दवगंतव्यंधामब्रह्मपुरंहरेः॥ सर्वधामोत्तमंकालमायादिभयवर्जितम्॥ ४१॥ तत्राक्षरमयंदिव्यं
मंदिरंवर्त्ततेप्रभोः॥ तस्यैश्वर्यंनशक्नोहंभक्तावर्णयितुंकिल॥ ४२॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशरत्नस्तंभाति
भास्करम्॥ ऋद्धिभिःसकलाभिश्चयुक्तंतत्सर्वसिद्धिभिः॥ ४३॥ एकांतिकानांमुक्तानांकोटिभिस्तत्सरि
श्रितम्॥ योषाभिःकृष्णभक्ताभिर्मुक्ताभिश्चापिकोटिशः॥ ४४॥ राधालक्ष्म्यादिभिस्तत्रसेव्यमानःस्व
शक्तिभिः॥ रत्नसिंहासनेरम्येश्रीकृष्णोहिविराजते॥ ४५॥ नतादृशोहिभवनंक्वापिलोकेषुविद्यते॥ उ
पमीयेतयेननततोनिरुपमंस्मृतम्॥ ४६॥ अनेकशोपिमुक्तानांपुंसांस्त्रीणांचतत्रवै भोगस्थानान्य
नेकानिसंतिदिव्यानिकृत्स्नशः॥ ४७॥ भोगाभोगोपकरणान्यपिदिव्यानिसर्वशः॥ वर्त्ततेस्वस्वरूपा
णितानिभिन्नानितत्रच॥ ४८॥ यथैवेहभौतिकाभोगाःपांचभौतिकदेहिनाम्॥ भवंतितेषांलयातत्तच्चिद्रू
पाणांहिचिन्मयाः॥ ४९॥ तेजोमयाःसर्वएतेगुणालीलास्तथाक्षयाः॥ तत्तज्ज्ञानानंदरूपादिव्यानिरु
पमाःस्मृताः॥ ५०॥ स्त्रियश्चपुरुषाश्चैतेभवंतिदिव्यमूर्त्तयः॥ अप्राकृतेंद्रियप्राणादिव्याजंकारवास
सः॥ ५१॥ कृष्णादेवकृष्णोचास्तितत्रतेषांनचामतः॥ कृष्णसमंहिसर्वेभ्योददातिसचसर्वदा॥ ५२॥ रूपं ॥ ९९ ॥

समृद्धिरैश्वर्यंस्थानंभोगाःकृत्स्नानिच॥ समानैतानिसर्वेषांसच्चिदानंदरूपिणाम्॥ ५३॥ न्यूनत्वेचाधि
कत्वेवाभोगादेस्तत्रसर्वथा॥ ईर्ष्यैवकापिभोक्तॄणांहेतुर्नास्तुकर्हिचित्॥ ५४॥ यथाकश्चित्समृद्धो
ऽपिस्वल्पैवनराधिपः॥ भोगान्भुंक्तेनभुंक्तेवातथानेऽपिनिजेछया॥ ५५॥ नकामवासनातेषांस्त्रीपुंसा
नांपरस्परम्॥ अस्तिचैकैकशोभाऽपितेषांतेजोऽर्ककोटिवत्॥ ५६॥ तादृक्तत्कनकमुक्तागतेजसोऽप्य
धिकंसह॥ मुक्तानांतेषुकदेशस्थंभवतीत्यवगम्यताम्॥ ५७॥ तादृशस्यापितद्धाम्नःसकलैश्वर्यसद्मनः॥ ता
दृगेकतरस्यास्तिश्रीकृष्णांघ्रिनखस्यवै॥ ५८॥ सप्रभुर्द्विभुजस्तत्रराजतेरूपामकंदरः॥ नित्यंगाति
महःपुंजावृतत्वाच्चैतदर्शनः॥ ५९॥ श्रीरामानंदप्रमुखैःपार्षदैर्दिव्यविग्रहैः॥ सेव्यमानःसितच्छत्र
चामरादिभिरादरात॥ ६०॥ शिवब्रह्मादिभिर्नैकब्रह्मांडाधीश्वरैर्नतैः॥ मुक्तैरन्यैश्चार्च्यमानोगंध
पुष्पांशुकादिभिः॥ ६१॥ धर्मेणसहभक्त्याचनगैर्वंदिश्चसंस्तुतः॥ आस्तेराजाधिराजश्रीभगवान्
पुरुषोत्तमः॥ ६२॥ सचतेषुस्वभक्तेषुदिदृक्षास्वस्यपारशी॥ येषांस्यात्तादृशांतेभ्योदर्शनंस्वंददाति
हि॥ ६३॥ केचिच्चतुर्भुजंकेचित्सहस्रांशंमनुजंतथा॥ केचित्सहस्रबाहुंतंतस्मिन्नूहतिधामनि॥ ६४॥
परेतत्परमंधामश्रीकृष्णस्योदितंजना॥ अतर्क्यंतदगम्यंचसदानंदरसात्मकम्॥ ६५॥ नदीयायेव

॥स.जी.तृ.
॥८८॥

नाराः स्युस्तेषामेव तु पामया ॥ भक्तैः स्वधर्मनिरतैस्तत्र सार्द्धं तदा भवेत् ॥ ६६ ॥ इत्येतत्परमं गुह्यं म अ०४१॥
या ब्रह्मपुरं जनाः ॥ युष्मभ्यमिति वक्तादद्युमं संक्षेपेणोपवर्णितम् ॥ ६७ ॥ कृष्णाभक्ताय धूर्त्ताय नास्ति
काय कदाचन ॥ रहस्यमेतन्नो भक्ता वक्तव्यं नैव सर्वथा ॥ ६८ ॥ सूत उवाच ॥ इत्येतत्परमदयालु
ना प्रोक्तं माहात्म्यं सहसि वृहस्पुरस्य तेन ॥ श्रुत्वा ते महमुनिभिर्जनाः प्रहर्षं संप्रापुः प्रभुमखिलाव
वंदिरे तम् ॥ ६९ ॥ श्रीकृष्णं ननु भगवंतमेव ते तं ज्ञात्वा तल्लदपि च धाम तस्य राजन् ॥ निश्चित्याथ च च
पुर्थीं नात्मजन्मंतद्धि वेत्सापि विविदुः प्रहृष्टचित्ताः ॥ ७० ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे ध
र्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधनुत्सवे ब्रह्मपुरधामवर्णननामैकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ सूत उ॰
वाच ॥ ततो भगवता सत्रा वासायधुर्नृप ॥ सर्वे भक्ताः प्रभुं नत्वा सर्वापि निजमंदिरम् ॥ १ ॥ अनुज्ञा
प्याभिनिजान्देशानुगंतुं जना स्थले ॥ हरिराज्ञया परा रात्रौ पाथेयादीनि चक्रिरे ॥ २ ॥ प्रभोः शासनादिकं
वस्तुं तत्वार्थं शीघ्रसुक्तिलः ॥ तन्मुखाम्यवसीथं स्वदेश न याय वै ॥ ३ ॥ वस्त्रपात्राध्वभक्ष्यादिकोष
लेषु निधाय च ॥ योजयित्वा वाहनानि सज्जाश्वा सत्वहर्मुखे ॥ ४ ॥ प्रातः कृत्यं विधायैव तुं विकाववृ
रल्लवः ॥ सज्जा वभूवुर्मुनयः स्कंधर्यं वित पुस्तकाः ॥ ५ ॥ नृपांगणामुपेत्यैव भगवद्दर्शनोत्सुकाः ॥ त ॥८८॥

स्थुः सर्वेऽपि विप्राद्याः स्वस्कंधार्पितयष्टयः ॥ ६ ॥ नारायणमुनिः सोऽपि तेभ्यो दर्शनदित्सया ॥ भक्त
प्रियोऽश्वमारुह्य निर्ययौ नगराद्बहिः ॥ ७ ॥ जनसंमर्दभीत्यैव निर्गच्छंतं पुराद्बहिः ॥ तमन्वयुर्जनाः
सर्वे मुनयः पार्षदास्तथा ॥ ८ ॥ कोशार्धदूरं च पनेदीर्घं कासे स्वप्रभुः ॥ भक्तानानंदयंस्तस्थावश्वा
श्वारूढः सवत्सभेनि ॥ ९ ॥ मुनीनात्र पृथक् निजनसंघाश्च भूरिशः ॥ वृंदानि योषितां चाश्रुतं सममेत्य
व वंदिरे ॥ १० ॥ अस्याकं नगरे प्रेष्या मुनयो भगवंस्त्वया ॥ पुनस्ते दर्शनं शीघ्रमस्त्विति प्रार्थयन् ज
नाः ॥ ११ ॥ सूत उवाच ॥ व्रजिष्यंतीः प्रभुर्मुनयो नानादेशांस्तदाज्ञया ॥ बद्धांजलिपुराः प्रीत्या तं प्रण
म्यवलुं वुः ॥ १२ ॥ मुनय ऊचुः ॥ स्वामिंस्त्वं परमेश्वरस्य परमं ब्रह्मासि वेदोदितं धृत्वाद्य पुरुषाकृ
तिं विधिमरीच्यादि क्रमेणाखिलम् ॥ विष्णुस्त्वा वरजंगमात्मकमिदं ज्ञात्वा सृजस्यात्मनः पातुं त
त्तिमिकूर्मसूकरमुखा धत्से स्वतंत्रस्तनूः ॥ १३ ॥ देवान्सा भूजनो स्व धर्ममभितोरक्षं स्व धर्मद्रुहो
दैत्यान्हंसि धृताकृतिः प्रतियुगं धर्मप्रियस्त्वं विभो ॥ सर्वास्तास्तनवस्तवाखिलजनैर्जै स्वैर्यैण युक्ता
स्तयाचक्राद्यायुधदर्शिता नितिमहसः संतितप्रतापश्रुताः ॥ १४ ॥ मूर्तिस्ते भगवन्निमं त्विह नृणामता
न विच्छिन्नयेजाग्रस्वं सकसुतिभिः परिरन्तताः वस्पामिरक्षेक्षणा ॥ धर्मे पारमहंस्यमेव दधती ब्रह्म

स·जी·तृ० स्वरूपस्थितिरुन्मिज्जन्भवपाशमोचनकरीवर्वर्तिसर्वोपरि ॥२५॥ श्रद्धाशांतिरलिप्तमानिपुणता जज्ञातितितिक्षादयात्तुहिमैंश्मभयंशमोदमतपोविद्यानयः सत्क्रिया ॥ वैराग्योपरतीविवेक
॥२००॥ विनयावबोधगयोगः स्मृतिरेश्वर्याणिमहांतिसंततिमगवन्नेतानिमूलानिविह ॥२६॥ निष्कामत्वमन
न्यसाधमुरुधानिः स्वादनिर्जीर्जनैर्निः स्नेहत्वममानितानिमदतात्तानेचवीज्ञानयुक् ॥ रस्या
द्याःखलुशक्यस्वभगवन्मूर्त्यानपाविष्कृतास्तन्वानापरयास्ततोमुनिवरप्रसादीसेव्यास्त्विय
म् ॥२७॥ चिन्तात्मीयकुकर्मतोभुविनराज्ञातामृनीतावशंसर्गेणजमधर्मजेन्मगवंस्तानुद्धर्नि
नायत्ततः ॥ कोवामोचयितुंक्षमस्त्वदपरोदेवेष्वांशपापंडिनांशास्त्रैःकल्पितयुक्तिलकैनिवहैर्दु
त्रम्यमाणानभुवि ॥२८॥ स्त्रीपान्मासिमसात्स्त्रधर्मजकुलात्वंदंभमाया कर्जितहिंसाक्रोधमुरुक्तिम्
तुनिकृतिश्रामोहस्तुत्या जनान् ॥ नामिष्वादिमपंचकादपिचतानाविर्बुकाल पाजयन्नसंपारम
हंस्यमात्मसहसाधर्ममुदाश्पत्रथः ॥२९॥ येकेचित्पुरवोगवेन्मम स्वरुद्रशक्ताश्चसहाता हतीःवि
श्राणाधनजीतुपाविनियमागैष्किचशैश्वरताः ॥ शास्त्रार्थोंश्चकुतर्कयुक्त्यभिहतान्स्वानबोध
यंतोजनांस्तिश्रूलन्मरहसानमांसितरेणोभासिवयातिक्षयम् ॥३०॥ लोकेस्मिन्हिनराःस्त्रियश्च ॥७००॥

कृतिनाकामेनचाष्यर्दिताः सर्वेवानरतुल्यतामुपगताःसंतिप्रभोनिस्त्रपाः ॥ यक्षाश्चतुमिवदु
तावित्रिमपित्रायोनराःसांप्रतंसैरिण्यादयराक्षसंतिचनितास्त्रैधावलाश्श्र्योजिताः ॥३१॥ ता
नेतान्नृपयाजमेवसदयंत्रातुंसमर्थोसिचेत्रागुक्तानस्वमामानशीलिनरूमेयस्माज्जनेगुरु
न ॥ प्रायःश्रियपरंपरोनुगुरवोधावसदेवापथाप्रस्थाणांजपनोडवाःखलुगतिस्तेषांकयंस्या
च्छुभा ॥३२॥ ईह कृपालकुदुर्विधानहतप्यिपस्तानुसंप्रदासुर्ययारूढान्संसृतिकष्टतस्त्वमचिंतु
स्ते भूर्यमाविष्कुरु ॥ देवीमेपदमाश्रितास्तुनगवंस्त्वद्भक्तिबोधोद्यताःसद्यःसाधवएवधामपर
मंनेष्यापयंतिस्त्रिनो ॥३३॥ सच्छास्त्राण्यपदैश्चयुक्तिसहितैस्तान्समयंबोधयन्नंतर्यामितयात
दीहृदये श्रीशांम्रुदेवान्निदन् ॥ तत्सन्मूर्तिधरोमनांसिसहसात्वम्मिंत्वमाकर्षयन्नैश्चर्येणनि
जेनतद्धृदयगोभूयाःसमाधौविभो ॥३४॥ ऐश्वर्येमहदेतदेवनववैशेषीकृत्यसाधारणंद्रुत्तानामपि
यन्मनोनियमनंमूर्तौनतवस्याद्भुतम् ॥ कामाहंकृतिकोपमत्सरमुखैर्देस्यैर्हृतेस्त्वघुराः पुत्राणांह
ननाद्वितेरतितरांख्यातंनविष्णुरपि ॥३५॥ देवायेवृजिनोहिरण्यकशिपुप्रधानिकाश्चात्मनो
रूपेर्देवतातिचेरनास्करमुखैर्यजेषुनागप्रहाः ॥ स्त्रीयंतेपिमनोनयंत्तुमशक्रकन्नकामकुधार्यैर्नर्त्तो

॥स·ना·त्॥ ॥१०२॥ क्रिशास्त्वं भगवंस्त्वमांतरशितृं नित्य प्रत्ययमीशोश्वरः ॥२६॥ कर्त्तुं नैव पराभवं तव तु ते किंचित्कथंचित् अ॰४२॥
त्कचित्कामायावलिनोपि वैरिणां मेशक्ता नवंति प्रभो ॥ यस्मात्त्वमदसैव कायपि व येजेतु सम
र्थानतान्साक्षात्तर्हि परास्तरेभगवति त्वय्येव कैनाम ते ॥२७॥ ये दैत्यास्तु पुरा त्वया विनिहतारूपैर्नृसिं
हादिभिस्ते देवारितया प्रसिद्धिमगमन्वै दैत्यलोके क्षितौ ॥ एते तु प्रथितानवंत्यगणितान्ब्रह्मांडको
टिष्वमज्जीवेशाः रयस्समून्हतवतामवों परिस्थीयते ॥२८॥ ये त्वां संस्तुतिवैं धुस्तु कपरद्दध्या
तुं यतंते जना स्तेषां विघ्नकरा अपि प्रभुवमिमे संतीसतः पाहितान् ॥ दैत्यानां हननं पुरा यदकरो
स्तस्मादपिख्यायसीमेतां तेनु कृतिंविंदंति नु भियेते मृत्युमदर्घुत्तमाः ॥२९॥ देवावादत्तुज्ञानराश्युरूप
यस्ते यान्तना यो पिवाजध्यायाकूपदवीमिहातिमहंती ये येभ्युताम्तस्मदात्त ॥ नेकामेनच मत्सरेणाच
रूप्यामानेनजोभेनवातस्मात्त्वं भुवितेभ्यएव जनतां पातुं सदैवाहंसि ॥३०॥ धन्यः कोशलदेश
जः सहनिजैः पौरैर्वशामोदिजो धन्याप्रेमवतीच यो षिदपि यन्माराघ्यणो ऽ नूः स्वयम् ॥ धन्याप्ति
ष्य भवाअपीहच वयं त्वत्पादपद्मेक्षणास्तस्मै श्रीहरये नमो भगवते तुभ्यं महावर्त्तिने ॥३१॥
॥ ॥ऋतनउवाच॥ ॥ ॥इति विधाय हरेः स्तवनं च तं मुनिगणाः क्षितिपालववंदिरे ॥ ॥१०२॥

सपदि तान भिनेद्य धरातले विचरितुं नृक्षितापसचादिशात् ॥३२॥ यथा वन्मानयित्वैव मन्त्कान् सर्वा
न्सर्वेश्वरः ॥ आज्ञाप्यगच्छेत्विति तान्सामुनेचान्म वर्त्तत ॥३३॥ अथैतं तु किमु वेगसोप्येवमसौ पांसु
च्छुतैनागतैश्चैतोभिः ॥ समुपास्यमानत्ववरणान्नृणाम पुलौकिकैः ॥ अस्मैकोन नवर्णमात्मचर
णास्मर्योन्न संजातवपन्नृप रघुः आयपुरं पुरा ननमुनिः संगीतकीर्तिर्निजैः ॥३४॥ नैपुण्यं निजवाजिनः स
भगवानास्कंदितेधौरितेपत्पन्नृरेचितवल्गितस्फलतरंतितन्यानंदयन्स्वाश्रितान् ॥ मरघुः प्राप्य पुनर्मु
नीश्वरजनता मग्रेपितेषां व्रजनम्रुर्णस्ताम्विदधत्तु नश्च नगरीमायास्त्वचेतारहि ॥३५॥ तेतु भक्ता
जनाः सर्वे यथारूपतमीश्वरम् ॥ ध्यानेनपश्यिपश्यतः स्वस्वदेशान्ययुस्ततः ॥३६॥ हरिश्च तत्रन
गरे संप्राप्यन्रुपमंदिरम् ॥ स्ववेदीमभितस्त्वाम्युकाणमकामपदमन्न ॥३७॥ आनंदयन्प्रजयामुख्या
पोषितोपिसरश्वरः ॥ अस्मैन कारयामासगतमर्दुं पुजापितम् ॥३८॥ ततो वाहाक्षमुतीर्थनारायण
मुनिर्नृप ॥ निजमंदिरमभ्येत्य निपसादासनेस्फुरवम् ॥३९॥ स्वस्थचित्तस्ततः स्वामी प्रसन्नमुखपंकज
जः ॥ स्तुवनृत्यपांचजजितांसीमारीनूनाहृत्यार्पदान् ॥४०॥ आसीन्मरुदधेयारस्काहगीवोक्तवोम
हान् ॥ जातो यंतेन हृदिमे वृत्तांहर्षोद्य विराजते ॥४१॥ नैव किंचिदपिन्युनमासीन्नूनमिहोक्तवे ॥ नत्रा

॥ स॰जी॰प्र॰१ ॥ १०२ ॥
क्रोधादिदोषैः कर्तुमीदृशस्तु महोत्सवः ॥४२॥ न संतोषो नारदाद्या अत्र मनुष्यास्तु भुवस्तले ॥ जयिते वृजन अ॰५२ ॥
यैकास्ति जयैव जयितानन्नु ॥४३॥ उत्तमस्तु त्वमीशं त्वं पितुरप्यधिको गुणैः ॥ राजानुपम एवासि भक्त
आत्मनिवेदनी ॥४४॥ स्कन्द उवाच ॥ निजनन्दनमश्रद्धां सततं विदधत्स्वैव सुदारकर्मणि ॥ क्षितिपाजम
ठामुनीश्वरेत्तमुपायवत्सजाः समवर्णितुम् ॥४५॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे
प्रकरणे श्रीबोधन्नुज्ञादेशेन नगरागतभक्तसंघप्रत्यर्पणमुनिसंघकृतनारायणस्तुतिनिरूपणना
माद्विपञ्चाशोऽध्यायः ॥५२॥ स्कन्द उवाच ॥ अथ सर्वव्रतपराजपाच जयितारमा ॥ समीपमाययुस्त
स्मगृहीतार्हणपाणयः ॥१॥ अमरीप्रमुखास्तास्ता योषितो पर्व्वणीकृकाः ॥ नारायणस्य तास्ति श्रीमु
ख्याश्चनापपुस्तदा ॥२॥ सांगोपांगोऽथ वेश्मैव समासास्य स्थन्वेनमः ॥ कृतनित्यविधानास्ताः श्रुत्वय
लं चवंदिरे ॥३॥ तस्मै रवदनां भोजं दृष्ट्वा स्वस्थं समास्थितम् ॥ पूजनायसमारभितास्ताः पूजयंतिस्म भक्तितः
॥४॥ कस्तं घिनाचंदनेन कुंकुमागरुकेसरैः ॥ कस्तु पान्त्वाक्षतैर्नानापुष्पहारैश्च शीरवरैः ॥५॥ वस्त्रैर्नाना
विधैः सूक्ष्मैरनर्घ्यैरत्नभूषणैः ॥ धूपदीपोपहारैश्च कर्पूरारात्रिकादिभिः ॥६॥ संपूज्य विधिवद्भक्त्यास्त
स्तुं नत्वा निजम् ॥ भावं मकरयं तस्तास्तु हृष्टुस्तं पृथक् पृथक् ॥७॥ जयोवाच ॥ नमामि कृष्णाय हरे स्विजा ॥ १०२ ॥

स्मनां सदात्मने श्रीपुरुषोत्तमाय ते अनंतकोटींदुभवादिहेतवे त्वाश्रीपकृष्णागानिकेतमूर्तये ॥८॥ अधी
श्वराणां क्षरधामवासिने स्वभक्तहृद्धांछितमूर्तिधारिणे ॥ अनेकमायापुरुषैश्चराग्युनैनमोनिमंत्रैः
स्विजदेहधारिणाम् ॥९॥ अविंसमानंदमयं च निर्गुणं वदंति वेदांतविदः स्वयंचयतः ॥ परं परं ब्रह्म
परात्मशब्दितं तदेव साक्षाद्भगवांस्त्वमेव हि ॥१०॥ करवं प्रदातुं मम वाञ्छितान् गुणान्निजाश्रितेभ्योऽत्र तनुं
दिशिश्रिये ॥ रमां तपो धर्मविरक्तिवेदनैर्निषेवितां नित्यमनन्यसंश्रयैः ॥११॥ निजेच्छया स्वीकृतपा
नपावित्रोऽमनुष्यतन्वाकरवृंदवेघपालमाददानः कृपयास्मदर्चनं महोत्सवैर्नः सुखयस्य थेरूशः ॥
१२॥ करवं तनोति श्रवणं च कीर्तनं स्मृतिर्नतिः पूजनमंघ्रिसेवनम् ॥ प्रभो सखित्वं च तवात्रदासतां चतु
ष्यनात्मनिवेदनं तथा ॥१३॥ तवात्रमूर्तौ यदि भक्तिलक्षणां ह्रदं भवेदेकतमं न वस्त्वपि ॥ जनस्य पसा
त्रमकार्यकारणाख्यकं हितीर्णः सहसात्तमोंऽबुधिम् ॥१४॥ कृतार्थराणां जनिसोऽभून्तजेत्राभूद घोघो
पि च तस्य जन्मसाल बभूव मुक्तिः किल तस्य जीवः प्रभोऽवयं विद्म इति स्वचेतसि ॥१५॥ स्वभक्तसंरक्षण
तत्परस्य तेनजन्मनामं तत्र नास्ति कर्मणाम् ॥ अशेषदुःखप्रशमैकहेतवे नमोऽस्तु तस्मै परमेश्वराय ते
॥१६॥ सर्वे भवान् सद्य एव संपदामिह प्रकुर्वन्सुखदः सदैव नः ॥ स्थितिः शरीरस्य तु यावदेव नः प्रभो

स॰भी॰दृ॰ निवसन्तु खलु तावदहं स्मि ॥१७॥ कश्यप उवाच ॥ इति स्तुत्वा हरिं भक्त्या विरराम जपात् ततः ॥ वरदां जगदुपुत्रा अ॰५३
॥१०३॥ स्तोषीत्तं प्रणम्य रमानृप ॥१८॥ रमोवाच ॥ स्वामिंस्त्वच्चरणौ चूर्णं न वद्वक्ति शान्त्यमनां मे स्वदं देहीनतः
करतोंऽशा सुभिरहं वेदेन तं सज्जनैः ॥ भूपस्तामिह संस्तुतो स्वविहितैः कर्माख्यपावोर्द्दंवदानमोक्षयि
लुं न ततः खलु जनान्मायाधिप स्त्वं प्रभुः ॥१९॥ मायायाः परतः परश्च भगवान् सर्वेश्वरः श्रीहरिः सत्वं तु
प्रकृतीः त्रिविधरूपकुरूपैः नैकांऽ सर्गादिकम् ॥ तत्रापी त्रानवध्यसे प्रकृतिभिर्निस्संस्थतं तः प्रभुर्निजेपः पव
नोपपाखिलजगतश्चेशाः प्रकुर्वन्नपि ॥२०॥ आत्मीयेन स्वयेन निलस्वयवानेकस्त्वमेवासि वेदे वादेव
नराः परे तु कस्विनः स्वीवित्तधामादिभिः ॥ तद्भक्तास्तु सदात्वयैव कस्विनोदुःखानि जार्नन्तितान् ज्ञाब्धा
शीघ्रं यां प्रयेः त्वरस्तितापलंतिं निर्वेसंस्तृतिम् ॥२१॥ ब्रह्माद्या जगतीश्वये तनुभृतस्ते कालजाः केऽपि ते व
र्त्तन्तेऽहिनि यं चितानिजनिजामानी विकालकृताम् ॥ आब्धिस्त्वेव विभीभोर्वा पारं वनन्तिभीताः क्वचित् कुर्वतः
सर्वेऽलनु विभीभवन्ति ततवन्ये यावन्निजायुःक्षयः ॥२२॥ मर्यादां रचितां त्वयैव भगवन् कालोऽपि संपालयन्ना
विर्भाव पतितिस्थितोदिखिलया नानारूपं गुणान् ॥ वायुर्वाति दिवाकरोऽभ्रमतिदेवर्षत्यमर्त्ये स्मृते मृत्युर्धा
वतिसर्वतश्च समयं वै ज्ञात्वा तदुल्लंघने ॥२३॥ योषा रेमविभूषणां प्रभुकृ रस्त्रगामासिषु श्रीहरेत्वन्माया रचि ॥१०३॥

तेषु संगमपियन्त्वेव कश्चित्स्त्रियमे ॥ अर्चोऽग्निर्जलधीव सत्वपि पर्शन्तिजत्तैर्नान्युं वंत्ता स्वः स्वन्तुः
तवर्द्दे खलु यथालंत दृत्रप्रभी ॥२४॥ सक्ताः प्राकृतिकाम यानु निखिलासुक्तैस्त पार्श्वेर्गुणायतेभ्यो
पि वर्य विनीमतरुधात्वस्त्रेमप्रद्दीप्स वः ॥ तेषु त्वं तु वसन्नपी श्वर तया नो वध्यसे नाप्रसेयो मे वस्थिर
जंगमस्थम घरूपुत्र सूक्ष्मसत्क्षोः ॥२५॥ ईशात्वं तव चैतरे कृतनो मायागुणः नंजनं जातं सत्त्वमहा
मनाहिस्कधियीनक्त प्रियश्री हरे ॥ त्वय्येवास्तु मनो मदीयमनिशं त्वां प्रार्थयामीत्यहं त्वन्मायागुणतः स
दासस्तवनं कर्त्तुं त्वमेवार्हसि ॥२६॥ कश्यप उवाच ॥ इति स्तुत्वा रमा भक्त्या नारायण मुनीन्द्र ॥ श्रीमा
माथ तजितानं तुष्टाव कृतांजलिः ॥२७॥ ललितोवाच ॥ श्रीवासुदेव पुरुषोत्तम पादपद्मं नत्वा नमामि
तव कायवचोमनोभिः ॥ संसारवारिधिनिमज्जदनेकजीवप्रोत्तारणं स्ववमहं श्रुतिहृद्वेद्यम् ॥२८॥ मा
यापरोपि जगदुद्भवपालनांतलीलार्थमात्तविविधविष्णुशिवादिरूपः ॥ अप्राकृतैर्गुणगणैरभिसेवि
तोंघ्रिस्त्वं राजसेहि परमेश्वर धाम्नि भूमन् ॥२९॥ त्वं प्राकृतात्यतमसः परएव तस्मिन् धाम्न्यद्भिमिश्र
महतीनिरुपासितोऽसि ॥ राधारमाप्रमुखशक्तिभिरानताभिर्भक्त्यानुवेलमभिसेवितपादपद्मः ॥३०॥
मूर्तौ कृपान्वमभवः खलु मानवानां नारायणार्षिरभवायपुरा त्वखंडे ॥ प्रादुर्बभूविथ कृतो ग्रालयोर्न्दल

॥ स॰गी॰टी॰ ज्योः श्रीनीलकंठवसति कोसलदेशराजा ॥ ३१ ॥ दीनोगुणैस्त्रिभिरधीश्वरमायिकैस्त्वं नत्वेपिदिव्यतनु ॥ रा॰ ५३ ॥
॥ १०५ ॥ रित्यसिनिर्गुणाख्यः ॥ सेपोमपणं विदधदेवतपीः स्वपित्रोः कल्याणमत्र तनुषेश्रितदेहभाजाम् ॥ ३२
॥ वर्णाश्रमेषु सकलेष्वपि कालनष्टं धर्मं प्रवर्तयितुमीश सनातनं त्वाम् ॥ जातं वदंति कतिचित्कति
चिद्गृभूमन् पापर्दितभिन्नमिह पारमहंस्यधर्मम् ॥ ३३ ॥ केचिद्वदंति शृणुयत्तमहेंद्र हानपाषंडलिंगगु
रुभिः कृतांतीह नीतम् ॥ सर्वप्रदायमनघोद्भवसंप्रणीतं पुष्टं विधातुमिह मातरतिप्रभी त्वाम् ॥ ३४ ॥ पु
ष्टिं विधातुमिह धर्मयुजः स्वभक्तैर्धर्मोरिपुर्वसुरसंघतनूकुलायाः ॥ प्रादुष्कृतहिनवराकृतिरित्यहंतु
जानेनवं नमखिलार्थदमाश्रितेभ्यः ॥ ३५ ॥ भूतं भवंति पितत्वगुणानिहत्वाष्य सज्जोगा यंति वास्वरुदयेश्च
तिगानुस्मरंति ॥ तेषां चयेविदधतेप्यनुमोदनं वा ते यांति धामतव संसृतिवंधमुक्ताः ॥ ३६ ॥ भक्तिं तवा
पत्स्वपापि सतां प्रसंगं हित्वात्मबोधमुपजक्ष्युमिहांतमसायैः ॥ क्लिश्यंतिभूरिनियमैस्तरतोजभंतेकेचि
फलंनतु यथेहतुजाककंडाः ॥ ३७ ॥ मुख्यामयातुलतवभक्त्यधिकारिणो ये वैराग्यधर्मनिजबोधयुतास्त
एव ॥ सन्ध्यः स्मृतो रतिवपुर्वचनात्प्रसिक्तिसेवां करोमिनितरां त्वनुसारिणी वै ॥ ३८ ॥ स्यात्तत्रयच ममज
न्मचतत्रतत्र त्वन्नापमुत्त्वचनिरंतरमेकृतकृत्या ॥ निष्काममेव नरसैवसेवनमीश मेस्तादिसर्वथयास्यहम ॥ १०५ ॥

स्मिप्रणयाब्दवंतम् ॥ ३९ ॥ कृष्णउवाच ॥ जयितालसितैः प्रदैः शितिस्तु त्वामिजं प्रभुम् ॥ तूष्णीमासीत्त
तस्तास्याः स्त्रियो भक्त्यास्तमस्तुवन ॥ ४० ॥ अभयुर्वाच ॥ वंदेरूपनमदमरीजजांदमूषादीशान्तिसु
त्तिविजसन्न्वखेंदुकांति ॥ पादाब्जंतवकरमिंद्रसंघसेव्यंमब्दक्त्यानिगमसरस्वतीप्रगीतम् ॥ ४१ ॥ नि
त्यंतेचरणयुगेममास्तुचित्तं संसारेस्वजनधनादिषु क्वचिन्मासंगस्तिच्चरणसरोजजन्महृष्टिर्यो
षाभिर्भवतुभवेसदैवचास्मिन् ॥ ४२ ॥ अमलीवाच ॥ नक्ताना ममभिलषितार्थदानदक्षं तंत्वाः हैनिजह
दयेदधामिनिसम् ॥ नक्तिंमेध्रुवमधिमान्यमस्त्वमत्यां कारुण्यादधिकमुपेपिदिप्रसादम् ॥ ४३ ॥ चित्तं
मेगुणमणिमंडनेहितस्मिंस्त्वय्येवप्रकटदयागुणेचभूम्निसंजन्मन्भवतुविहायदेहिकानां संसर्गंध
रणिवदस्तुनत्स्थिरंच ॥ ४४ ॥ मेनीवाच ॥ नक्त्यहंतवपदसारसंदधाजीवेदेलत्रणतमनार्तिनाशशील
तु ॥ यत्स्मर्णादखिलमिदं पुनातिविश्वं रूपैःस्वैस्त्रिभिरमरेश्वरांश्चगंगा ॥ ४५ ॥ नत्तेरहंतरमावतःपरा
त्मं मेवेवेगरहधननोः परूष्यचित्तम् ॥ नेच्छामिध्रुवममशादिनोगजालंत्वत्तोन्यत्ततरहमांसदानिधेहि
॥ ४६ ॥ सर्वाः स्त्रियऊचुः ॥ अतिमनोहरंसर्वसुंदरतिजकलक्षणांनेचलेक्षणम् ॥ विबुधवंदितंस्वामि
नाथतेवपुरिहास्तुनोनित्यदर्शने ॥ ४७ ॥ मदनमोहनं प्रेमदीक्षनंनयनगोचरंभक्तसंचरम् ॥ भूविम

॥स·जी·नृं दुःखेमनं स्वामिनं ॥ ४८ ॥ निजजनैः सदा वांछितं दृशा परकरणावहं हृत्तमोपहम् ॥ परममंगलं स्वामिनं अ·५३ ॥
॥ २०५ ॥ ४९ ॥ हृदपरेचनं वदनमोचनं विगतशोचनं दीर्घलोचनम् ॥ मृदुस्मितं वरं स्वामिनं ॥ ५० ॥ मधुरभाष
णं पुष्पभूषणं विजितदूषणं शोकशोषणम् ॥ प्रहसदाननं स्वामिनं ॥ ५१ ॥ कुंकुमशोभवरं कोमलाननर
सदयदर्शनं दुःखकर्शनम् ॥ विधिहराच्छितं स्वामिनं ॥ ५२ ॥ परमपावनं लोकभावनं कुटिलकुंतलं पु
ष्पकुंडलम् ॥ भवभयापहं स्वामिनं ॥ ५३ ॥ सकलसिद्धिभिः सर्वऋद्धिभिः श्रितपदं सदा योगिभिर्मुदा ॥ त
दिदमेव हि स्वामिनं ॥ ५४ ॥ नवमिवासतो दुर्गपत्तनं जयति भूतले सर्वतोधिकम् ॥ भवदुपाश्रयामुक्ति
रत्र परमतिसर्वदा स्थत्र दुःर्लभा ॥ ५५ ॥ कृपयदुर्वनाद्दीरयौवनादसनदृष्टिकात्त्वोनचबध्य कान् ॥ ब
कृतरापदो भूरिसंपदो सुकुरिहतपारक्षिता वयम् ॥ ५६ ॥ प्रबलसंशयादुश्चसंभ्रयान्मदविजेत्रायात्कु
क्षिताद्यापात् ॥ स्मरमरीसृपान्मानकोणपान्मुनिपते वयं मोचितास्त्वया ॥ ५७ ॥ अशुभभावतः क्रोधद
वतो भृतिजन्तुर्भयाभयापदुर्नयात् ॥ मधुमहावेषाज्जवेषाऽऽक्षिपात्सृतिपते वयं रक्षितास्त्वया ॥ ५८ ॥ विष
यवारिधेस्तारितापया करुणया वयं भूरिशास्त्वया ॥ तवपदांबुजासक्तिविघ्नतः सततमेव नः पातुमर्ह
सि ॥ ५९ ॥ कचनमानसैस्त्वत्पदांबुजात्तनुमात्स्मतौ नाथ नः सदा ॥ इति वयं मुकुः प्रार्थयामहे निजजनप्रि ॥२०५॥

यं त्वामपीश्वरम् ॥ ६० ॥ सूत उवाच ॥ इति ताभिः स्वभक्ताभिर्योषाभिः संस्तुतो हरिः ॥ प्रसन्नः सोऽभ्यर्थ
प्रादात्ताभ्यो भक्तपतिर्नृप ॥ ६१ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ भवतीनां हि सर्वासां योगो हृदि मनोरथः ॥
वर्त्तते स समं सं पूर्णो न विष्यति न संशयः ॥ ६२ ॥ देहदैहिकसंबंधदुस्त्यजं त्यापि योगिभिः ॥ मयि प्रेम्णा
त्वाणमिव हित्वा मां भजत या बलाः ॥ ६३ ॥ सूत उवाच ॥ इत्यादिभिः स्वमधुरैर्वचनैर्विचित्रैः संतोषयंत
मृषिनायकमात्मनत्ताः ॥ नत्वा नरेन्द्रवनिताः सकला स्तदानीं पत्रच्छुरेतदनघास्स्तुतदेकचित्ताः ॥ ६४ ॥
इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधसुखदे दुर्गपुरस्थानजया
दियोषित्संघकृतभगवत्स्तुतिनिरूपणनामा त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ जयादय ऊचुः ॥ नारा
यणमुने त्वां किंचिद्भक्तवत्सलसत्तते ॥ इच्छामस्त्वां वयं किंचिद्रूपयानन्दप्लुतप्रभो ॥ १ ॥ त्वत्प्रसादयि
तुं श्रीकृष्णः शास्त्रेषु बहवो गुणाः ॥ दानयज्ञतपोयोगजपव्रतादयः ॥ २ ॥ तेषु मुख्योऽस्ति कः स्वामिन्ये
नसंसेवितेन वै ॥ नितरां त्वं प्रसन्नः स्याः स्वभक्तेश्वीवरप्रदः ॥ ३ ॥ प्राप्तेन येन चैकेन प्राप्ताः स्युः सकला गु
णाः ॥ अप्राप्ते च गुणे यस्मिन्नगताः स्युरपरे गुणाः ॥ ४ ॥ वयं वेदितुमिच्छामः सर्वास्तं त्वदुपासिकाः ॥ वक्तु
मर्हसि तस्मात्त्वं शास्त्रदेवकनिश्चितम् ॥ ५ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ भक्त्यैवाहं प्रसन्नः स्यां यया भक्त्या

॥स॰जी॰तृ॰ त्तपेतरैः॥ साधनैर्नैव तुष्यामि ज्ञानीतीति सुनिश्चितम्॥६॥ दानयज्ञतपोयोगजपस्तुतीव्रतादिभिः अ॰४४॥
॥२०६॥ ॥ तुष्येस्म रूक्तैः किंतु यथा भक्त्यानतेस्तथा॥७॥ नवि प्रत्वं न देवत्वं नोत्कृष्टं जन्म चापरम्॥ मत्प्रीतिकार
णं किंतु भक्तिरेकास्ति सर्वथा॥८॥ स्नेहेन सेवनं यत्तु माहात्म्यज्ञानपूर्वकम्॥ तदेव शास्त्रज्ञैर्ज्ञेयं भक्तेरि
ह महाव्रताः॥९॥ नराकृतिरपि कृष्णः सकलैश्वर्यसंयुतः॥ दिव्यविग्रह एवेति माहात्म्यं ज्ञेयमस्य च॥
१०॥ नाद्यभक्तिगुणेष्वात्मेमात्ताः सर्वे गुणाः किल॥ भवंति तस्मिंस्त्राश्रात्मेगतास्तथापरे गुणाः॥११॥ क्रिय
माणापि भक्तिस्तु माहात्म्यज्ञानमंतरा॥ न वर्द्धते न च गुणास्तं भजं निज्ञाम्यदयः॥१२॥ साप्यारंभदशायां तु व
र्द्धमानापि निर्बला॥ ध्रुवं न जयति लारुण्यात्का कृत्वीवस्त्रयरोमिणी॥१३॥ न सांवस्त्रीयमाणायां त्रागुणास्ताः
परे गुणाः॥ रक्षमाणा अपि बलाद्दिव्यं ते वनसेज्ञपः॥१४॥ माहात्म्यज्ञानपूर्वस्ता क्रियमाणा त्वनुक्षण
म्॥ विवर्द्धते तिव्रलिनीदाववह्निशिखा यथा॥१५॥ तपो मुख्याश्च नियमा ब्रह्मचर्यादयो यमाः॥ तथा ज्ञा
मदमाद्याश्च प्रोच्यंते विबुधैर्गुणाः॥१६॥ माहात्म्यज्ञानहीनोद्दिते पुंसि कतमो गुणाः॥ न तिष्ठंत्यनु जेतर्हि
कुलः सर्वगुणा तु सा॥१७॥ विज्ञानं येन माहात्म्यं पावत्समनुनावती॥ श्रद्धाकृष्णे भवेत्साच्च भक्तिः सुदा
नुरूपिणी॥१८॥ विज्ञापनममाहात्म्यं स्वरूपावाकृताददम्॥ भक्तिः संकैव मे संतप्रसन्नतस्य कारणम्॥ ॥२०६॥

१९॥ भवतीनो नु सर्वासामस्ति माहात्म्यवेदनम्॥ किंतु तद्दृढतासिद्धौ श्रोतव्याः सत्कथाः सदा॥२०॥ वेदे
पुराणे माहात्म्यं वर्णितं वर्त्तते नृणाम्॥ दुर्ज्ञेयो हि तदर्थस्तु विद्वद्भिरपि सर्वथा॥२१॥ तेनैवातस्तदर्थस्तु
त्वामस्तरूपेण सद्विपः॥ पुराणेष्वितिहासे च सत्स्नेयोसि निरूपितः॥२२॥ सारः सर्वपुराणादेः श्रीमद्भा
गवतं स्मृपः॥ तस्यापि दशमस्कंधः सारस्यास्ति मे मतम्॥२३॥ कृष्णाकारस्य तत्रास्ति स्यापनं भक्तिध
र्मयोः॥ श्राम्य पुत्रस्य सौ नूनं नम्यामवाधिको मतः॥२४॥ तस्मादवश्यं श्रोतव्यः पञ्चनीयस्तु सोऽन्वहम्॥ मा
हात्म्यज्ञानदार्ढ्यस्याता यो भक्तिश्च वर्द्धते॥२५॥ सुव्रत उवाच॥ इति श्रुत्वा भगवतो वाक्यं ता योषितोऽखि
लाः॥ लब्धैव परमानंदं सादरं तं ववंदिरे॥२६॥ ततो भगवता ग्या स्पता स्तापपुः स्वस्वमंदिरम्॥ नम्रुणा ने
वगायेस्य सकुः कर्मनैत्यकम्॥२७॥ नारायणश्च सकलान्भक्तानानंदयन्निजान्॥ उवास मंदिरे स्वीये
श्रेयोमूर्तिः स सस्मतिः॥२८॥ नृपतिरुत्तम आत्मनोरथो भगवतः कृपया खलु लब्धवान्॥ अपर च जनभक्ति
भरेण तमन्वहं परिचचार नरेंद्रगजस्मयः॥२९॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृती
यप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे भगवद्दत्ततोषकगुणनिरूपणनामा चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः॥४४॥ सुव्रत
उवाच॥ अथ ता भगवद्भक्ता योषितः सकला नृप॥ समेता अभवन्सायं ज्वलिता यास्तु मंदिरे॥१॥ वि

शालेमंदिरे तत्र हरिनामध्वनिं ततं ॥ मुरल्लैंच किरे हर्षान् कुर्वंत्यस्तालिकाध्वनिम् ॥२॥ नाममंत्रं भगवतो जपंतु
ताः शुचयः स्त्रियः ॥ गृहीतमालिकाः सर्वा निषेदुश्चासने पृथक् ॥३॥ धौतवस्त्रपरीधानाः स्वस्तिकास
नमास्थिताः ॥ कुर्तुकापार्श्वं नयसोपयारैर्हरिहृदि ॥४॥ विष्णुहृत्स्थं स्तुवंति भगवत्पुष्टिस्तवकम् ॥ म
नः संयोज्य तन्मंत्रं जपंति स्म स्थिरेक्षणाः ॥५॥ ध्यानावस्थितारमा तत्र पान्वजजिता मरि ॥ अमजाक्रम
जाद्यात्तास्त्रिवपो पारवाभवन् ॥६॥ भगवन्मूर्तिं संलग्नमनस्कास्त्री पुलकाश्च ॥ रस्यां स्थितास्कतत्रैकः
मास्त्रयंन्नृपतेः भवन् ॥७॥ तासां तपःस्थभक्तानां मध्ये आविर्बभूव ह ॥ सहसा तेजसः पुंजः भचराश्चाप
तद्धृदम् ॥८॥ अयुतैं उभतीकाशो घनीभूतं च तन्महः ॥ सनौपिपिंजितकार्यासेच यच्छ्रुतं मनोहरम् ॥९॥ न
श्चिन्नरहेः ध्यतत्तेजोविपुलाश्च कश्चिकाग्नुवत ॥ प्रादुर्भूतं समविर्श्ये यं जापविरोतयद्विजाः ॥१०॥ स्वन
सगणस्यपोग्रामामूर्च्छनाश्चैः कविंजातिः ॥ नादो बहुविधश्चासीत्तस्मिन्क्षोत्र मनोहरः ॥११॥ स्वमाधुर्येण ता
वाकुर्वंत्सातासामपि योषिताम् ॥ मानसं भगवन्मूर्तेर्बहिरिस्मद्भुतमहत् ॥१२॥ ससंभ्रमं ततस्ताश्चदह
शुस्तन्महन्महः ॥ ताश्च पैशुश्च बुर्नादं तस्मिंश्च मधुरान्नृप ॥१३॥ सा ददर्शी वीक्ष्यमाणास्कयोषा स्त्रिन्यं र
मादिपु ॥ तस्मिन्नरश्यते का स्त्री दिव्यरूपा मनःप्रिया ॥१४॥ दिव्यकौसुंभवसनादिव्यालंकारमंडिता स्

पानुरूपावयवा प्रसन्नमुखपंकजा ॥१५॥ स्वर्णगौरी तन्वंगी सर्वावयवसुंदरा ॥ समानकर्णाभरणा
स्कक्रपाजोल्लसानना ॥१६॥ नवयौवननिर्वृत्तस्तनभारकृशोदरा ॥ मुखामोदानुरक्तालिवृंदका
शोहिनजीचना ॥१७॥ बिभ्रती केशभारेण भाजामुक्ताचमल्लिकाम् ॥ सचीरस्कस्मिनोस्त्रिसभूवि
जसावतीकृता ॥१८॥ विरजांबरसंवीतनितंबवदीपशोभया ॥ कांच्यातिशोभनानवल्गुचरणस्वर्णनू
पुरा ॥१९॥ रत्नैरंकंकणाभरणाकरैंकणभूषिता ॥ मोहयंती मनांसि स्वलावण्येनापि योषिताम् ॥२०॥
वादयंती विपंचीं स्वां सम्यानुपूरितस्वरा ॥ मानं हरंती गीतैश्च गंधर्वाप्सरसामपि ॥२१॥ शास्त्रनानिचरि
चातिनारायणमुनेर्मुदा ॥ गायंती तां समीक्ष्यैव समुत्कः सकजाः स्त्रियः ॥२२॥ ततो वितर्कयंतिस्म दिः
व्यां तां प्रममरा प्रति ॥ इयं किंतु भवेत्स्त्री राधा वापि सरस्वती ॥२३॥ सा चित्री कापि शर्वाणी स्वर्गलक्ष्मीश्च
वा किमु ॥ अन्या वा देवता काचित्संप्राप्ता तेयमत्र किम् ॥२४॥ नारायणमुनेः किंवा निरता पादसेवने
॥ साक्षात्मुक्तिरियं देवे रूपयानः स्वदर्शनम् ॥२५॥ किं वा भगवता पूर्वं मोहनार्थं शिवस्य यत् ॥ गृहीतं
मोहिनीरूपं तत्तेनैव प्रदर्शितं ॥२६॥ तद्रूपगानमाधुर्यमोहिता इति ताः स्त्रियः ॥ बहुधा तर्कयंत्योपि
निश्चयं नातुरंजसा ॥२७॥ तत्रैका अपि तामंधुंतेन साग्रस्याः प्रधार्षिता ॥ ताः स्त्रियः शौकिरैनैव वर्त्तुकि

॥स॰जी॰त॰ चिरपि फलं वरम् ॥ २८ ॥ विरक्ता स्वगृहं गत्वा यस्मापि स्वं मनो हरिम् ॥ विहाय तत्फलं बुध्वा चिंतयामा अ॰ ४५ ॥
॥ १०८ ॥ सचेतसि ॥ २९ ॥ अहो अस्य तुलं तेन ममापि क्षरदं मनः ॥ अस्मां योषितमन्येष्व त्वं सद्यो दर्शनमात्र
तः ॥ ३० ॥ एकं हरिं विना कापि न ब्रह्मेशी नरा कृती ॥ कापि मोहं न त्वाप मोहितं नत्कं यथास्त्रियाम् ॥ ३१
॥ तेरहितेन कथं विक्रापितया वै परलौकिके ॥ विरक्तमान संयन्मे तत्कथं तु त्वाभिस्त्रियाम् ॥ ३२ ॥ अ
लौकिकेषु यत्नं स्त्रीपुत्रधामधनेषु ॥ नाभूत्समाधि रेषु सक्तं कापि मनो मम ॥ ३३ ॥ तस्मां योषि
तिकथं स न्के व हरिं चिंतनम् ॥ मद्यएवा न व क्षुब्धमिसा श्चर्य महत्तु ॥ ३४ ॥ हरेरमत्र मे चितं जपा
नदित योरपि ॥ अमर्यादेश्च नकापि मत्तेते स्वस्ति निस्त्रियः ॥ ३५ ॥ तस्मादिदं हरेरेव किंचित्कर्तव्यम
स्तिवै ॥ अन्यथा कः समर्थः स्यान्मनो मोहयितुं हि नः ॥ ३६ ॥ सान्निध्येपि स्त्रियानित्यं स्वचित्ता रक्षीभ
संभवम् ॥ दर्प यथा हरच्छंभो मोहिनी रूपधृग्धरिः ॥ ३७ ॥ तथैवाप्सरसी क्षार्थं तादृग्रूपधरः पुनः ॥ ह
रिरेव मनो नूनमस्माकं मोहयत्यसौ ॥ ३८ ॥ तुलयंतं निजा भक्ता अस्मात्रूपांतरे ताहि ॥ पृच्छेयेनं कस्य पु
त्री कस्य भार्येति नर्मणा ॥ ३९ ॥ इति निश्चित्य मनसा सारमातिरदब्रता ॥ पप्रच्छ नत्वा विनया हारयंती तां
हरेर्गुणान् ॥ ४० ॥ रमोवाच ॥ नारायणोऽनमस्तुभ्यं मनो नयननंदिनि ॥ कासि कस्यापि पुत्री त्वं भार्या क ॥ १०९ ॥

स्यासि सुंदरि ॥ ४१ ॥ भक्ता नाम्ना ऽनिमनः कर्षंती कापि देवता ॥ त्वं नवसि मातः स्वं तु हि नः स्वचिकापि
तम् ॥ ४२ ॥ अस्माकं न गवद्ध्याने विक्षेपो जायते ध्रुवम् ॥ उक्ता ऽनन्तस्य कर्तव्यं गच्छ मातर्यथागतम्
४३ ॥ इति श्रुत्वा महावुद्धा लीनं वैराग्यसंपदा ॥ न याता मधुरं प्राह धर्मपत्नीं गना वचः ॥ ४४ ॥ भक्तिरु
वाच ॥ रमाद्या योषितो भक्ताः सर्वाः शृणुतमद्वचः ॥ साक्षाच्छ्री धर्मदेवस्य पत्नी न क्रिमवैत माम्
४५ नारायणमुनेर्नित्यमंतिके हं समर्चिका ॥ चमाभिद्दिव्य देहैस्तिन मां पश्यंति मानवाः ॥ ४६ ॥ प्रीणि
ताहं कि जगन्नाथ जजिताभ्यां विशेषतः ॥ अन्नकूटे प्रबोधन्या मुक्तवेन च भूयसा ॥ ४७ ॥ भवती भि
श्च सर्वाभिरनारत्म निजाः स्तनुः ॥ भ्रमः कृतो महानेव साद रंतु समवहेये ॥ ४८ ॥ अतत्साम्यां च युष्माभं
सर्वाभ्योपि प्रसन्नया ॥ मया स्वदर्शनं दत्तमितिवित्त न दात्तया ॥ ४९ ॥ नान्यथा दर्शनं मे स्यात्सर्लक्षं
योगिनामपि ॥ वरं वृणीत तुष्टाया पूयं मत्तोभिवांछितम् ॥ ५० ॥ सूत उवाच ॥ इति भक्तेर्वचः
श्रुत्वा प्रहृष्टा गतसंभ्रमाः ॥ साश्चर्यं च स रामोचं प्रणेमुस्तां रमादयः ॥ ५१ ॥ ततो बद्धांजलिपुटाः
प्रसन्नमुखपंकजाः ॥ तां स्तुवुर्योषितः सर्वा नारायणमनःप्रियाम् ॥ ५२ ॥ रमाद्य ऊचुः ॥ नमस्ते
सर्वकल्याणि भक्ते भगवति ध्रुवे ॥ त्वदर्शनान्महानेव कृशां मंदो दयोस्ति नः ॥ ५३ ॥ यदि प्रसन्नासि व

स॰जी॰प्र॰४ मितार्ईंत्वं सर्वेमां गतेकुरुस्थितिं ह्यस्माकं सर्वासामपि सर्वदा ॥५४॥ एतमेव वरं देहि महाराज्ञि अ॰४५॥
॥२०५॥ त्वमपनः ॥ एतदस्मत्तु नास्माकं प्रार्थनीयं त्वदीश्वरि ॥५५॥ गाने त्वदीये चित्तं नो लुब्धं भवति वैन्नु
शम् ॥ तस्मात्त्वं ब्रूहि किं मातर्गायस्यऽति मनोहरम् ॥५६॥ इति ताभिः प्रार्थिता सा प्रसन्ना भक्तिरा
हताः ॥ श्रूयतां वचनं मेऽद्य यथार्थममनिश्चितम् ॥५७॥ यत्र धर्मो वसेत्तत्र वासो भवति मे ध्रुवम् ॥ य
त्राश्रीपस्सरेद्धर्मस्ततो गच्छामि तत्स्थलम् ॥५८॥ पतिव्रतायाममं वै प्रतिज्ञेयास्ति पोषिता ॥ नाहं ज
हामि तं स्निग्धं स्निग्धां मां न जहाति सः ॥५९॥ वशीकृतोस्ति सततु वैभवतीभिर्यतात्मभिः ॥ यूयमेव
नियमैस्तस्मादहमस्मि वशीकृता ॥६०॥ अतः संदेहं पस्याहं वासं युष्मास्वभीप्सता ॥ भवतीनाम
पि हृदि स्यास्याम्यत्र न संशयः ॥६१॥ किं गायसीति यत्पृष्टं श्रूयतां तत्तदुत्तरम् ॥ रूपवेषेऽस्य यत्तु त
स्मोगेयं यशाऽति स्थितिः ॥६२॥ अत्र नारायणमुनिः साक्षात्कृष्णो हि वर्त्तते ॥ सोरक्षदकरेभ्योनः सा
केभ्यो सुत रक्षति ॥६३॥ भक्तानाचरित्राणि यामस्तस्य तु गुरुप्रह ॥ गायामि तान्यहं नित्यमनन्यानं
दशानि हि ॥६४॥ अग्रेत्वऽद्य तनान्यस्य चरित्राणि महामुनिः ॥ शुकादि प्रतिशतानेदत्तानि गास्यामि च
स्त्रियः ॥६५॥ सुव्रत उवाच ॥ इति ताभ्यो वरं दत्त्वा तत्रैवान्तरधात्ततः ॥ निरीक्ष्य भूतवत्संस्माविस्मिताः स्त्रि ॥२०५॥

योव्रूपते ॥६६॥ ताश्च सर्वा भक्तजनो नेदं ज्ञातास्ताश्च तदीक्षणे ॥ हेतुं तु श्रीहरेरेव प्रसादं मेनिरे व्रजाः
॥६७॥ एवं भगवता तेन स्वभक्तानां मनोरथाः ॥ पूर्यन्ते सकला राजन्रक्ष्यन्ते ते च सर्वतः ॥६८॥ एता
दृशान्भूरिशाप्येवं तत्र महोत्सवान्प्रभुः मनोभिरामः ॥ सकारयामास नृप स्वभक्तैर्विविधमानसः प्रप
पन्नपवशः स्वयम् ॥६९॥ पवित्रमेतद्भगवच्चरित्रं यः श्रावयेद्वा शृणुयाच्च भक्त्या विमुच्यते सोऽस्ति
संतपापाशाद्धित्वा वपुर्ब्रह्मगतिं लभेताम् ॥७०॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे
तुरीयप्रकरणे प्रबोधोत्सवे रमादीनां भक्तेः प्रत्यक्षदर्शनादिनिरूपणनामा पंचचत्वारिंशोऽध्या
यः ॥४५॥ सुव्रत उवाच ॥ यथा भगवता राजन्दुर्गपत्तनवासिनाः ॥ कृताः सततरज्ञानेवाऽन्यत्रापि वि
दधे बहून् ॥१॥ वृत्ताजपेश्वीनगरे जीर्णदुर्गादिषु प्रभुः ॥ उत्सवान्मरुतश्चके फरवयत्नात्म संस्थिता
न् ॥२॥ द्वितीये वात्रुतीयेऽब्दे जीर्णदुर्गे महोत्सवम् ॥ चक्रे श्रीनगरे त्वेषप्रभस्वेष्टस्य जनार्थितः ॥३॥ कृत्वा
जयेत्यव्हमध्ये हि ग्रीष्मेपि कृचित्तुतुः ॥ गतो सर्वोत्सवकाराऽसौ न कदि धर्मौ प्रपीयत्न ॥४॥ एकादश्यां
मोक्षदायां सफलायां च कर्हिचित ॥ सानंदायां च काराऽसौति जद्यायां तयोत्सवम् ॥५॥ जयायां विज
यायां च धायामपि च कारसः ॥ तस्मुरे पापमोचन्यामेकादश्यां महोत्सवम् ॥६॥ विभजायां वरूधि मां

॥स॰ जी॰ प्र॰ सोऽहिंस्राम पिकर्हिंचित्॥ अपरांश्चानिर्जनाणां योगिन्नां वा करोन्महम्॥७॥ ज्ञायन्मां कामिकायां च पु अ॰ ४६॥
॥२२०॥ त्रदायां च कर्हिंचित्॥ अनाथां क्वापि पद्मायां मंदिरायां चमत्प्रभुः॥८॥ पापौकुज्ञाभिधायां च रमाख्या
यां च कर्हिचित्॥ बोधन्यामभयायां च महोत्सवमकारयत्॥९॥ जन्माष्टम्यादिषु तथा कृष्णजन्मति
थिष्वपि॥ शिवरात्रौ पुरे तत्र न कैः क्वापि महोत्सवम्॥१०॥ दीपवत्यादिषु तथा स कुर्वन्नुत्सवं प्रभुः॥
स्वभक्तान् करवयामास पुरुषान् योषितस्तथा॥११॥ देशांतरीयाजोकाश्च न काभगवतोऽखिलाः॥
प्रसंख्याविनो तांल्लान् नानेतिस्म महोत्सवम्॥१२॥ समीपस्या हरेर्भक्ता ये ते तु प्रतिवत्सरम्॥ प्रत्युत्स
वं समाजग्मुः सोऽनसद्य तत्तत्र वै॥१३॥ द्विजेषु मध्यदेशीया उज्जने वायपुर्जनाः॥ हरस्यात्तु समाजग्मु
र्यत्र तत्रैककोत्सवे॥१४॥ क्वचित्तत्राऽकरोत्स्वामी विष्णुयागाभिधं मखम्॥ विष्णुमंत्रजपं क्वापि कारया
मास वाडवैः॥१५॥ विष्णुस्तोत्रपुरश्चर्यां क्वापि विप्रैरकारयत्॥ कर्हिंचित् स्वात्महोमं च कोटिहोमं च कु
त्रचित्॥१६॥ अस्य गाम्भोजनामानमकृत्त्वचित्त्वमरत्नराः॥ राजाम्येदरदीक्षापि विप्रेभ्यः समदात्तिच॥
१७॥ कच्चिद्द्विजकुमाराणां मौंजीबंधानकारयत्॥ कच्चिच्च भगवन्मूर्तिसंस्थापक महोत्सवम्॥१८॥
क्वचिद्दिशेत्सवं तत्र क्वचित्सूत्रोत्सवं च सः॥ चकार स्वेन भगवद्धर्मः पुष्टिमगात् परम्॥१९॥ यत्र यत्राऽ ॥२२०॥

ऽवसत्स्वामी पुरे ग्रामेऽथवा वने॥ तत्र तत्र जनाऽऽयान् ज्ञातज्ञात्सु महस्त्रशः॥२०॥ तांस्तान् जनाञ्चि
मोच्यात्मसात्व धर्मोऽन्वयपात्रतः॥ सन्मार्गे वर्तयामास स्वप्रतापेन भूपते॥२१॥ अधर्मो दुष्पतां
यांतः कलिर्निर्वजनतां ययौ॥ आपधर्मः प्रतिष्ठां च तस्मिन्नवसति भूतले॥२२॥ इतितेकथिता राजन्
नारायणकथामया॥ तवप्रश्नानुसारेणाकिं भूयः श्रोतुमिच्छसि॥२३॥ इति श्रुत्वा स नृपतिः सुप्रतो
कां हरेः कथाम्॥ भूयस्तामेव प्रष्टुमुत्सुकस्तं महामुनिम्॥२४॥ राजोवाच॥ नतृप्तिमधिगच्छामि
पीत्वा हरिकथामृतम्॥ पुनस्तत्सातु मिच्छामि पिपासुर्मुनिसत्तम॥२५॥ कृताजयेन भगवता कृता
बहुवत्सवा॥ स्तुतं हित्वया ब्रह्मन् श्रोतुमिच्छामितानहम्॥२६॥ अन्यच्च भगवान् यद्यदद्भुतमान
वविग्रहः॥ चकार चरितं तत्तत्कृत्स्नमर्हसि मे मुने॥२७॥ कथारसविदा तेन पृष्टस्त्यं महीभुजा हरिसं
स्मरणानंदः क्रव्रत स्तमुवाच सः॥२८॥ क्रतुरुवाच॥ साधु पृष्टं त्वया भूप जमति स्ते विमलानु
नारायणकथामेव श्रोतुमिच्छसि यत्पुनः॥२९॥ विस्तरेणाऽऽचरित्राणि नरनाट्यधृतः प्रभोः॥ सकला
निवक्तुं कोऽपि शक्नुयाद्ब्रह्म समासतः॥३०॥ प्रतिवर्षं दुर्गपुरा हरिर्वृत्तालयं पुरम्॥ सु कूर्जगाम नृपते
धर्मस्थापनतत्परः॥३१॥ तेनोत्सवास्तत्र महांतस्त बहूकृतास्तु नेकेर्षिज सौख्य कर्त्र्॥ वदामि तत्रैकत

॥स॰जी॰तृ॰॥ मंस्तमासाते नागत्य मे पारतशोपितहृत् ॥३०॥ इति श्री सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृ- अ॰५७ ॥
॥२२२॥ तीयप्रकरणे वृत्तालयपुरीजनविनिरूपणनामा षट्पञ्चाशोऽध्यायः ॥५६॥ सुव्रत उवाच ॥ अस्ति
वृत्तालयं नाम गुर्जरेषु पुरं महत् ॥ चलाशेऽपि हि यत्रत्या भेजुर्वर्णा हरिं मुदा ॥१॥ तेनेऽर्चीकर्मं तत्सर्वे
पि जनाः स्वनगरे हरिम् ॥ आनीय दुर्गपुरतः कर्तुं दोलोत्सवं नृप ॥२॥ कुबेरो पीवनाम्ना च तत्रत्या चा
धिकारिणौ ॥ तौ तैः सह विनिश्चित्य सर्वे भारां च कर्तुं च कृत्वा ॥३॥ आतरैषयामास पीवनाम्नो निजं
ततः ॥ नारायणमुनेः पार्श्वे सोऽपि मायात्मुपाययौ ॥४॥ मंतत्राप्य प्रभुं नत्वा भक्तिमंशजमध्यगमम्
प्रार्थयामास बहुधा पुरं नः पावयेति च ॥५॥ ततः प्रसन्नेन गवाक्षक्तवत्सजरं स्वरः ॥ अनन्यभक्तां
स्तान्ज्ञात्वा तत्रागजिगमिषुर्न्नेरे ॥६॥ प्राहाग्य्यमकं दशाखं तेरु तं हरिर्दारधिः ॥ गत्वा पुनागयामि त्वा
मित्य पुरं मासि फाल्गुने ॥७॥ इत्युक्तः सप्रहृष्टात्मा तूर्णं स्वपुरमेत्य सः ॥ पौरान्वेष्यते दृष्टास्तं प्र
तीवक्ष्याग्वतस्थिरे ॥८॥ उत्सौ पाःकृष्णमहानासीद्रुविदिक्षु विदिक्षु च ॥ स्वामिनारायणोऽस्मात्जयमायास्य
तीति ह ॥९॥ सत्र रतेस्थ बृहगारीन्त्रानादेत्रास्थिनान्स च ॥ स्वभक्तान्वत्सापयामास कृतीन् मि समीश्वरः ॥
१०॥ सौराष्ट्रादिषु देशेषु ये भक्ता मुनयश्च ते ॥ सहैव हरिणा गंतुमाययुर्दुर्गपत्तनम् ॥११॥ तस्मिन्विं ॥२२२॥

शत्वर्षेऽष्ट संभासे फाल्गुने हरिः ॥ वृत्तालयपुरं गंतुं ततः पत्तनाद्विनिर्ययौ ॥१२॥ नरेन्द्रो धर्मरक्षार्थ
मुत्तमं नृपतिं हरिः ॥ आपायास्यामीव ये श्री प्रभिस्तुत्का ऽऽस्याप्यते ययौ ॥१३॥ जगाम ललिता राज्ञा श्च
योषितो पि सहस्रशः ॥ तमन्वीयुर्वाहनस्थाः पौरा लोकाश्च सर्वशः ॥१४॥ सहस्रशो मुनिगणोर्व
र्णाभिश्च सहस्रशः ॥ सहस्रशो गृहस्थैश्च सहैव भगवान्ययौ ॥१५॥ सौराष्ट्रीयादिभिर्नेकैरनुयानः
सहस्रशः ॥ सहस्रशोऽश्ववारैश्च वेष्टितश्च पदातिभिः ॥१६॥ अश्वं माणिक्यवर्णाढ्यं तत्र गमनो
तोऽधिरूढोऽर्ककांतिः पीजेभाजेविशालेत्तिजकमपरधत्कैः सर स्मेरवक्त्रः चैचत्कुंते प्रवेष्टैर्निनच्च
शणरतैरश्ववारैः परीतो वत्सांशे सासादधानः सितवमनधरीनंदयन्स्वान्जगाम ॥१७॥ पात्रायां मंग
लार्थं द्विजवररचितं साक्षात्नं कौंकुमं स्वे विभ्रच्छ्रीशांगजजाटेषु मिरुद्दयहरंचंदकं चारुनेत्रः ॥ श्रु
त्वंशो घवार्वंमिजतुणार चनां चित्रवादित्रवाद्यैः संवदन्मूर्धहस्तैर्नयजयवचनैर्भक्तसंघैर्नुतः
श्रीः ॥१८॥ नानाग्रामागतैः स्वैरनुपदममितैः संगतैः पूज्यमानो ह्रष्टेवाने दव्रूश्यामसच्च पथिकरवयं
स्तामयो पूर्णकामः ॥ देवै राकाशसंस्थैः सितकुसुमवयैश्चाभिवृष्टः सहासं पश्यशोऽभ्यस्ततन्णाच
ननिजवरशी पाश्मिनाकिं चिरेव ॥१९॥ सहमाना न तत्स्पर्श मात्रमप्यतिवेगिनी ॥ गत्वाजितमरुत्त

॥ स·नी·सू·
॥ ११२ ॥

र्णपुष्पैर्वेताः सर्वे वत्सुमा ॥ २० ॥ पक्षजातैरपि स्वलाः सभोः सर्वाङ्गाद्भिभाविनीम् ॥ दर्शयंती वीर्थगतिम् अ० ५७ ॥
र्द्ध उड्डावसानवात् ॥ २१ ॥ धावंत्यास्ततिवेगेन पादस्यासं न भूतले ॥ तस्यास्तदाजनः पश्यन्विस्मयं
प्राप सर्वशः ॥ २२ ॥ दशाधराः पादहता स्वतुंदाः काशाभिरम्लान तिवेगिनोपि ॥ ग्रंतोऽस्य वा गहरि
पुष्टवरद्दशो स्वधावं स्वमहत्स्वशोष्य ॥ २३ ॥ मांते स्युज्जङ्घिः पृष्टुवेष्टनानां तहृद्यनुशावित वाजि
जोजाः ॥ अद्द रूपरूपैर्वे सुरादिनेयैः संवीक्षमानार्थ वचामरैस्ते ॥ २४ ॥ अमेताश्चिन्नगात्रा शु श्रम
फेनमुखा कृयान् ॥ ताडयंतोऽपि न प्रापुरस्या रूढं शनुं तुले ॥ २५ ॥ अश्वैस्महाति स्विन्नास्तान पृविं
श्रमयन्नभुः ॥ स्वासांनियम्य प्रसमं भसप्रसेस्स्तवर्त्मनि ॥ २६ ॥ अयाः पञ्चपञ्चराज्ञ पजनतुरगी केस
रकरं करेणै केनो ध्यांदधतमुरुतुष्यामुजतिकाम् ॥ दसंतं दृष्ट्वा सानुरूपरिकरंचारुनयनं श्यामस्वि
ग्धांगास्विपथिगतरजोधूसरपटम् ॥ २७ ॥ विलोक्यातं प्रभुमाश्वंतर्णसे प्रापुमादिनः ॥ ते सर्वे ज्ञरुषु
र्भक्तास्तदर्शनगतश्रमाः ॥ २८ ॥ नाना स्थानात्पथ भगवान्सार्कं तेषु शनैः शनैः चचाल मार्गे मधुरे वा
क्यैः साक्रामयन्नु हसन् ॥ २९ ॥ हरिरागतस्तीति वमुहोपः समहांश्रुविभुः पुग्रामेषु खेटेषु खर्वटे
षु पत्त भूतदा ॥ ३० ॥ अनेकेऽप्यस्य देशो मोमगवद्दर्शनोत्सुकाः ॥ ईयुर्द्वत्ता जयं लोकाहृद्ववाजपुरः ॥ ११२ ॥

सराः ॥ ३१ ॥ कौशलाः काशिदेशीयामैथिलाश्च सहस्रशः ॥ तथैव गौडदेशीयालोकाः किल कि
लाश्रिताः ॥ ३२ ॥ पुरुषोत्तमपूर्णाता वंगदेशोद्भवास्तथा ॥ गयंतीनगरस्याश्च प्रयागप्रांतवासि
नः ॥ ३३ ॥ गोलोभडनरस्याश्च वृंदावननिवासिनः ॥ माथुराः शूरसेनाश्च तत्रावैसाउपागमन् ॥
३४ ॥ एते चाश्मेपि वहवः पूर्वदेशासमागमन् ॥ तथा काश्मीरदेशीया हरिद्वारनिवासिनः ॥ ३५ ॥
कुरुक्षेत्रगता येच पुष्करप्रांतवासिनः ॥ मरुधन्वोद्भवालोका अर्बुदाचलसंभवाः ॥ ३६ ॥ जनाः सि
न्धुपरस्याश्च रातशोऽथ सहस्रशः ॥ कृत्तालयसुपाज मुरुदीच्याः ताभारताः ॥ ३७ ॥ तथापश्च पयुः
पश्चिमतः सैंधवाः कच्छदेशजाः ॥ सौराष्ट्रा अपि पांचालाः सौवीराश्च सहस्रशः ॥ ३८ ॥ तथा दक्षिण
तस्तत्र लोका श्चायन्सहस्रशः ॥ सेतुबंधोपकंठस्यायेकदाचलनास्तथा ॥ ३९ ॥ श्रीरंगप्रांतसंजाताः
कांचीपुरनिवासिनः ॥ दंडकारण्यवासाश्च मलयाद्रिभवास्तथा ॥ ४० ॥ विंध्याचलसमुद्भूतास्तापीतटनि
वासिनः ॥ नर्मदातीरवासाश्च गौर्जराश्च सहस्रशः ॥ ४१ ॥ भगवद्दर्शनोत्कंठैः श्रीवाजस्य विरैः सह ॥
शकुटा भूतसंभाराः स्तत्रा जग्मुर्जनाः स्फुते ॥ ४२ ॥ पौतु गम्भिर्यदिस्या स्यचिचलत तदेसे वस्तुकाः स्कंनैः
प्राणेहि यज्ञीतदेहा हरिचरणयुगं ड सुमुत्कंठचित्ताः ॥ पृत्वा यं शीघ्रं व्रजंतः सहतरुणजनैः श्वासफु

॥स॰जी॰ख॰१ ॥२२७॥

त्वारः शास्त्रे नामानुवर्त्तेवर्द्दन्तो ऽतुलं तरमगमं स्तवकृष्णस्य तेऽपि ॥४३॥ पाञ्चजन्यो ऽस्य मर्यादां गोपास्तु अ०४७॥
मगवत्कृतामु ॥ पुंसो ऽस्मृतां सीमा गोऽपि न त्वाजमुत्सृजन्ति ताः ॥४४॥ अरहं पूर्वमरं पूर्वै ऽप्यक्षामिन्वो
हरिंत्विति ॥ पुरस्थु रं तो धावेतः शिवावोप्यापयुतुलम् ॥४५॥ नानादेशसमायाते जनैस्तैरनिसंकुलम्
॥ महीसाभ्रमतीवेत्रवतीनामेतरंतस्य भूतम् ॥४६॥ नाभान्तसभुविदेशोऽपि वर्त्तते प्रतिमोन्नृप ॥ येनोप
माभवेत्तस्य देशोऽस्यो नास्तिनाह्रशः ॥४७॥ रसाजासकलाभूमिः सर्वर्त्तुसुफलप्रदा ॥ वर्त्तन्ते यत्र देशे
च कर्षकाणां मनःप्रिया ॥४८॥ मृष्टोदकानिर्विकारावाप्यः कूपाः सरांसि च वर्त्तते ऽनुपदं यत्र ग्रामे ग्रामे
वने वने ॥४९॥ आम्राणां सीरिकाणां च यत्र संख्या न विद्यते ॥ अन्येऽपि विविधाः सन्ति वृक्षाः पत्रफलप्रदाः
॥५०॥ उदुंबराः कपित्थाश्च वटाः प्लक्षाश्च पीलवः ॥ आम्लिकाश्च त्वगुंजाश्च नालिकेरास्तथा द्रुमाः ॥५१॥
बीजपुरकनारंगबीराश्चातकास्तथा ॥ नागकेसरपुन्नागबकुलाशोकपाटलाः ॥५२॥ फलवंत केत
कीजातीशतपत्र्यश्च मल्लिकाः ॥ चंपकाः करवीराश्च शमी बिल्वद्रुमास्तथा ॥५३॥ बदर्यः किंशुका
ः पूगाः कदंबाश्च कुरंटकाः ॥ पनसाश्च कदल्यश्च वंधुजीवकपित्थिकाः ॥५४॥ निंबजंबूमधूकाद्याः
पत्रपुष्पफलादिभिः फलंयंतो जनान्सर्वे वर्त्तन्ते यत्र सर्वतः ॥५५॥ वनेऽपि यत्र पांथानां गृहाकारद्रु ॥२२७॥

माश्रिते ॥ छायाफलोदकप्राप्त्या ग्राम कार्यं न शोच्यते ॥५६॥ तावान्देशः पुण्यभूमिर्वृन्दावनमिवोत्त
मः ॥ माधवो भगवद्भक्ताः प्रायशो विचरंत्तिय यत ॥५७॥ ईदृशेन तत्र देशे तेनिवासाः शुक्रिरे जनाः ॥
दृत्ताजयवेशयित्वा सर्वतो दृश्यमानसाः ॥५८॥ तरेषु सरसां केचिन्नदीनां पुलिनेषु च ॥ केचित्कू
पोपकंठेषु पुष्पवसन्कतिचिज्जनाः ॥५९॥ गृहाकारान्द्रुमानेव मृषुरास्थितकेचन ॥ ग्रामेषु के
चिच्च कुसुम्भयामाफलवमतं ऽडिताः ॥६०॥ कृता वासाश्च ते सर्वे देशम्यात्र संगताः ॥ भुत्का पीत्वा सुखासी
नाः प्रेमसे क्षेत्तागमं हरेः ॥६१॥ पैचाज देशं समतीसभद्यं तीर्त्वा वृत्तिकम्प्च भाच्चदेशाम् ॥ तीर्त्वा ततः
साभ्रमती हरिस्थपापत्तुरीऽक्चिरोत्तरंसः ॥६२॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे
तृतीयप्रकरणे वृत्तालयपदीजोत्सवे भगवत्प्रयाणे वेशांतरीयजनसंघागमननिरूपणनामा सप्त
चत्वारिंशोऽध्यायः ॥४७॥ सूत उवाच ॥ तं देशं च रसाजादीन्त्रप्रशंसन्द्रुधाडुमान् ॥ पंचमेऽह्नि मं
ध्याह्नेपिपलावनमागमत् ॥१॥ तत्र तत्र च तत्रत्यैः फलपुष्पादिभिर्नृप ॥ उपायनैर्बहुविधैः पूजितः
सादरं जनैः ॥२॥ अनुगम्यमधुरैर्वाक्यैस्तान्वशामीदिने ॥ मायंवृत्तालयं प्राप जनानां नेदपत्प्रभुः
॥३॥ सती त्यादिशिका स्तुते सर्वे बहुदृश्यः ॥ श्रुत्वागमं हरेर्हृष्टाः सद्यस्तत्पुरादरात् ॥४॥ प्राणागमे

स॰गी॰ द॰ पर्यंगानि नो स्थितास्ति यत्तत्स्थलम्॥ मत्सुमनस्मुः प्रहर्षेण तं प्रभुं जक्षुजो जनाः॥ ५॥ तत्सूर्निवा अ॰ ५८॥
॥१२५॥ सिनः सर्वे ब्राह्मणाः क्षत्रिया विशाः॥ शूद्राः कोजाश्च ज्ञातज्ञो हरिमक्तास्तथास्त्रियः॥ ६॥ श्रुत्वा हरि
सुपायांतंत दर्शनमहोत्सवात्पुनर्त्तुतम् तत्सुः पौराः सर्वे मसंभ्रमम्॥ ७॥ श्रुत्वा हरेरागमनं प्रेमवि
ह्वलचेतसः॥ प्रीताबभूवुः सकलास्तदानीं पौरयोषितः॥ ८॥ वाससां भूषणानां च तदानीमतिसंभ्र
मात्॥ बभूव व्यत्ययस्तासां हर्षाश्रुलुलवक्षसाम्॥ ९॥ यथा तथा वृतान्भूषायत्तद्धि धृतवाससः॥ उत्का
स्तदैव तं द्रष्टुं गृहेभ्यस्ता विनिर्ययुः॥ १०॥ मार्जयन्त्यो गृहान्काश्चित्त्यक्त्वा पंत्यश्च प्रयाः स्त्रियः॥ स्नान्त्यः का
श्चित्स्त्रियः संत्यक्त्वा तन्नत्वं रययुः॥ ११॥ काश्चित्स्नानं प्रकुर्वन्त्यः काश्चिद्भोजनं तथा॥ सुतान्स्त
यः पाययंत्यस्त्यक्त्वा तत्का श्रुत्वा गमन्॥ १२॥ पायंत्यः काश्चन हरिं काश्चित्तत्सदकार्चनम्॥ कुर्वं
त्यस्तद्विहायैव साक्षात्तं पश्युरीक्षितुम्॥ १३॥ काश्चित्समाधौ परमे लीना हरिं सदा शेहितम्॥ समेत्य
मंममुत्थाय यच्चपुरुन्मत्तवस्त्रियः॥ १४॥ प्रत्युज्जग्मुर्हरिं नीलागीतवाद्यपुरःसरम्॥ जयध्वनिं प्रकु
र्वन्तस्तदा पौराः सयोषितः॥ १५॥ नत्वा रेते चलं तो पि वाद्यघोषं हरेः पुरः॥ श्रुत्वा द्रागाययमानमधाव
न्नर्तको मुकाः॥ १६॥ हरेः पुरः सरंस्ता वच्छतत्र च सहस्रशः॥ दृष्ट्वा मुनीन्द्रागाम्याय साक्षाद्दैक्षंततो ॥१२५॥

प्रभुम्॥ १७॥ अथ श्यामाधिरूढं धृतचारुवर्त्मा सहामवक्त्रांबुजमम्बुनेत्रम्॥ मार्गे जनैश्चंदनपुष्पहारैः
॥ संपूजितं भक्तमनोभिरामम्॥ १८॥ चंचच्चलत्तांतमिताश्रुकेन नत्तर्णं रदा वहकरैः करापैः॥ संवी
क्ष्य भक्तानभिधावतः स्वं हर्षं तमाश्चर्यवशाद्दिवौकैः॥ १९॥ करेण तान्वैकेन समाव्रजन्मो नत्तवृ
जेभ्योत्थानयं ददानम्॥ तमश्ववारैर्वृतमाशु दृष्ट्वा ववंदिरे ये गमगतास्तत्र तदै॥ २०॥ कुबेरमुख्याः स
कलाश्च पौरभक्ताः पुमांसोद्भुतमेस तत्र॥ तेश्वरिहर्षमवदश्रुनेत्राः प्रीताःप्रभुर्देववदाशुने मुः॥ २१
॥ स्त्रीणां च वृंदानि सहस्रशोपि प्रहर्षतमुत्कंठितमानसानि॥ तदावलोक्य प्रभुमाशु हर्षान्निधाय
श्रीर्षाति भुवि प्रणेमुः॥ २२॥ दृष्ट्वा तमीत्यपरमप्रियमंबुजाक्षं नार्यः॥ प्रहर्षमतुलं समवाप्य तूर्ण
म्॥ दृग्भिर्निधाय हृदये पुहरिमनोभिरामं लिप्सताः पुलकितांगरुहा बभूवुः॥ २३॥ देशांतरीयः स
वोंपिजनो हरि सहागतान्॥ परिरेभे च वन्दर्पात्त पश्चात्कृष्ण रस्य मो॥ २४॥ देशांतरीयाना यो
य प्रभुणा सहचागताः॥ पश्चात्सा योषितो दृष्ट्वा परिरब्धुं विदुद्रुवुः॥ २५॥ ततो पपौरमो क्तव्याद्ध
र्वेणा महतावृताः॥ जय पश्चात्कृष्ण स्मैवं वदंत्यः परिशिभिरे॥ २६॥ देशांतरेभ्य आगत्य स्थिताः कुंजे
षुतस्तताः॥ सांगिनो भगवद्भक्तास्ते चाजग्मुः सहस्रशः॥ २७॥ यथांतरिक्षगा हं सा जक्षी कृष्णैव मा

॥स.ती.त० नमम् ॥ सरस्तपा हरिंलेच हशदम्पपतनडुतम् ॥ २८॥ नत्रागत्य हरिवत्वा देऽक्तैः पर्सस्थिताः ॥ नाना ञ०४८॥
॥२२५॥ जोकाः जनास्तेतु प्रलोमुः समुपेत्य च ॥ २९॥ कुर्वंतश्च जयस्वामिना रायणारतिध्वनिम् ॥ आनंतस्ता
करेः प्रेगानृ हर्षताविजुजोकिरि ॥ ३०॥ नानागतास्पायोग्यमानयामासस प्रभुः ॥ प्रणतानात्म
नोनक्तान्सर्वान्मंतेपयन्नृप ॥ ३१॥ करस्पर्शेन कांश्चित्तु कांश्चित्संभाषणेन च ॥ कांश्चित्तु भयदानेन
कांश्चित्स्मितवीक्षणैः ॥ ३२॥ संभाव्येतिजनान्सर्वान्चित्रपश्चनगवांस्ततः ॥ जयध्वानैः स्तूयमा
नः सहतैः पुरमाययौ ॥ ३३॥ कुबेरोपी क्वाप्यश्रुग्रहीत्वा चामरे उभौ ॥ विजयामासतुर्नक्तौ ततसा
र्वं चरौ तदा ॥ ३४॥ सहस्रशोदीपिकानां महता तेजसा नदा ॥ चंडकोसा च तिमिरं सर्वदिक्ष्वपि प्रजोय
त ॥ ३५॥ शंखभेरीमृदंगानां ऊर्द्धरार्णा सहस्रशः ॥ कोत्पानां दिविमानांच तत्र ध्वानो महानभूत्
॥ ३६॥ तस्मिंस्तु तुमुले घोषे कोपि केनचिदीरितम् ॥ वाक्यं न किंचिच्छुश्राव कर्णसंजातवत्तदा ॥ ३७॥
॥ बहिरामवणे पुर्याः स्वावासस्यान्तमीश्वरः ॥ प्रकारपत्र्यो दरिणन्मानं तन्स्या च रानपि ॥ ३८॥ जनौ
घवेष्टितः स्यानं तत्रा पञ्जनैः शनैः ॥ पुर्याश्च दग्दिनि त्रिमेषु सर्वजोकमनोहरम् ॥ ३९॥ नत्रोन्तरस्यऽथ
विभोतुरंग्याः पार्श्विकः पुमान् ॥ प्यावत्करधारयेतितावत्सस्यो सभूतले ॥ ४०॥ स्वदर्शनं भवेदेवसर्वेषा ॥२२५॥

मितिप्रभुः ॥ उच्चं पीठं चतुष्पादं तस्यावारुह्य शोभनम् ॥ ४१॥ महागतानां सर्वेषां स्थानानुपयथोचित
म् ॥ दापयामास भगवान्क्षिप्रमाह्वामनेततः ॥ ४२॥ किंचित्तत्र च विश्रम्य पीत्वा वारि नतौ जनान् ॥ नानादे
शसमायाता नवैक्षत समंततः ॥ ४३॥ तत्रासनत्रायशोभक्ताः प्रेक्षकाअपि केचन ॥ तत्रस्थितिप्रिया
केचित्स्त्रीपान्तेतु मुपागताः ॥ ४४॥ यत्र यत्रैक्षत विभुस्तत्र तत्र कस्मे कुजान् ॥ जनानेवस्थितान्स्वस्मिन्न
ददर्शा नवैक्षत ॥ ४५॥ पुरःस्थितास्च यावेतस्तावेतः पार्श्वयोरपि ॥ स्वपृष्ठतोपि तावेनो दृशो भगवतो जना
नाः ॥ ४६॥ दुर्गे स्त्रैवेषु सर्वेषु सशैवरंतरेषु च ॥ जनाः कूपीपकैरेषु गूह्नाद्विपुचैक्षत ॥ ४७॥ प्रतिवृक्षं
च शाखात्कपर्युपरि संस्थितान् ॥ पुरे प्रतिच्छादितं द्वो कामे व समैक्षत ॥ ४८॥ पञ्चपश्चैवं सरस्यायदि
शाक विदिशास्कच ॥ जनाने व समीक्षैव जहास च नृशं प्रभुः ॥ ४९॥ सविस्मयैश्चिरः सर्व धूनयन्सोथ प्र
होऽप्रहीत् ॥ वदन्निति पुनः पीठे विभिषसाद हसन्नृप ॥ ५०॥ ऊहूंकृत्वानुलोम समस्ततः स्थापनमुद्रया ॥ उपा
वीविशद्दीशो सौ तिष्ठतः सकलाञ्जनान् ॥ ५१॥ आज्ञाकारास्तते सर्वेजोकास्तत्करसंज्ञया ॥ निषेदुर्वोधि
ताः सद्योजल्पशीः स्थिकचेतसः ॥ ५२॥ उपविष्टांस्ततान्भूयो भगवान्मौनमुद्रया ॥ चकार संयतगिरस्ता
ज्जिकाद्यापूर्वकम् ॥ ५३॥ तूष्णीतेषूपविष्टेषु भगवान्भक्तवत्सलः ॥ सर्वेषामागतानां तेषां कश्यावासंच

॥स.जी.नू० श्रुतवान् ॥५४॥ एकैकदेशमुख्यांश्च द्विजान्हित्वान्यजातिकान् ॥ आहूय तत्तद्देशीयं वृत्तांतं समपृच्छत ॥५५ अ०४८ ॥
॥२२६॥ ॥ तस्करग्रहप्रवेशार्थं तत्र स्थानं च शाल प्रभुः ॥ स्वस्यावासेष्व विज्ञातो निष्काम्यः पुरुषस्थिति ॥५६॥
श्रातसाक्षिः पहरिणा तं तत्रागम्य जना पपुः ॥ स्वस्यावासान्निजभागं मम्यमाना महत्तरम् ॥५७॥ स्वे स्वे
वासे चैकमेकं मनुष्यं संस्थाप्यैते नृपयत्नतः ॥ गृतोऽस्य ॥ तस्युर्भर्वेदपुमुक्ता स्तमीशं पावनम्बिताः
भवतांचदैव ॥५९॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे कृतांजय
देशीजीवविभक्तानां सपरिवारभगवद्दर्शनानंदनिरूपणनामाष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४८॥ सूत
उवाच ॥ ततस्मिन्नेव नगरे तत्र प्रभोस्तस्य तु सोदरौ ॥ नगरकृतिधरस्याभावाजस्मन्तुर कल्पयौ ॥१॥ यस्मि
न्दिने सीनगाराम्बी जकं वाभिधो गृहम् ॥ हित्वान्वव्रजनि जौ सत्तद्दिनात्तच्चु चाकुलौ ॥२॥ रामप्रतापेज्ञा
रामसंज्ञौ बुद्धिमतां वरौ ॥ भगवद्विरहक्षामौ निस्तेन च्चिंतनेरतौ ॥३॥ देशांतरे विचरतामागतानां स्व
वेश्मनि ॥ मुखान्मुनीनां तद्वार्ता श्रुत्वा तद्दर्शनोत्सुकौ ॥४॥ तत्ते हि मिश्रवकाभिर्वैधुभिः सहितौ नि
जैः ॥ सद्योनिर्ययतुर्ग्रामात्साश्वयौ कुलमंगजौ ॥५॥ पदातौ निर्गतौ ग्रामान्नातरौ स्तनितश्च यौ ॥
ततदानस्य शिरोरोपिताकं तांम्याच निर्ययौ ॥६॥ पोषा रामप्रतापस्य भगवद्दीक्षणोत्सुका ॥ नाम्ना स ॥२२६॥

वासिनी ख्याता पतिभक्तिपरायणा ॥७॥ तथा रामप्रतापस्य त्रयः पुत्राः सुबुद्धयः ॥ नंदरामस्तु वाकु
शेऽयोध्याप्रसाद इति श्रुताः ॥८॥ तथा तस्य सुतान्येकान्या सिद्धिरिति श्रुता ॥ नंदरामस्य यो पाऽप्य
द्विनमानाभिधा शुभा ॥९॥ तस्य तौ रामशरणनारायणसमाह्वयौ ॥ मेधानाम्नी च तस्यैव तनया शु
भलक्षणा ॥१०॥ वाकुरस्य स्वस्य भार्याऽथ नाम्ना शिवकुमारिका ॥ गोविंदाकृतिनाम्नी च तस्य पुत्रावुभे
अपि ॥११॥ भार्याऽयोध्याप्रसादस्य सुनंदासंज्ञिका तथा ॥ तस्यैव तनया नाम्ना यमुनेत्यभिविश्रुता
॥१२॥ इच्छारामस्य भार्याऽथ ख्याता नाम्ना वरीयसी ॥ पुत्राश्च तस्य प्रवराः पंच हैकमकेऽपि ॥१३॥
गोपालो रघुवीरश्च तथा वृंदावनाभिधः ॥ सीतारामश्च बदरीनाथस्त्वात्मजाः स्मृताः ॥१४॥ भ्राते कुंज
सरिकुंजकृरिसंसेतु कन्यके ॥ त्यागी गोपालजस्य मंत्रराख्या विरजाऽप्यान्तु जस्य च ॥१५॥ सुफलाख्य
स्तथान्ये स्वछारामसुतात्मजः ॥ मानसारामसंज्ञोऽस्य मातुलेयश्च बुद्धिमान् ॥१६॥ एतैरन्यैश्च
सहितौ बंधुभिर्भ्रातरौ च तौ ॥ भगवद्दर्शकैः पांथैः सार्कं तत्रोपजग्मतुः ॥१७॥ प्रतिग्रामं कृत्यमा
नौ मार्गेऽपि भगवज्जनैः ॥ सस्वामिसंबंधितया विनयेनादरेण च ॥१८॥ तत्र तत्र तदैश्वर्यं श्रुत्वा
विस्मितमानसौ ॥ तस्युरस्योपकंठे तौ ह्रादहरिमपश्यताम् ॥१९॥ तस्स्यतौ रात्मबंधुं तत्स्वानुमूलेर

स॰जी॰ तृ॰ वेश्मतो ॥ द्रागुद्रुवतुः प्रेम्णा परिरब्धुं मुदान्वितौ ॥ २० ॥ आयातौ निजदर्शनार्थमथ तौ तत्कालदृं अ॰ ५९ ॥
॥२२७॥ ष्टतः ॥ प्रेमाश्रुस्रुतिलोचनावतिमुदौ दृष्ट्वा सतत्प्राववित् ॥ भ्रातृस्नेहविहीनधीरपि तदा नक्तप्रि
यता लभ्युः प्रावादुत्तरतिस्म हा समविकसद्वक्त्राम्बुजः सत्वरम् ॥ २१ ॥ तावन्तौ उत्तमे सत्वं स परमप्रे
मकम्पेन दण्डाहे भीसं परिरम्भहर्षविवशागात्रस्तौ चिरं भ्रातरौ ॥ तौ संमान्य यथोचितं स भगवा
न्मीष्टवंधूनिजान्मित्रादीन्परिरम्भसाश्रुनयनाना नंदयामास तान् ॥ २२ ॥ रामप्रतापं जेष्ठं तेना
राघराश्रुनित्तरा ॥ प्रणनाम कनिष्ठत्वादिच्छाराममत्तमादरात ॥ २३ ॥ ततश्च नपिवंधून्न स्वानेवमेव
यथोचितम् ॥ ववंदे भगवान् केपितेन मनश्चकुरुत्सुकाः ॥ २४ ॥ चिरेण दृष्ट्वा ते सर्वे प्राणप्रेष्ठं तमीश्वर
म् ॥ नकुर्विरहजं तापं लेभिरे परमं सुखम् ॥ २५ ॥ उपवेश्यासने तांश्च भगवान् पीठमास्थितः ॥ अप्र
च्छ्वागतं तेषां वृत्तांतं कुशलं तथा ॥ २६ ॥ मुनयोऽथ जनास्ते च पार्षदा योषितस्तथा ॥ भ्रातरौ तौ प्र
भोर्ज्ञात्वा प्रणेमुस्तमिवादरात ॥ २७ ॥ ततस्तेषां निवासार्थं प्रभवाद्दं समलंदीदपत् ॥ शुश्रूषां यां योन
नाम्ब्रुमुकुंदे चाप्यद्युयुजत् ॥ २८ ॥ ते सर्वेऽपि तदैश्वर्यं दृष्ट्वा श्रुत्वा च विस्मिताः ॥ मेनिरे वासुदेवं तम
मवं धुनरा कृतिम् ॥ २९ ॥ यथास्व स्थंवसंतिस्म प्रासादेसत्रतेः स्थिताः ॥ स्नानपानोपहाराद्यैः सेव्य ॥२२७॥

माना हरिप्रियैः ॥ ३० ॥ रामप्रतापमुख्येषु प्रभोर्वंधुषु तेष्वथ ॥ गतेषु वासमीशां तमानंदाने दक्ष
चिवान् ॥ ३१ ॥ इच्छामि भगवन्भक्ते केसंज्ञायं त्वयाधुनोदितम् ॥ मेष्ठं महोदरं वीक्ष्य सा केताद्यागतं तव
॥ ३२ ॥ प्रणेमे सत्वं येवारौ ददेत्रणमिलुनमः ॥ तत्र किंत्वयितब्रके न्मेन नास्ति कृपात्मत ॥ ३३ ॥ म
र्यादारक्षणार्थं वा सदाचारस्य किं त्वया ॥ तथाचरितमेतन्मे वक्तुमर्हसि सत्वरं ॥ ३४ ॥ नदाहस भगवा
न्वै सर्वेषां शृण्वतां वचनम् ॥ अस्य भक्तिर्मयि मुने श्रीफल्केरिव वर्तते ॥ ३५ ॥ आगच्छन्गोकुलं मा
मेम पुरायाः सपादराम् ॥ प्राणो भावेत्ता दृशो वे पाणो भवति मय्यगसौ ॥ ३६ ॥ भक्तौ न्यूनत्वशंकाग्ती
मास्त ते मुनिसत्तम ॥ कृतं प्रणाम्मादानं तु मर्यादास्थितये मया ॥ ३७ ॥ इति वाक्यं प्रभोः श्रुत्वा समह
र्षितया गपरे ॥ सदःस्थितः त्रजनस्तुर्जनाः प्रापुश्च विस्मयम् ॥ ३८ ॥ देशांतरेभ्यः समुपागतानां ते
श्चिन्दिने तत्र नरेत्राणां नृणाम् ॥ हरीक्षणानंदभरेण तेषां मार्गश्रमार्तिः स्कृतिरो हिताभूत ॥ ३९ ॥ इ
ति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे वृत्तालयदोत्सवे रामप्रतापादि
भगवद्बंधुजनागमननिरूपणनामैकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ प्रकृतवाच ॥ पुरेतत्र हरेः
पौराः सेवायां तत्परा नराः ॥ बभूवुः सानुगमने नक्तायायाद्योदिताः ॥ १ ॥ पौनानाश्चः कंदरश्चैन्न

पस्तथा चवादरः॥ वीरादयः क्षत्रवीरा भक्त्या पर्यचरेश्वनम्॥२॥ कुबेरो रणछोडस्तं मूलजिद्रयजि
 न्मुखाः॥ वैद्यपा नारायणगिरिर्गोस्वामी च मिथेविरे॥३॥ रजयाताजिते दैत्य मामारामादयः स्त्रियः
॥ भक्त्या स्तत्परिचर्यायां बभूवुस्तत्पराः सदा॥४॥ अथ प्रीतः स भगवानेकादश्यां पारणम्॥ परे
द्युरस्तीत्यनुगान्भोजयिष्यञ्जगाद तान्॥५॥ हे सोमसूर रत्वहं गमांत्रिकाञ्जर्कमूलजित॥ सायं
तनाशनं कर्तुमिच्छाम्येकृतसत्वरम्॥६॥ एकादश्यां गतेस्ति महती यो न्यूनं धात्रिकाभिधा॥ अन्यानि
नैव भक्ष्याणि यत्र नारायणाश्रितैः॥७॥ इति श्रुत्वा प्रभोर्वाक्यं वीक्षमाणाः परस्परम्॥ उपवासव्रतप
कर्ता विदंतस्ते ब्रुवन्निदम्॥८॥ पार्षदा ऊचुः॥ स्वामिन्मार्गे नडुकादिग्रामे वैपिप्पलावने॥ अतस्तेन
क्षुधासम्पदुनोदरे विद्यते धुना॥९॥ तथापि स्वामिनो वाक्यं पाजनीयं हि सेवकैः॥ अस्माभिस्तेन भ
गवन्भक्ष्यं किंचित्तु सोपितम्॥१०॥ त्वत्प्रसादस्य माहात्म्यमेकादश्यपि कं प्रभो॥ जानीमो यापितेप्रि
त्यैनैवास्माभिः परिहनि॥११॥ श्रुत्वेति वचनं तेषां तदिंगितविदीश्वरः॥ कोस्ति पौरत्तनोऽत्रेति प्र
हसन्नुत्थितोऽब्रवीत॥१२॥ बद्धांजलिपुटस्तावत्कुबेरः प्राह तं वच॥ एष दासोऽस्ति भगवन्नाज्ञा
देयाय यारुचि॥१३॥ तमाह भगवन्पाकः कारितोऽस्य स्त्रवानवा॥ सत्राह सिद्धएवास्ति पाकोऽत्र

क्षीरिकातले॥१४॥ गणेशगत्तयरामाद्यैर्विप्रैः सत्वरकारिभिः॥ प्रचुरास्ततिलाः कृत्वा स्थापिता सं
तिगोलकाः॥१५॥ इंदनस्त्वारकी सूपः कृष्णिकावटिकान्विता॥ व्यंजनानि विचित्राणि कृतानि सं
ति भूरिशः॥१६॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य पाकशालां स सत्वरम्॥ गत्वा दृष्ट्वा हरिः पाकं चिंतयामा
स भूपते॥१७॥ प्रसादं महात्म्यविदां पत्नीनां तथा॥ एते षां खजुर्नैतावान्पाकः पर्याप्तइष्यते
॥१८॥ ततो हरिर्यो वनाष्णुं कर्णो प्राह पुरातनम्॥ आनाय्यतां पिंडकादिमस्यमन्यकृतात्विच॥१९॥
तेनाऽथ प्रेरिता ऽत्रेष्या पुरं गत्वैव सत्वरम्॥ नीत्वा भक्ष्याणि पात्रे पु गृहीत्वा तानि चाययुः॥ २०॥
तावद्भगवतः प्रीत्यै जनाः सर्वे पुरागताः॥ पर्पिकापिंडकापूर्णपात्रैकं धात्व्यायुः॥२१॥ समपो
ष्विनसेवांतां दृष्ट्वा तेषां हसन्हरिः॥ प्रसन्नः प्रज्ञावांसैवनालचेत्सुखांस्कृतान्॥२२॥ मायुराज्ञा वदे
त्याशु हरेश्चरणयोः पुरः॥ नीतान्यत्रवापरिच पात्रकूपिंडकपर्वतम्॥२३॥ ततोऽतिहृष्टः समहा
मुनीजाः सर्वान्समाहूय च पार्षदान्सतान्॥ रहासनंतो भोक्तुमरं भवंतो यथा चिन्तं पंक्तिसुचा च
॥२४॥ उपाविशंस्ते शुचयः परिभूत्वा हर्षाज्जया पंक्तिशाएव सर्वे॥ तावद्दिनिंस प्रभुरान्हव्यन्मुनीन
पिस्मानऽनुगांश्च भोक्तुम्॥२५॥ हर्षात्कृत्याऽतिरूढां सुगपदपरुलसामनकं पात्रस्कुंभोजनक्राः

॥स.जी.प्र. करधृतकरकान्भूनयंतोऽतिवेगात् ॥ पंचाशर्ज्ञभोक्तुमायुर्हरिवदनदृशः साधुसंघाहसंतोभिसा अ.५७॥

॥२२९॥ पात्राणि हर्षाद्दुतपदगमना बिभ्रतस्तेषु चीनि ॥ २६ ॥ नानागतान्स्त्रणमतो मुकुंदो हर्षेनुत्तया ॥ यथो

चितं प पास्याननमुपावीविशाद्व्रस्वयः ॥ २७ ॥ ततः स्तुतामागधाश्च गायकावाद्यवादकाः निविदु

भोक्तुमागत्य सर्वेदिनश्चाज्ञया हरेः ॥ २८ ॥ दीपानां राजयस्तत्र बभूवुर्हिमहस्त्रशाः ॥ दुर्गाल्पा स्वप्रेक्षका

णां भोजनकानभितो नृणाम् ॥ २९ ॥ मर्यादयोपविष्टेषु तेषु सर्वेषु पंक्तिशः ॥ आज्ञापयामास विभुः प

रिवेषुं द्विजांस्ततः ॥ ३० ॥ दध्याद्दिनापेक्षातनशाः पीतये सनृशेः प्रभोः ॥ बहुकत्ताः क्षणेनैवच कृत्ते परि

वेषणम् ॥ ३१ ॥ दत्त्वादौ भोज्यपात्राणि ततस्ते नजगंधोः ॥ गृहीत्वाविनयामास करुरुपात्राणि सत्व

रम् ॥ ३२ ॥ ततः पंक्तिक्रमेणैव यथोचितमसंभ्रमाः ॥ अन्योन्यासां दृशाकाद्दिपरिवेषणमाचरन् ॥

३३ ॥ दृष्ट्वा यथौ ज्ञेरीशर्ति परिवेषणचातुरीम् ॥ याश्चात्यात्र हस्कः केचिन्वशालांकस्य शखिणा ॥ ३४

व्यंजनानि विचित्राणि पर्पटान् पंडरकृत्तकाः ॥ सर्वेषामेव पात्रेषु नाऽऽपुरन्योन्यमिश्रताम् ॥ ३५ ॥ स

र्वेषु सर्वेषु पात्रेषु परिवेषितमीश्वरः ॥ वैजोक्यान्ज्ञापयामास भोक्तुं सर्वान्द्विजाश्रितान् ॥ ३६ ॥ कथाद्भो

जनं पीता कुर्वन्त्यस्ते सर्ये ध्रुवः ॥ चतुष्कान्दापयामास पिण्डकं स्वपुनः पुनः ॥ ३७ ॥ दृष्टान् सर्वांच सद ॥२२९॥

नैस्तानि सुतः स्वकरार्पितम् ॥ ताताम्बयं सुचिर्नृत्वाच कारपरिवेषणम् ॥ ३८ ॥ दृसानामपि तेषां

तत्रासं भगवतः करात् ॥ नाभूद्दशैव कंकिंचित्खलु कांश्मुकुर्मुकुः ॥ ३९ ॥ ते दत्ते भुज्यमानेऽथ धार

यैवदरकृतम् ॥ रुचिं समापयामास तेषां वै भोजनेन प्रभुः ॥ ४० ॥ तकांतं भोजनमिति वदतः पार्षदान्

जनं य ॥ सेवां कर्पयोः विष्णुतादिं गितविदीश्वरः ॥ ४१ ॥ निष्पिच्यमानं हरिणा पयः पात्रेषु धारया

आपूर्यतानि भूमौच प्रयाति स्मततस्ततः ॥ ४२ ॥ सन्तुस्वस्य स्यसोम स्य पयः श्रुनाभ्य स्रशोंनात भूजां

जहासालकं स्वयं भूपः पयः पिबन् ॥ ४३ ॥ पात्रमस्याऽपलभूमावग्रहा संत्र कुर्वत ॥ अत्रस्य तेन

भगवान्हासयन्न स्मृतोऽखिजान् ॥ ४४ ॥ एवमानंदयन्भक्तान्भोजयामास सोऽनघः ॥ संतम्मोश्चवि

तापश्च केस्वकशोधनम् ॥ ४५ ॥ अन्योन्यसो परिजनाः स्वपादस्पर्शकाम्यया ॥ पतिष्यंतीति ज्ञात्वाना

हेतुमैत्तु हरिस्ततः ॥ ४६ ॥ अपीविष्टांस्तान् हरिः प्राह पेक्षकाभोज्यकाश्चभो ॥ स्वंस्वंस्थानं प्रयाताग्रयम्य

श्चाऽपायात समन्तरम् ॥ ४७ ॥ नचैतः समय गच्छेतु हे पाचकाः हे परिवेषकाः ॥ इत्थिवाज्ञापयामास पाच

कारीन ऽपि प्रभुः ॥ ४८ ॥ इससत्तु ज्ञाप्यतान्सर्वान्भक्तकल्पद्रुमः प्रभुः ॥ जयसच्चिदानंदेति भोज्य स्वं पीठ

मायपौ ॥ ४९ ॥ सम्प्रभुर्वीक्षणेन प्रभुदितवदनः ॥ सौयपादाश्रितानां पञ्चदर्शनंजीस्तानःत्तिम

पुरस्ताद्भक्तनारीनरीषान् ॥ कस्तोदत्तैः कपालिभ्यः पञ्जलतरपदे र्भावितस्वानुयायी विप्रद्रोसाच वे
त्रैहरिरखिलगुरुः पीवमध्यारुरोह ॥५०॥ नुत्का ध्यचोलाश्रुते सर्वे पार्षदाद्या मुकुन्दा ॥ वीक्ष्यमा
णा हरिस्तत्र स्वं स्वं स्थानं ययुस्ततः ॥५१॥ उच्चपीवसमासीनेत्तरयोगीश्वरेश्वरो ॥ जनसंयोन्पाग
तमृगुकुखपुरादुलम् ॥५२॥ तत्राभ्यसहरिस्तेत्याभानितस्तैनसादरम् ॥ उपाहारांस्तु पानी तान्पर्यया
मास तत्क्षणात् ॥५३॥ विविधबकारतां पृष्ठस्तदानी हरिणा स च ॥ गंत्री मंगं मरीनयामुल्का वासायः
नम्मिवान् ॥५४॥ तदर्पतानि क्षुद्रेणान्कवर्णा कदलानि च ॥ वीक्ष्यामतफलानीशः स्वपुरस्तादवेक्ष
त ॥५५॥ स्वस्य पौराणिकं विप्रं ददौ बद्धकर्तिस्थितम् ॥ नतो संमयरामं च नाविकेलं समेक्षत ॥५६॥
प्रयागजितमाहात्म्य पत्रह स्वभगवानिचः ॥ अयाशानेत्ताभवतां वर्तत्तेवान वाछिन ॥५७॥ संमाहास्ति
स्तुद्वधीधस्तपापः धर्ममार्ई नात् ॥ नारायणाकंकरिष्यामः स्वप्नामः शाश्वयंवेपयः ॥५८॥ हरिस्तमाह
पहसन्कदलानि घृतंमिताम् ॥ नवंतः मम्पगथ्यं तु मूः कर्लयं मृतंयतः ॥५९॥ इस्युक्तवं तेनंपाहस
प्रहस्य द्विनोत्तमः ॥ एछे यं समफलैवास्क ह्रुपानायतवापुना ॥६०॥ ततोददौ स भगवा स्तेभ्यश्च भ्योः
पिमूरिशः ॥ रंभाफलानि पक्वानि शर्करां चा तिनिर्मलाम् ॥६१॥ स्यतीपतीतिगिरिशानिषिधम्रोः पि ॥२२०॥

पाणिभिः ॥ तेभ्यः पुनः पुनः शाकान्कदलानि च पर्पिकाम् ॥६२॥ ततश्च दापयामास तस्य त्रपमितं घृत
म् ॥ पयो मृतं तांच कलशी भगवान्प्रासुराप्रियः ॥६३॥ दत्तं भगवता सर्वे गृहीत्वा तच्च ते द्विजः ॥ जग्मुः
स्तोत्तरता स्थानं भाराव नतकंधराः ॥६४॥ फलानां हरिदत्तानां माधुर्यं तेमुहुर्मुहुः ॥ प्रशंसंतः फ
लाहारं चक्रिरे तत्र वाडवाः ॥६५॥ सेवकास्तेततः पीतुं स्तुदस्याभितपाणयः ॥ फलाहारं संदेवा
स्कमाः स्तु पाकपरिश्रमः ॥६६॥ सर्वान्संतोषयित्वेत्थं भक्तांस्तत्रागतान्निजान् ॥ अविकीर्षद्धरि
रथिकर्मसायंतनस्वकम् ॥६७॥ उत्तीर्य पीठात्करसंज्ञयैव द्रष्टेश्च कुर्वन्जनतां जनेशः ॥ युक्तस्तदा पं
चषट्पार्षदैः स्वैर्निवेशनं स्वीयमुपाजगाम ॥६८॥ स्नात्वा विशुद्धे वसने वसित्वा सवास धर्मानुसृतो
पयावत ॥ संध्यादिकर्माचरदीश्वरोऽपि देशेदितं ग्राहयितुं सकीयान् ॥६९॥ इति श्रीसत्संगिजीवने ना
रायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे वृत्तालयदोलोत्सवे भगवत्पार्षदादिभोजनानंदनिरूपणना
मा पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५०॥ कविरुवाच ॥ पुरेऽपि नक्तैः पुरुषैः स्त्रीभिश्च नृप तत्कृते ॥ फलाहारस्य
सामग्री तद्दर्शसमसाधन ॥१॥ धर्मस्य याभक्तया च गंगाभाम्नातु विप्रया ॥ सूरणादिघृतेनैव पच्य
ते स्म विशोधितम् ॥२॥ खारिकाक्षीरिकाच केसरश्चशृंगाटकपूरिकाः लपानं च पिंडकाः शुभ्राः पर्पिकान्

॥म॰नी॰ल॰९ मनोहराः ॥ ३ ॥ हृत्वैतच्चौक्यले पात्रे निधाय यात्स्तुरौकमः ॥ मुखान्मक्ताबेतोऽत्र हरिमानयतेति अ॰५१॥
॥१२१॥ सा ॥ ४ ॥ यौवना स्त्रा शिविरं यो एस तत्र सर्वार्थितः ॥ पुराग मायभुत्तयेयंप्रभुत्लान्ह्त्सुवाच ह ॥ ५ ॥ अ
सं तन्ननसम्मर्दे कथं पुरिममागमः ॥ मवेत्त तोऽत्राध्न यत किंचिद्दृश्यं पयोऽयथा ॥ ६ ॥ ततस्तेः प्रे
षितो दुतो गत्वा ताः प्राह योषितः ॥ नायाल्प्रत्र हस्तित्स्मान्दृश्यं नयतत्रेवै ॥ ७ ॥ आज्ञा कार्यो यथाः
सर्वा मक्तामाम्यमुखाः स्त्रियः ॥ अुवात हृत वचनं गंगामाकृस्तयैकला ॥ ८ ॥ नायात्स्यत्र हरिस्तस्मा
त्त्वादां पात्रे निधापतत् ॥ त्वमायाहि गृहरीत्वैव वयं गच्छे मतत्सुरः ॥ ९ ॥ धर्मज्ञा सा ततो मार्गे त्यक्तुं रूप
स्पर्शजां कपा ॥ घृतपक्वान्नि त्वादीं सर्वं पात्रे बभार ह ॥ १० ॥ पिधाय मैन पात्रे वेतान हृत्वा ज्ञा गा तामसा
॥ करेतौ केनजग्राह हितीयेनकाजं तिकाम् ॥ ११ ॥ त्वाद्य पात्र करां गंगा नाश्वनार्यक्तोयपुः ॥ रा
जमार्गे विहायैव मार्गेणान्येन सत्वरम् ॥ १२ ॥ पुराद्वहिस्तु निर्याति भक्ता स्ताय्यावद्धमुकाः ॥ तावन्न
चापि संघातोजनानामन्वन्महान् ॥ १३ ॥ यावत्तास्तस्यजारीम स्वराचृतिं प्रकुर्वते ॥ तावकु वेरमक्तै
नजनान्हरायितुं पथि ॥ १४ ॥ प्रेषितान्मायपुर्वे गाम्बुरागानन्नराः पुरः ॥ करेषु पश्ची र्दधतो हरहरे
तिवादीनः ॥ १५ ॥ पुरः सरैस्तु तैः पक्षैरुद्धृहस्तैः कृते पथि ॥ वै तुल्लाः ज्ञानयोयो नाहरा देक्षेत्त चप्रभुम् ॥१२१॥

१६ ॥ अवाच्यासौ पितार्हराद् दृष्ट्वैव धरांस्तया ॥ जहास च विवेदैवत्वाद्यमानीतमिलपि ॥ १७ ॥ उपे
त्तास्तं नृपभक्तयो यानत्वा हरिं हरत एव तस्थुः ॥ तद्भक्ष्य पात्रं पुरतोऽस्य भूमौ धृत्वा ततः सापि
ननाम गंगा ॥ १८ ॥ सापं तनं सो ऽपि विधिं विधाय प्रक्षिप कंसादिषु सैंधवेतत ॥ निवेद्य हृष्यायु
चभक्तपुष्टे भीन्तुस्वयं पूर्वमुखोऽम्यपीदत ॥ १९ ॥ पीतं वासौ वसानः सितति जकधरः ॥ स्कंध दत्तो
त्तरीयः स्वां गुल्या ऽऽस्मृद्रूपकेशाद्यपिन्वतरभिधां पूर्वमासर्वमाहच्छ्रागंगाम् ॥ स्त्रीपुंसे रात्मनक्तै र्मि
तहसितमुखैरीक्ष्यमाणः महराज्ञा सैंगा सें तु पानं विदधदविजरम्भूपतेऽभूं कभूपा ॥ २० ॥ मधु
रौक्तनि जां गुल्मा परार्या निस्त्रात्स्वभुः ॥ सर्वे दां पीतयेकिंचिद्भुजे ऽन्यज्ञतां वतिः ॥ २१ ॥ तसौ ऽस्मी
तितत श्रीत्कानि श्वस्वाद्यममत्र कम् ॥ दासेम्यो दापयित्वैव जग्राह चुलुकोदकम् ॥ २२ ॥ प्रक्षाल्य ह
स्तौ चमुखं सापयस्यानमागान्ततः ॥ संस्तं स्यानं यपुः सर्वे त दाम क्तामक्तदीक्षकाः ॥ २३ ॥ क्षणां सुत्वा ऽप
चोम्याप पार्थ्वं प्राह सत्वरम् ॥ अग्रं समा नयेत्तीज्ञाः सोऽस्त्रमप्पानयद्भुतम् ॥ २४ ॥ तमारुरोह भगवा
न्मक्ताभीष्टफलप्रदः ॥ सर्वाश्वासान्दृष्टकामः परिमेयपुरःसरः ॥ २५ ॥ हरदेशीऽम्यआयाता मदर्यं दिन
नाऽमे ॥ मा भूद्वक्तापितेस्यानेक्कि शार्ऽते तियपी सतान् ॥ २६ ॥ ततो जनानां सर्वे यामावामे पुरस्य स्थ

॥स॰जी॰प्र॰३॥ क्रमलात्तस्मात्स्वयमाप्रक्षाल्य मूर्तं यत्तत्पदाप्ययत् ॥२७॥ स विस्मयं तं नैः सर्वैः प्रणतोऽभिष्टुतश्च सः ॥अ॰५२॥
॥२२२॥ पुनः स्वस्थानमागत्य कृत्वैकस्थाप्यभूपते ॥२८॥ न किंचिद्परं निरूप्यथो पुरमानवानां देशांतरंगतन्नृणां
च मुकुः प्रशंसनम् ॥ अग्रे स्म सन्निधिनिविष्टस्य हृद्गतानां निशं स किंचन हृद्गमपरीचकार ॥२९॥ इति
श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे कृष्णाजन्मदेशे लौकिकवैभवयुतः कृष्णाहार
लीलावर्णननामैकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५१॥ सुव्रत उवाच ॥ अथ निशांतिमयामत्र पांगते निपु
णबंदिजनैः समुदीरिताम् ॥ मधुरमंगलगीतलतिं प्रभुर्हुर्नमबोधि निशामसमन्नृपते ॥१॥ कृतरदा
सनघ्रात्मनिचात्मनानिजमलौकिकमक्षरतः परम् ॥ अचलरूपमसौ पुरुषोत्तमाभिधमचिंत
यदेकमखंडितम् ॥२॥ स च ततः कृतशौचविधिः प्रभुर्द्दितिन कृजनाद्रुतवारिभिः ॥ शुचितरैः स्न
पनं विदधे ततः परिदधौ शुचिनी सितवाससी ॥३॥ समुपविश्य कुशासन उत्तमे तिलकमूर्ध्वमसावक
रोत्ततः ॥ प्रथममेव चकार च नैत्यकं विधिमशेषजगद्गुरुरीश्वरः ॥४॥ अथ तस्मिन् दिने चक्रे श्रीकृष्ण
स्य महार्चनम् ॥ एकादश्यां पुसर्वांसक्तियतेतेन यत्सदा ॥५॥ आहूता ब्राह्मणास्तेन तत्रानम्युष्टवेदि
काः ॥ शास्त्रोक्तलक्षणैर्युक्ताः पूजाविधिविशारदाः ॥६॥ तैः पूजां कारयामास ब्राह्मणास्तिषयाविधि ॥२२२॥

ज्ञानेनैव धर्ममर्यादास्थापनार्थं हरेः कृतिम् ॥७॥ मंडलं समवर्तुलोऽभ्यंगनानारंगोपशोभितम् ॥ कृत्वा त
न्मध्यभागे च हैमं कलशमादधुः ॥८॥ पंचपल्लवसंयुक्तं सूक्ष्मवस्त्राभिवेष्टितम् ॥ तस्योपरि शुभे पात्रे
रम्याभरणमंडिते ॥९॥ शोभनां प्रतिमां हैमीं श्रीकृष्णस्य मनोहराम् ॥ प्राणप्रतिष्ठां कृत्वैव स्थापयामा
सुरादरात् ॥१०॥ तदंगदेवताश्चामाः पार्षदांश्च यथादिशम् ॥ स्थापयामासुरथ शास्त्रोक्तविधिनाद्वि
जाः ॥११॥ पूजाद्रव्याणि चात्रस्य समीपेऽखिलानि ते ॥ पूजामकारयन्विप्रा मंत्रैर्वैदिकतांत्रिकैः ॥१२॥
नारायणेन मुनिना कुर्वता धर्मपोषणम् ॥ पूजायां क्रियमाणायां मानं दोनुब्भञ्जायत ॥१३॥ वीणावे
णुमृदंगाश्च शंखदुंदुभयस्तथा ॥ नानाविधानि वाद्यानि तत्राऽवाद्यंत वै मुहुः ॥१४॥ तावत्सहस्रशस्त
त्र हरेर्भक्ता दियोषितः ॥ इतस्ततः समाजग्मुः पुरुषाश्च सहस्रशः ॥१५॥ सत्तुंमंगलगीतानि तदाऽगाय
न्मुदान्विताम् ॥ वेदघोषं द्विजाश्चकुरुच्चैः सस्वरमुत्सुकाः ॥१६॥ ब्राह्मणोक्तक्रमेणैव चकाराऽपर्चनं प्रभ
ोः ॥ उपचारैः षोडशभिर्हरिरावाहनादिभिः ॥१७॥ पंचामृतेन संस्नाप्य श्रीकृष्णं पयआदिना ॥ चक्रेऽ
भिषेकं शुद्धैर्महापुरुषविद्यया ॥१८॥ अमूल्यवस्त्राभरणैः पूजयामास सर्व सच ॥ स्रगंधिनाचंदनेन
पुष्पहारैर्मनोहरैः ॥१९॥ दत्त्वा दशांगं धूपं च दीपांश्च रात्रशोहरिः ॥ नैवेद्यमर्पयामास सविविधं सम

स॰जी॰-प्र॰५ नोहरम् ॥२०॥ ततस्तु मध्ये पानीयमुत्तरापोशनं तथा ॥ दत्वा ताम्बूलपूगादि चिक्कणी राजने प्रभोः ॥२१॥ द अ०५३॥
॥२२३॥ त्वा तु पर्णानि जीर्णवस्त्राण्यन्ता साष्टाङ्गमादरात् ॥ अर्चयित्वा हरिं स्वस्य पूजातमासमापयत् ॥२२॥ पूजां सा
माप्य विधिवच्छिन्नहानं विधाय च ॥ ग्रासमात्रं भुजन्याससर्वास्तत्र समागतान् ॥२३॥ धेनूनां च ग्रासं शरा
त्ततः स्वर्णतिलांस्तथा ॥ ज्ञात्वा गोरूपमुद्राश्च ब्राह्मणेभ्योऽददात्प्रभुः ॥२४॥ नानाविधानि वसनानि विभू
षणानि दत्वा ततः सकलजनकजनेभ्य ईक्षामुदोतुनितं स्ववसते बहिरेत्य पीवमुच्चसमारुरुहुदारय
शाः स भूप ॥२५॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे कृत्तालयदेवेनाश्वे
भगवत्कृतश्रीकृष्णमहापूजोत्सवनिरूपणनामा द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥५२॥ सुव्रत उवाच ॥ नरराज
पत्तये से चैवं सर्वेत्रे कोऽभवद्धुनिः ॥ सान्ध्यां गप्रतिपल्पादीं चक्कुलसद्दर्शनं जनाः ॥१॥ मुहूर्तमेवं सर्वे मोद
त्वा दर्शनमात्मनः ॥ तोऽश्री पावित्रायामास हरिः स्यापनमुद्धया ॥२॥ पयोचितं च तेनत्र निषेदुः सक
जाजनाः ॥ स्त्रियश्च मुनयः सर्वे वीक्षमाणाः प्रभोर्मुखम् ॥३॥ तत्र स्नानतपोवृद्धा मुनयस्त्वग्रतो हरेः
॥ तेषां च पृष्ठतः सर्वे निषेदुर्मुनयोऽपरे ॥४॥ ब्रह्मस्थालक्षराज्ञास्तां श्च संवेशाचार्द्धे चेऽभवत् ॥ निषेदुर्दक्षि
णभागे सम्मुखाश्च हरेर्नृप ॥५॥ अग्रे वृद्धाश्च तत्रापि युवानो मध्यदेशगाः ॥ पृष्ठतश्च किशोराद्यास्तस्थु ॥२२३॥

र्मर्यादया द्विजाः ॥६॥ पुरतो वामभागे च हरेः सेवा क्रियोषितम् ॥ निषेदुरस्य ते तेऽन्तसमेताश्च ठंचंड्व
त ॥७॥ तस्थुर्मर्यादया तत्र योषास्ता अपि सर्वशः ॥ पार्षदाः सोममुख्याश्च मुनयोस्तस्थुरीत्रितुः ॥८॥
स्त्रीपुंसानां मध्यभागे हरिपूजनपात्रिनाम् ॥ धनुःप्रमाणविस्तृतं वर्त्मासीत्कार्यतरेऽव्रत ॥९॥ मुनिभि
श्चजनैः सर्वैर्मानितौ तावुभौ कृपा ॥ रामप्रतापेच्छारामौ हरेरग्रे निषेदतुः ॥१०॥ सानंदमेवं सर्वेषु नि
षण्णेषु च गायकाः ॥ मुनयश्च स्वस्ववीणादिवाद्यानि समसज्जयन् ॥११॥ विपञ्चिकामृदङ्गाश्च कांस्य
तालांश्च कर्कराच् ॥ सज्जीकृत्य स्वरालापं कृत्वा गायनमाचरन् ॥१२॥ मुहूर्तं तेषु गायत्सु भगवान्सर्वद
र्शनः ॥ देशान्तरीयान्सज्जाक्षीत सज्जवाद्यान्सगायकान् ॥१३॥ ततो मुनीनन्नुतान्प्रगातुं तान्नैवऽरयत्प्रभुः
तेषां गायनचातुर्यं ज्ञात्वा तानस्समानयत् ॥१४॥ सज्जतामादिवाद्यानि दहस्तो वादकावजीम् ॥ गा
यकांश्च रमध्यै वचैरयत्स्सकरेण ताम् ॥१५॥ अस्तुक्ककाश्च ते सर्वैस्ववाद्यान्यवादयन् ॥ तदस्तलायवं
दृष्ट्वा पदन्यासं सचतनास्स्वयम् ॥१६॥ वस्त्राणि च ददौ तेभ्यः संतुष्टो भगवांस्तदा ॥ उत्थाय सततोऽप्रत्य
त्सर्वान्जनमपी श्रुवम् ॥१७॥ पूजोपहारपत्राणि धृत्वा तान्समवस्थितान् ॥ आज्ञातासीत्सृजनं स्वस्य कर्तुं
मस्तुत्कुकाजनान् ॥१८॥ तेषां मनोरथं पूर्णं कर्तुं भक्तप्रियः स च मेघगंभीरया वाचा तानुवाचाच दया

॥ स॰ जी॰ तृ॰ निधिः ॥ १९ ॥ एकैकश्याम जोकाश्चैते संहत्य परस्परम् ॥ पृथक्पृथग्गिरा यातु पुष्पगज्ञाः सत्वरे जनाः ॥ २० अ० ५२ ॥
॥ १२५ ॥ पूजने दीर्घसूत्रित्वं न कार्यं चाः त्वकेनचित् ॥ आगंतव्यं गते पूर्वे तेऽकस्मिन्न परे तान्च ॥ २१ ॥ सुव्रत
उवाच ॥ प्रभोस्तथा करिष्याम इत्याज्ञां शिरसा हरेः ॥ गृहीत्वा ते जनाश्चक्रुस्ततो भगवदर्चनम् ॥ २२ ॥
तत्रादौ गोर्जराज्जोकाश्च समस्ताः पृथक्पृथक् ॥ कोलाहलं प्रकुर्वंतो पूजयामास्तने चाप्यमुः ॥ २३ ॥
रङ्गभंगवनैत स्मैव स्त्राणि रुचिराणि ते ॥ चंदनैः पुष्पहारैश्च पूजयामासुरादृताः ॥ २४ ॥ अजेकारे
श्च विविधान्यौवर्णानि मणिमंडितान् ॥ अर्पयित्वोपहारांश्च तदंगे निदधुस्ततः ॥ २५ ॥ अतीव जन्मत
स्तंभस्तत्र्जन्मानस्तिदत्तया ॥ स वारयज्ञ भगवान्पूजां तेन च व्यसर्जयत ॥ २६ ॥ तैः कृताः पीतसाराः
णां पिटकानां च राशयः ॥ फलानां विविधानां च विरेजुर्गिरिसानुवत ॥ २७ ॥ तदेशीयापायोपि तस्य
फलपुष्पादिपायताः ॥ हरेः पूर्णविधायाज्ञजनमुः स्नेहाधिकाहरेः ॥ २८ ॥ निरपेक्षोऽपि भगवान्भ
क्तानामेव तुष्टये ॥ भूषणादीनि रूपाणि स्वीचकार सतांप्रियाः ॥ २९ ॥ भक्तोपनीतान्पृथुकं चुकादी
न्नीहारं चं दामिधवं तु वायः ॥ मेवारतोःस्मे व विधाय सद्यस्तदार णार्हांस्तमधारयच्च ॥ ३० ॥ इति
श्रीमत्सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे कृतान्ययदीलोऽसवेगुर्जरदेशस्थ ॥ १२४ ॥

भक्तकृतभगवत्पूजननिरूपणनामा त्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ सुव्रत उवाच ॥ प्राचोदीच्या
स्तती जोकान्नृपा जग्मुर्हरेः पुरः ॥ महाबलाः पीठदेहा दीर्घनेत्रा महानुजाः ॥ १ ॥ अमूल्यानि च व
स्त्राणि पुष्पहारान्मनःप्रियान् ॥ सहस्रशो मौक्तिकानां स्रजस्ते च समार्पयन् ॥ २ ॥ तथा विधाः स्त्रि
यस्तेषां धूला पात्राणि पाणिषु ॥ प्रभुं पुपूजुरागत्य भूतानि राक्षराद्विभिः ॥ ३ ॥ उपहारान्स मर्प्याय
गच्छ प्रस्ते प्रदेष्व्रुरः ॥ स्वकं वतः पुष्पहारान्तुक्ता येष्वं वदंतौ मुदा ॥ ४ ॥ फलानां नैकजातीनां राक्ष्रू रा
णां च राशयः ॥ यवराजं तत्प्रभोरग्रे गेहेऽजाः रवौन्नताः ॥ ५ ॥ अथ याग छन्दाक्षिणात्या वर्तुलोत्सी पमं
डिताः ॥ वद्धकच्छाश्च तन्ना पर्वज्ञपजाश्च विद्युतः ॥ ६ ॥ उपचारैः षोडशभिस्त आनर्चुर्यथाविधि ॥ ते
षां पूजनचातुर्यं रहसानु शोभवद्धरिः ॥ ७ ॥ परिधायैव च वासांसि सितपीतारुणानि ते नृपशाल्म
ष्पुःनर्घाणिप यथा स्थानं च धारयन् ॥ ८ ॥ करकानिष्टं खजानि करयो स्वाम धारयन् ॥ अंगुली
षु प्रभो स्तिच मङ्ला कूर्मिकाः शुभाः ॥ ९ ॥ केयूरादीनि बाह्वोश्च कंठे सन्मौक्तिकस्रजः ॥ शिरस्य
धारयान्द्वितकिरीटं सूर्यवर्च्चसम् ॥ १० ॥ कर्णयोः कुंडले न स्पर्धारकाचनिभा सके ॥ धारयित्वा ववं
धुश्च गेधौ मौक्तिकदामनीम् ॥ ११ ॥ कांचीरत्नमयी कट्यां नूपुरादीनि पादयोः ॥ धारयित्वोपसारं

स॰ग्री॰त्री॰ स्वनिदधुस्तस्य चाग्रतः ॥२२॥ नानाविधानि खाद्यानि कदलानि सहस्रशः ॥ आर्द्रद्राक्षाफलानीक्षु अ॰५४ ॥
॥२२५॥ भक्ष्याण्यस्मै न्यवेदयन् ॥२३॥ महानीराजनं चाथ गीतवादित्रपूर्वकम् ॥ कृत्वा पुष्पांजलिं दत्त्वा प्र
णम्य च ततो ययुः ॥२४॥ प्रासादिकानि तेभ्यो ऽथ फलजानि भगवान्मुदा ॥ पुष्पाणां च समूहान्ये मुनि
भ्यो ऽयं जन्तु तान् ॥२५॥ तस्याप्यतस्थौ पार्श्वे च ततः सद्युः सर्वस्वरः ॥ नदान्नयन्नयेत्से वंत्रिजो कथामभव
द्भुनिः ॥२६॥ भास्वत्प्रभाकरसत्किरीटविलसत्सुवर्णकुंडलं वाननो नानाजंकृतिभूषणांगमधुरः ॥ श्रोणि
स्यपाणिद्वयः कंगमादतत्राववधिकमगात्तैः पौष्पैश्च मुक्तामयैर्हारैर्भक्तमनोहरः स भगवान्सर्वै
र्जनाः ऽलक्षिपान् ॥२७॥ तावत्प्राश्वाम्पुरुषा आपयुः स्युजवेष्टनाः ॥ गुणैर्नादैरनाभिर्युक्ता श्रासयाणा
भगवत्प्रियाः ॥२८॥ शास्त्राशास्त्रविद्यानिपुणाः लक्षविभ्राद्रटनिश्चयाः ॥ तदोपविश्यतन्त्रजां प्रभुरंगीच
कारस्तः ॥२९॥ विविनाकुर्वनः पूजां दृष्ट्वा तान्यतहृदः ॥ श्रद्धां न हास भगवान्न कासयन्मुनिमिज्जम्
३०॥ पूजयित्वा ऽथ तेनस्मै वस्त्राण्याभरणानि च ॥ दत्तोपहाराण्विधानय युर्नत्वा तमीश्वरम् ॥३१॥
नहेत्रीपाः स्त्रियश्चा ऽथतो पर्यंसोमनः प्रियैः ॥ प्रभुस्त्र चोमिमे धुरे रूपा जग्मुः सहस्रशः ॥३२॥ गाद
स्नेहान गवति हूत्त्वांगपश्चलपोत्रतैः ॥ आतिथ्ये हरिभक्तानां निपुणाश्च जितेंद्रियाः ॥३३॥ खर्जूरखा ॥२२५॥

रिकापूगनालिकेरैर्भृतानि ताः ॥२३॥ हैमानि चारुपात्राणि तत्रागत्यार्चयन्प्रभुम् ॥२४॥ पीतसाराणि
शुभ्राणि पिंडिकांश्च मनोहरान् ॥ दधानाः पृथुभिः स्थालै रूप्यमुख्यकांचनैः ॥२५॥ शर्करापात्रहस्ता
श्च पर्षीपात्रकराः स्त्रियः ॥ तमभ्यर्च्योपहारांश्च तदग्रे निदधुर्मुदा ॥२६॥ एवं सर्वेऽपि ते लोकाः स्वस्व
शक्त्यनुसारिणीम् ॥ पूजां भगवतश्चक्रुर्गर्ग त्वापरमया युताः ॥२७॥ पत्रं पुष्पं फलं चापि दरिद्राश्च
पि पुरुषाः ॥ ददुर्यत्तत्स्वीचकाराभ्यावमः सर्वज्ञिता ॥२८॥ राजानो रंकजीवाश्च दरिद्रा धनिनोऽपि च
॥ तुल्या भक्तप्रियस्यैते सर्वे संति हरेः किल ॥२९॥ प्रेम्णा भक्तेन पुंसा यत्सत्वं पुष्पं फलं जलम् ॥ स्तुति
र्वाद्रि वाद्दत्तं श्रीसागरल्लाति तत्प्रभुः ॥३०॥ अथो मुनिजनपि ज्ञात्वा स्वपूजनसमुत्सुकान् ॥ पूर्णं
कर्तुं त्वादिदेशाने पामपि मनोरथम् ॥३१॥ यथा लब्धोपचारैस्तैः पत्रपुष्पफलादिभिः ॥ पूजां भ
गवतश्चक्रुः प्रणामैर्नतत्तपोधनाः ॥३२॥ एवं भगवता तत्र भक्तकल्पद्रुमेण वै ॥ सत्संगिनां हि सर्वेषां
कृत्वाः पूर्णा मनोरथाः ॥३३॥ परितश्च हरेरासन्नुभूषणानां कृवासं सताम् ॥ पुष्पाणां चोपहाराणां
विचित्राः पर्वताः किल ॥३४॥ दिव्योत्तमासीनस्तन्मध्ये भगवान्त्स्वनौ ॥ मेरुश्यूरत्नपूर्णोड्डुः केसराचल
मध्यतः ॥३५॥ तदैव ब्रासतोभ्यो ऽथ सप्रभुर्भूषणानि च ॥ वासांसि चापनर्घाणि ददौ सद्योजगत्पतिः

३६ ॥ याचकेभ्यस्तथान्येभ्यो हरिर्द्विजेभ्यो विशेषतः ॥ अधनेभ्यः कुटुंबिभ्यो दरिद्रेभ्यो हरिर्धनं प्रभुः ॥ ३७ ॥
तोयं घनाघन इव प्रववर्षातुलः प्रभुः ॥ इत्थं भूरितरं प्रीतो गृहस्थेभ्योऽपि तद्वसुः ॥ ३८ ॥ तस्मिंश्च व
त्सरे सर्वमेवं दत्त्वापविस्मयः ॥ सर्वान्विस्माययामास कुर्वन्कर्मत्यमानवम् ॥ ३९ ॥ प्रभुदासधिय
ऊर्जितश्रियः श्रीहरेर्वित्तदर्शनात्तस्य तु ॥ वर्तनापकिलदेयतां भूपतेस्तपधृतवाससीविना ॥ ४० ॥
इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे श्रीवृत्तालयदीपोत्सवे सकलभक्त
संघकृतभगवत्पूजननिरूपणनामा चतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ सुव्रत उवाच ॥ तस्मिन्दिने ज
नाः सर्वे एकादश्युपोषणम् ॥ चक्रुः स्वयं च भगवान्स्वपादाश्रयणाय वै ॥ १ ॥ नागदेवात्समारभ्य
मुहूर्त्तात्तु जनोत्सवः ॥ आर्ष्यमाणा विपितत्राग्भूत्तद्दिने तस्य भूपते ॥ २ ॥ भाष्येषु मुहूर्त्ते यो हरिर्ब्राह्मणां
स्तत्र संस्थितान् ॥ सायं संध्यावंदनाद्यं गत्वा तेभ्यो ददिदेश च ॥ ३ ॥ स्वधर्मपालनं प्रेष्ठं त्वभो रस्तीति ते हि
नाः ॥ निश्चिक्ये समरस्तीरं जग्मुः सर्वे तदा तया ॥ ४ ॥ जनानामपि विश्रामो मुहूर्त्तं स्यादिति स्वयम् ॥ तुं
गासनात्समुत्तीर्य स्वावासांतर्विवेश सः ॥ ५ ॥ ततो जनाश्च मुनयः स्वस्वावासान्समेत्य ते ॥ किंचिदि
श्रम्यापि लाभं पुनराश्वागमन्सभाम् ॥ ६ ॥ कृत्वा संध्याविधिं द्रुतं तेनागतस्य पुनर्हरिं जनाः ॥ निषेदुस्तत्र ॥ १२६ ॥

सदसि यथास्थानं यथोचितम् ॥ ७ ॥ तावत्स चापि भगवान्स्वगतं नार्त्तिहंता विश्रमकिंचिदत्र सोऽप्य
विधिं विधाय ॥ स्सर्गिक स्वर्गतिधावीन पार्वदीयो जीवनस्तदुत्तरपतोऽधिरुरोह पीठम् ॥ ८ ॥ तत्र सं
स्थितः स्वपरितो निजभक्तसंघान्प्रपन्नूरहं स्वकटिबंध पट्टं विधाय नारायणस्य च वदन्नभिधाः स
उच्चैस्तालजध्वनिवर्णिततान हरिः कराभ्याम् ॥ ९ ॥ तदानीं तु जनाः सर्वे स्त्रियश्च मुनयस्तथा ॥ तालिका
वादनं चक्रुः कीर्त्तयंतोऽभिधा हरेः ॥ १० ॥ जक्षताम्तालिकाध्वानैस्तत्कालोत्थैश्च मिश्रितः ॥ भगवन्ना
मजनिनदस्त्रिलोकीं व्यानशे तदा ॥ ११ ॥ ऊर्ध्वं जनानां जोजघ्निर्वनोऽभूः करपल्लवे ॥ वातोत्थोलैः स्यजं
तो नैः प्रकुर्वेरिव मंदिता ॥ १२ ॥ हस्तलाघववातुर्यात्तेन नर्तनविधीनम् ॥ भगवत्तत्पीः कश्चित्तदृ
यश्चेतु गाकनो ॥ १३ ॥ सहस्रशो दीपिकाश्च तत्रासन्नयसर्वतः ॥ दिविवत्तत्र काशेन जोस्नेया च
नभौ निशा ॥ १४ ॥ तदा विद्युल्लताभश्च कृष्णदासत्वभो हरेः ॥ तस्यतुः पार्श्वयोरूर्ध्वप्रवेशधृतदीपिको
॥ १५ ॥ कीर्त्तनं तेन मंतिस्त्र्यावत्तेमुनयो जनाः ॥ तावत्स्वयं जनानां तस्थमुपविश्य समानमत ॥ १६ ॥ वि
स्मितास्तस्य तद्दृष्ट्वात्यपवेशनजाघवम् ॥ तेन मत्स्यूत्समुनयस्तु श्वुस्तोनिर्नश्रभुम् ॥ १७ ॥ गोविंदना
रायण वासुदेव श्रीकृष्ण संकर्षण पद्मनाभ ॥ नरागनिरुद्धेश्वरलोकनाथ हरे मुकुंदाच्युतानमोनम

स॰जी॰टी॰
॥१२७॥

स्ते ॥१९॥ आनंदकेशाऽच्युतसुंदरांगदयानिधे माधववर्मंगजाऽमन् ॥ विश्वोरूपी केशवपरावरेश अ०१४॥
पद्मप्रभ प्रसाननते नमोस्तु ॥१९॥ विष्णुदामूर्ते मधुसूदनाऽनंद दामोदर श्रीधर सर्ववेद्य ॥ वत्सल्य दे-
वाक्षर पूर्णकाम प्रभो विभो नाथ नमो नमस्ते ॥२०॥ वैकुंठ सत्तोत्तम सत्वमूर्ते मनुहिरण्यगर्भेत्रिक-
कुलकेश ॥ विश्वोत्तम श्लोकविधेम हुर्वे त्राणोधाविश्वेश्वरतेन नमोस्तु ॥२१॥ कृपाकरे केशव धर्मधीर
शुचिश्रवो भूतपते परात्मन् गुणागम्यज्ञेश्वर पुण्यकीर्ते कृष्णधीनेर्नमस्ते पुरुषोत्तमाय ॥२२॥ अधो-
क्षज श्रीकर कंजनेत्र वैदेकविद्दहरूदय चात्मन् ॥ अव्यक्त संश्रित सर सौख्यदे तो आनंदविद्याधि-
पतेन मोस्तु ॥२३॥ ते पादिदेवप्रियभक्तकृष्णप्रेष्ठप्रजेशाऽमरवर्यसर्व ॥ ब्रह्माऽगुणाऽगम्यसद-
र्शनीयप्रमाणहीनाधिपतेन मोस्तु ॥२४॥ स्वामिन्महेशाऽमलधामदेवज्ञानप्रदाऽगोचरमरुणाऽ-
ऽस ॥ सहस्रमूर्ते पुरुषाऽप्तकामप्रकाशकाऽऽकाशवपुर्नमस्ते ॥२५॥ व्रतं च समाधिपसर्वशक्ते स-
दाऽमलनोभवपाहि नास्मान्त्वमेव सर्वाश्रयणीयएकस्तस्मै मुकुन्देन गवन्नमोस्तु ॥२६॥ ततश्च श-
र्वमामाक्तः सर्वेन जनाः प्रभुम् ॥ बद्धांजलिपुटाभक्त्यातन्मुखार्पितदृष्टयः ॥२७॥ अस्माकं स्वज-
नेषु तेच पतनेष्वाधीतयात्वंभणोमूर्छोयांमरणेऽपिवापिवशानां संशाप्स्यतांनिनस्सदा ॥ त्वमामामा- ॥१२७॥

खिलाघदुःखनिचयध्वंसाति शीर्षाणि वैचानां विजसंतु निश्चलंतथा भक्तप्रियप्रीहरे ॥२८॥ मादे-
हगेहद्रविणे पुत्रुद्धिर्जने न च स्यादयुगंविहाय ॥ अस्माकमिमं वहरेऽभियाचितं संपूरयापीशभ-
वत्रसन्नः ॥२९॥ इति संप्रार्थ्यते सर्वे भक्तास्तत्कृतमानसाः ॥ निषेदुश्च यथास्थानं तं प्रणम्येश्वरं पुनः
॥३०॥ उपविष्टेषु सर्वेषु सर्वेष्वाहितकृत्प्रभुः ॥ किंचिद्विवक्षुस्तांस्तूष्णीमकरोत्करसंज्ञया ॥३१॥ तूष्णीं
तेषु पविष्टेषु तास्वेकतरष्टिषु ॥ मेघगंभीरयावाचा प्रोवाच भगवानिदम् ॥३२॥ श्रीनारायणमुनि-
रुवाच ॥ शृण्वंतु मामकाः सर्वे मुनयश्च नराः स्त्रियः ॥ अद्यप्रभृति मनसो भक्ता वाच्यमानं मया वचः ॥ ३३
व्रतं जागरणेनैव संपूर्णफलदं भवेत् ॥ अतो हि जागरः कार्यः श्रीकृष्णगुणकीर्तनैः ॥३४॥ इत्युक्त्वाऽ-
गापयामास कृष्णपद्यानि सूरिशः ॥ संस्कृतानि प्राकृतानि मुक्तानंदादिभिस्स्तुतः ॥३५॥ ताजिकावा-
दनं कुर्वन्नुच्चैस्तैरपि कारयन् ॥ स्वयं चैतैः सहजगौ भक्तसंघमनोहरः ॥३६॥ आनंदपन्नभक्तजना-
न्सर्वांस्तान्कारयज्जागरणं नरेश ॥ शुश्रावदीर्घकथा कृशाहं निशांतिमे यामऋषिः पुराण ॥३७
॥ आप्लाप्य सर्वान्समुनीन्जनांस्तांस्ततो विधातुं सचनित्यकर्म ॥ नमस्कृतस्तैः परमेशरूपं स्वं समेत्य
कर्मोल्पकृतात्मनः पर ॥३८॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे

स·जी·प्र·५ ताज्यदोलोत्सवे सायंतनविधिनिरूपणनामा पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ सुव्रत उवाच ॥ श्रीह अ० ५६ ॥
॥ १२९ ॥ रिस्त्वाथ विधिवत्स कृत्वोत्तरपूजनम् ॥ हैमीं मूर्तिं द्विजेन्द्राय प्रददौ धरणिपते ॥ १ ॥ ब्राह्मणान्भोजय
मास शतशश्च सहस्रशः ॥ दधीक्षुघृतखंडाद्यैर्भक्ष्यैर्भोज्यैः सुलक्षितैः ॥ २ ॥ भोजयित्वा मुनीन्सम्यक्
पार्षदादींश्च पूर्ववत् ॥ पाकं कर्तुं समारेभे लावासे च स्वयं हरिः ॥ ३ ॥ रामप्रतापपत्नी रामीसंज्ञा यथोचित
रैस्तनम् ॥ प्रार्थयामास तं राजन्वधूभाविनयान्विता ॥ ४ ॥ एतावत्कालपर्यंतं त्वया पाकः स्वयं कृतः ॥
स्वज्ञातिविप्रसाधूनां कृतं तत्तपधर्मिणा ॥ ५ ॥ सांप्रतं तु वयं सर्वे त्वामिव शरणं गताः ॥ वदंति केच
स्या सामीयावल्लीर्वं सहान्वयाः ॥ ६ ॥ अतोऽस्माभिः कृतं पाकमुपयोक्तुमर्हसि ॥ कृतार्था हि भवि
ष्याम एतावतैव सर्वशः ॥ ७ ॥ सुव्रत उवाच ॥ इत्युक्तोदरयोर्वाक्यं सन्निशम्य कृपानिधिः ॥ तयोर्निष्कप
टं भावं विदन्स्वस्मिन्नुवाच तौ ॥ ८ ॥ एवमेवाचरिष्यामि मान्यवाक्यं वयोरपि ॥ निर्दंभं मयि भावं वो जाने स
परिवारयोः ॥ ९ ॥ एकैकस्मिन्दिने नोक्त एकैकस्य गृहे हि वाम् ॥ विधाय कृष्णनैवेद्यं माकाल्योह
मन्वहम् ॥ १० ॥ आमान्नादि मदर्थं च दद्यात्र भक्तजनास्तु यत् ॥ भवद्भ्यां तद्गृहीतव्यं पाकः कार्यो विज्ञौ ध्रु
नन्तु ॥ ११ ॥ इत्युक्तौ च तदंगीकृत्य वासोसुप्रीतमानसौ ॥ प्रसन्नावास्तां भवन्सर्वे भक्ता अपि तदा नृप ॥ १२ ॥ ॥ १२९ ॥

रामप्रतापस्यावासे तस्मिन्नेव दिने ततः ॥ पाकः कृतः स्ववासिन्या पारणं तत्र सोऽकरोत् ॥ १३ ॥ त
तः स्वदर्शनं दातुं सर्वेभ्यो नृप आत्मनः ॥ पीठमुच्चमुपेत्याशु स्थपीठस्त्वत्र नादिके ॥ १४ ॥ कृताह्निका
नां पृथ्यानिजक्षणान्तदर्शनाय च ॥ आजग्मुर्दर्शनं कृत्वा जग्मुश्च कतिचित्ततः ॥ १५ ॥ ब्रह्मचर्यव्रत
स्थास्त्वाह्निकानि शमनाचरन् ॥ ततः स जनविश्रांत्यै शाविशाद्धर्म्यमात्मनः ॥ १६ ॥ तत्रापि सोमसूरादी
: पार्षदैर्वर्णिभिश्च सः ॥ मुकुंदाद्यैः सेवितांघ्रिर्निषसादासने शुभे ॥ १७ ॥ ततोऽपराह्णसमये पीठमु
च्चमुपेत्य सः ॥ निषसाद वृतः स्वीयैः पार्षदादिभिरीश्वरः ॥ १८ ॥ मुनयश्च जनाः सर्वे तावत्तत्रेत्य सत्वर
म् ॥ स्त्रियः पश्च गायकाद्याश्च यथोचितमुपाविशन् ॥ १९ ॥ परितो वीक्ष्य तांस्तेन वत्सकान्वेती प्रकृतान्स्थित
म् ॥ प्रभुं त्रयंमपत्रचक्षुः कुबेरश्याः पुंडरीकसः ॥ २० ॥ दोलोत्सव किं पौ कस्मान्नरनारायणप्रभोः
॥ कर्त्तव्यस्तत्तद्धि संभागकारणमभोः ॥ २१ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ फाल्गुन्यां फाल्गुने मा
सि नक्षत्रेऽर्यमदैवते नरनारायणस्यासीज्जन्मस्वायंभुवांतरे ॥ २२ ॥ तद्देवदिवसे दोलामारोप्य
विबुधाधिपैः ॥ अंदोलितोऽस्ति भगवान्स्त्रपितोऽसीत्तनो महः ॥ २३ ॥ भगवज्जन्मपत्रस्याच्छेदशावादि
कर्मेणात्तु ॥ प्राधान्येन तत्र हि तिथेरस्मात्रर्षस्य निश्चितम् ॥ २४ ॥ अस्माकं हृष्टदेवोऽस्ति नरनारायण

स·जी·ह प्रभुः॥ स पोरशाब्दिकी धर्मान्मूर्तौ जातो द्विवर्णिराट्॥२५॥ नक्तव्रतमेवैतदार्थमेणलैस्ततो द्विजैः अ०५६॥
॥१२६॥ ॥ सूर्योदयस्पर्शिजन्मे कार्यमस्मन्मताश्रितैः॥२६॥ सुव्रत उवाच॥ इत्युक्त्वा तान्स भगवानष्टुत्
रतः स्थितम्॥ तदक्षं मयगामाक्षंमोतिः शास्त्रविद्द्विजम्॥२७॥ निष्काम्यवैष्णवानां स दास्त्तिथिपत्रं
विलोक्य सः॥ ऊचे कृष्णप्रतिपदि तदक्षंन्नवतीतिनम्॥२८॥ अथाह भगवान्पौरान्महः प्रतिपदि प्र
भोः॥ कर्तव्य इति तेऽजग्मुस्तद्दर्शोगपराः पुरम्॥२९॥ सत्संगिनो ऽसदेशीयास्तावदेत्य सहस्रशः॥ नत्वा
तं प्रार्थयामासुर्भोजनार्थं पृथक्पृथक्॥३०॥ मम्मावासैः द्विजैः साकं मुनिभिः पार्षदैर्द्विजैः॥ आगन्त
व्यं भोजनार्थं स्वः परश्वो ऽथवाथ त्वया॥३१॥ इत्यं पृथक्पृथक्सर्वाञ्जनान्प्रार्थयतः प्रभुः॥ विलोक्य प्र
हसन्नाह श्रूयतां मद्वचो जनाः॥३२॥ भक्तैर्युष्माकं प्रीतो ऽस्मि मुनिभिः सह॥ पृथक्पृथग्भोज
नार्थं कर्तव्यो नाग्रहस्ततः॥३३॥ एकैकस्मिन्दिने भक्ता एकैकस्य गृहे पृथक्॥ अपि वर्षशतेनैतत्
कथं पूर्येत भोजनम्॥३४॥ तस्मादेकैकदेशीयैः सह लोकपृथक्पृथक्॥ मुनिसंतर्पणं कार्यमेकैकस्मि
न्दिने जनाः॥३५॥ भक्ष्यैर्भोज्यैश्च विविधैर्लेह्यैश्चोष्यैश्च सद्रसैः॥ इति वैते पुरतस्तोषः ह्यमिति जानीतनि
श्चितम्॥३६॥ साक्षान्मद्भोजनेच्छा चेद्युष्माकं तर्हि शोधितम्॥ मद्गावादासान्सामान्यजनवेतः प्रापयंति ॥१२७॥

ह॥३७॥ एवं कृते हि सर्वेषां सेत्स्यंत्येव मनोरथाः॥ इत्युक्तास्ते जना जग्मुः स्वंस्वं स्थानं तथा ऽचरन्॥
३८॥ ततः सायं स भगवान्नामसंकीर्तनं प्रभोः॥ चकारयागापयामास तद्गुणांश्च महर्षिभिः॥३
९॥ सार्वासान्गेतुमाजाप्य पूर्वेद्युः कृतजागरान्॥ निजभक्तांस्ततः स्वामी जगामस्वावमोचनम्
४०॥ तत्र नित्यविधिं कृत्वा धौतपादकराम्बुजः॥ स्वभक्तदृष्टो निद्रेशोऽध्यायन्नेव हितं सताम्॥४१॥ उष
स्युत्थाय च पुनश्चक्रे नित्यविधिं हरिः॥ उत्तरक्रतवोचितसंभारांस्ततः पौरैरकारयत॥४२॥ चतुर्दश्यामपि
प्रातः कृत्वा नित्यविधिं स्वकम्॥ पौरैः कृतांस्तु संभारान्सोऽर्थितस्तैर्ददर्श च॥४३॥ लोके कुसंगिजन
वन्मदुपाश्रयैस्तु हे जातदिने च पुरुषैर्न कदापि कार्यम्॥ तुल्यां गतां किल मर्पणेन च रवराजरोदरस्त्यान्मसं
श्रितजनान्स्ततरां ऽन्वशास्त्र॥४४॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे नित्यप्रकरणे
कृतानयरोजोत्सवनिर्णयनिरूपणनामा षट्पंचाशत्तमोऽध्यायः॥५६॥ सुव्रत उवाच॥ अथापरे
द्युः कृतनित्यकर्मा पीतं वस्त्रमुत्तमं संदधे सत्तपेत्सराजन्॥ अथारुरोह हाथ्विजभक्तसंघैस्तो दृश्यमानो क्रिया
वनस्थैः॥१॥ पौरांगनाः पुत्रवित्तिं तमीयुः सहस्रशस्ता बहुदाररभावाः॥ गृहीतसच्चंदनपुष्पपात्राः
पुंसो ऽग्रतो लीनतगावब्जः॥२॥ विज्ञाय तासौ सोऽहमावमीरा आज्ञापयामास निजार्चनाय॥ ता देवता

॥स.जी.प्र. हर्षयुक्तांतरंगाः प्रेम्णा तमात्माधिपतिं पुपूजुः ॥ ३ ॥ सुगंधिना केसरचंदनेन काश्मीरमिश्रेण अ०५७॥
॥२३०॥ सदक्षतैश्च ॥ विचित्रवर्णोत्तमपुष्पहारैर्वस्त्रैः पुपूजुश्च विभूषणैस्तम् ॥ ४ ॥ सुस्वादुनानाफलजपु
रीतानिनिधाय पात्राणि तदंतिके ताः ॥ प्रेमाश्रुरुद्धेक्षणवृत्तयस्तं प्रणम्य जग्मुः स्थानकं स्वस्वम् ॥
५ ॥ गता तिथिः पंचदशी तु नारीसंपूज्यमानस्य करणाद्दिनेव ॥ निशाय किंचिन्निशि सार्द्धयामे श्रीमेजजा
गारस जागरूकः ॥ ६ ॥ उत्थाय तत्रैव मुकुंदमुख्यान्स सेवकाञ्श्रावयदुद्धरस्स ॥ पूजां विधातुं मह
तीमशेषान्संसाधयामास महोपहारान् ॥ ७ ॥ स्नानाविधिं नैसकृमाश्च कृत्वा विप्रान्समास्थाय विधि
प्रवीणान् ॥ नारायणस्याग्यनरस्य मूर्त्ती हैमीसमानर्च्य च पूर्ववत्स ॥ ८ ॥ उपचारैः षोडशभिरनास्यन
पुरस्सरैः ॥ नारायणं नत्वा प्रतयित्वाभ्यवेदत ॥ ९ ॥ सद्गृहं श्च कारितेदिव्ये नानास्तंभोपशोभिते ॥
हेमजालबंधयद्धेमीमंडपेकमनीहरे ॥ १० ॥ तस्यां स्ववर्णदीजापांयुक्तायां मणिराजिभिः ॥ बदरीशं
स्थापयित्वा प्रणम्याऽभ्यर्चयत्पुनः ॥ ११ ॥ कस्तूरीकेसरोपेतं कर्पूरागुरुमिश्रितम् ॥ तस्मै भगवते शीसा
सोऽर्पयामास चंदनम् ॥ १२ ॥ नानाविधान्पुष्पहारान्वैरं च समर्पयत्सः ॥ ज्योतीजयित्वा घटिकां चक्रे
नीराजनं महत ॥ १३ ॥ हैमंपात्रं कराभ्यां विरचितकमलैर्मौक्तिकैः ॥ कांतिमद्भिर्मध्ये कर्पूरदीपं सद ॥२३०॥

घृतविसुगंधश्रीविज्ञाजेश्वरस्य ॥ तिष्ठंस्तत्रानना संविदधदथ ज्ञानैर्मंडलाकारमूर्द्ध्वं पात्रं तज्ञामयन्नैः
निजजननदृश्यामाहरस्होर्विजासे ॥ १४ ॥ नीराजने भगवता क्रियमाणे तु सर्वशः ॥ भूमौदिवि च वाद्या
नि समवाद्यंतभूरिशः ॥ १५ ॥ देशांतरीयाश्च तत्रत्यालोकाः सर्वेकृताह्निकाः ॥ श्रुत्वा वाद्यध्वनिं शीघ्रं त
त्राजग्मुः समुत्सुकाः ॥ १६ ॥ चंदनानि सुगंधीनि पुष्पाणि विविधानि च ॥ निधाय पात्रेषु तथा पूजाद्या
त्मनेकृताः ॥ १७ ॥ उपायनानि रुचिराणि गृहीत्वा नरपयक्रशयकः ॥ स्वस्वग्रामस्थलोकाश्च संदृष्टैवपर
स्परम् ॥ १८ ॥ नानाविधानि वाद्यानि वादयंतोऽतिहर्षिताः ॥ हरेर्मंगलगीतानि गायंतस्ते समाययुः ॥ १९
॥ नीराजनस्य समये सर्वे ते तत्र संगताः ॥ चक्रुर्वाद्यध्वनिं हृष्टा मुखैरपि जयध्वनिम् ॥ २० ॥ सघोषस्तु मु
होजातो जक्षत्राश्च तराननाम् ॥ नालिकाध्वनिभिर्मिश्रो व्यानशे ककुभो दश ॥ २१ ॥ गृहीत्वा रूप्यपात्रे
भ्यो गुलालं च प्रसूनैर्नृणाम् ॥ उत्क्षिक्षिपुः पार्षदास्तदा देजांतिके स्थिताः ॥ २२ ॥ देवाश्च सादयः सर्वे चि
त्रिताः स्वितदास्थिताः ॥ कुर्वंतः पुष्पवर्षाणि दुंदुभीश्चाप्यवादयन् ॥ २३ ॥ तुष्टुवुर्मुनयः सर्वे गंधर्वा
श्च जगुर्नृणाम् ॥ नृत्यमप्सरसश्चक्रुर्देवाश्चापि जयध्वनिम् ॥ २४ ॥ महोत्सवे जायमाने सर्वत्रैवं सस
त्पतिः ॥ कुर्वन्नीराजनं तस्य प्रभोरित्यवदत्स्वयम् ॥ २५ ॥ जयदेव जयदेव जयमंगलधामन् ॥ नारायण पुरु

स॰जी॰कृ॰ पीतम् २ नरसखसकृजातमन् जयदेव २॥ भुवपरम्॥ भास्कस्वारूरुचौच प्रसर रुक्कुकिरणे २ नानारत्न अ॰ ५७ ॥
॥ २३१ ॥ समुचित २ मणिनिकरा नरणे॥ मंडपमध्यविराजित शेजासनसारे २ वैदेल्यास्थितमीशं २ सुरनरप
रिवारे॥ जयदेव २६॥ हीरकवरपरिकोलंदधतं स्तुतिविमलं २ वैदेलाम करा क्रुतिकुंडजवरयुगलम्
रत्नोज्ज्वलतरमुकुटं शिरसा च दधानं २ चं चललोचनवीक्षण २ कृत बहुकरवदानम्॥ जयदेव २७॥ चं
चद्वस्त्रनिवीतेविद्रुफफतिकलं ये २ केयूरे च कराभ्यां २ दधती त्वयिनिजये॥ नानाहारविराजित रुद ये म
मचित्ते २ रमतां स्फरवरैर्निलयं २ त्वदनुस्मृतिवित्तम्॥ जयदेव २८॥ नूपुरशोभितचरणं करधृतवरक
मउं २ ईषद्धास्यविसर्पित २ दशानद्युति परलम्॥ ध्यायामि प्रभुमेकं सततं हृदये २ हं २ त्वामिति पाहि
सदा मां २ निजजनमतिगेहम् जयदेव॥ २९॥ सर्वेशः सकलात्मा स्फरनरमुनिपाता २ स्वामी समनता
कृत्स्नमतो २ खिलधाता॥ मामिति शरणायातं त्वद्धर नवसिंधौ २ नारायणबदरीश्वर २ देवदयासिं
धो॥ जयदेव० ३०॥ इत्थं संकीर्त्य चन्द्रेवहुत्वा नीराजनं हरिः॥ मंत्रपुष्पांजलिं दत्वा च कृत्वा तस्य प्रदक्षिणा
म्॥ ३१॥ प्रणामं च पुनः कृत्वा देववद्भक्तिसंयुतः॥ बद्धांजलिः पुरोऽतिष्ठत्पश्यन्नारायणं प्रभुम्॥ ३२॥
अथोत्फकोन संप्राप्ये तंप्रणम्य ततो द्विजान्॥ नारायणमुनिः प्रीत्या पूजयामास सर्वज्ञः॥ ३३ ॥ २३१ ॥

वस्त्रै राभरणै रत्नैर्गोभूस्वर्णगजादिभिः॥ तान्प्रीणयित्वा भगवान् पूर्णां ताम समापयत्॥ ३४॥ नत्वा
सुतोऽप्यहतस्य किम मया श्रीशं नत्वा सतेभ्य उत तस्य किमप्यदेयम्॥ तान्प्रीणयन्नगनुसचेतदभाष्ट
रानै र्वसणए परे वर्तिसं प्रथितस्ततोऽभूत्॥ ३५॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे
तीय प्रकरणे सूतान्वयदीक्षितवेदीजारूढनरनारायणार्चनविधिनिरूपणनामा सप्तपंचाशत्तमो
ऽध्यायः॥ ५७॥ सुव्रत उवाच॥ ततो बुतः सोमपुत्कै रसुखेः स्वभक्तवर्गैर्निजपव्रमेत्य॥ सितांबरोऽध्यारु
ह्य दंष्ट्र कारी सभक्तसेघेक्षणावृत्तिहारी॥ १॥ तदा जयेतिध्वनिरास सन्नृ यानवादित्रघोषश्च महान्बभूव
॥ प्रभुश्च भक्तान् खिलानुपेतानतीत्यपक्तिष्प्रसमीक्षणेन॥ २॥ तदा कुबेरः सहयौवनाश्च सुतभ्राद य
श्चासुखुपेत्य भक्त्या॥ महार्ह वस्त्राभरणैश्च गंधैः पौष्पैश्च हारैर्विविधैः पुपूजुः॥ ३॥ आनच्युरन्येपि
जनास्तमीशं रेजाननरी यान नु पूर्ववच्च॥ वस्त्रैश्च नानाविधभूषणैश्च राजोपचारैः स्तुतिभिश्च नत्या॥ ४
॥ नावस्तु पौराम हतः कदाहानामिश्चिरेकेसररंगपूर्णानि॥ भूतानि शोणैरथ पिगगर्भ शोणै रंगै शातानि
दुलमाहरंश्च॥ ५॥ दृष्टांश्च कुंभैरथ पिचकृत्रिमास्त्रैस्तानीयरंगानविभरांबभूवुः॥ तत्राहरन् जानपदास्तु
सर्वे भृतान् गुलाजैः पृथुकोष्टजांश्च॥ ६॥ सहस्रशोरंगविमोचनानि यंत्राणि हर्षेण सरेच कानि॥ त

स॰मी॰तृ॰ त्रारस्मै रजना: समेतास्तेनात्मभर्त्रा सह रंतु कामाः ॥ ७ ॥ विलोक्य तान् बहुकरीनुपेतान् विहर्तुकामा अ॰ ५७॥
॥ २३२॥ न्निजभक्तसंघान् ॥ मनोरथं पूर्णमसौ नरेशास्ते षां निजानामभिवीक्षितं प्रभु ॥ ८ ॥ दत्त्वा स नृपादिनतो
द्विजेभ्यो वस्त्राकरिं पीतपटेन तूर्णम् ॥ जगाम हर्षेण स चतुरैश्च वक्त्रैः पालो महानन्दहास्मित भक्तसंघः ॥ ९ ॥
स्त्रीणां तु वृंदान्यतितीर तो सौ विधाय मध्ये करसज्ञया च विक्रीडितुं भक्तजनानुयायी पेशमाजापयामास
गृहीतरंगः ॥ १० ॥ प्रवर्षयामास स रंगधाराः सार्कं गुलालप्रसरैर्महद्भिः ॥ समीपवर्ति स्वविहारदेशा सं
स्थितेषु भक्तेषु समानवर्ती ॥ ११ ॥ चक्रे भिषेकः परितश्च तस्मिन् मुनिव्रजै रेचकमुक्तरंगैः ॥ क्षिपद्भिराग
च्च गुलालमुष्टीन् गायद्भिरेवास्य गुणान् हसद्भिः ॥ १२ ॥ परस्परस्मै परियुध्य तत्र ते रंग गुलाल चयं च भूतं क्षि
पंतः ॥ हरिः समीपे मुनयो जनाश्च तरत्क्रवाभश्च चिरं विजह्रुः ॥ १३ ॥ भूय क्रीडां विहाय च विक्रीडितुं रंग
पात्रस्ततः ॥ प्रीणनार्थं भगवती मुनयः पार्षदादयः ॥ १४ ॥ रामप्रतापेच्छारामौ निजदेशानुसारिणीम् ॥ कु
र्वंतो रेचकक्रीडां हासयामासतुर्हरिम् ॥ १५ ॥ मुक्तानंदेन गोपाजानंदश्चिक्रीडस्म मुनिः ॥ ब्रह्मानंदस्तु
दानिलानंदेन मुनिराट् नृप ॥ १६ ॥ सच्चिदानंदमुनिना शातानंदश्च सद्गुरुः ॥ चिक्रीडतुर्भूधरानंदः शुका
नंदेन वर्णिना ॥ १७ ॥ गुणातीतानंदस्वानन्दानंदस्तु भौ मुनी ॥ रेमाते च दयानंदो निष्कुलानंदस्तु ॥२३२॥

भौ ॥ १८ ॥ महानुभावानंदेन प्रेमानंदः स्म खेलति ॥ चैतन्यानंदमुनिना पूर्णानंदस्तथा मुनिः ॥ १९ ॥ रेमाते
भजनानंदः परमानंदस्तु भौ ॥ स्वयंप्रकाशानंदश्च कृष्णात्मानंदस्तु भौ ॥ २० ॥ रेमे च राघवानंदस्तान
नंदेन साधुना ॥ रेमाते चाद्भुतानंदः सर्वज्ञानंदस्तु भौ ॥ २१ ॥ आत्मानंदेन भगवदानंदो स्तत्तलक्षणम्
योगानंदशिवानंदौ रेमाते चलपेतरे ॥ २२ ॥ मुकुंदानंद वर्णी द्विजपानंदेन वर्णिना ॥ सहसौमेन सूरश्च
रेमे भगुजितादयः ॥ २३ ॥ हेमंतसिंहेन समं वास्तु श्चिक्रीड भूपतिः ॥ सार्कं च मयरामेण क्रीडीच के प्र
यागजित् ॥ २४ ॥ चिक्रीडपी वना स्व स्त्र कुबेरेण समं तदा ॥ दादाभूपैव मन्ये पि रेमिरे मुदिता जनाः ॥ २५ ॥
अजानन्त्रे च कक्रीडां सोमा रंगभृतं परम् ॥ सद्यो गृहीत्वा मूरस्पष्टं तांगसिंच दसन्मुखागम् ॥ २६ ॥ तदा सूरी
बलिष्ठत्वात्तानपीत्वे वतं भूवि ॥ गुलालप्रसृतैस्तस्य फरवं नेचे नरदृसन् ॥ २७ ॥ सूरेण पातितं सोमं ब्रह्म
स्मानंदो रवजी कासुच ॥ मित्रानंदं वि स्वर्सैवम् रंजयाहन्तस्क्षणाम् ॥ २८ ॥ रंगपात्रिनंमुत्त्वन स्व गुलालेन यालिं
पयत् ॥ तावत्सुरोपि जलपाह तं शिखायां स्व पाणिना ॥ २९ ॥ गुलालं तु मुष्टं मुखे वत दृशोः पश्यिपन्मूधाम् ॥
चकार संभ्रांतमिवं तं मुनिमत्तु भूपते ॥ ३० ॥ दृग्रोधव्याकुलस्तत्र वत्वारं त्वं सविस्मितः ॥ पुनः पुनः शिखां
धर्तुं करं चिक्षेप शीघ्रदीति ॥ ३१ ॥ तदाह सन्नस भगवान् पीताउत्स्तुलसस्तरम् ॥ सूरं गृहीत्वा तन्मूर्द्धिस्पर्धि

स·जी·तृ·
॥ १२३ ॥

चैं द्रगगर्गौरीम् ॥ ३२ ॥ गुलालस्याञ्जलींस्तत्र स प्रक्षिपंश्च पुनः पुनः ॥ जनयामास लोकानां प्रत्यग्रा ॥ अ०५८ ॥
गोच्छ्रपभ्रमम् ॥ ३३ ॥ अकस्मान्मारयरामेणप्रक्षिप्तेनावरुद्धदृक् ॥ गुलालेनाशुजग्राह रंगकुम्भं प्रथा
गजित् ॥ ३४ ॥ रंगविन्दोः पातमपातस्वमुखेसनुवारयन् ॥ नतपृष्ठोहास्मितेज्ञः कुम्भं दधौ पलायन
३५ ॥ दृद्वाः क्रियमाणास्तु क्रीडास्त्वित्थं समद्भुरः ॥ रंगक्लिन्नो दृशौ पिदधुंसर्वानिर्दत्त्वनिजां ननुम् ॥ ३६ ॥
अभ्यंजनविनमारुह्युगीयमानगुणोजनैः ॥ प्रदक्षिणीकाराश्वजनसंघानशेषतः ॥ ३७ ॥ रंगगुलाल
च भृशं प्रक्षिपंस्ततः पदेपदे ॥ नमश्च धावन्मुनयोजनन पूपानिच प्रभुम् ॥ ३८ ॥ एवं परिभ्रमन्दत्वा सर्वेभ्यो
ऽपिस्वदर्शनम् ॥ महानैवेद्यसमर्पणात्वापयाकरं ययौ ॥ ३९ ॥ तत्रकृत्वाजलक्रीडां स्नात्वा भक्तैः स्वस्व
स्थानं जनानृगंतुमालाप्यापास्ताकेतनम् ॥ ४० ॥ तत्रस्नात्वा भगवतेनरनारायणायसः ॥ नैवेद्यमर्पयामा
सपट्टसर्वाद्याद्धिधंनृप ॥ ४१ ॥ ततोनीराजनं कृत्वा मेवाद्युत्तार्यतं पुनः ॥ सप्रसादत्वा विप्रायमुन्यादीन्सम
भोजयत् ॥ ४२ ॥ पीतांबरं शीर्णपदे न्नवधाहदं सकल्याभरिवेषयस्तान् ॥ कुलकमाण्पप्रभुजन्मार्पयं क्लिन्सा
नेदपामासमुकुरुभूरं स्ताने ॥ ४३ ॥ भस्तैर्जोलैश्वपफानैर्विविधैस्तया ॥ प्रभुरामसितामिश्रैस्तर्पयामास
तान्प्रभुः ॥ ४४ ॥ ततोमुक्तास्वयं स्वामी स्वानुजावासमात्मनः ॥ स्थानमेत्यविश्रामममुरूल्लदिनयंनृप ॥ ॥ १२३ ॥

४५ ॥ पुनरुत्सुनिजंपीथमारुरोहसमत्तपतिः सूर्यश्चास्तगिरिं प्रापदीपिकाश्चदिदीपिरे ॥ ४६ ॥ इतिश्री
सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे वृत्तालयेहोलीमहोत्सवे रंगक्रीडानिरूपण
नामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ सुव्रत उवाच ॥ नामसंकीर्तनं कृत्वा भक्तैः साकंतदागतैः ॥ नृप
चाविश्रादेतांश्च हरिः स्वकरसंज्ञया ॥ १ ॥ आलोक्यसत्यसितान्सहसोपविष्टांस्तत्रोपस्थितान्स्ववद
नाहितदृष्टिवृत्तीनृभक्तव्रजानानयतदीयहितोद्यतोसौ राजन्त्वशिक्षयदनंतगुणाटदस्थ्यम् ॥ २ ॥ श्री
नारायणमुनिरुवाच ॥ श्रूयतांमदहो भक्ताः सर्वेषां वच्म्यहंहितम् ॥ नोल्लंघ्या कापिमर्यादा शास्त्री
याहिमदाश्रितैः ॥ ३ ॥ पुंभिस्त्रीभिस्त्वागिभिश्च सर्वैरेवमदाश्रितैः ॥ स्वस्वधर्मोस्थितैर्मर्त्यसंगः का
र्यः सतांसताम् ॥ ४ ॥ घोरेकलौयुगेत्वत्र तीर्यानां संसृतिबंधनात् ॥ सद्योमोचयितुंशक्ताः संतए
वामलांतराः ॥ ५ ॥ लक्षणैरेवसाधुत्वासाधुत्वेसदसस्थितैः ॥ विज्ञातव्येस्त्वयाबुधासेयाः संत
स्ततः सदा ॥ ६ ॥ सदाभासाहिबहवोर्वचर्यतिजनान्भुवि ॥ तस्मात्तेपिपरिक्षैव हरादेयासुमुक्षुभिः
॥ ७ ॥ स्त्रीद्रमरससंसक्तास्तदर्थं जनवंचकाः ॥ वास्तुतस्मात्रिवेपायेतेऽसौ याः कलिरूपिणः ॥ ८
स्वैणानामसतां तेषांमूढानांखंडितात्मनाम् ॥ योपिक्रीडामृगाणांच संगः कार्योनकर्हिचित् ॥

॥स.जी.प्र.१॥ १९॥ स्त्रैणासंगाद्यथा पुंसो भवेन्मोहस्तथैव धनम्॥ न तथान्यप्रसंगेन विजानीतेति निश्चितम्॥ २०॥ ई ॥अ० ५९॥
॥२३५॥ दृशा बहवः संति साधुसंज्ञाः कलौ युगे॥ मुमुक्षोः पार्श्वं कुर्वेऽपि यत्संगान्नपति ध्रुवम्॥ २१॥ ततः प्र
वृत्ति जीवानां निरयस्यापि हि त्रिषु॥ स्त्रीद्रव्यहिंसासंज्ञेषु जायते नात्र संशयः॥ २२॥ प्रारौ स्वभाव
तो लोकाः संति सत्काहितत्रिके॥ तादृक्साधुप्रसंगात्तु सज्जंते ते निवर्तेषु ते॥ २३॥ देहांते नारकाः सं
तप्तस्त्रियाश्लिष्यत्वा जनाः॥ कुंभीपाके प्रपच्यंते यच्चंद्रदिवाकरौ॥ २४॥ तच्छ्रीमद्भागवते कपि
लेन पदे जगौ॥ श्रीकृष्णश्चैतद्गीतेनैव स्पष्टमाह सविस्तरम्॥ २५॥ तस्मान्नैवासतां संगः कर्त्तव्यः क्वा
पि केनचित्॥ साधूनां सेवनीयानां लक्षणान्यथ वच्मि वः॥ २६॥ स्त्रीसंगमस्पृहात्यक्त्वा ब्रह्मचर्ये दृढ
स्थिताः॥ तथैव धनमात्रस्य संसर्गं ये त्यजंति च॥ २७॥ मारकं नैव यत्किंचिद्भक्षयंति कदाचन॥ नानावि
धरसास्वादसक्तजिह्वाजितास्तु ये॥ २८॥ मनोवाक्कर्मभिर्येषां परद्रोहविवर्जिताः॥ जितेंद्रियास्त्रि
तक्रोधा निर्वासनकचेतसः॥ २९॥ धनुर्मात्रांतरे यो वस्त्रीभ्यो दूरे चरंति ये॥ कृपभार्षनवन्निसंनिर्मा
नास्ते हि साधवः॥ ३०॥ देहादिषु पदार्थेषु निःस्नेहाः कृष्णसंश्रयाः॥ द्यूतादिव्यसनैर्हीना ये ते संतो
मया मताः॥ ३१॥ प्रमादादपि जाता यां स्वकीयनियमच्युतौ प्रायश्चित्तं यथोक्तं ये कुर्वते ते च साधवः ॥२३५॥

२२॥ एकाकिनो न गच्छंति यत्र कुत्रापि ये सदा॥ कृते सतां सहचर्यां ते ते यांति च साधवः॥ २३॥ श्रीकृष्ण
श्रवणादीनि विनैकोऽपि क्षणः क्वचित्॥ येषां न वितथो याति ते संतो मम संमताः॥ २४॥ समागम
स्तु कर्त्तव्य ईदृशानां सदा जनैः॥ तदाश्रितानां साधूनां न वपाथा मुमुक्षुभिः॥ २५॥ एतल्लक्षणही
नीयः स्यौरचारी भवेदिह॥ स त्याज्यस्तुल्यवेषोऽपि दृशद्वेषांस्यजादिवत्॥ २६॥ ॥कल्याणउवाच॥ प्रभो तेन प्र
गवद्दास्यं निःस्पृहसंसोऽयथोदितः॥ तमेव स्वहितं प्रेप्सुर्भेरयंत्स्यान्न विचक्षणान्॥ २७॥ तासां त्वकरसं
लाभिर्नतिलभ्या वाच्यतेन रा॥ यत्कुर्विचक्षणा वा कामे तं ब्रूचुर्हरिं नृप॥ २८॥ ॥जना ऊचु॥ सर्वाराध्य प्रभो
स्वामिंस्त्वयास्मत्प्रकृतदर्शिता॥ मदसद्युक्तिरस्माभिर्विज्ञेया या मुमुक्षुभिः॥ २९॥ स्त्रीद्रव्ययोस्तु संसर्ग
त्यागः प्रोक्तस्त्वया सताम्॥ मुक्तानां च मुमुक्षूणामविशेषेण सस्पते॥ ३०॥ स्त्रीणामनुमते नैरंतर्या
त्समाधिस्थाः प्रजाते॥ मच्छ्रुतानगवन्मायद्ब्रूहि तच्चोचितोत्तरम्॥ ३१॥ संतो ह्यत्र द्विविधाः संति मुक्ताश्चाप
मुमुक्षवः॥ मुक्ताः सिद्धदशां प्राप्ताः साधकाश्च मुमुक्षवः॥ ३२॥ महदेवांतरं तेषामानुभयेषां परस्पर
म्॥ वर्त्तते ततः कथं स्वामिन्साधने तुल्यता भवेत्॥ ३३॥ मुमुक्षूणां न वै देहस्त्रीप्रसंगो हि बाधदः॥ तेषा
मपकृष्टत्वापकृतं तद्वर्जनं प्रभो॥ ३४॥ ये तु संतो जितप्राणमनोबुद्धींद्रियादयः॥ ध्यानं त्रैगुण्ये वदेहेऽस्मिन्कर्त्त

स॰जी॰ प्र॰५ मानामनीषिणः ॥३५॥ ब्रह्मस्वरूपमात्मानं संधायैव समाधिना ॥ नारायणं परंब्रह्म येन्च साक्षादुपा अ॰ ५९॥
॥१२५॥ सते ॥३६॥ इति मे योन्ये यमेव ये तं पश्यंति सर्वदा ॥ मुक्तास्त एव संप्रोक्ता अन्ये तु संसारतारकाः ॥३७॥ ते
षां न हुणगानादौ को दोषो योषितां पुरः ॥ स्त्रियश्च पुरुषास्तेषां स्तेषां संति हि यतः समाः ॥३८॥ मुक्ता
नां ब्रह्मनिष्ठानां यथेष्टाचरणं प्रभो ॥ न दोषायेति कतिचिद्विद्वांसो विवदंति हि ॥३९॥ न ब्रह्मस्थितिमा
सानां मे गम्यश्चौपि दोषकृत् ॥ स्त्रीणां संभाषणे नर्हि को दोषस्तादृशां भवेत् ॥४०॥ प्रदीलनं किंतु आ
दि ब्रह्मनिष्ठास्तु साधवः ॥ जमंते ते खलु तत्साम्येन व्रतसंगिनो जनाः ॥४१॥ धनुर्मासोत्तरे रङ्गद्युपावि
त्रपं च योषितां ॥ पुरः कृष्णकृपाकीर्तीं ते यांदोयोग्य जकः प्रभो ॥४२॥ तादृशान्यद्विशो कुर्युस्तदा तौ योषि
तां पुरः ॥ अधर्मासापितद्वस्तां नदास्त्रीणां गतिस्फुरा ॥४३॥ मुमुक्षुवः साधकाये तत्कथास्तेषु समस्ते
॥ योषितां पुरतो नैव कुर्युः स्वव्रतभंगतः ॥४४॥ स्त्रीणां ये साधुवेषास्त्र चरंस्ते काकिनो भुवि ॥ ते तु वा
र्ताः कुर्वंति नारीणां पुरतः स्वयं ॥४५॥ तेभ्यस्तत्कृतं पिता नैव शृण्वंति तत्कथा अपि ॥ ज्ञानं सेवयं न स्ता
स्तान्स्त्रैणान्धूर्तानिति प्रभो ॥४६॥ तस्मात्स्त्री पुरुषाः कृत्वा कृष्णं न किंचिद्वि हृदये ॥ मुक्तास्तदपे न ह्यसौ
कर्तुमात्माप्य प्रभो ॥४७॥ ब्रह्मचर्यं त्वष्टविधं यच्च याग्यत्र संकीर्तितम् ॥ मुक्तानां तादृशानांतत्स्त ॥ श्र५॥

स्तस्वविधं स्मृतं ॥४८॥ सुव्रत उवाच ॥ इति संप्रार्थितो लोकैः कल्याणाय च योषिताम् ॥ सर्वधर्मरहस्यज्ञः
प्रोवाचेति हसन् हरिः ॥४९॥ नारायणमुनिरुवाच ॥ शृण्वंतु भो नराः सर्वे स्त्रियश्च मुनयस्तथा ॥ क
ल्याणस्याय या स्त्रीणां तमुपायं वदाम्यहं ॥५०॥ यथा कृष्णं श्रिता नार्यस्तत्कथामपि कर्हिचित् ॥ पुंसः
कुयोगिनो वक्त्रान्न शृण्वंति हि स्त्रियामपि ॥५१॥ न चैव मुक्तपुरुषमुखादपि कृपाहरेः ॥ स्वांतेभ्यो गान वैष्ण
वा स्त्रीभिः क्वापि विना नरान् ॥५२॥ स्त्रीणां येन पुरो मुक्तः कुर्याच्चेत्तत्कथामहो ॥ त्यागी धर्मच्युतः स च
संभवेन्नात्र संशयः ॥५३॥ तस्य स्त्रैणस्य तु मुखाच्छृणुमाश्चानतत्कथाः ॥ सापि स्याद्दूरपते धर्मात्ततो
यास्यधनां गतिम् ॥५४॥ महांतं प्राप्नुतोनर्थं महापातकिनौ हि तौ ॥ अब्रवीदिति मां पूर्वं श्रीरामानंद
उद्धवः ॥५५॥ स्वयं वार्तैव मे चास्ति नास्ति कोप्यत्र संशयः ॥ पुंसः स्त्री च पुमान्नार्या बुद्धिभ्रंशस्य कारण
म् ॥५६॥ पूर्वं हि बहवो मुक्ताः पुमांसश्च स्त्रियोऽपि च ॥ अन्योन्यस्य प्रसंगेन भ्रष्टा यायुरधोगतिम् ॥५७
॥ स्त्रीप्रसंगो न कर्तव्यो मुमुक्षैर्नापि कदाचन ॥ श्रीमद्भागवतोक्तानि पद्यान्यत्र वदाम्यहं ॥५८॥ संगं न
कुर्यात्प्रमदासु जातु योगस्य पारं परमारुरुक्षुः ॥ मत्सेवया प्रतिलब्धात्मलाभो वदंति या निरयद्वार
मस्य ॥५९॥ योषिद्धिरण्याभरणांबरादिद्रव्येषु मायारचितेषु मूढः ॥ प्रलोभितात्मा ह्युपभोगबुद्ध्या पतं

॥स॰जी॰प्र॰ गवन्त्यपत्तिन ह दृश्यि ॥ ६० ॥ मात्रा स्वस्रा दुहित्रा वा नाविविक्तासनो भवेत् ॥ बलवानिन्द्रियग्रामो विद्वां- अ॰५९॥
॥२३६॥ समपि कर्षति ॥ ६१ ॥ तस्माज्जितस्य मनसो विश्वासेन कदाचन ॥ मुक्तो न कुर्यात्स्त्रीसंगं पुंप्रसंगं तथा-
बला ॥ ६२ ॥ महाज्ञापि न मंतव्या स्त्रीप्रसंगो भवेद्यया ॥ मुक्तैरपि तथा स्त्रीभिः पुंप्रसंगो भवेद्यदि ॥ ६३ ॥
न क्वापि भवन्निर्यन्त्रं कं प्रदीप्तानलसन्निभाः ॥ मुक्ताः संतीति तत्संगस्ताभ्यां भवति मुक्तये ॥ ६४ ॥ तत्ता-
चारविरुद्धं हि सतां लोके न गर्हितम् ॥ निंदितं वेदशास्त्रेषु तस्मात्तं महतां न च ॥ ६५ ॥ मुक्तप्रसंगो नारी-
णां मुक्तिहेतुरिहेव चेः ॥ एकस्मिन्नेव श्रीकृष्णे नित्यं मुक्तिर्हि संभवेत् ॥ ६६ ॥ कृष्णं विना तु मर्यादा वैदि-
की येन येन च ॥ उल्लंघिता स मोक्षोपि लोके वेदे च निंद्यते ॥ ६७ ॥ अस्य शंकरब्रह्मा ज्ञातां कां गिर-
मादयः ॥ कामादुल्लंघ्य मर्यादां वैदिकीं गर्ह्यतां गताः ॥ ६८ ॥ अस्तु प्रसंगो दूरे यन्नीक्षामात्रमपि स्त्रि-
याः ॥ मुक्तानामपि सिद्धानां पातित्याय व जायते ॥ ६९ ॥ यथेष्टाचरणं ये तु न दोषाय सतामिति ॥ वदंति
ते तु विज्ञेया महापातकिनो जनाः ॥ ७० ॥ तस्मान्मुक्तेषु कोपि यथेष्टाचरणस्तु ॥ न क्वापि केनचि-
त्कार्यो यत्ते धर्मस्य रक्षकाः ॥ ७१ ॥ पापोपि भक्तिश्चेद्दाम्नि निश्चं मुक्तोपि भक्तावनिताप्रसंगात् ॥ भ्रष्टो भ-
वेत्स्त्री च तथाविधापि भ्रष्टा भवेदेव नरप्रसंगात् ॥ ७२ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशा- ॥२३६॥

स्त्रे तृतीयप्रकरणे कृतान्त्यदोषजीर्णवर्तनशिक्षाणां सदसल्लक्षणे मुमुक्षूणां यथेष्टाचरणनिषे-
धनिरूपणनामैकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ मुक्तोपि पुरुषो यस्तु प्राप्तः
सिद्धदशामिह ॥ स्त्रीभ्यस्तेनापि नेतव्यमस्पृश्यापवितो भवेत् ॥ १ ॥ अयं पुमानियं स्त्रीति न दृष्टिर्न यस्य
च ॥ स्त्रीसंगाज्जायते सोपि कृष्णशृंगारकृद्विपर्यया ॥ २ ॥ कृष्णशृंगारकथा सर्वैः श्रुतास्ते वर्तनोऽजनाः ॥ व-
र्तितव्यं सावधानैर्मुक्तैरपि मुमुक्षुभिः ॥ ३ ॥ महाजनपदाधर्मस्य रक्षार्थमपि कर्हिचित् ॥ स्त्रीप्रसंगो न क-
र्तव्यो मुक्तेनापि मनीषिणा ॥ ४ ॥ मुक्तानामात्मनिष्ठानामपि स्त्र्यवलोकनम् ॥ स्वस्थिते भ्रंशकं ज्ञात्वा
त्यासं तत्सर्वथा बुधैः ॥ ५ ॥ अत्रेतिहासं प्राचीनं सर्वे शृणुतनुसादरम् ॥ मुक्तावपि पयाक्लिष्टे पुरभ्नारद-
पर्वतौ ॥ ६ ॥ पर्वतो नारदश्चोभौ पुरा स्वस्त्रीयमातुलौ ॥ भ्रमन्तौ निश्चयं सिंहौ पुण्यक्षेत्राणि चेरतुः ॥ ७ ॥ तौ
वैकदा व्रीशस्य विष्णुभक्तस्य भूपतेः ॥ गृहमाजग्मतू रत्नैर्विविधैरुपशोभितम् ॥ ८ ॥ पूजितौ तेन राज्ञा
तौ विविधैरुपचारकैः ॥ तर्पितौ परमान्नेन सुखेनैव निषेदतुः ॥ ९ ॥ तस्य राज्ञोऽभवत्कन्या जयंती नाम
सुलोचना ॥ रूपेणाप्रतिमा भूमौ श्रीजलक्ष्मणगर्जिनी ॥ १० ॥ तस्या योग्यं वरं शंभुं भूपतिः स तु तानृषी
नत्वाऽभिवादयित्वा तां सुपवित्रपाः अब्रवीदिदम् ॥ ११ ॥ राजोवाच ॥ युवां हि तानसंपन्नौ ब्रह्मनिष्ठौ तपोध-

॥ सं.गी.टी. ॥ नौ नास्त्येवाविदितं किंचित्त्रिलोकीचारिणोर्हि वाम् ॥ २२ ॥ इच्छामि तौ युवां प्रष्टुमेकं प्रश्नं विदांवरौ ॥ त- ॥ श्री ९० ॥
॥ २३१ ॥ च्छ्रुत्वा चोत्तरं ब्रूतं विचार्यैव यथोचितम् ॥ २३ ॥ जयंती संति केयं मे दुहिता शुभलक्षणा ॥ निश्चित्य मे
वदतं कोऽमितस्या योग्यं वरं त्वहम् ॥ २४ ॥ तस्माद्युवां कृपां कृत्वा सर्वज्ञौ सर्वसौख्यदौ ॥ योग्यमस्या वरं ब्रू-
तं चिंतया व्याकुलं हि गाम् ॥ २५ ॥ इत्युक्तौ तावृषी राज्ञा नारदश्च विमोहितौ ॥ कन्यां लक्षणोपेतां चार्वंगीं का-
मयामासतुः स्वयम् ॥ २६ ॥ प्रार्थयामासतुर्भूपं निर्लज्जौ काममोहितौ ॥ आवाभ्यां देहि ते कन्यां श्रेयस्त-
व भविष्यति ॥ २७ ॥ तयोरिति वचः श्रुत्वा भूपतिः स तु विस्मितः ॥ किंचिद्विचार्य तत्रावाह तौ न नैष्ठिकतां त-
योः ॥ २८ ॥ राजोवाच ॥ ब्रह्मनिष्ठौ युवां ख्यातौ नैष्ठिकब्रह्मचारिणौ ॥ कन्यां वृणीयां मे यत्तद्धि नो दोषावहं
तं वचः ॥ २९ ॥ तावूचतुः ॥ ब्रह्मचर्यं च गार्हस्थ्यं वनित्वं भिक्षुता तथा ॥ भगवत्प्रीतये नास्ति न किंचिमेकां
हृदां विना ॥ ३० ॥ यस्मिन्कस्मिन्नाश्रमे वा स्थित्वा भगवतो पदाः ॥ गतवंतो मोक्षमिच्छद्भिस्तेन तु ध्यानधीरजः
३१ ॥ एतावत्कालपर्यंतं ब्रह्मचर्यं तानवद्युतः ॥ वर्णितं कीर्तयिष्यावो गार्हस्थ्येनाथ भूपते ॥ ३२ ॥ निःसंशय-
स्ततो विद्धि राजन्निश्चयमावयोः ॥ कन्यामस्यां गृहाणेऽस्मीति देहि नौ त्वं सुखी भव ॥ ३३ ॥ वाक्यं श्रुत्वेति राजा-
पि काममूढधियोस्तयोः ॥ आपन्नीतोऽथ तावाह चिंताव्याकुलमानसः ॥ ३४ ॥ राजोवाच ॥ एका कन्या मदी- ॥ २३५ ॥

येयं युवां द्वाविच्छतस्सुताम् ॥ लोकशास्त्रविरुद्धं तद्दानं कुर्यामहं कथम् ॥ ३५ ॥ एकस्य भार्या द्वे दृष्टे नैका भार्या
द्वयोः क्वचित् ॥ वरिष्यति ततः कन्या स्वयमेवेप्सितं वरम् ॥ ३६ ॥ यातं स्वयंवरं चास्याः कारयिष्यामि नि-
श्चितम् ॥ आगंतव्यं युवाभ्यां च तत्र नारद पर्वतौ ॥ ३७ ॥ इत्युक्तौ तौ ततो यातौ चिंतयंतौ च तां हृदि ॥ राजापि
कारयामास स्वयंवरसमां ततः ॥ ३८ ॥ कन्याकामपरौ नैरूप्येनात्मद्विलवधार्यतौ ॥ तपसा विकृतं रूपं स्वर-
म्यं कर्तुमैच्छताम् ॥ ३९ ॥ तयोरपीर्ष्या महती परस्परमभूज्जना ॥ कन्या वरिष्यति त्वौ कम्मिति हेतोः स कामयोः
॥ ३० ॥ अन्यस्य विकृतं रूपं स्वस्य रम्यं भवेदिति ॥ गूढं स्वस्य त्वभिप्रायं नोचतुस्तौ परस्परम् ॥ ३१ ॥ एकैकं
वंचयित्वा तौ भक्ताभीष्टफलप्रदम् ॥ वैकुंठे विष्णुमेवेशं रूपार्थं शरणं गतौ ॥ ३२ ॥ तत्रादौ नारदो गत्वा
मत्वा सत्वरमच्युतम् ॥ स्वस्य भार्यासमीहां तु गूढमानोऽब्रवीदिदम् ॥ ३३ ॥ अंबरीषस्य कन्याया भविता-
द्य स्वयंवरः ॥ विनोदार्थं तत्र किंचिदागतोऽस्मि त्वयान्वितुम् ॥ ३४ ॥ भगवन्नद्य मे रूपं भवेच्छ्रीमुखं मनो-
हरम् ॥ तपःकृशांगं च मे गात्रं पुष्टं च बलवद्भवेत् ॥ ३५ ॥ स्वयंवरात्तया रम्भ हरे समह चरस्य से ॥ वानरास्येन
वै रूपं पर्वतस्य भवेदिति ॥ ३६ ॥ तथास्त्विति हरिः प्राह नारदोऽपि मुनिस्तदा ॥ अनंगमोहनं रूपं सद्यो लब्ध्वा
मुदं ययौ ॥ ३७ ॥ तावत्पर्वतस्तत्रागत्य तथैवाऽभ्यार्थयद्धरिम् ॥ सोऽरूपं स्वस्य देवर्षेः कपास्यं त्वं स्वयंवरात्तत्र ॥ वद-

॥ स.गी.चू ॥ तथास्त्विति तमप्याह सोऽप्युतः अहं स तदा ॥ श्रीपाञ्चावं धनं माभूत् कस्येति दयानिधिः ॥ ३९ ॥ स पर्वतोपि ॥ अ० ६० ॥
॥ २३८ ॥ संप्राप्य रूपमस्य कृतं ततः ॥ नारदं मुनिसंप्राप ज्ञापयेती नज्ञनेरतम् ॥ ४० ॥ मूर्दें गिरीतौ सुरूपी तौ प्रोचतु स्म
परस्परम् ॥ सुरूपोसि त्वमेवेति त्वां वरिष्यति सा वधूः ॥ ४१ ॥ इत्थं वदंतौ तौ शर्वरीं तां तु दुःखेन निन्यतुः ॥ वैरा
ग्यवशाद्वैरी जाता तयोः कन्यानिशा समा ॥ ४२ ॥ चक्रतू राजकन्यायां निशि तौ गुणकीर्त्तनम् ॥ अहो तस्या व
पुः कांतमहो तस्या नवं वयः ॥ ४३ ॥ अहो भुजलतां तस्या अहो तस्या मितं स्मितम् ॥ तस्या मुक्ताफलानीव
मधुराण्यक्षराण्यहो ॥ ४४ ॥ पर्वतो नारदं प्राह जयेत्सा वदनांबुजम् ॥ त्वया पूर्णेंदुवद्दृष्टं किं चाकुंचांबुजोप
मम् ॥ ४५ ॥ नारदः प्राह तं तस्याः निष्कलं केतुराननम् ॥ तन्मुखं कृष्णं लंकौ दुःकुवालज्ज्वलमंबरम् ॥ ४६ ॥ ए
वं द्वयोर्ज्वलतो प्राता दूपी कस्य प्रवेक्षणात् ॥ प्रातरेवांबरीषस्य पुरमागत्य तस्थतुः ॥ ४७ ॥ नृपदर्शनादेव
सुमुकुं मुरपोषितः ॥ पौराश्च विस्मिताः सर्वे तावेवेक्षं तपुपस्थिताः ॥ ४८ ॥ स्वयंवरस्य वेलायां जग्मतुर्नृपसं
सदि तत्रासनान्यपेतान्येरजानोपि समाययुः ॥ ४९ ॥ कन्यात्र वेशान्तरार समीपेत्वात्रु भावपी ॥ निवेदतुः
शीघ्रमेव कन्यां जाभायका मुको ॥ ५० ॥ अंबरीषोपि नृपतिर्मानयित्वा सभागतान् ॥ उपाविशद्यथास्थानं तौ
तुवीक्ष्याऽऽपदि स्मयम् ॥ ५१ ॥ सभासदस्तत्र सर्वे दृष्ट्वा रूपं तयोर्नृपाः संत्यजेवजयं त्वाज्ञां तावेवेक्षंतवि ॥ २३८ ॥

स्मयात् ॥ ५२ ॥ उभौ समानरूपौ हि मन्मथस्यापि मोहनौ ॥ कं वरिष्यति सा कन्येत्यूचिरे द्विजाः ॥ ५३ ॥ गृही
तवरमालाऽभ्यजयंती राजकन्यका ॥ प्रविवेश सभां तां च हरंत्येव मनो नृणाम् ॥ ५४ ॥ तदैव तावुभौ जातौ
मर्कटास्यौ नृपी नराः ॥ परस्परं वीक्ष्यमानौ परमां मुदमापतुः ॥ ५५ ॥ बुबुधे नारदश्चित्ते पर्वतं नैव वरिष्यति
॥ अयं वै पर्वतः कन्या नारदं न वरिष्यति ॥ ५६ ॥ कन्या तु तावुभौ दृष्ट्वा भीता चक्रे पलायनम् ॥ बोधिता पित्रा
रोषेणानाऽऽगतश्रान्तः सदः ॥ ५७ ॥ ततो राजा तावुपेत्य प्राह कस्मात्तु मे मुनी ॥ भीताभवत् सा ना यातिगत्वे तं
तद्गृवामिति ॥ ५८ ॥ स्वस्ववक्त्रं प्रवैक्षत् स्वमजाननौ तौ हि तावुभौ ॥ प्रकल्प्यमानः काप्यदंरहतां ज्ञाविदमूच
तुः ॥ ५९ ॥ आवां तपस्विनौ ज्ञात्वा राज्ञे त्रपमरोदनः ॥ कन्यां नैव ददासीति जानीवस्त्वचेष्टितम् ॥ ६० ॥
आत्मसत्वाभिमानेन मुनीन प्रवमानसम् ॥ देहात्मबुद्धिस्त्वं मूढ भविष्यसि न संशयः ॥ ६१ ॥ एवं निरपरा
धं तं राजानं नगवत्प्रियम् ॥ शप्त्वा तस्मद्गृहाक्रुद्धौ बहिर्निर्ययतुर्मुनी ॥ ६२ ॥ विष्णुना नक्ररक्षार्थं तन्नृदेहेस्या
पितं त्वपा ॥ चक्रं सुदर्शनं ज्ञापाद्रक्षन्नृपतिं नु तम् ॥ ६३ ॥ मतिहृत्स्वगृहाच्छ्रापं कामक्रोधाग्निदग्धयोः ॥
तयोर्मुन्योः पृष्ठजग्नं तेरु त्वा चक्रमन्वगात् ॥ ६४ ॥ सहसा तावुभौ दृष्ट्वा स्वपृष्ठे धूमराशितुलं ॥ कुष्मवर्णस्व
ज्ञापं च विस्मयं प्रापतुस्तदा ॥ ६५ ॥ प्रजयाग्निमिमं तावत्वाज्ञामाज्ञा भयंकरम् ॥ चक्रं सुदर्शनं दृष्ट्वा चक्रा

॥स.जी.तृ.॥ तेस्य पलायनम्॥६६॥ मर्कटास्यात्वभावगेहमध्ये तत्र सुचैतिनः॥ श्रापत्तमो मयस्तस्य पश्चाच्छ्रक्रमभूत्तथि ॥अ०६०॥
॥१२५॥ ॥६७॥ विवर्णौ म्लानवदनौ श्रमस्विन्नशरीरकौ॥ भक्त्वेह गतलज्जौ तौ पलायेते स्म तावुभौ॥६८॥ भुविसंवे
पुदेशेषु प्रतिग्रामं गृहं गृहम्॥ पलायमानौ तौ यातौ माहिमाहीति वादिनौ॥६९॥ निर्मानौ निर्मदौ चोभौ
निर्लज्जौ यत्र यत्र तौ॥ पलाय्य गच्छतः श्रृंक्तं तत्र तत्राग्न्यगाद्रुतम्॥७०॥ रथांगदत्तमानागौ द्विजौ नारद
पर्वतौ॥ दृष्ट्वा नराममकरास्ये नौ नु किंचितद्धिदः॥७१॥ अहर्निशं श्रुतपूर्वौ तौ संप्राप्तावतिवेदनाम्॥ अ
धो लोकेषु सर्वत्र तौ चबभ्रमतुर्मुनी॥७२॥ अप्राप्य कंचित्त्रातारं तत्रापि च ततो मुनी॥ जग्मतुर्देवलो
कांश्च क्रोशन्तावुच्चकैर्भृशम्॥७३॥ एवं वाकं वयाम्यंच वैनेऋतं वारुणं तथा॥ मारुतं नीचकौवेरंजै
कमैशं च जग्मतुः॥७४॥ सविस्मयं तेपि देवास्तत्र स्थास्तु तयोर्दशाम्॥ विलोक्य तारंशौ किंचिन्नोचु
श्चकमपाहुतः॥७५॥ ताद्वृशीमकजान्देवान्न्रष्ट्याणां शंकुरतथा॥ नमं तावपि नस्त्रस्य त्रातारं कंचिदा
पतुः॥७६॥ वैकुंठं च ततो याती पाहि हरेति॥ आक्रोशं तौ हरस्तौ नेमतुर्विष्णुमव्ययम्॥७७॥ दयालुः
स हरिस्तत्र कात्स्नूयपारस्त्वणं नयी॥ स्त्वानकस्म तंशापं स्वयं चाणी वकारह॥७८॥ एवं पुरा नारदेन प
र्वतेन च मी नराः॥ सेवायास्म तु जं करणं स्त्रियात्याव यदवे क्षणात्॥७९॥ तस्मान्मुमुक्षुर्मुक्तो वा मनज्ञकः ॥१२५॥

क्वापि योषितः॥ प्रसंगं न प्रकुर्वीत सर्वथा स्वहितायहि॥८०॥ तथापि मिथुनसक्तानां तिरश्चामपि दर्शनम्॥
मुक्तेनापि न कर्तव्यं किंतु नस्य मुमुक्षुणा॥८१॥ ऋषिः शाकसौभरिर्मुक्तो ब्रह्मनिष्ठो जितेंद्रियः॥ वृहद्वताद
भ्रष्टोभीनमैथुनदर्शनात्॥८२॥ ज्ञानस्य नक्रेरथवा बलेनमहाकामुत्स्वप्नमनी भवाः ऽर्त्त॥ यः स्वैर
वर्ती न विनान रोऽसौ धर्मच्युतः स्यात्स्वभृशि कष्टम्॥८३॥ इति श्रीमत्सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे
धर्मशास्त्रे तत्त्रीयप्रकरणे बृहत्त्रायश्चे जोसत्रवजन शिक्षायां स्त्री प्रसंगान्नारदपर्वतयोर्दुर्दशाप्राप्ति
निरूपणनामाषष्टितमोऽध्यायः॥६०॥ श्री नारायणमुनिरुवाच॥ नारीणां ब्रह्मनिष्ठानामपि पातित्य
हेतुकिंच॥ निरीक्षणादिकं पुंसः स्त्रीभिस्सार्धं हितं ततः॥१॥ अत्र वः कथयिष्यामि कथां भक्ताः पुरात
नीम्॥ यथा भ्रष्टा ऽभवन्पूर्वं नैष्ठिकी देवयान्यपि॥२॥ आसीत्सुरा देवयानी कन्या शुक्रस्य शोभना॥ पितुः
प्रसादात्संप्राप्ता वाग्मिणवात्म निष्ठताम्॥३॥ सम्यग्योग कलायां च निपुणा धर्मशास्त्रवित्॥ प्रायश्चान्तर्मं
कार्यं कर्तुं स्वयमुदारधी॥४॥ सचिरिष्यतामुपेतानामासुरीणां सहस्रशः॥ कन्यानां बोधने दक्षा शुक्रवच्च
ऋतुयुक्तिभिः॥५॥ शुक्रस्य स्वां दुहितरं प्राणेभ्यो प्यति वल्लभाम्॥ अनेक गुणसंपन्नां प्रेम्णोवाः लालयत्
सदा॥६॥ अथैकदा कविस्तां च प्राप्तां दृष्ट्वा मनवत्सरम्॥ दृष्ट्वा वराय योग्यां दातुमैच्छद्यथाविधि॥७॥ ततो
दुहितरं प्राह सोतिस्नेहेन भार्गवः॥ कस्मै बुद्धिमति प्रेष्ठे यच्छामि परमं वचः॥८॥ प्राप्तास्त्वं दशमं वर्षं दान

स·नी·तृ० काजस्ततोऽभूता ॥ वर्त्तते वत्स त्वं ब्रूहि मे यच्चिकीर्षितं वरम् ॥१९॥ महर्षये पेरे वाय नत्पुत्री ब्राह्मणाय वै अ०८१॥
॥२४०॥ ॥ददामि त्वामहं कन्यां ब्रूहि सत्यं मनोगतम् ॥२०॥ दानकाले न यः कन्यां ददाति ब्राह्मणाय तु ॥ उचि
ताय वराया सौ ब्रह्महत्यामवाप्नुयात् ॥२१॥ तस्माद्वरं कथय मे यस्मिन् रोचते ते मनः ॥ अथ वा त्वेछ
ये वाहं ददामि त्वां महर्षये ॥२२॥ इत्युक्ता देवयानी सा पितरं प्राह तत्क्षणम् ॥ यमनात्मेव हि श्रीतिः क
स्मिंश्चित्तु रुचे पितः ॥२३॥ तपो मे रोचतेऽत्यंतं पुनः संसृतिनाशनम् ॥ यावज्जीवं तपः कर्त्तुं निश्चयो हि
मया कृतः ॥२४॥ तस्मान्मा दानसंकल्पं त्वं कार्षीर्मनसा पितः ॥ त्वयापि भव महाप्राज्ञ मच्चिंतां मा कृथा
वृथा ॥२५॥ इच्छा यस्या भवेत्सु मित ददाने महर्षिभिः ॥ दोषः स्मृतोऽस्ति शास्त्रेषु विरक्ता या न वै कंचित्त
॥२६॥ कन्या वाक्यमिति श्रुत्वा मत्स्यशुक्रो महामतिः ॥ नैष्ठिकव्रतमाहात्म्यं जानन्नोवाच किंचन ॥२७॥
बाल्य एव विरक्तिं च तस्या योगस्थितिं तथा ॥ दृष्ट्वा प्रसन्नः शुक्रोऽभूत्तत्प्रियं यच्चकार तत् ॥२८॥ अथ
कालेन कियता तिष्ठतिक्रांते कवेर्गृहे ॥ कचो बृहस्पतेः पुत्रो विद्यामध्येतुमागमत् ॥२९॥ शुक्राज्जयास्थि
तस्तत्र विद्यामध्यैत सोपि च ॥ दृष्ट्वा तद्रूपसौंदर्यं देवयानी मुमोह सा ॥३०॥ दिने दिने निर्जने धर्मयोगाभ्यासा
त्मचिंतने ॥ सत्कारैः शनैः शनैः सा च तच्छुश्रूषारताऽभवत् ॥३१॥ पीडिता मन्मथेनाऽथ प्रार्थयामास तं र
हः ॥ योगप्रदर्शनाद्येश्च लोभयंती गतत्रपा ॥३२॥ त्वं मेऽद्य व पतिर्वीर तव योग्यास्मि सर्वथा ॥ त्वपि मे रम ॥२४०॥

नेच्छसि त्वं न मां त्वं सत्कुमर्हसि ॥३३॥ गुरुपुत्र्यार्थितस्त्वेवं कामविह्वलया कचः ॥ धर्मविच्च महाधीरस्ता
मुवाचाविवेकिनीम् ॥३४॥ अवाच्यं किमिदं भद्रे भाषसे मां मुधा वचः ॥ भगिनी गुरुपुत्री त्वं लोके शा
स्त्रे विगर्हितम् ॥३५॥ इति प्रत्युदिता सा पितेन धर्मविदा तदा ॥ पुनः पुनस्तमेकांते एवमेवाऽर्थयत्कु
धीः ॥३६॥ प्रत्याख्यानं प्रकुर्वंतं मुहुस्तं काममोहिता ॥ क्रुद्धा शशाप सा मूढा विद्या ते निष्फलाऽस्त्विति ॥
३७॥ प्रतिशप्ता तेन सापि मा ते विप्रो वरोऽस्त्विति ॥ स्वर्गं जगामाथ कचो विमना विफलश्रमः ॥३८॥ अथो
त्तरस्य हस्ताद्व्रावयसा देवयान्यपि ॥ वव्रे ययातिं नृपतिं क्षत्रियं स्वैरिणी यथा ॥३९॥ एवं सा त्यात्मनि
शापि पुरुषस्येक्षणादिभिः ॥ भ्रंशाद्बृहद्व्रता ज्ञाता कुलं देवयातिनिस्पृपा ॥४०॥ पितुः शिष्यं भ्रातृतुल्यं मे
पुनाऽर्थयत्तथा ॥ धर्मज्ञं ब्राह्मणं धीरमधर्मे ता शशाप च ॥४१॥ स्वतः स्थूनीत्वं जाती यं चकार पति
मात्मनः ॥ दुर्लभं ब्राह्मणत्वेन च सत्कारस्त्वं च त्वमापसा ॥४२॥ सर्वोत्कृष्टं भृगुकुलं लांछयामास सा
ऽजा ॥ तपः कृच्छ्रादिकं तस्याः श्रममात्रफलं त्वभूत् ॥४३॥ तथैव रेणुका भार्या जमदग्नेः पतिव्रता ॥ गंध
र्वराजमद्राक्षीदुदकार्थं नदीं गता ॥४४॥ तद्रूपदर्शनात्सापि च क्षेत्स्वरुदितत्स्पृहाम् ॥ पत्युः क्रोधेन
सा प्राप द्रुपमृत्युमथापालनः ॥४५॥ तस्माद्धि ब्रह्मनिष्ठाभिरपि स्त्रीभिः कदाचन ॥ पुंवीक्षणादिकं नैव क
र्त्तव्यं स्वविनाशकृत् ॥४६॥ मुमुक्षवः स्तुपाना पर्स्तासु कसंगिनो मुखात् ॥ भ्रातुः पत्युः पितुर्वापि स्थ

स॰जी॰प्र॰५ लपुंसः श्रीपतेः कथाम् ॥ ३७ ॥ मातामहान्मातुलाद्वा पुत्राद्वापि पितामहात् ॥ नह्यार्त्ता श्रृणुयाद्भर्तुर्वा अ॰६२॥
॥२५१॥ श्रुतौ तेभ्यः सतां मुखात् ॥ ३८ ॥ श्रुत्वा च तत्कथा स्त्रीभिः कीर्त्तनीया परस्परम् ॥ संशये सति पुंरूपा सत्स्त्र-
याः सेतएव च ॥ ३९ ॥ विधवाभिस्तथा स्त्रीभिः कथा पौराणिकी हरेः ॥ विदिता वाच्यमानान्यैः पुंसा श्रव्या
चरन्त्वतः ॥ ४० ॥ श्रीकृष्णगुणसंबद्धगीतपद्यादिपाठनम् ॥ समीपसंबंधवतः पित्रादेः कार्यमित्यतः ॥
४१ ॥ स्वग्रामे वा परग्रामे धर्मवैराग्यभक्तिः ॥ बृहद्धा पोषितः स्युस्ताभ्यां न्याराधारमापया ॥ ४२ ॥ तासां
समागमः कार्यः प्रायशोऽत्र मुमुक्षुभिः ॥ नारीभिः श्रेयसे त्वासां स्थैर्यं तत्प्रोक्तवर्त्मनि ॥ ४३ ॥ तन्माष्ट-
म्यादिषु हरेरुत्सवेषु तु यत्नतः ॥ कार्यः स्त्रीभिः श्रृणुततत्र सत्संगसमागमे ॥ ४४ ॥ सतीं वा सस्य तेन
प्रवृत्साद्यैः स्वैर्दनादृतम् ॥ तर्हि पित्रादिभिः साकं योषाभिस्तत्र गम्यताम् ॥ ४५ ॥ अनेकशो जनानां च समु
दाये प्यतत्स्यजे ॥ स्त्रीभिः स्त्री पूर्ववेश्यं पुंभिः पुंस्पुन चान्यथा ॥ ४६ ॥ तत्र पुंसः प्रति हरेः कुर्वतीं च कथाः
सताम् ॥ मुखाद्धरस्थितामिस्ताः श्रोतव्याः स्त्रीभिरादरात् ॥ ४७ ॥ एवमेवेनिजग्रामे विना पुरुषवासर
म् ॥ आगच्छेत्पुर्यदा संतो महांतो हितपस्विनः ॥ ४८ ॥ तदानीमपि योषाभिर्जनैः सेध्य यापुरा ॥ स्वजनैः स
हगंतव्यं स्यात यं च यथोचितम् ॥ ४९ ॥ स्तुतिवत्रान्तु तेस्थाने सतां स्त्रीभिः कदाचन ॥ नत्र वैश्यमिसाजा
सामकी सर्वयोषिताम् ॥ ५० ॥ महाराजां या समुत्यत्र विशेत्तत्र निर्भया ॥ रूपैवसा तु विज्ञेया नारी पापा ॥२५१॥

त्मिका भुवि ॥ ५१ ॥ दर्शनार्थमपि स्त्रीभिः स्त्रीश्वरस्य कर्हिचित् ॥ गंतव्यं नैव राज्ञो नु विना रुद्रं जनाः ॥
५२ ॥ जन्माष्टम्युत्सवो यर्हि मम जन्मोत्सवस्तथा ॥ तदा स्त्रीभिर्दर्शनार्थं निशि गम्यं सहस्वकैः ॥ ५३ ॥ राक्ष
साः कामरूपा हि धर्मद्रोही कराल्निशि ॥ चरंतीति तदा गम्यं सावधानाभिरेव हि ॥ ५४ ॥ सतीं समागम-
स्त्वेवं स्त्रीणां निः श्रेयसाय हि ॥ पारंपर्येण साक्षाच्च कर्त्तव्यत्वेन वर्णितः ॥ ५५ ॥ या आचरिष्यंति युवस्मर
स्यमेधिष्ठं ते प्रेमहरेर्हितासाम् ॥ स्थितिसुधर्मपि भविष्यतीतिनाभूत यूयं वनिताः समस्ताः ॥ ५६ ॥ इ
तिश्री सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे वृत्ताजयशोनो उत्सवे जनशिक्षायां पुरुष
प्रसंगादेवयानीदुर्दशा निरूपणनामैकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ गृहस्थाः
पुरुषा येऽमुः परस्त्रीसंगवर्जनम् ॥ सर्वथा तैः प्रकर्त्तव्यमिहामुत्रसुखेप्सुभिः ॥ १ ॥ गृहिणां च स्त्रियो याः स्यु
स्ताभिः पुंसः परस्य तु ॥ प्रसंगः सर्वथा साम्यत्त्यात्याभिर्विशोषतः ॥ २ ॥ गृहस्थैरपि संस्याज्यः संसर्गो मद्य
मांसयोः ॥ स्त्रीजां तुज्ज मुनादेश्च तथा मारकवस्तुनः ॥ ३ ॥ चातुर्वर्ण्यजनैर्भक्ताः स्वज्ञातेरपि कर्हिचित् ॥ नैवो
च्छिष्टं भक्षणीयं मम निपक्कादिकं विना ॥ ४ ॥ भंगा गंजा हि फीना निनमालैत्रिविधं नया ॥ मच्छितो नेवसेवे
न यूतं स्तेयं तथानृतम् ॥ ५ ॥ दुग्धं घृतं च पानीयं नैव प्राश्यमगालितम् ॥ क्रोधेर्ष्यामानहिंसाश्च हातव्या गृ-
हिणापि च ॥ ६ ॥ देवार्थं नापि पित्रर्थं न कार्यं जीवहिंसनम् ॥ स्वर्गार्थमपि तीर्थादौ नात्मघातश्च कर्हिचि

॥स॰जी॰वृ॰ त॥८॥ मजमया हृस्यपत पापपलमामेनतरैनवेत॥ एकादितक्रमं मंत्रेयमपूतं योजलेपिवेत॥९॥ अपू अ॰६२॥
॥२४२॥ तनंजपानेहि मांसनक्षणमेव वाल॥ पुराणोदोषस्तुक्तः पेयं तत्राजितेनजम॥१०॥ सांसारिकपदा
र्थेषु न विषज्जेत मूढवत॥ मत्तुस्नेहं प्रकुर्वीत विशेषेण गृहाश्रमी॥११॥ अलैर्दुरपि शास्त्रार्थैः पाशैः
सांसारिकैर्दृढम॥ निबद्धमपि संतोषं मोचयति जनं किल॥१२॥ स्वधर्मस्य गृहस्थेभ्यस्त्यागिभ्यश्च विशे
षतः॥ रूपं वार्ता श्रुतिः कार्या गृहस्थैस्तु मुमुक्षुभिः॥१३॥ गृहस्थीया स्त्रीधनं सागी वार्तां कुर्याच्च यः स्त्रिया
॥ असत्यार्ता हरेः श्रुला गृहीनां शयणं चरेत॥१३॥ स्वग्रामे धर्मवृद्धस्य गृहे सायं समेत्य च॥ तन्नाम कीर्त
नं कार्यं तत्कथा श्रवणं तथा॥१४॥ तन्मंत्रजपमाजानीय यात्राक्ति निरंतरम॥ सेवया यानियमः कार्यः
सर्वैरपि गृहस्थितैः॥१५॥ उपविश्य पतथैकांते धाला प्रत्यहमेव तम॥ कर्तव्या मानसी पूजा मनो मलविशो
धनी॥१६॥ वर्णाश्रमोचितं स्वस्यवैरे त्वविहितं तु यत॥ कर्म षट्कं द्विजैस्तच्च कार्यं भक्तिसमन्वितम॥१७॥
स्वधर्मस्य च्युतौ क्वापि जाते वा पापकर्मणि॥ निष्कृतिस्तस्य कर्तव्या सर्वैरपि गृहस्थितैः॥१८॥ आत्मनानुस
हृत्या पेक्कृते कर्मणि ये जनाः मन्वादिभिः स्मृतः पूर्वैः प्रायश्चित्तविधिर्नृणाम॥१९॥ प्रायश्चित्तं चिकीर्षुर्यो
धर्मभंगस्य चेनसः॥ स्नात्वा सञ्चारणं गच्छेत्पर्षदं संयतांजलिः॥२०॥ दशावा सत्यपं चापित्रयो वाप्यात्मवि
त्तमः॥ धर्मनिष्ठाः स्वत्यपराः संतपर्षत्स्य कीर्तिता॥२१॥ नैवलक्षेण मूर्खाणां न वेदाधर्मवादिनाम॥ नपर्षद्
वेच्छतुल्यानां न चापि पक्षपातिनाम॥२२॥ नसाङ्गवेदैर्न तर्कोर्न सुरूपे धनान्वितैः॥ त्रिभिरेकेन पर्षत्स्या ॥२४२॥

द्विवक्तिर्वेदपापि वा॥२३॥ श्रुताध्ययनसंपन्नः सत्यवादी जितेंद्रियः॥ सदा धर्मरतः शांतो यः स पर्षत
मर्हति॥२४॥ वयसा तनवो ऽपि स्युर्यदि धर्मविदो द्विजाः॥ त एव वृद्धा विज्ञेया न मूर्खाः पलिताश्च या॥२५॥
॥ यत्र सत्यं तत्र धर्मो त्वधर्मस्त्वितरत्र च॥ धर्मो न पतिना ऽधर्मः सत्यं न पतिनानृतम॥२६॥ निष्कृती य
व शास्त्रेष्वव्रतं स्याद्देशानेतया॥ धर्मं वाप्यथवा ऽधर्मं पर्षदुक्त्या हतं भवेत॥२७॥ नीतिर्पंच व्यवहारं च प्राय
श्चित्तं चिकित्सितम॥ अज्ञानन्तो ऽन्यथा ब्रूयात्स महापातकी भवेत॥२८॥ पर्षदुक्तक्रियां चाचरन्पातकी तु
भवेद्धुवि॥ तत्रोक्तो यदि धर्मः स्यात्पर्षत्तेन तु लिप्यते॥२९॥ तस्मात्सत्यं समाश्रित्य धार्मिकैः पापभीरु
भिः॥ धर्मएव हि वक्तव्यः पर्षद्भिर्विदैर्नरः॥३०॥ स्त्रीणां च बालवृद्धानां क्षीणानां कुष्ठरोगिणाम॥ उप
वासाद्यशक्तानां कर्तव्यो ऽनुग्रहस्तु तैः॥३१॥ ज्ञात्वा देशं कालं च वयःसामर्थ्यमेव च॥ कर्तव्यो ऽनुग्रहः
सद्भिर्ज्ञात्वा दोषं च वैदिभिः॥३२॥ लोभान्मोहाद्भयान्मैत्र्याद्यदि कुर्युरनुग्रहम॥ नरकं प्राप्नुवंति ते मूढा घोर
वान्यात्रमसंशयः॥३३॥ धार्मिकैरेवमन्याद्यैर्धर्मविद्भिः पुरातनैः॥ धर्मः प्रोक्तो ऽस्ति नत्वन्यैः सैस्तती वा
च्यो विचार्य सः॥३४॥ देशाचारं कुलाचारं ग्रामाचारं विबुधस्त्र॥ ग्रामाचारः प्रवक्तव्यः सहसानतु कर्हि
चित॥३५॥ पर्षदुक्तप्रकारेण पातकी व्रतमाचरेत॥ तेनैव हि न वेच्छुद्धस्त्वन्यथा नरकं व्रजेत॥३६॥ रहस्य
पापकर्मा तु शास्त्रं रहस्यं बुधः॥ यथोक्तनिष्कृतिं कुर्यादन्यस्त्वा पृच्छ्य सद्गुरुम॥३७॥ प्राजस्यानेव चेष्टा
व्याप्तुर्वपातकमस्तिहि॥ नराजंदंडस्तस्यास्ति प्रायश्चित्तं न विद्यते॥३८॥ कृष्णैकादशावर्षस्य पंचवर्षात्स

स०जी०नु०

॥ २४३

रस्य च ॥ प्रायश्चित्तं चरेज्ज्ञाता पित्रा द्विजो गुरुः स्वयम् ॥ ३९ ॥ एकादशाब्दतो बालः षोडशाब्दाद्यवधि स्वय अ० ६२ ॥
म् ॥ प्रायश्चित्तार्द्धं कुर्वीत वृद्धरोगिस्त्रियस्तथा ॥ ४० ॥ पापनिष्कृति कर्तैव पुमान्स्त्रीचेति सम्मतिम् ॥ नरकं तो
तु निरयान्तोन्ययोनीश्च यातिहि ॥ ४१ ॥ कृत्वा योऽनुष्कृतं तस्मै नैव कुर्वीत निष्कृतिम् ॥ तस्मादपि पापं स्यादतः
कार्येति तोऽपि च ॥ ४२ ॥ रहस्ये स्याद्गिनिश्चापि यो पामिथ्यपयो चितम् ॥ स पापनिष्कृतिं कृत्वा पाप्मा: सुनि
पमारटम् ॥ ४३ ॥ सांसारिके फलं वेनुत्वेन्त्का॰ऽसक्तिं सदा जने ॥ वामदेवे विधातव्यारतिः सर्वे मंदाप्नुते:
॥ ४४ ॥ मानुस्यात्कुहृद्यानिर्लं स्वधर्माचरणेन च ॥ जितासस्यातन्महिम्नो योगेनाप्यात्मिकेन च ॥ ४५ ॥ नद्रु
स्यानां सेवनेन तत्कथाश्रवणेन च ॥ स्त्रीऽद्यरसस्कानां संगत्यागेन सर्वथा ॥ ४६ ॥ अन्यत्र तद्गुणेभ्यश्च संतो
षेणाप्यहिंसया ॥ तत्कीर्त्तनेन च यमैर्नियमैश्चाप्यनिंदया ॥ ४७ ॥ तितिक्षयाच्च देहानां तन्नामस्मरणेन च
॥ रतिः कृष्णे भवेन्नृणां तद्भक्त्यातु विशेषतः ॥ ४८ ॥ संस्कृतेः स्याच्च वल्लेदोन्नक्त्यैव परस्या हरौ वैराग्यं च दृढं
ज्ञानं भक्तौ च लभते पुमान् ॥ ४९ ॥ भक्त्यैव मम प्रसन्नः स्यान्नाप्नो पायेन केन चित ॥ तस्मात्त्रिकृपदा यूयं भक्तिं
कुरुत सर्वथा ॥ ५० ॥ सुव्रत उवाच ॥ इत्थं निजाश्रितजनानानुपदिश्य धर्मं भक्तिं च नक्किन योऽनृपते प्रसन्नः स
वैरग्यमूनि गुणानगुणान ग्नाय नाऽर्थं विलोजनेना स्वजनरुः स्मरमात कुत्री ॥ ५१ ॥ इति श्री सत्संगिजीवने नाराय
णचरित्रे धर्मशास्त्रे वृत्तीयप्रकरणे वृत्तालयेशीजी अस्य प्रायश्चित्तविधिनिरूपणनामा द्विषष्टितमोऽध्यायः ६२ ॥ २४३ ॥

॥ सुव्रत उवाच ॥ मुक्त्वा नरेन्द्रस्तदा बीणां वादयन्नूर्ध्वपदीं जगौ ॥ गुर्जरी संज्ञरागेण तालो यत्रैकतालिका ॥ १ ॥
रमता सततं सततं ममस्वैत्वयि मानसं मम सरि ॥ फवपदम् ॥ अशरणशरणे भवभयहरणे वकृत करुरु
णाजये ॥ सुखकरचरिते मुनिवरविहिते गुणगणावरुणाजये ॥ २ ॥ रमता० धृतसितवसने कृतमितहस
ने रुचिरविकुरराजिते ॥ शशिनिभवदने द्युतिजितमदने सकलसुरसभाजिते ॥ ३ ॥ रमता० प्रविलनने
यनेक्षणजितजलयने विविध कुसुमहारके ॥ ललतरदलिकेंकृतवरतिलकैनिजजन सुखकारके ॥ ४
रमता० ॥ परमुनिजयपरदरविजयेसु रिपुमतिमोहने ॥ अघचयहरणे सुखचयकरणे निगमसार
सदोहने ॥ ५ ॥ रमता० ॥ हृत सुख शामले करधृतकमले परिधृतपुरुभूषणे ॥ कलिबलकदने शुभमतिस
दने परिहृत निजदूषणे ॥ ६ ॥ रमता० ॥ प्रशमितकोपे हृतमदलोभे मुनिवरगणानंदिते ॥ अतिमृदुहृद
ये निजजनसदये सुरनरमुनिवंदिते ॥ ७ ॥ रमता० ॥ गीत्वेति षट्पदीमाटीपरैः सभाकृतैस्ततः ॥ गायति
स्म गुणान्भक्त्या वासुदेवस्य भूपते ॥ ८ ॥ ब्रह्मानंदादयश्चोस्मे मुनयो गानकोविदाः ॥ तमेवानुजगुः प्रीत्या
कुर्वन्तः स्वरपूरणम् ॥ ९ ॥ आरब्धे गायने तैश्च हरिः सद्यपादपः ॥ पर्यैक्षत निजान्भक्तान्दत्तात्वं क
रेण च ॥ १० ॥ सहस्त्रशास्तत्र नराश्च नार्यः समाधिमापुः कृपयैव तस्य ॥ अलौकिके त्वक्षरधाम्नि ते चतम

॥स·जी०न॥ ॥२४५

वक्रोत्सर्गं रूचिंतु पश्यत ॥२१॥ चतुर्भुजं चापरे तु जं च केचित्तं वैद्विबाहुं दहृशुः स्म केचित् ॥ तत्तन्महाधा ऋ०द३॥
मसु तत्तदार्यैः संसेवितं शक्तिसमृद्धिवृत्तैः ॥२२॥ श्रुत्वा पते यद्यदजौ किकं स्वेतद्देवरे चक्षुस्तत्तत्तदे
व ॥ संपृच्छमानाश्च रूधास्वं धूम्र्यावदृतुः क्विजतवतत्त ॥२३॥ संदिग्धचित्ताश्च तरीश्वरत्वे पेकेचि
दास्यस्य यमजनास्तै ॥ आश्चर्यमाजो कृ निशाम्य चैतत्तत् सर्वं श्वरं तं विविदुर्यथावत् ॥२४॥ संबंधिनः स्वा
नुभगवञ्चकाशाच्चेतुं गृहास्तत्र समागतास्ते ॥ तेऽपूजी वाक्प्रपित्त स्वजनाः पदं हृष्टवत्स्वास्थ्यमापुश्चकु:
२५ ॥ आनंदयित्वेति जनान्स्व नेत्राः स्वं स्वं निवासं प्रति गंतुमेव ॥ आदिश्य परेभ्य परे मंडपं स्वं समेत्य तस्मिं
न्निषसाद दैवि: ॥२६॥ स एवमेव प्रतिवासरं स्वानानंदयन्भक्तजनान्समेतान् ॥ उवास तत्राग द्विजसौख्य
कारीपद्यः ॥ स्वकीयप्रपथपन्हुषिआम् ॥२७॥ यावं सहानि भगवन्स्म वासी तत्र पत्तने ॥ दिने दिने ऽधि
कं तत्र स्तेहो न्यणाम वर्द्धत ॥२८॥ तत्र हरी यजीकानां तत्र पाककि पान्यपि ॥ प्रत्यहं नूतनान्यासन्युत्त
रोत्तरमहस्मो: ॥२९॥ कश्चिद्दिने सभायां सन्नो चैव वर्णाश्रमोचितान् ॥ धर्मान्वेदनविहितान्हृदत्न भक्तिसम
न्वितान् ॥३०॥ कस्मिंश्चिद्दिवसे ज्ञानं वैराग्यं च कदाचित्प्रभुः ॥ भक्तिं निरूपयामास कश्चित्स्मद सिन्नक्षत्र
तो: ॥३१॥ राजनीतिं कचित्याह दानधर्मौश्च कुत्रचित् ॥ मोक्षधर्मान्कचित्स्याहस्त्री धर्मांश्च सर्वेश्वरः ॥ २४५ ॥

३२॥ कश्चित्सांख्यं कचिद्योगे पंचरात्रं च कर्हिचित् ॥ धर्मान्परमहंसानां कचिच्छद सितो ऽब्रवीत् ॥३३॥ प्रा
यश्चित्तविधिं प्राह कचित्सा पापनुत्तये ॥ आपद्धर्माश्च सर्वेषां सज्जगाद कचित्प्रभुः ॥ ३४॥ पूर्णकामो पिभग
वान्नु कुर्वन्नृनारतम् ॥ वर्णाश्रमोचितं धर्मं माचचार स्वयं सदा ॥३५॥ व्रतोपवासनियमान्यथाकालं
यथोचितम् ॥ जनानां शिक्षणार्थं चैव चकार स्वयमीश्वरः ॥३६॥ चैत्रशुक्लप्रतिपदिवसारंभवासरे ॥ ब्र
ह्मस्वामस्कदेवस्य कारयामास पूजनम् ॥३७॥ गोदाने स्वर्णदाने च विप्रसंतर्पणं तथा ॥ मन्वादितिथि
मुख्यायां तत्रीयायाम् अचीकरत् ॥३८॥ तस्यां तिथौ भगवतः सच्चमस्य मूर्त्तेः पूजां महीश्च वमविधिति
पात्तसम्यक् ॥ शास्त्रोदितेन विधिनैव विधाप्य भुक्त्वा गंतुं चतुर्गपुरमीश्वर उद्यतो ऽभूत ॥३९॥ इति श्री
सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे बृतालयपुरीजीवने नानातिथिकृ
तचरित्रनिरूपणनामात्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥६३॥ एकवृत्तवाच्य ॥ तावत्सजम्बुरादेसगोस्वामी
भक्तिमानदूलम् ॥ नाम्ना नारायणगिरिः प्राप्यामास तं प्रभुम् ॥१॥ आतिथ्यं कर्तुमिच्छामि श्रीगोहं
सहमुनैस्तवं ॥ मनोरथमिमं स्वामिन्मम संपूरय प्रभो ॥२॥ इति संप्रार्थितस्तेन भक्तवश्यजरीश्वरः ॥ तद्ये
तु वाचतावत्तेपीरान्यमेःश्यु पाप पुः ॥३॥ कुबेरीयौ च नाश्च श्वजनूपमन्जजिदादयः ॥ नमसश्चकु: प्रभुं भक्त्या

तं कुबेर उवाच च ॥४॥ अथागतस्ते स्वामिन्स्तूयो विंशति वासराः ॥ गतास्तत्राऽ द्वादिवसे यौवनाश्व
मनोरथः ॥५॥ पाकस्वीकरणे नैव त्वया संपूरितः प्रभो ॥ देशांतरीयजीकाश्च ततः संतोषितास्त्वया ॥६
॥ भक्तावयमपि स्वामिन्भवामस्तव सेवकाः ॥ अननुगृह्य तान्यानं तव नैवोचितं किल ॥७॥ किंच जन्मो
त्सवतिथिर्निकटेऽस्त्यागतास्तव ॥ तत्र त्वद्दर्शनं स्वामिन्कर्तुमिच्छास्ति नो हृदि ॥८॥ विमलोऽप्सव पर्वतं त
तः स्थातुमिहार्हसि ॥ इति संप्रार्थितो भक्तैस्तथेत्याह हसन्प्रभुः ॥९॥ ततः स्वल्प वसतत्र भक्तान्संतोषय
न्निजान् ॥ उपाविशन्नवम्यां च मध्याह्ने राममात्र पर्वत ॥१०॥ तेऽपि भक्तजनाः सर्वे तस्य जन्मदिने हितत्र ॥ वि
देलः परया प्रीत्या तन्मानर्चुः समुत्सुकाः ॥११॥ वस्त्रैर्नैवीनैः स्नानधौत्रै रनेन सुगंधिना ॥ पुष्पैर्मनोहरैर्हैम
रत्नविभूषणैः ॥१२॥ नीराजनेन महता स्तुत्वा नत्वा च सादरम् ॥ ते संपूज्यानि राहारं व्रतं चक्रुः सजागर
म् ॥१३॥ तत्प्रीतये दशम्यां ते साधून्विप्रान्स्वपाधनम् ॥ तज्ज्ञैस्तर्पयामासुर्दीनानिच्छदुर्नृप ॥१४॥ हरि
श्च वकृशो विप्रान्सौभोज्याः कृतपारणाम् ॥ महान्तमुत्सवं चक्रे तत्र त्वेकादशीदिने ॥१५॥ जक्ष्मायुतं वा
सुदेवं सौवर्णे नवमे उले ॥ राजोपचारैर्विविधैर्यथाविधि सुपूजनः ॥१६॥ उपवेश्य पाऽपदोजायां पुनः सं
पूज्य तं ततः ॥ महानीराजनं कृत्वा समोदो जयति स्म सः ॥१७॥ मुहूर्तो ते च तां पूजां समाप्याऽभ्युच्चैर्वाद्यवाद्

चकारोपवर्णस्वामी भक्तैः सह च जागरम् ॥१८॥ द्वादश्यां विधिवत्कृत्वा पारणां प्रातरेव सः ॥ प्रयाणायाऽभ्यु
वारास्वान्नृपतांश्चाज्ञापयद्रुतम् ॥१९॥ कतिचिन्मुनिमुख्यानि गंतुं देशांतराणि सः ॥ आदिदेशाथ कति
चित्सहस्वेनाऽऽगमाय च ॥२०॥ आलाप्यश्च स्तान्सह पार्थिनः स्वान्तउद्धवपदेत्यु प्रविश्य हैमे ॥ संपूज्यमा
नोऽखिलजनकसंघैर्भक्तप्रियस्तान्प्रभुरादिदेश ॥२१॥ एवंतु सर्वं पुरुषाश्च पौर्णा निजंनिजं देशमितो
भवंतः ॥ गंतुं तु मार्गे त्वरितसावधाना भवंतु कृष्णं हृदि धारयंतः ॥२२॥ एवमादिश्य तान्सर्वान्भगवान्क
रुणानिधिः जयश्रीसच्चिदानंदेत्युच्चार्य हयमारुहत् ॥२३॥ पाश्चात्यैरश्ववारैश्च पजतरहयैरन्वितो
वेणुनेऽसौ पुष्पावीरान्विचित्राम्सितानिज कवरे कौतुकं चं ऽकंच ॥ कं वेहारानने कान्दधद्रुस्विजन
नैवीस्वमालोऽसुनेत्रैः स एवनुगीतं सवाद्यं शिक्षितिमिन्नवदनो निर्ययौ भक्तसंघात् ॥२४॥ अनुपातो नरा
न्वारोहं हाऽथ च हरिर्वल्लभान् ॥ न निर्वर्तयितुं शक्तो बभूव करसंज्ञया ॥२५॥ पार्श्वस्थस्वर्ण शाबिवेन ततोऽभ्यु
नैकजः स्वयम् ॥ जगाम नक्करद्दीनामतिर्हरेस्ससत्वरम् ॥२६॥ यावद्दृश्यवलं हृष्यम्भवर्तेत च ते जनाः ॥ ध्या
यंतस्तं स्म मुनेत्राः स्वं स्वं देशं ततो ययुः ॥२७॥ रामप्रतापो मुख्यास्तु तदा सार्कैल वाद्विनः ॥ आजग्मे वह
रिर्जग्मुर्वाहनैः किंचिदग्रतः ॥२८॥ पाश्चात्यानश्ववारादीन्क्रमेसाऽपहरिः स च ॥ गडुदुर्गपुरं मार्गेभ्याद्वदे

स॰जी॰त्र॰ शंभुपादयोः ॥ २९ ॥ तत्र त्वद्धांजलिपुरान्मार्गमावध्य संस्थितान् ॥ जनान्स हरञ्जयो पश्यद्भगवान्स हसन्मुखः अ॰ ६४ ॥
॥ २५६ ॥ ३० ॥ नमस्कृत्य तेऽप्य वल्गां तस्य च वाजिनः ॥ धृत्वा स्वं स्वं पुरं नेतुं हरिं संप्रार्थयन्मुदा ॥ ३१ ॥ तानिवेद्य हरि
र्गंतुं रैनाः शकनक्कवग्ससजः ॥ ततस्ते पांचषं कर्तुं तत्तत्सुरमगाच्च सः ॥ ३२ ॥ कचिदर्दं कचित्तेकं कचिद्दु
वीलापि कचित्त ॥ दिनानुवास भगवान्भक्तानां प्रियकाम्यया ॥ ३३ ॥ एवं निवसतस्तस्य मास एकः ससाणिय
यौ ॥ अतिचक्राम भक्तान्स्तान्भ्रंशेतो ध्यायतो हरेः ॥ ३४ ॥ अथोत्तमस्तु नृपतिर्भिवसन्दुर्गपत्तने ॥ हरेः प्रती
क्षयामास दुःखेन महतान्वितः ॥ ३५ ॥ अद्य श्वो वा परश्वो वा सायं वा प्रातरेव वा ॥ हरिरायास्यतीत्येवं
चिंतयाऽस्मिंस्मिन्नापच ॥ ३६ ॥ तृतीये मासि तु प्राप्ते चिंतातुरो नृपः ॥ भगवद्विरहं सोढुं नाशकत्क्षणमप्य
प्यसौ ॥ ३७ ॥ खानपानविहीनश्च चिंतालम्नवपुर्नृपः ॥ भूरिश्वासगरः पत्री लेखिकमर्नाः शनैः ॥ ३८ ॥ जितवि
त्वास्व प्रणामादिजिलेख शार्थनां ततः ॥ प्रतिक्रांते वमर्यादा भगवन्मा त्वया कृता ॥ ३९ ॥ एतावत्कालपर्यं
तं प्राणा देहे कथंचन ॥ स्थिता स्ततः परं त्वेतेन स्थास्यंतीति भाति मे ॥ ४० ॥ सहनं त्वद्वियोगस्य नाहं कर्तुं क्षमः
प्रभो ॥ अत्रापाहि ततः शीघ्रं मा कारयत्त्व वा ॥ ४१ ॥ सविस्तरैर्दर्थां तु लिखित्वा पत्रिकां नृपः ॥ इत्तेन प्रेषयामा
स मरोः सौशीघ्रगामिना ॥ ४२ ॥ तस्मिन्नेव दिने हृतो गुफाख्यपुरमागमत् ॥ हरिं प्राप्य ददौ तांच वाचयामास २५६ ॥

स प्रभुः ॥ ४३ ॥ सकृज्जां वाचयित्वा तां भगवान्करुणानिधिः ॥ असतंत्रस्वस्य विरहं तेनाशु प्रस्थानिश्चितम् ॥ ४४ ॥
ततः सर्वाननुत्तापतस्मिन्नेव दिने निशि ॥ अश्ववारैः कतिपयैः सहायाद्दुर्गपत्तनम् ॥ ४५ ॥ अरुणोदयवेला
यां प्राप्य तु रमीश्वरः ॥ उपविष्टो बहिर्वेद्यां तच्छुश्राव तम्मीनृपः ॥ ४६ ॥ अभ्यधावत्तद्वैशासावग्नुपानतो
पिच ॥ प्राणांवशुरिवप्राप्त तमानंदमवापसः ॥ ४७ ॥ उत्तीर्याश्वाद्धरिरपि परिरेभे तमानतम् ॥ कृशीभूतं च त
द्देहं दृष्ट्वा विस्मयमाप च ॥ ४८ ॥ ततः साकं तेन हरिर्वेष्टितो निजपार्षदैः ॥ प्राप स्व वसतिस्थानं यत्र सत्त्व
वेषितः ॥ ४९ ॥ मानयित्वा भगवतो वैधृत्तमिवसादरम् ॥ प्रासादे वासयामास स्वकीये सच भूपतिः ॥ ५० ॥ ए
वं स भगवान्स्वकेपुरितच नृपोत्सवम् ॥ अमानपीरशानेवतत्र चकेसचोत्सवान् ॥ ५१ ॥ महोत्सवैर्यः पर
मं पवित्रं हरेरिमं संश्रृणुयात्सवेद्या ॥ तौ वांछितार्थसकलं लभेतां हरेः प्रसादात्परमं पदं च ॥ ५२ ॥ इति श्री
सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे कृत्तोजयदुर्गाःन्सो भगवतो दुर्गपत्तनप्रत्या
गमनामा चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥